

ישיבת רבנו יצחק אלחנן

RABBI ISAAC ELCHANAN THEOLOGICAL SEMINARY

An Affiliate of Yeshiva University

2540 Amsterdam Avenue / New York, N.Y. 10033 / (212) 960-5344 / Fax: (212) 960-0061

Office of the Max and Marion Grill Dean

ב"ה

THE PROHIBITION OF *ARKHAOT* IN *HALAKHA*
RABBI YONA REISS

THE MARTHA, AARON, ISIDORE N. AND BLANCHE ROSANSKY
CONTEMPORARY *HALAKHA* PROGRAM

י"ג שבט תשס"ז

מראה מקומות בענין איסור לדון בפני ערכאות

רב יונה ריס

א. מקור האיסור

1. שמות כא:א, רש"י שם ד"ה לפניהם 1
 2. גמ' גיטין פח: "אביי אשכח" עד המשנה. 2
 3. רמב"ם הל' סנהדרין כו:ז. 3
 4. שו"ע חו"מ סימן כו, סעיף א. 4-5
- ב. אם מועיל תנאי לדון בפני עכו"ם
1. רמב"ן על שמות כא:א "ולכך אמר" עד סוף הדבור. 6
 2. תשובת הרא"ש כלל סח:יג "וכיוצא בזה" עד סוף התשובה. 7-8
 3. שו"ע חו"מ סי' כו,ג, סמ"ע ס"ק יא, ט"ז ס"ק ג עד "וצ"ע". 9

ג. אם מועיל תנאי לדון כפי דיני עכו"ם

1. ט"ז חו"מ ס' כו, ס"ק ג מ"וצ"ע" עד "ברור ונכון". 4
2. שו"ע חו"מ ס' סא,ו, סמ"ע שם ס"ק יד, ט"ז ס"ק ו, נתיבות (ביאורים) ס"ק ט. 10
3. תשובת הרשב"א חלק ו, סימן רנד. 11-12
4. ערוך השלחן סימן כו סעיף ד. 13
5. קובץ ישורון חלק יא (אלול תשס"ב) דפים תרחצ- תשג (רב צבי גרטנר ורב זלמן נחמי' גולדברג) 14-16
6. מאמר של ר' יונה ריס, שערי צדק, חלק ד, דפים 288-296. 17-25

ד. גדר ערכאות שבסוריא

1. תשובת הרשב"א חלק ב, סימן רצ. 26-27
2. רמ"א חו"מ סימן ה,א. 28
3. מאמר של רב אברהם חיים שרמן, דברי משפט כרך ג, דפים רח-ריא. 29-30
4. חזון איש חו"מ סנהדרין סימן טו, אות ד ד"ה "ואע"ג" עד סוף הסעיף. 31
5. שו"ת יחווה דעת ח"ד סימן ס"ה הערה **. 32-36

ה. אם מותר לדון בפני סוחרים

1. הגהות רע"א כל חו"מ סימן ג' בשם המהרש"ך. 37
2. ציץ אליעזר יא:צג. 38-39

ו. פשרה בפני נכרים

1. ש"ך חו"מ ס' כב, ס"ק טו. 40
2. ערוך השלחן סימן כב, סעיף ח. 41
3. מאמר של הרב יהודה דוד בלייד, בנתיבות ההלכה ב, קסט-קעב. 42-45

ז. במקום דלא אמרינן שליחותיהו

1. ב"י חו"מ ס' כו, אות ה' בשם בעל התרומות. 46
2. מאמר של רב חיים שלמה שאנן, תחומין יב, דפים 251-252 47-48
3. ציץ אליעזר יט:נב. 49-50

ח. אם נזקקין למי שכבר הלך לערכאות

1. רמ"א חו"מ ס' כו:א. 4
2. נתיבות המשפט (ביאורים) ס"ק ב. 4
3. שערים המצוינים בהלכה קפא, ג. 51

ט. היתר ערכאות

1. יסוד היתר ערכאות: משנה גיטין פח: "גט מעושה" עד סוף המשנה 52, גמ' ב"ק צב: "אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי קרית חברך" עד "לא תטהרי עוד" 53, רא"ש שם סימן יז 54, ב"י סימן כו, סעיף ב, בשם רב פלטוי גאון ובעל התרומות 46, שו"ת חתם סופר חו"מ סימן ג. 55-56
2. כשהצד השני מסרב לבא לבית דין: נתיבות המשפט כו:ג (ביאורים), ערוך השלחן ס' כו:ב 57, מאמר של רב חיים כהן בדברי משפט ג: דפים קצ-קצב 58-60, אמרי בינה חו"מ ס' כז ד"ה והנה. 62
3. במי שחזקתו שיסרב לבא לב"ד: שו"ע ורמ"א חו"מ סימן כו סעיף ב, כסף קדשים ס"ק ב עד "שמועיל אומדנא כנ"ל", מאמר של רב בלייך ב"Tradition", Fall 2000 דף 81-83. 63-64
4. אכיפת פסק כ"ד בערכאות: רמ"א חו"מ כו, ב, שו"ת מהרש"ם ח"א ס' פט "ולכאורה עלה בלבי" 65, מאמר של רב חיים כהן הנ"ל דפים קצג-קצד, מאמר של רב בן ציון יעקב הלוי ואזנר שם דפים קצז-ר 66-68, מאמר של רב בלייך בTraditions דפים 76-77. 69
5. כפייה ע"י ערכאות לעמוד לדין תורה: רמ"א חו"מ ס' כו, סעיף ב בשם המרדכי פרק הגזול קמא, מאמר של רב ואזנר הנ"ל.
6. במקום שיש חוב ברור: שו"ת מהרש"ם ח"א ס' פט הנ"ל, ברנב, ג:קצה (בשם הגאה"ק מבוטשאש) 70-76, מאמר של רב מרדכי אליהו בתחומין ג:רמד. 77-81
7. עיקול: אגרות משה חו"מ ב:יא 82, שבט הלוי חלק י:רסג:ד. 83-84
8. כשצד השני הוא נכרי: שו"ת תשב"ץ ב:רצ 85-87, קובץ הפוסקים ס' כו דף קעח "ועיין בשו"ת תשב"ץ ח"ב" עד "בדייני עכו"ם". 88
9. במקום שיש חברת ביטוח: ישורון כרך יא, דפים תרצה-תרצז (רב יצחק זילברשטיין) 89-91, מאמר של רב בלייך הנ"ל דפים 80-81, פסק דין של רב אברהם חיים שרמן בבית דין הגדול בירושלים הודפס בשערי צדק חלק ז, דפים 45-57. 92-98
10. כשצד השני הזמין אותו לערכאות: יחזה דעת הנ"ל מ"ולכן עורך דין" עד "להציל עשוק מיד עושקו", אמרי בינה הנ"ל ד"ה והיכא.

כא א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: כי תקנה עבד עברי שש

א ואלין דיניא די תסדר קדמיהון: בארי תזבן עבדא בר ישראל שת שנין יפלח

תולדות ובית אהרן והסופות

(ח) פירושו נד, יענין פה: קידושין לה, ז"ק טו, סנהדרין ו; ירושלמי ז"ק פ"א ג, סנהדרין פ"א א, מכות פ"ב ו, ע"ז פ"ב ו, ב"ר פ"ב ו פ"א ה, שמי"ר פ"ל, מנצ"ח פ"א מ, שמי"ר פ"א, פסיקתא דרב כהנא פ"ב ע"ד פ"א, מדרש משלי פ"ב יב, אליהו רבה פ"ב פ"א, וזר פ"ב ז, (ב) קידושין טו: י"ג, ערכין י"ב, נדה מ"ג, ירושלמי קידושין פ"א ב, ספרי ואלה פקידות שמו"ר פ"ג, אליהו רבה פ"ד פ"ב, וזר פ"ב ז, קה: קטו: ס"ג קה.

שפתי חכמים

א ואלה תהיו חכמותי (ויקרא כו לו) כתיב אלה המצות וגו', ובפרשת מטות (במבור ל יז) כתיב אלה החקים, ובפרשת מסעי (במבור לו יז) כתיב אלה המצות והמשפטים, ובפרשת כי תבא (דברים כח טו) כתיב אלה דברי הברית וגו', ולא ורשינן שם פסולת את הראשונים. וי"ל דלא ארשן כן אלא גבי אלה תולדות השמים (בראשית ב ד) משום דקשה להו דהא כבר חשב התולדות למעלה אם כן למה נאמר אלה תולדות השמים ופרט אותם, וכן גבי אלה תולדות נח (שם י ט) דחשיב נמי תולדות נח לעיל בפרשת בראשית, ואם כן למה חשב אותם פעם שנית אלא לפסול וכו', אבל בכל אלה ולעיל לא חשב כלום, משום הכי אין לפרש שהוא פסל את הראשונים. וכן בפרשת אלה הברכים ליכא למיטר דפסל את הראשונים דהא אלה הברכים משנה תורה הוא: ב ה' ב' י' יש להקשות, הלא דהיה לו להקשות קושיא זו מעיקרא טרם שפירש כל מקום כו', ועוד קשה שמא כסדר הוה נאמר לו, ועוד קשה בחתימת פרשת בהר ויקרא כה א) פירוש רש"י בפשיטות שכל התורה כולה נאמרה מסיני, ועוד קשה דהיה לו לומר וא"י מוסיף על ענין ראשון, ועוד קשה דהיה לו לפרש זה גבי אלה תולדות השמים והארץ (בראשית ב ד) או גבי אלה תולדות נח (שם י ט): י"ד הכי פירושו דכל מקום שנאמר אלה מיעוט הוא, וכלומר אלה הם טובים וחשובים במעלה אבל שלפניהם אין כל כך חשובים במעלות וכשרות, כלומר שפסל את הראשונים, וכן אלה תולדות השמים מפרש בבראשית ובה נמי כן, וכן אלה תולדות נח, ואם כן הכא נמי אי הוה כתיב אלה הוה אמינא שפסול וכו', אבל עתה שכתוב ואלה לא מיעוט הוא אלא מוסיף וכו', שניתנו במעמד כי ישראל וברכות וברכים כמו שניתנו עשרת הברכות, לאוסיף שאר מצות ניתנו למשה לברו בהר סיני כאותם ארבעים יום שהיה בהר, וא"כ חקשי לך למה נסמכה כו' הואיל ומוסיף על עשרת הברכות דלעיל מניה למה הפסיק בפרשת מוצב. (ר"א מורח). והארץ שם: ב' ד' ה' שים לגמרי דהמוצב הוא משום שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, כי עליו מקריבין הקרבנות שנקרא קרבן על שהוא מקרב את האדם לבורא יעלה, והמוצב שעליו ההקדבה הוא שמישים שלום, כראייתא במכילתא (בפירוש רש"י לעיל פרשת יתרו כ כב), וכן המשפטים מטיילים שלום בעולם. (גור אריה): ד' נפיש' הלכות עבודה, ושמה יארע פסול ויכולו לשאול מהם במהרה שלא יבואו לבית הפסול. (רבך טוב): ג' משום דרוב מצות כתיב בבייתו דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, דבר ואמרת' משמע לכל הפחות שתי פעמים, קאם כן למה ליה להקב"ה לומר שחשים לפנינה, אלא על כרחך להבינם טעמי התורה. (ר"א מורח): ז' וצוה לומר לפנינהם' קאי אשבעים זקנים הנוכרים (לעיל בפרשת יתרו) [טף פרשת משפטים] (להלן כו ט) שעלו עמו להר קודם מתן תורה, כן הוא לפי שיטת רש"י (רפ"ק דסנהדרין) [במס' גיטין פח:]. והתוספות (שם) פירשו דלפניהם קאי אשלמטה אלהים דכתיב בסמוך (להלן כ כה) עד האלהים יבא דבר שניהם, וסוף דבר בין לפירוש רש"י ובין לפירוש התוספות קאי דוקא אמוסחין ולא אהדיעות: ואל"ת דלמא לפנינהם ולא לפני הדיעות, וכל שכן לא לפני גויים. וי"ל דרש"י עצמו מתרץ הקושיא זו כמה שפירש ואפילו ידעת כו' רוצה לומר הקרא ממצע אותו לגמרי אפילו ידעת בדין כו', אבל בהדיעות' אם ידעת שידעין בדין אחר כגומחין רשאי לבה לפנינהם: ה' ז' אלא יהיה פירושו כי תקנה [עבד] מהעברי שטכור לך, ולא מהביח דין שמכרוהו בניבחו, לכן הקדים הרב פירושו של 'עבד עברי' קודם לפירוש 'כי תקנה' שלא על הסדר, שבוה יחייב שבמכרוהו כ"ד הכתוב מדבר: ו' ורציעת הארץ תהיה לפי זה גזירת הכתוב, לא טענא ארץ שמשע בהר סיני לא תגנוב וכו' לי בני ישראל עבדים (ואה רש"י להלן פסוק ו): ז' דהכי פירושו דילפינן עברי עברי לגזירה שוה, נאמר כאן עברי ונאמר להלן אחיך העברי, שאין תלמוד לומר העברי שכבר נאמר אחיך, אלא לגזירה שוה מה להלן אחיך אף כאן אחיך. (ר"א מורח):

מוסף רש"י

[א] אשר תשים לפניניהם. ולא כתיב אשר תלמדם, לרץ אלה לקדם ולשום לפניניהם עטם המיישב תלמודם (עירובין ד:): לפניניהם. קאי אשבעים זקנים שעלו עמו להר קודם מתן

א ואלה ואלין דינין פירוש יונתן א תיובתו בג ובשביעית אפילו באמצע או בסוף

אשר נותן לב לפשטים. או יתבונן למה נכתב.

א ואלה המשפטים. אחר י עמנו, אמר השם למשה בגשת ישראל. והחל להוהיר על אלו בדרותו, שהשם לברו יהיה לו והמצות, שיאמר להם אם יקב לו בסוף אלה התנאים פרשת ה ט ג. ועיקר הפרשה להשמיר שם. וככה פירש להם משה ל תעבוד את אלהים (דברים ז י) יעשו את השם אלהים אחר להכרית זכר האילים והפסי י או מצוה כל אחד עומד בפני למה דבק זה המשפט אל זה, ככל יכולתו. ואם לא יכולנו, דעתינו. ואין לארס בעולם יתו כמוהו, על כן החל משפט הענ הוא ישראל. וככה וכי ימכור: איש את שן עבדו הוא כנעני וככה אם עבד יגח השור. והנה הוא ישראל. והחולקים עי ישראל, רק הוא ממשפחת או הנוכרים אחר כן דרך אחד ל כי המשפחה תלוי באב. ועוד ימיו. והיה עליהם קשה, שיה המלות כמשמעם, אם עבר עבו כי ימכר לך אחיך העברי (דבר לא תשגא את אחיך בלבבך ו) ובין אחיו ובין גרו (דברים א כי פירוש אברם העברי (ברא כחכוב אבי כל בני עבר (שם י י) או נקרא עברי בעבור ש ראו להיות עברי נהרי. ונחש בעבור שמצאנו ואקח את אבי

א ואלה. נטריקון וחייב א המשפטים. נטריקון הדיין משפט (סנהדרין ו:). אשר. תשים. נטריקון חשמע לפניניהם. נטריקון לא פני גרי (שם). סמך משפטים לולא תעל כלומר לא יעלו אלא ילכו כמו מתונים. וסמך משפטים לא בשביל ממון (שם). וכתיב לע שצריך הדיין לראות כאילו חו דינין לעבודה שהם מגי שה

רבינו שופטים ה' סנהדרין והעונשין המסורין להם פכ"ו בסף משנה

פה

הן כהן מוחל * ואלו דאיידי
היה שמיט מרע דוד מהוהים נפי
היה לוי פירי ה"ג אלא שמיטה
(לשון מלך חממו ו"ע):
ו כל הדין בפני הגוים וכו'.
היה נבטין פלק המגרת (פס):
היה ד הגוים תקיפה וכו'. זה
מבאר ירוש' נמשכת פלה ** ובפרק
השמי כנלו וכן נהגו בכל
הדין ככל הדורות שלא לתת
ה' (נעלו) רועו ולאמית' ללא
יחיה דינא:

סליחו הלבות סנהדרין

* משנה במסכת י"ז ה' ו"ג דאפי' למ"ד
דאפי' חמול נחלן אפי' מוחל
** דכל פגול פה ולי"ט פה:

ישראל תחלה, אם לא רצה לבוא נוטל רשות מדיני ישראל יתבענו לדיני

אבל מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בבית דין ורצו בית דין למחול על כבודו ולא נדוהו הרשות בידם. והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא, כגון שהיו העם מבעטין בדיני תורה ובדינין, הואיל ופקרו העם בדבר צריכין לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם: **ז** כל הדין בדיני גוים ובערכאות שלהם וכו' לפניהם ולא לפני גוים וכו': היתה יד הגוים וכו'. למדוה הפוסקים (פמ"ג והגמ"י מרי"ע ורמ"א מרז פלגוי הוי' ב"י ר"ס כו) מדאמרין בקוף החובל (נב): קריית חנך ולא עק רמי גודא שדי ביה פירוש כותל הפל עליו כלומר הנימו ויפול נרשעו דמחו בדין, הכי נמי כיון ללא זייט דינא יביאהו בערכאותיהם אבל אי זייט דינא אין לו להציאו בערכאותיהם כדנכמון:

אבל מי שנתחייב נדוי וכו'. נראה מכאן דמי שנתחייב נדוי אע"פ שיעשה כל משניות שבעולם אין לו כפרה עד שינדוהו כל שלא מחל לו תכירו: **ז** כל הדין בדיני גוים ובערכאות שלהם וכו' לפניהם ולא לפני גוים וכו': היתה יד הגוים וכו'. למדוה הפוסקים (פמ"ג והגמ"י מרי"ע ורמ"א מרז פלגוי הוי' ב"י ר"ס כו) מדאמרין בקוף החובל (נב): קריית חנך ולא עק רמי גודא שדי ביה פירוש כותל הפל עליו כלומר הנימו ויפול נרשעו דמחו בדין, הכי נמי כיון ללא זייט דינא יביאהו בערכאותיהם אבל אי זייט דינא אין לו להציאו בערכאותיהם כדנכמון:

ישראל תחלה, אם לא רצה לבוא נוטל רשות מדיני ישראל יתבענו לדיני

ברוך רחמנא דסייען

הגהות מיימוניות

[ד] וכן פירש רבינו יוסף טוב עלם הא דגרסינן פ' החובל (נב) קריה להבדן ולא עקן רמי גודא רבה שדי עילוייה כלומר קראת להבדן לדין יבא ולא רצה לשלך עליו הכותל הגדול שלא יוכל להשמע כלומר שצא עליו בדיני גוים ע"כ (פמ"ג מ"ע ק):

מגדל עז

ה כל הדין בדיני גוים כו' עד ולא לפני הדיוטות. גביעין פלק המגרת: היתה יד הגוים תקיפה כו' עד סוף הפרק. (יורשלמי) פ' החובל וגם איתא נמי בירושלמי דמסקת פלה והרבה מקומות:

הגמ"א

הוא שלא יהיה כו'. יומא כ"ב ז' מפני מה נעשה שאלו כו' ואח"כ אמרו כל מ"ה שאינו כו' ע"כ: (כו ס"ק יר"טו). ה"ו כל הדין בדיני גוים כו'. (ליקוט) בהנחמה ר"פ משפטים מנין לבעלי דייט' של ישראל ש"ל דין זה עם זה שיודעים שהגוים לדין אותו כדיני ישראל שאסור להדקק לפניהם מ"ל אשר תשים לפניו לפני ישראל ולא לפני גוים שכל מי שמתחיל דייני ישראל והולך לפני גוים כפר בהקדיה מחלה ואח"כ כפר בתורה שנאמר כי לא כלורית נורס ואויביו פליטס כו' ענה' כי תקות העמים כו' (ע"כ): היתה יד הגוים כו'. גי'ן שם [פסח] ונגוים מובטין וכנ"ל: (כו ס"ק א, ה).

* נ"ר ד"ל כו'.

מפתח להלכות סנהדרין*

מיתות. מי שעמד על נפשו. והרוגי בית דין אנה קובצין אותם. וכילד מלכות סקילה שריפה הרג חנק ומלכות הגליון. כמה הם הנסקלין שבמורה והגשרפין והנהרגין והגמקין:

פרק ששה עשר ושבעה עשר יבאר שמלות עשה להלקות המחוייב מלקות. המלאת ספק אי שמה המראה. ואם לר"ך שני עדים למלקות להחייב האיסור. ודין כילד מלקין וכמה מלקין אותם. ומי שחייב מלקיות הרבה כו'. חייבי כריתות: שלקו אם נפטרו מידי כריתות:

פרק שמונה עשר ותשעה עשר יבאר מי הן הלוקין. ומי שלקה שלשה פעמים על איסור כרת מה יעשו בו. הלאוין שיש בהם כרת ולא מיתת בית דין כמה הם. המחוייבין מיתה בידי שמים שלוקין כמה הם. כל לא מעשה שאין בו כרת ולא מיתת בית דין שלוקין עליהם כמה הם וסימני כולם:

פרק עשרים ארבע עשר יבאר שמלות עשה לשפוט בלדק וכילד הוא משפט לרק. ודין אס לר"ך שחייבין עליו מיתה באונס. אסור לבית דין לחוס על ההורג ועל הדל בדיט. הגם לנו בהוראה. ואיסור הידור פני גדול ועינוי הדין:

פרק עשרים ואחד יבאר שמלות עשה לשפוט בלדק וכילד הוא משפט לרק. ודין אס לר"ך שחייבין עליו מיתה בעבלי דייט. ומי קודם למי בדין. ודין אס ישמע דברי האחד עד שיבא האחר. ואם לר"ך לשנות טענות בעבלי דייט. פתח פיך לאלם איך הוא שלא יהא כעורכי הדיינין:

פרק עשרים ושנים יבאר שניים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה. ודין תלמיד היושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר אס ישחוק. טוב לעשות פשרה קודם שידע הדין, ואם לר"כה קנין כו'. אסור לומר אי זכימי וחברי חייבו. ולישב לדון עם רשע:

פרק עשרים ושלושה ופרק עשרים וארבעה יבאר איסור לקיחת שוחד אפילו לשפוט בלדק. דיין שנוטל שכר לדון. ודין אס מותר לדון לשוחד או אוהבו. ולדון בדיני ממונות כפי מה שדעתו נוטה. אס יש לדיין להמית ולהלקות ולענוש לעשות סייג כו' אפילו בזמן הזה:

פרק עשרים וחמשה יבאר פירוק המטיל אימיה ימירה על הצור שלא לשם שמים. ודין הפירוק אס יעשה מלאכה בפני שלשה והנהגות עם העם בכל דבר. ודין מי ששלחו לו בית דין ללא ולא בא. ואם שלחו בית דין נאמן על הכל כו':

פרק עשרים וששה יבאר המקלל אחד מישראל או דין או נסא או אבי או

פרק ראשון יבאר שמלות עשה למנות שופטים ושופטים בכל מדינה. ודין כמה הם שנהרגי גדולה או קטנה. ובאי זה עיר מושיבין סנהדרי קטנה. אין בית דין פתוחין משלשה:

פרק שני יבאר האנשים הראויים לסנהדרין. ושיהיו מנוקין ממומי הגוף. ודין הראויים לדון בשלשה. ואם היה אחד קומא. ואם דן אחד או שנים כו'. ודין אס מותר לאדם לעשות דין לעצמו כו':

פרק שלישי יבאר עד אימתי יושבין הדיינים לדין. ואם מתחילין דין בלילה. ודין המעמיד דין שאינו הגון. ומי שנתן ממון כדי להממתו:

פרק רביעי יבאר אס כל בית דין לר"ך קמיכה. ואס סומכין בחוזה לארן. אס יש למוקין למנון רבים בפעם א' או למנון לדברים ימידיים. ודין ראשי גליות שבבבל במקום מלך הם עומדים כו':

פרק חמשי יבאר אס מעמידין דין או מלך בלא בית דין של ע"א. דיני נפשות נכמה לדין אותם ומכות ועיבור הדש והסנה כמנה. ודין אס לר"ך מומחין בדיני ממונות. אס גובין קנם בחוזה לארן ואס מנדין אותם. אס יש מועד בחוזה לארן, ואי חפש אי מפקין מיניה:

פרק ששן יבאר דין שדן דיני ממונות וטעה בדבר משנה או שיקול הדעת. ודין לדין נעלות אס חוזר. ושנים שנחמטנו בדין זה אומר נלך לבית דין הגדול כו': פרק שביעי יבאר זה צורר לו אחד זה אחד והם צוררים שלישי. מי שקבל עליו קרוב או פסול כו'. ודין אומר לעד כו'. מי שנתחייב שבועה וא"ל השבע לי במי ראשך והפטר. אס אומר מפני כך וכך אמרתי אס סותר הדין כו':

פרק שמיני ותשיעי יבאר בית דין שנחלקו שהולכין אחר הרוב. סנהדרין שפתחו לדין בדיני נפשות לחובה. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות י"ב אומרים וכלי וי"ב חייב ואחד מסופק כו':

פרק עשירי ואחד עשר יבאר דין שנטה לדעת חברו לא מהוראת עמו. ובית דין שטעו בדיני נפשות. אס יחזור המלמד זכות ללמד חובה או צדק. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות. המסית. המכשיר. והכשרים לדון דיני ממונות:

פרק שנים עשר ושלושה עשר יבאר כילד לדין דיני נפשות וכילד מתרין בו וכילד מאימיו העדים. ודין אשה מעוברת אס ממחיין לה עד שחלד משגמר דינה. מי שגמור דינו למיתה כילד עושין. האומר בלדק יש לי ללמד עלי זכות. ואסומנין לו המודה כו'. אס מתחבלין על הרוגי ב"ד ואס מנדין לקרובים. מי שגמור דינו ונדה לבית דין אחר כו':

כדכתיב (ו) אם אין לו ונמכר בגנבתו (להלן כב ב), אבל מוכר עצמו בעניו כתיב בפרשת בהר סיני כי ימוך אחיך ונמכר לך וגו' (ויקרא כה לט) וכתוב בו עד שנת היובל יעבוד עמך (שם מ), ובכאן הוא אומר שש שנים יעבוד במכרוהו בית דין. יש מרבתינו שמשוה דינם בגזירה שוה, ואם יובל קודם לשש שנים יצא ביובל. ויש שנותן חילוק ביניהם. ובשביעית, שביעית למכירתו ולא שביעית לשמיטה. יצא לחפשי, פעולה. שאילו היה לשון אדם שהוא חפשי, היה לו לינקד בחתף לחפשי.

4 קיווין י ב.

ישאל אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני רש"י גוים מחלל את השם ומיקר שם ע"ז להחשיבה⁸, שנאמר: כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים (דברים לב לא), כשאוויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם⁹.

(ב) כי תקנה עבד עברי, עבד שהוא עברי¹⁰. או אינו אלא עבדו של

7 [תנחומא שם]. 8 כעניי התועים אחריה (ספר זכרון). 9 כלומר כיון שלא כצורנו צורם שהם משתחיתם להכל וריק אין יהיו פלילים עלינו, ואם כן עכשיו שנסכים אנחנו שיהיו הם פלילים ונביא דינו לפניהם הוה ליה עדות לעילוי יראתם, וכאלו חס ושלום אנו מודים שכצורנו צורם (שם). 10 מכילתא נויקין פ"א.

עשרת הדברות, וכן יפרש באלה המשפטים המשפט בעבודה זרה⁴, ובכבוד האב⁵, והרציחה⁶, והגניאוף⁷, הנזכרים בעשרת הדברות. ודרשו⁸ לפנינו, ולא לפני כנענים, מפני שהיה ראוי לומר אשר תשים להם⁹ כמו שאמר שם שם לו חק ומשפט (לעיל טו כח), ואמר לפנינו, שהם יהיו הדיינים, כי על השופט יבא הלשון הזה ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' לפני הכהנים והשופטים (דברים יט ז), עד עמדו לפני העדה למשפט (במדבר יב יב), לפני כל יודעי דת ודין (אסתר א יג). ודרשו עוד¹⁰ לפנינו, ולא לפני הדיוטות, מפני שכתב במשפטים והגישו לדוניו אל האלהים (להלן פסוק ו), עד האלהים יבא דבר שניהם (להלן כב כ), וכתוב גם כן ונתן בפלילים (להלן פסוק כב), שהם הדיינים המומחין הסמוכים עד משה רבינו, ולכן אמר בכאן שהמשפטים האלה ישימו אותם לפני האלהים שיזכיר, ולא לפני כנענים, ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה והוא הדיוט לזה, שאסור לבוא בפניו כשם שאסור לבוא לפני הכנענים, ואע"פ שידע שההדיוט הזה יודע שורת הדין וידין לו כהוגן, אבל הוא אסור לשמוע דין ולצעוק לו שיכוף את בעל דינו לדון לפניו וההדיוט עצמו אסור לדון להם. ואף על פי¹¹ שהזכירו חכמים שתי הכיתות האלה כאחת יש הפרש ביניהם שאם רצו שני בעלי הדין לבוא לפני ההדיוט¹² שבישראל מותר הוא, ובדקבליה עליוהו דינו דין, אבל לפני הכנענים אסורין הם לבוא לפניו שידון להם כיניהם לעולם, ואפילו היו דיניהם כדנינו באותו ענין.

(ב) כי תקנה עבד עברי, התחיל המשפט הראשון בעבד עברי

4 להלן כב ט. 5 שם כא טו; יז. 6 שם יב-יד. 7 שם כב טו-טז. 8 תנחומא ו. 9 והרא"ם כתב: אינו מחזור, כי כבר דרשו הלשון מעין פנים (שתיב הרב לתנחומא פנים לתלמידיו - עירובין נר ב), ואפשר שהוא סובר שקול הוא ויבוא שניהם. וכנמוקי שמואל כתב שהרמב"ן סובר שאם היה כתוב אשר תשים להם שפיר היו דורשין שניהם, חטים מלשון שימה בפייהם. שישנו אותה בפה, משלא אמר תניה, ומלהם היו דורשים כשלחן הערוך משלא אמר אשר תשים בפייהם, ונשאר לפנינו לדרוש ולא לפני גוים. דומיא דלפני הכהנים והשופטים. 10 תנחומא שם. 11 ודברי רבנו הובאו בשו"ת הר"ן סי' עג (מהר"י פלדמן עמ' שלח) ע"ש בהערות. 12 ואע"ג שעדיין אסור לדון לפני הדיוטות משום שאין להם להשתמש בכח מומחין, מכל מקום במקום שהמומחין מוחלין על כבודם מותר לדון לפני ההדיוטות, אבל לפני עבדים אסור לעולם. (כלי חמרה משפטים ק"ב ב).

על הדיינים הכתובים בפרשת בהר³. לפנינו, פרש"י: ולא לפני גוים. ואפילו הם מומחין, אבל אם דנוהו ישראל בתחילה ולא ציית דינא מותר לכופו על ידי גוים עד שיעשה⁴ מה שדייני ישראל פסקו עליה.

(ב) כי תקנה עבד, נסמכה פרשה זו תחילה כאן, לפי שפדאם

3 שם פרשת בהר שנאמר בהר סיני. ועיין להלן בפסוק ו שרבינו מביא ראיה שפרשת משפטים נכללה בפרשת בהר. וע"ע להלן פ"ד ז, שרבינו מביא מכילתא שכל מה שנאמר בפרשת בהר ובתוקותיו ונט ברכות וקללות הכל נאמר לו למשה בהר סיני קודם מתן תורה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה, וזה שכתוב כאן שנט האחרונים (היינו פרשת משפטים) נוספים על הראשונים הנ"ל, שכולם נאמרו למשה בסיני.

כי בסוף: ולא תעבוד את אלהים (דבר' ז טז). והנה תחילת רב"ע הפרשה, שלא יעשו את השם אלהים אחרים³. וסוף הפרשה להכרית זכר האלילים והפסילים שהם עשויים בארץ כנען⁴.

(ב) כי תקנה, אומר לך כלל לפני שאחל לפרש, כי כל משפט או מצוה, כל אחד עומד בפני עצמו. ואם יכולנו למצוא טעם למה דבק זה המשפט אל זה, או זאת המצוה אל זאת, נדבק בכל יכולתנו. ואם לא יכולנו, נחשוב כי החסרון בא מחוסר דעתנו⁵.

ואין לאדם בעולם יותר קשה עליו מהיותו ברשות אדם כמוהו, ללעיל כ"ט: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. 4 להלן כג כד. 5 כלומר, יש טעם לסמיכות הפסוקים, אך לא תמיד נגלה לנו מחוסר דעתנו. אך עם זה הכלל הוא, שכל מצוה עומדת בפני עצמה ואינה תלויה בשלפניה ובשלאחריה.

עבד³. והזכיר נגיחת השור (להלן פסוק כח) להזכיר משפט העבד שימית⁴. והזכיר משפט וכי יפתח איש בור (להלן פסוק לג) הקצר

להפריש בין שור שמת בבור או נגנב. וכל זה בעבור ונמכר בגנבתו (להלן כב ב). ואחר כן הזכיר החמס בממון. והחל בשדה ובכרם (שם ד), שהם עיקר. ואחר כן מה שהוציאה הארץ בגדיש וקמה (שם ה), ושומר חינם ושומר שכר והנשאל (שם ו-ז). ואחר כן הבתולה שיכריחנה, כי היא קטנה, על כן אמר וכי יפתה (שם טו). והזכיר מכשפה אחריה (שם יז) בעבור שיקבש האוהב הנערה דברי כשפים⁶ למלאות תאותו. והזכיר הבהמה (שם יח) כי אין לה פה שתצעק, ויושיעה השומעים מיד השוכב. והזכיר זוכח לאלהים (שם יט) בעבור הבתולה כטעם לזנות את בנות מואב וישתחוו לאלהיהן (במדבר כה א-ג). ואחר כן הזכיר גר תושב (להלן כב כ), כי אין עוזר לו. גם אחריי כל אלמנה ויתום (שם כא), גם העני הלוח (שם כד), וכתיב עבד לוח לאיש מלה (משלי כב ז). ואחר כל אלה הזכיר החמס שיוכל האדם לעשות בסתר, כמו אלהים לא תקלל (להלן כב כז), כי יפחד בגלוי. ושלא יאחר תת חלב התיורש והיצהר (שם כח). וכן בכור בניים ובכור בהמה (שם כח-כט). ולא יאכיל טריפה ליהודי, על כן כתוב לא תאכלו (שם ל) ובלשון רבים. ולא ישא שמע שוא (להלן כג א), כי הוא חמס בסתר. וכן לא תהיה אחרי רבים (שם ב). ודל (שם ג), ואפילו אם הוא דל. ופגיעת התועה (שם ד) והרובץ (שם ה). ולא תטה (שם ו) עם הדיין ידבר, כי יוכל להטות הדין בסתר. גם עמו ידבר מדבר שקר תרחק (שם ז). וכן ושחד לא תקח (שם ח), וגר לא תלחץ (שם ט); ועוד אפרשנו היטב. וטעם הזכיר שנת השמיטה (שם י) בעבור ואכלו אביוני עמך (שם יא). וטעם ששת ימים (שם יב) בעבור וינפש בן אמתך והגר (שם). ואמר אחר כן ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו (שם יג). והעיקר הדיבור השני⁶. וטעם שלש רגלים (שם יד) להתקבץ כל ישראל לעבודת השם. ובשמרם חג המצות יזכרו הדיבור הראשון ולא יעבדו ע"ז,

3 עבד כנעני. ראה פסוק טו. 4 ראה פסוק לב. 5 לצוד אותה כעזרת דברי כשפים. 6 לא יהיה לך.

דידיה הוא. ועוד כיון שאין מזכיר שם שום מלוה בשטר אלא לכל מוציא שטר זה אינו כלום. [* כל זה אינו כלום] שאע"פ שיצא עדים שדון דוד לא הלוה לו כלום מ"מ שעבד את עצמו ואת נכסיו בחוב זה לכל מוציא שטר חוב זה אע"פ שלא הכירוהו, וכל תנאי שבממון קיים. אע"פ שהעדים שזכו בשעת הקנין בשביל מוציא שטר החוב לא הכירוהו ולא ידעו מי יהיה המוציא השטר אעפ"כ מועיל הקנין והזכות שזכו בשבילו, כדאמרין בגיטין¹ גצי מעמד שלשתן נעשה כאומר לו משחעבדנא לך ולכל דאחי מחמתך. וכן נדון זה שעבד עצמו בפירוש לכל מוציא השטר. ומה שאמר כיון שאין מזכיר שום מלוה בשטר שאין השטר כלום, אין בדבריו כלום דאמרין בסוף ב"ב² ההוא שטרא דנפיק צבי דינא דרבי הונא דהוה כתיב ציה אגא פלוני בן פלוני לויחי ממך מנה אמר רב הונא ממך ואפילו מריש גלותא ממך ואפילו משבור מלכא. אלמא אע"פ שלא הזכיר שם המלוה בשטר הוי שטר וכל המוציא גובה בו. וכן נדון זה כיון שכחוב בו שעבד עצמו לכל מוציא שטר חוב זה גובה בו כל המוציא אע"פ שלא הזכיר בו שם המלוה. ועוד דאינו צריך כל זה אלא אפילו אם מן הדין לא היה גובה בשטר זה נדון זה כל זמן שנשבע לפרוע לכל מוציא שטר זה כופין אותו לקיים שזעמנו ומכין אותו עד שתלך נפשו עד שיקיים שזעמנו.

נאם הכותב דורש שלומך אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל

יב

עוד ילמדי ראובן שיש לו שטר על שמעון אם יכול בו ראובן או אחר לגבות בשטר זה בלא הרשאה מחמת שרגילין לכתוב כאן בשטרות שנותן רשות למוציא שטר זה יהודי או גוי. וכדומה לי שבטוליטולה אין מגבין בלא הרשאה כי אינן כותבין זה רק לחיזוק בעלמא גם בלא זואת הלוה. אמנם הואיל ונהגו לכתוב כל השטרות כן, כי אמר סתמא כפי המנהג קאמר. אע"ג דאמרין בפרק חזקת הנתיב¹ הלכתא חיישינן, כבר פירשו שצמייהן לא היו כותבין בשטר כתבו וחתמו בשוק וברייתא בלא זואת הנותן, אבל עכשיו שנהגו לכתוב בו כי אמר סתמא אדעתא דהכי קאמר, הכא נמי נימא הכי. וגם נאמנות רגילין לכתוב עכשיו בכל שטרות אף כי אמר ליה סתמא, א"כ גם לא יועיל כל מה שאין אנו יודעין שאומר לו בפירוש כן. גם הקנס שרגילין לכתוב בשטרות שיפרע כל ההוצאות עם הכפל היאך יגבו והלא אסתמכתא היא.

תשובה כן נהגו פה שצריך הרשאה אע"פ שכתוב בשטר כל מי שמוציאו אם לא שמפורש בשטר אף בלא

הרשאה². וכל דבר שנהגו במדינה לכתוב הן נאמנות הן כתובה בשוקא וכל שאר שופרי דשטרי שכבר נהגו הסופרים לכתוב, כל מי שקנה צפודר כדי לכתוב שטר דעמו שיכתובו כמנהג המדינה ואין צריך לומר שיכתוב כל לישני יתירי שפירי דאית ציה. ואם היה צא לידי מעשה לגבות ההוצאה לא הייתי פוסק לגבותה אם לא שנעשה הקנין בצית דין חשוב דלא כאסתמכתא.

יג

מה ששאלת על מלוה שירד לנכסי הלוה הוא עצמו בלא צ"ד ומכר מנכסיו בלא שומא והכרזה עד כדי חובו, מחמת שרגילין לכתוב בשטרי חובות שיש רשות למלוה למכור בחובו כל מה שימצא ללוה צפניו ושלא צפניו בלא רשות צ"ד ובלא שומא והכרזה בין בשווין בין בפחות.

אמת הוא כל מה שנהגו הסופרים לכתוב בשטרות יש לדון ע"פ הלשון שנהגו לכתוב, כדחוינא בפרק המקביל¹ תניא ר' מאיר היה דורש לשון הדיוט אם אוזר ולא אעבד אשלים צמיטבא, ורבי יהודה היה דורש לשון הדיוט דתניא ר' יהודה אומר אדם מציא קרבן עשיר על אשתו וכן כל קרבן שהיא חייבת שכך כתב לה וכל אחריות דאית לך עלי מן קדמתא דנא. הלל הזקן היה דורש לשון הדיוט דתניא אנשי אלכסנדריא היו מקדשין נשותיהן ובשעת כניסתן לחופה באין אחרים וחוטפין אותן מהם צקשו חכמים לעשות את צניהם ממזרים, אמר להם הלל הזקן הציאו כחובת אמכם ומנא שכתוב צהם לכשתכנסו לחופה הוי לי לאינאו ולא עשו צניהם ממזרים. ורבי יהושע בן קרח היה דורש לשון הדיוט דתניא רבי יהושע בן קרח אומר המלוה את חבירו לא ימשכנו יותר מחובו שכך כותב לו כל תשלומתא דאית לך עלי כל קבל דיכי. אלמא כל הני תנאי אית להו דעדינן כמו שנהגו ההדיוטות לכתוב בשטריהן. ואי תיקשי לך הא תנן בפרק האשה צינמות² צ"ש אומרים חנשא ותטול כחובתה וצ"ה אומרים חנשא ולא תטול כחובתה, אמרו להם צ"ש והלא מספר כחובתה למדנו שהרי כתב לה לכשתנשאי לאחר תטילי מה שכתוב ליכי, אלמא צ"ה לית להו מדרש כחובה וצ"ש דרשו לשון הדיוטות וקיי"ל צ"ש צמקוס צ"ה אינה משנה. ואע"ג דצינמות חזרו להודות לצ"ש, לא מהאי טעמא דאית להו מדרש כחובה אלא משום שאמרו להם צ"ש התרתם ערוה חמורה לא חתירו ממון הקל. מדע דהא אמרינן בפרק האשה שנפלו בכחובות³ מאן שמעת דאית ליה מדרש כחובה צ"ש, אלמא לאו מההוא טעמא הדרי צהו. י"ל דבהא קיי"ל צ"ש כיון דחוינן דכל הני תנאי דפרק המקביל דרשו לשון הדיוט. ועוד דצ"ה פליגי אהלל הזקן רבם דהוא דריש לשון הדיוט. ועוד דחוינן לאמוראי דדרשי הלשון שנהגו לכתוב

יב 1 ב"ב קד. א. בתשובה זו תוקנו השמטות רבות על פי ד"ק (דפו"ד).
2 קטז, ב (פט"ו מ"ג). 3 פא, א.

יג 1 י. ב. 2 קצב, א.
2 ראה לעיל סי' ז.

דהא אב"י ורבנא דרבי צפרק נערה שנתפתחה⁴ לשון הדיוט
 ואהדריק למדינתא וארופציק לי לאינו. ושמואל נמי דהלכתא
 כוותיה בדיני דרש לשון הכתוב בשטר צפרק שנים אוחזין⁵
 דאמרינן ג"ח גובה את השבת, דאמר מדע שקך כתב לו אנה
 איקום ואשפי וכו'.

ובמיהו צדון זה נראה לי דלאו כל כמיניה דמלוה לירד צנכסי
 הלוה אלא כח צ"ד. וכיוצא בזה דנמי כצד כאלן על
 מה שנהגו לכחוב בשטרות בין בדיני ישראל בין בדיני האומות
 ואמרתי חלילה וחס שיהא רשות למלוה לתבוע ללוה בפני
 אומות העולם, דאפילו אם הלוה והמלוה עומדין בפנינו ואמר
 הלוה למלוה אם תרצה תצעני בדיני האומות מחינן במלוה
 ואמרינן ליה שלא יצענו אלא בפני ישראל ואי לא ציית
 משמתינן ליה, דאמרינן אפילו בדין שאומות העולם דנין כדיני
 ישראל ההולך לפני ערכאות של גוים מחלל שם שמים ומיקר
 שם עבודה זרה דכתיב⁶ כי לא כלורנו זורם ואויבנו פלילים,
 וכתיב⁷ ולמה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני גוים.
 והא דכתיב בשטרות בין בדיני אומות העולם יש לפרשו שלא
 לעקור דברי תורה, כגון אי גברא אלימא הוא ואין רשות וכה
 דיני ישראל שולטת עליו אז יש לו רשות להביאו בערכאות של
 גוים קודם שיפסיד ממנו, כההיא⁸ קריית לחברך ולא עניין
 דחי גודא ושדי אצתרייה. וכן צדון זה אע"פ שכותבין בשטרות
 שיש רשות למלוה לירד לצנסי ליה אין לעבור על דברי תורה
 דחנן⁹ המלוה את חברו לא ימשכנו בבית דין ולא יכנס בביתו
 ליטול משכנו שנאמר¹⁰ בחוך חעמוד. אמר שמואל שליח צ"ד
 מנתח נחוחי אין משכוני לא. ויש לפרש מה שנהגו לכחוב
 בשטרות שיכול המלוה לירד לצנסי הלוה כגון שלא מצא המלוה
 דיין שרוצה למשכנו אז יש לו רשות לעשות דין לעצמו. וכן חקרתי
 שנהגין בשני דברים הללו פה בטוליטולה. ועוד רגילין לכחוב פה
 בשטרות לכל מוציא שטר זה ואעפ"כ נהגו להצריך הרשאה,
 אלמא לא נהיגי לדון כלשון הכחוב בשטרות כל שקך בדברים הללו
 שיש עבירה בדבר ויש לפרש הלשון צענין שלא יהיה עבירה.

יד

וששאלת שטר שכתוב בו פלוני הקנה לפלוני ליתן לו
 חמשה עשר זהובים אחר הפסח ולא כחוב בו
 אחר הפסח הבא ראשון. ונסתפקת אי מגבינן ליה מיד אחר
 הפסח הראשון. או נאמר יד בעל השטר על התחונה ושמה
 אחר הפסח האחרון של חמשת אלפים ונ"ט¹ לבריאת עולם.

דע דלא אמרינן יד בעל השטר על התחונה אלא היכא
 דאין השטר נפקד לגמרי, כההיא דפרק מי שהיה נשוי²
 הנהו תרי שטרי דאחו לקמיה דרב יוסף חד הוא כתיב ביה

חמשה צניסן וחד הוא כתיב ביה צניסן סתמא. אוקמיה רב יוסף
 ליהוה צד חמשה צניסן צנכסיה אמר ליה איךך ואנא אפסיד
 אמר ליה את איךך על התחונה צד תשעה ועשרין את. וכן כל
 כיוצא בזה בגמרא שאנו אומרינן יד בעל השטר על התחונה
 היינו צמה שאנו מגרעין כח יד בעל השטר צמה שלא נתבאר
 יפה ענין השטר ויש לפרשו על שני דרכים, אנו מפרשים אותו
 לחובת בעל השטר לפי שהוא המוציא, ובלבד שלא יפסיד השטר
 לגמרי, כמו צדון זה שאם תפרשנו סוף ששת אלפים אם כן
 למה נכתב השטר כלל. אלא ודאי אומדנא דמוכח הוא שפסח
 של זמן קצוב היה וצגגת הסופר לא נכתב הזמן ועתה אין לנו
 לדון הזמן אלא או פסח של סוף ששת אלפים או פסח הבא
 ראשון דפסח אחר לא חוכל לצרר אחריו (על זה) איזה מהם
 תחפוס ופסח אחרון איךך יכול לומר דאם כן למה נכתב השטר.
 הלכך אתה צריך לומר פסח הבא ראשון.

ובירוצא בזה מצינו צמורת כהנים³ גבי זבה דכתיב⁴ וכי יזב
 זוב דמה ימים רבים, ודרשינן ימים יכול ימים הרצה
 אמר רע"ק כל שמשמעו מועט ומשמעו מרובה תפסת מרובה
 לא תפסת תפסת מועט תפסת. רבי יהודה בן בתירא אומר שמי
 מדום אפת כלה ואחת שאינה כלה מודדין צמדה כלה ואין
 מודדין צמדה שאינה כלה. וכן צדון זה פסח הבא ראשון הוא
 מדה כלה ואם באת לתפוס פסח אחר הוא מדה שאינה כלה.
 ועוד קאמר החס אמר רבי נחמי וכו' מה בא הכחוב לנעול או
 לפחות, לא בא אלא לפחות. אם אתה אומר ימים עשרה או אינן
 אלא מאה או מאתיים אלא אלף אלא רבוא הרי נעלמת וכשאתה
 אומר ימים שנים פחתה. וכן יש ללמוד צדון זה. וכיוצא בזה
 מצינו היכא דלפי משמעות השטר נראה שהוא פסול אנו משנין
 אותו ממשמעותו כדי להכשירו, דתינא⁵ שטר שזמנו כתוב
 בשבת או בעשרה צהשירי שטר מאוחר הוא וכשר, ואף על גב
 דלכאורה שטר זה פסול הוא אנו חולין שמה שטר מאוחר הוא
 כדי להכשירו. ואמרינן נמי צפרק אחד דיני ממונות⁶ שטר
 שזמנו כתוב באחד צניסן בשמטה וצאו עדים ואמרו היאך אתם
 מעידין על שטר זה והלא באותו היום עמנו הייתם במקום
 פלוני, שטר כשר ועדיין כשרים חיישינן שמה איחרוהו וכתבוהו.
 אלמא מספקא חולין להכשיר השטר. וכן פירש רבינו יצחק
 הזקן במסכת ראש השנה⁷ וסתר מכה זה פרש"י שפירש שם⁸.
 הלכך נראה ששטר זה גובין צפסת הבא ראשון.

טו

שאלה ראובן נפטר ונמצא כתוב באחד משטרותיו צבז
 מכתבת ידו בזה השטר הוא החלי לפלוני גיסי. אם
 יוכה גיסו צחלי השטר, אם דומה למה שאמרו חז"ל נמצא כתוב

הזמן הלכך אתה צריך לומר פסח הבא ראשון (א. 136).
 2 כתובות צד, ב. 3 מצורע פרשת זבים ה, ח. 4 ויקרא טו, כה. 5 ב"ב קע"א, א. 6 סנהדרין לב, א. 7 חוספות ב, א ד"ה לשרות. 8 ד"ה שטרי.

4 שם נא, ב. 5 ב"מ טו, א. 6 דברים לב, לא. 7 שמות כא, א. 8 ב"ק צב, ב. 9 ב"מ קיג, א (פ"ט מ"ג). 10 דברים כד, יא. יד 1 בכ"י: ה' אלפים ותחקצ"ט לבריאת עולם ובשגגת הסופר לא נכתב

שאלת +א"ה הובאה בב"י ח"מ סי' כ"ו+ מעשה היה בפירפנייאן בראובן שהשיא את בתו לאה לשמעון והכניס לו עמה סך ממון בנידוניה וילדה לו בת ואח"כ מתה לאה ואחר זמן מתה ג"כ הבת שילדה לו ועכשיו עמד ראובן ותבע בדיני הגויים שיחזיר לו אותו ממון הנדוניה שהכניס לו עם לאה בתו. ואעפ"י שהבעל יורש את אשתו והאב את בתו בדיני ישראל טוען ואומר שאין לחוש לירושת הבעל כיון שהכל יודעי שהם הולכים בדיני הגויים והרי כל הנושא אשה שם כאילו התנה כן. וכמ"ש (כתובות ד' ס"ז) גמלי דערביא אשה גובה פורנא מהם לפי שאסמכתין עליהם ואע"פ שאין כתובה נגבית מן המטלטלין. ועוד סמכו הגאונים ז"ל ותקנו שיהא כל בע"ח גובה מטלטלין דיתמי ועל ירושת האב בנכסי הבת טוען שהמלך חקק בנימוסיו שכל שימות הולד תוך זמן ידוע שיהא מה שיש לו מצד האם ליורשי האם ודינא דמלכותא דינא.

תשובה כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין בכענין זה וכדאמרי' בירושלמי הני דכתבין אין מיתת בלא בנייה תחדיר מזהרא לבי נשא תנאי ממון וקיים. ומוסיף אני על זה שבכ"מ שנהגו להתנות ולעשות כזה תנאי אפי' הנושאים שם סתם גובין מהם אם מתה בלא בנייה שכל הנושא סתם ע"ד הנהוג שם בישראל נושא וזהו שקראוהו בפ' המקבל דרישת הדיוט. ומ"מ לנהוג כן מפני שהוא משפט גויים באמת נ"ל שאסור לפי שהוא מחקה את הגויים וזהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גויים ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון. שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חקות הגויים ודיניהם ולא עוד אלא אפי' לעמוד לפנייהם לדין אפי' בדבר שדיניהם כדין ישראל. ע"כ אנו פה תמהים מקום המשפט בעירכם מקום תורה ויתרון דעת איך נתנו יד לכלל דברים אלו שאסרתן תורה שלמה שלנו. ומה ממון יתהנה לירש שלא כתורתנו והמביא ראיה בזה מגמלי דערביא טועה. דכתובה מן הדין היה לגבות ממטלטלין דמיניה אפי' מגלימא דעל כתפיה אלא ששמעו רבנן דברי ר"מ שאין סמיכת האשה חזקה עליהם משום שגבייתה לזמן מרובה. ובערביא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתה עליהם שאין קונין קרקע אדרבא ימכרו קרקע להתעסק בגמלים. וכן הגאונים ז"ל שתקנו לגבות עכשיו ממטלטלין דיתמי לפי שראו חכמי ישראל שכן יפה להם לישראל לפתוח דלת בפני לוח וחכמי ישראל הם כאביהם של ישראל וחייב לשמוע להם. וגדולה מזו אמרו שב"ד מתני' לעקור ד"ת וסמכו על מה שאמרה תורה אשר יורוך וכ"ש למגדר מילתא. אבל ללמוד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה. וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטא לעקור נחלת האב על הבנים וסומך על משענת קנה הרצויץ הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ומרבה הונו בזה בפועל כפיו נוקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שיותר משום דינא דמלכותא טועה וגזלן הוא וגזלה ישיב. וחס ליה דאפי' גזלה ישיב רשע מיקרי כדאיתא בפ' הכונס (דף ס' ע"ב). ואם נאמר כן בטלה

ירושת בנו הבכור דכל הנחלות ותירש הבת עם הבנים. ובכלל עוקר כל דיני התורה השלמה ומה לנו לספרי הקודש המקודשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרסי הגויים חלילה לא תהיה כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק. ובמ"ש דינא דמלכותא דינא יגעתי הרבה שאמרתי אפשר דשמואל אמר כן כשהמלך רוצה שידינו בארצו חכמי הגויים וע"ז הספרים שנתחברו להם. והמלוה את חברו שלא בעדים אינו נאמן לומר פרעתי ומי שגובה כן ע"י ערכאות הגויים ודאי גזלן הוא. וא"ת לומר בזה שהלוה נעשה כמ"ד ליה מהימנת עלי למימר דלא פרענא הנה בדיניהם שאפי' הלוקח חפץ מחבירו אם יש למוכר ראיה שהיה שלו מוציאו מיד הלוקח ולא שבקת חיי לכל בריה. וכך ראיתי שאין הדברים אמורים אלא במה שהוא נעשה בדיני המלכות שכל עם ועם יש לו חקים ידועים בדיני המלכות ודינא דמלכותא אמרו דינא דמלכא לא אמרו וכל מה שאינו מחקי המלוכה אעפ"י שיאמר עכשיו המלך כן אינו דין וכן הסכימו הראשונים ז"ל. וכן אינו דין אלא במה שיש לו למלך תועלת כאותה שאמרו בפ' הגוזל בתרא (ד' קי"ג ע"ב) אמר שמואל דינא דמלכותא דינא תדע דקטלי דיקלי וגשרי גשרי ועברי עליהו. ואקשי והא לא עבדי מאי דאמר מלכא מלכא אמר זילו קטולו לכולהו באגי ואינהו קטלו מחד מחד באגא שליחא דמלכא כמלכא ולא טרח. וכהנהו נמי דפ' חיייה / ח"ה / (ד' נ"ד ע"ב) בדורא דרעותא דמלכא אמר מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא והני זיההורי / ז'הרורי / דמזבני ארעא לטסקא וכן כל כיוצא בזה. וא"נ במה שישראל עושה עם ישראל חברו מדעת עצמו כאותה שאמרו בפ"ק דגיטין גבי מתני' דכל השטרות העולות בערכאות שלהן כשרים חוץ מגיטי נשים דאקשי קא פסיק ותני כל השטרות ואפי' שטרי מתנה במאי קני בהאי שטרא חספא בעלמא הוא ופרקי' תני חוץ מגיטי נשים. ואיכא דאמרי משום דינא דמלכותא דינא כלומר אע"פ שמצד דיני המלך אינו מועיל כיון שבמתנה אין בו תועלת למלך כיון שזה מדעתו עשה מתנתו בערכאות הרי קבל עליו לילך בזה בדיני המלכות שאמר שכל שטר שיעלה בערכאות שיועיל ויקנה. ובדבר שבממון יכול לשעבד עצמו וליחן משלו שלא מן הדין כמ"ש מתנה ש"ח להיות כשואל וכענין ערב דמשתעבד אע"ג דהוי אסמכתא.

מחוייב לשלם לו ולהוציא הגזילה מה"י [נה"מ] :

ב אם הנע"ד הוא אלם ואין יר ב"ד תקיפה להכריחו לבא לב"ד מחוייב השני להתרותו מקורם לב"ד ובשנהברר לב"ד שאין רצונו לילך נוטל השני רשות מב"ד ומציל בדיניהם המגיע לו ודווקא שהב"ד יודעים שהמסרב חייב לו ע"פ ד"ת כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה אבל אם לא נהבדר להם שחייב לו אין נוהגים לו זה הרשות שידון שמה דשמה יוציאו מסון שלא כדון אלא נוהגים לו רשות שיפעול שיבטיחו את המסרב לדון בב"ד ונראה שאם אין ביכולת לעשות כן וכהב"ד אינו מכורר הענין יכולים ב"ד לקבל טענות כן התובע ולקבל עדות ולב"ד מה שביכולתם לפי ראות עיניהם ואם יראה להם שהמסרב חייב להתובע אע"פ שא"א לידע ברור מצד אחד מ"מ כיון שהמסרב אין רצונו להשיב בב"ד כאשר עשה כן יעשה לו ושלא יהא חובא נשבר נוהגים רשות להתובע שידון עמו שמה כיון שנראה להם שעכ"פ יש לו הביעה חוקה על המסרב :

ג וכן יש רשות לב"ד להעיד לפני הערכאות למי שאינו ציית דין שזה חייב לזה והב"ד בעצמם ילכו כרי להציל עשוק מיד עושקו בין שהנגזל הוא ישראל או אינו ישראל :

סימן כז [שלא לקלל דיין ולא שום אדם וכו' ג' סעיפים] :

א המקלל דיין קבוע עובר בלאו דאלקים לא תקלל נוסף על הלאו של כל ישראל והמקלל אחד מישראל אפילו נקלל לאחר שאינו שומע ואינו מצטער מזה כלל כ"מ עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש כלומר אפילו חרש וכ"ש לאינו חרש ובדיין עובר בשני לאוין מלבד שהוא עלבון כלל ההירה אחרי שדנו ד"ת כשמביה הדיין כמבזה ההורה ה"ו ואיסור גדול יש כשמבזה את הדיין באיזה דיבור על גנאי או מקללו באיזה מין קללה שהוא אך מלקות אינו חייב רק כשמקללו בשם או בכינוי ואף בשמות לע"ז שקוראים להקב"ה האומות חייב מלקות בזמן המקדש אם היה בעדים והתראה ואפילו מחל המתקלל אבל בלא התראה או שקילל בלי שם וכינוי או שהקללה באה משלילת הברכה כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לר' או מקלל את המת אינו חייב מלקות אבל איסור גדול יש בזה וכן המקלל את עצמו האיסור כמו מקלל לאחרים ואם חירף לת"ח עונשים אורו והרשות בידם לעשות כשמונותם לשמים ואף כשחירף לע"ה עונשין אותו כפי ראות עיניהם כשיש יכולת בידם [עסה אין טהגיס דינים אלן] :

ב מי שנחייב עונש מפני שפקר בב"ד או בשאר ה"ח

א
נ
לפני
לא
מדר
אחו
לא
ואף
לב
יהי

ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

י

יא

יב

יג

יד

טו

טז

יז

יח

יט

כ

סליק הלכות דיינים נס"ד

את הנגאים המסוריימים שהם מקבלים על עצמם להחמנה ולרדן על פיהם, מבלי להחזיר
במפורש את מוציאיהם, עתה"ד כח"ר.

(א) אך קשה, שהנה יעדין שרית הרשבי"א (חי"צ סי' רנז, והובאה בבי"ח סי' ס"ז כו
מחו"ז) שנשאל באחד שהשיא בתו לאיש והכניס לו עמה סך ממון בנדוניה וילדה לו
בת ואח"כ מתה ואחר זמן מתה ג"כ הבת שילדה לו ועכשיו עמר הזב ותבע את הפעל
ברדי הגנים שיהיה לו אותו ממון הנדוניה שהכניס לו עם בתו, ואעפ"י שהפעל יורש
את אשתו ברדי ישראל טוען ואומר שאין לחוש לירשת הפעל כיון שהפעל יורשים שהם
הולכים ברדי הגנים והרי כל הנגשא אשה שם כאילו חתנה כן.

והשיב הרשבי"א שאף על פי שבכל דבר שבממון תנאו קיים, ולא עוד אלא שבבי"ח
שנומו להתנות ולעשות כזה תנאי אפילו הנגשאים שם סתם נוכח מהם אם מתה בלא
בנים, שכל הנגשא סתם ע"ד הנהגה שם בישראל נגשא, מכל מקום נודן זה שאני:

ומ"ם לנהוג כן מפני שהוא משפט גויים באמת נ"ל שאסור, לפי שהוא מתקנה את
הגויים זהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גויים, ואע"פ ששיניהם רוצים בכל הווא
דבר שבממון, שלא הנהיגה תורה את העם שהוא לנולד לו על רצונם שייקרו את חקת
הגויים ודיניהם... ע"כ אנו פה תמהים מקום המשפט בעירכב מקום תורה ויחרון דעת איד
נחנו י' לכלל דברים אלו שאסרתן תורה שלמה שלנו, ומה זמון יהונה לרש שלא
כתורגמו... אבל ללמד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם חי"צ לעם קודש לנהוג ככה,
וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטא לעקור נחלת האב על הבנים וסומן על משענת קנה הירצון
זהו, ועושה אלה מפני חומות המורה ועקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ומרובה
הנוג בהו בפועל כפיו נקיש. ואומר אני שכל השומן בהו לומר שמוטר משום דינא
דמלכותא טעיה ונולן הוא ונולה ישיב. חס ליה דאפי' נולה ישיב רשע מקרי כדאחא
כפי' הכונס (דף סי' ע"ב). ואם נאמר כן בטלה ירושת בנו הכבוד וכל הנתלות וחירש
הבת עם הבנים, וככלל עוקר כל דיני התורה השלמה, ומה לנו לספדי הקודש המקודשים
שהברו לנו רבי ואחריו רבינו רב אשי, ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם כמות
סלואת בבת מרדכי הגויים, הלילה לא הויה כזאת בישראל חי"צ שמא תחנור התורה
עליה שק... עכ"ל הרשבי"א.

וראיתי לאחד ממחברי זמנינו² שכתב לדקדק מחנך דברי הרשבי"א הללו לענין מה
סוגיליים לכתוב בחודים של קניית דירות שכל ההנהגות השותפים בבנין המשותף יהיו
כפופות לחוק המקרקעין, ויש הטוענים ואומרים שמאחר וחוק המקרקעין הוה כולל
בתוכו בין השאר "תקנו לכתום משותפים", לכן בכל מקרה שתתעורר בעיה כיצד צריכים
לנהוג, ובי"חוק המקרקעין" ישנו פתרון לבעיה, החליבו כל הייורים להחמנה כפי שמבואר
בתוך, ויצא מחבר זה נגד אלו שאומרים כן, ודלא מביאי שאסור לכתוב כן לכחוליה.

2 ממה צבי, הלכות שכנים, טו.

הרב צבי גרנטר
ירושלים

בענין ערכאות

שאלת הרב צבי גרנטר שליט"א

כס"ד עש"ק מטות-מסעי, כ"ה תמו חשבי"ב, ירושלים
כ"ב הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א
אחרי מבוא השל"י, הנה כח"ד כתב במשוכחו לרובי בי"ד דאמרקה באייר חשבי"א:
...אשר על כן אני חחר על עצה הראשונה, להחתים את האיש והאשה (ערף לפני
החתונה) על שטר בירורין שיביאו כל סכסוך ביניהם בפני בית דונם. וכן יכולים לחקן
שכל מי שרוצה להיות חבר בבית הכנסת או בקהילה, עליו לחתום על שטר בירורין
שכל סכסוך שיהיה לו עם משהו מבהכ"ג או הקהילה באדה ענין שהוא או עם אשתו,
עליו להתירין אצל בית הדין שבהכני"ג או הקהילה מבידים כו.

ומ"ש כ"ב: "ההלאה תוכה כ"י להוציא עצה זו לפועל, בקשה להחתים אלפים ורבות
מישראל... על שטר כזה", הנה כפי הנאמר לי, עיקר הבעיא נעוצה בכך שהנשים רצות
לרדן את עניני חלוקת הרכוש כ"י בערכאות של עכ"ם די"קא באשד וכותן רב אצל
הקוהותיהם יותר מברדן ישראל. ואוממה, והרי מי מעכב כ"י הכעל להחתייב בתוך
השטר הבירורין שהאשה תהיה זכאיה לחלוק ברכוש כפי כלל זה או אחר — לרבות
כללים שנתגהגים גם לפי חוקותיהם — הכל כפי שחלוצו יסכימו האיש והאשה ביניהם
לפני הנישואין, ומי גרע דבר זה מתוספת בתובה, או משטר חצי זכר שהיה נהג ברוב
הקהילות במשך הדורות?

ובהדמנות אחרת אמר כח"ר שלרענו, בעצה זאת ניתן לפתור את רוב המקרים של
הליכה לערכאות שלא כדון, שכאמור ברוב המקרים סיבת ההליכה, כי לצד הפונה
לערכאות נכריות יתר שמה, מעבר לזכויותיו ברדי ישראל. אכן, אם בעת קשירת העסקה
יקנו הצדדים זל"י באופן המוצעיל, שידונו אמנם בפני בי"ד של ישראל, אך לפי הזכויות
שיש להם ברדיהם, מסתבר שרוב האנשים יסכימו בחפץ לב לודן בפני בי"ד של ישראל,
כדרישת ההלכה.

ועוד הוסיף כח"ר, שבעצם מותר אפילו להסכים במפורש שידונו כפי דיני הגנים, אך
יתכן שאינו ראוי וכדאי להחזיר ענין זה במפורש, שלכן ערף טפי לפני בתוך ההסכם

1 וכבוד כח"ד כתב או בחשובות הראשונה מיום ה' אייר חשבי"א, וכן בחשובה זו, שלא כדון הן
עושה דבר זה. ובעת נמסרם ספר משוכות ההנהגות חי"ד להג"מ שטרנך שליט"א, ובי"ח סימן
שא שגששה בר מוליה רכח"ר.

והם ידועו כפי משפט בני אדם בשכלם, אבל אינם רשאים לקבל עליהם חוק עמ' או לחוקק חוקים, שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו והו' בכלל פשרה... אבל ז' יסכימו על חוקים הרי הם מחללים את החטרה ועל זה נאמר לפניהם ולא ל' הדיעות... ואין נפקותא בין בא לפני גוי ובין ישראל ששופט על פי חוקים בדינים... וז' יסכימו בני העיר על זה, אין בהסתכמתם ממש...

וכדברי החזון איש נראה גם כשר"ת דברי מלכאל ח"ה סו"ס ר"ג. (ראף על פי שממ' המאורי במהדוריו כג, א היה נראה שדברי הרשב"א האלו בענין ערכאות שכתב מתפרשים כפשוטם, שכתב שם המאורי שלא היו בקיאים בדין חטרה, אלא שדנים ל' אומר דעת ובחוקים ותימוסין — מכל מקום מי יבוא אחר המלך, מאן מלכי מרוך ורו' החזון איש והדובר מלכאל, לעשות מעשה שלא כדבריהם)⁴.

ולכאורה שהוא הדין בנדון דידן, ומאי שנא רבים שקבלו על עצמם, ומאי ש יחזירים, מיהו יעריץ בעל העקידה שער כ שפחלק ביניהם כאמת, וז"ל:

שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש מבי"ת ושראל⁵ בטרם ילדעו הורבים וברש בית דין — חטאת יחיד הוא, והוא שבעונו ימות כו' וכל ישראל נקיים כו'; אמנם חו' הקטן כשיסכימו עליו דעת הרבים והלח' נחלה ככתי דניניהם שלא למחות בו — ה' הוא זמה ועון פלילי החטאת הקהל כולו ולא ניתן למחילה אם לא כפירענות הקהל וכ' ולכן הוא טוב ומוטב שיכרתו או ישרפו או יסקלו החטאים ההם כנפשותם, משתע' אות אחת מהחטרה בהסתכמת הרבים וכי'. ומי שלא יקבל זה בראעו אין לו חלק כבי' ונחלה בחטרה אלקים⁵.

מיהו גם אם נחלק ע"ד הנ"ל, יל"ע כה"ה ש' שאנו מודים ונאים להתנהג ע"ד הח' אם זה גופא אין בו משום חטא הקטן שיסכימו עליו דעת הרבים כו', וצ"ע.

ואי"ס בברכת החטרה וכו"ס

4 נתייג את דברי הרב ראובן מרגליות ז"ל בספר "יסוד המשנה וערכותיה", עמ' ט' הערה י"ט, ח"ל ב' קדמוניות ללכ"ס ספר י"ד וט"ז כל פירוש המאוריעות שהרג הורדוס הרבה מחברי הבי"ד ולא ב' מלדורף אותם, ומשפטי המרצה הכיא לפני מוציא שרף, ובכ"ן היו או בירושלים מלבד כתי' מו' חוריהם של שמואל והלל גם מרעצה חילונת רשמית (כבכ"ן בית ראשון ראה מאמר בתי המשפט בא' מוכן כי מרעצה זו שנעמדה תחת נשיאת הכהן הגדול שנחמנה מטעם המלך היהא כלי הפך ביד הרב' אמנם גדולי חזרה חכמי הבי"ד החזירו וגם נשיא הבי"ד החזירו לכלי להשתתף במעצותיהם (אם יקחו להם שם כ"ד חזרו אין כ"ד ממסלתי, וראה במאמרי הנ"ל) כ"ד חילוני זה דין את אותו ה' לפי יומיסייהם ותקיהם (והשווה כוה כל המקורות שכתב פלביוס שחיי סמוך לזמן זהוה שום לא נאמר לנמקי מתחשבים אמתו עם העובדות שפסל, כן ישנו מקורות ספרי החיצונים), ועי' שמאורי. וצ"ד בר"קה ורודוק במקורות הקדמונים, והמפשי' והוקי' דברי הימים, האם דברי ה' מוסכמים ומוסכמים. ועי' ספר וכו' אפרים על סמך וכו' (לרבי אפרים דב' לא זצ"ל, נ"ד בפיעטרי' העירי', ומדוע ב"ים, חש"ד), במחזה קטנה לספר קדשים שבראש הספר, עמ' ב' ח"כ 2, שה' הרבה בענין שני הבתי דונים של שבטים שפעלו בירושלים בסוף ימי הבית שני.

5 בליק דברי בעל העקידה, עיין שו"ת משיב דבר ח"ב סימן תשי' אחריו ח"ג סימן לב' את' וקונטרס אין תנאי בנשואין, עמ' כ"ה

אלא אפילו אם עכ"ו וכתבו כן הרי זה בדין מנהג על מה שכתוב בחזרה, וכמאן ר'אחא דמי. ומוכ"ן שכל דברי שייכים גם לניד'.

ולפ"י תניא דמסייע למחבר הנ"ל, שהנה יעריץ גליון שיעי' לרע"א ח"מ ס"ג ס"א:

בשו"ת מגן אבירים ס"ו ה' כתב בשם הרש"ך ח"ב ס"ו רכ"ש על מחלוקת בין חובבי לנתבי, אחד אומר שרצונו להתדיין בד"ת ואחד אומר שאין לו להתדיין אלא בפני סתריים שכל הוא המנהג במקום שנעשה העסק, הדין עמו, כיון דבמקום שנעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסתוריים ולא כפי ד"ת, מנהג מבטל הלכה, והביא החז"א דאסיטומתא, עיי"ש, ע"כ.

והנה, יעריץ שו"ת בעי חיי ח"א סימן קנח שכתב שכמהרש"ך מפורש שאין ר"ל שמונת לדרך בערכאות, אלא ר"ל שב"ד של ישראל ידועו כפי דיעי' ומהנהג הסודוריים, ועיי"ש שמקשה שדברי המהרש"ך נסתרים לכאורה מדברי הרשב"א הנ"ל, ומיי"ש:

דמשא ומתן שאני, דישי מקומות שאם יתנהגו על פי דין החטרה הגמור לא יהיה להם קיום והעמדה ויתבטל המשא ומתן, ולכן כל שאינם רוצין לפני הערכאות אלא לנהוג שיחנהגו הם בעצמם בנימוסי הכרטיס כדי שיחתיים המשא ומתן, מנהגם מנהג מפני יישובה של עיר, אבל בדיני ירושנה דלא שייך בדינא ומשא ומתן ואין כאן טענה מפני שיחתיים המשא ומתן, אפילו להתנהג במשפט העברי בלתי עמוד לפניהם אטור.

ולפ"י רוב המקרים שבנ"ד יחור דומה למקרה הירושנה שכתשובה הרשב"א, ולא למקרה המהרש"ך, וצ"ע.

ב) עוד יש להעיר, שהנה יעריץ שו"ת הרשב"א (ח"ב ס"ו רצ, והובאה בב"י ח"מ ס"ו ח' פתח א') שנשאל כיצד יש לנהוג בענין העמדת דיינים בעצירות שאין שם מי שיריע אפילו אות אחת. והשיב:

שורת הדין אי אפשר להעמיד דיינין שאינן מומחין שלא מדעת בעלי הדין, אלא שהמומחין לכת רין שבעיר יכולין לדרך לפניהם כל שאין גדולים מהם בהכמה בעיר, והוא שבקיאין בדינין. על כן צריכין אתם למנוחם לדעת אנשי העיר ואך על פי שאינן בקיאין, שההל לפי השעה וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ואם קבלום עליהם אנשי העיר מותר ואין אחד מהם יכול לפסלן, והיינו ערכאות שבפוריא...

וידוע מ"ש החזון איש (סנהדרין ס"ו טו ס"ק ד') כביאור דברי הרשב"א האלו:

3 אביא, שראיתי שכתב שם (ס"ק ט'), ד"ל נהי שאם היה מחזיק את כל האמור באותם חוקים, מבלי לומר שמקבל על עצמו את חוק הערכאות — היה מהני, כמו שהביל יכול לחייב את עצמו שלא ירש את אשתו... משא"כ אם יאמר שמוכ"ן... כמו שנאמר בחוק פלוני של הערכאות... ומצא שקיבל עליו מוצאו להחנה לפי חוק פלוני של הערכאות ולא כמו חוק המורה, והו' עיקר האיטוי של החנה שדרשו חז"ל... לפניהם — ולא לפני נכריים, ע"כ. ודברי צ"ב שהרי בנדרן הרשב"א לא דבר מאומה בשעת הנישואין, ומי"ם אסר הרשב"א כל שכתובו וטענתו של האב היא בהתסמכו על חוקי העכריים, וש"מ א"כ שלא בלישנא תליא מילתא, אלא בכוחו ורצונו.

על מה שכתוב בתורה, שאין זה רצון התורה ששומר חיים יתחייב בשבועה או ששומר שבר יתחייב בנזיפה, ו"ל הוספות כתובות נ, ב שאני הגם דחייבמו תורה שומר שנ על שלוקח שכר ושואל שכל הגנה שלו ומשאבדים עצמם לכל הכתוב בתורה, הלא במקום שאין משתכבדן עצמם פטורים, עכ"ל.

ומה שהבאת ראיה להמחבר, אדרבה הכאת מרע"א שיש להתנהג כמנהג המסורתי אלא שהבאת מש"מ בעי חיי שאם יתנהגו על פי דין התורה הגמור לא יהיה להם קור והעמדה והכסף המשא ומתן, ולכן מותר להם להתנהג הם בעצמם בריבוי הגויים כ שיהקיים המשא ומתן, מנהגם מנהג מפני ישובה של עיר, אבל בדיני ירושות ולא שי ברנא דמשא ומתן ואין כאן טעם שיהקיים המשא ומתן, אפילו להתנהג כמשפט העברי בלתי עמדי לפניהם אסור עכ"ל, ואם כך אדרבה בנידון דידן שהמצב כעת הוא שרר עורבים על דין תורה נראה שדומה למה שכתב שהמשא ומתן יתבטל. עכ"פ גם ל חלוקן נראה רק בשבאו לרון בדיני הסחורים בעיר ולא לפי דין תורה, ושם מתבני כמעט כל דיני התורה, כמו שסומכים על עדים פסולים ופוסקים שאין דין המוציא מחבי עליו הראיה וכדומה, מבטלים כל דיני חושן משפט, אבל בנידון שהכפל מחייב לאש כתובה גדולה מה זה מבטל דיני תורה.

וגם מה שהביא מדיינים שקבל שדנים בדיני ערבים שזה אסור, זה פשוט שהדיינים אינם יודעים דין תורה כלל רק דיני כהגמים, אבל בנידון שמקבל עליו כ"ד של ישרה רק שמחייב חיובי ממתן לא נראה שיש בה איסור.

עכ"פ כל שכירות פועלים דומה לי שכל הבחי דינים דנים כפי הנהגת בהם, ו שבעתי כזה פקפוק, ודבר ק"ו, שמה בפועלים שלא זכרו בפירוש אלא שמסתמא ארעה ומנהגא אף שהמנהג בא מחוקקים, כש"כ בנידון דידן שהכפל כרצונו מחייב חיי ממתן. עכ"פ נראה שלא יכתבו חוקקים אלא באמת יתחייב, ואולי כח"י יכתוב ו החיובים ההגויים שמחייבין בדיניהם יותר מדין ישראל, ואז נוסח זאת בניסוחים אחר ש נראה שבמנהג המסורתי ישנם דברים שאצ"ל להגיע לדין של ר' יהודה שבר שבממתן תנאי קיים נגד התורה, כגון לקבל עדים פסולים וכדומה, אבל בנידון דידן : אלא התחייבות ולא שמענו כזה איסור.

בברכה

תשובת הגר"ע גולדברג שליט"א

כ"ה יום ב' ז' מנחם אי תשס"ב
כבוד ידידי הרב צבי גריסטר שליט"א

יקרה מכתב קבלתי וכו מפורר על מה שהציעי שכל זוג יתמור על שטר בוררות שכל סכסוך שד"י יהיה ביניהם הם מקבלים וכנים אלו ואלו או כ"ד פלוגי שידון ביניהם כדן. אכן מאחר שסיבה עקרוית שנשים הולכות לערכאת שבחוקותיהם מקבלת האשה יותר ממה שמקבלת בדיני ישראל, ולכן הצעתי שיכולה אשה לפני הנהוואן לבקש תוספת כתובה בגובה חצי מנכסין, ואיני רואה בזה חשש, והרי אדם יכול להתחייב אפילו מאה מנה לאשה שרטה שרצה לזוץ מנכסין, ולמה יהיה אסור לעשות כן בנידון דידן, וכן יכול לפטור אשתו משבועה שצרכה לישבע וכדומה, ואם יש עוד זכויות שכרנצ איני זוכר מה הם למה לא יכול להתחייב אותם.

ומה שהביא מתשובת הרשב"א שהביא ה"ב כסיון כו, ולענ"ד נראה שלא אמר הרשב"א רק כשבא להתנות נגד דין תורה כמו לבטל יודשה הבעל, שאף שלדעת רבי יהודה יכול להתנות על מה שכתוב בתורה והלכה כמותו ולא כרבי מאיר, מ"מ סובר הרשב"א שהבא להתנות נגד דין תורה בגלל חוקות הגויים כאילו התנה, זה אסור הרשב"א, אבל כלל אלא נאמר שכל שדוגלים לילך בחוקי הגויים כאלו התנה, וכו' אסור הרשב"א, אבל להתנות דברים שאינם נגד התורה, כגון שמתנה שיתן לה כתובה מאה מנה בגלל שכן נהגים הגויים, כזה נראה שאין איסור בדבר, וכך כל שאר תנאים, חוץ, שהשוכר פועל ומתנה עמו שיקבל שבעיני חופש בשנה או שיקבל פצוים לא שמענו מי שיפקפק לאיסור דבר זה, וכיחור שאפילו לא התנה אמרין אדעתיה דמנהגא עבדי. וכן מה שאמרו בהשובר אח הפועלים (כ"מ פג, א) שמקום שהמנהג ליתן לפועל לאכול או לספק במיני מחיקה, אם המנהג כך מפני שכן נהגים הגויים לא שמענו מי שאסור. וכן באיזה שעה מתחיל פועל עבודתו שאף שמדון תורה פועל מחיל מהגן הומה עד צאת הכוכבים, מ"מ אם המנהג בעיר אינו כן הולכין אחר המנהג, שכל זה, באיזה שעה מתחיל פועל או אם יקבל מיני מחיקה וכדומה. או כמה שכר יקבל הפועל, כל אלו אין בהם דין תורה שכן רצון התורה, ואינו דומה לידושת הבעל ומזונות האשה וכדומה, כן נראה נכון לענ"ד. וכל הקונטרס שצריך איני רואה משם סחירה למה שכתבתי, וכש"כ שהוא מדבר בלא התנה ותחייבו בפירוש רק לומר שמנהג מבטל הלכה, והו דאי צ"ע, אבל לא שמענו שאסור להתחייב.

ומה שהביא מאחר ממחברי ומניני שאסור לכתוב כשטר שכל הנהגת השותפים בבני המשותף יהיה כפוף לחוק המקרקעיני שאסור לעשות כן. לבבי לא כן דימה, שאין כאן מתנה על מה שכתוב בתורה, וכי רבי מאיר חולק שיכול אדם להתחייב לשלם כשירק ברומא, והרי מפורש בדי"ד סימן שלה שהמוכר שדרה לגוי מנדין אותו עד שיקבל עליו לשלם כל הפסד שהגוי יעשה, וכי רבי מאיר חולק על זה, ואפילו במתנה שומר חיים להיות פטור משבועה אמר בגמרא (ב"מ צג, א) שמועיל לרבי מאיר ואין כאן מתנה

הרב יונה ריס

חבר ביה"ד אמריקה ניו - יורק

מתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון

א. העגה הבעיה

פסקה הלכה כרבי יהודה שכל המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים (כתובות נא). ויש להלכה זו השלכות חשובות בזמן הזה כאשר באים המתדיינים להתדיין בפני בית דין וכבר הסכימו מראש שכל מחלוקת ביניהם ידון שלא כמשפט תורה אלא כפי כללי משפט ונימוס אחרים. דוגמא לדבר, איש ואשה התנו מראש בעת נישואין שאם יתגרשו חלילה, בית הדין שידון יפסוק לחלוק את הרכוש והנכסים המשותפים ע"פ חוק ומשפט שיתוף הנכסים בין איש לאשתו שוא כידוע שונה לגמרי מחלוקת נכסים ע"פ דין תורה. ומתעוררת השאלה האם יש תוקף לתנאים או הסכמים אלו, בפרט כשמקפידים בעלי הדין שהדין יוכרע כפי חוקי המדינה. האם יש מקום לומר בזה את ההלכה כל תנאי שבממון קיים, או שמא עדין יש בזה איסור של הליכה לערכאות שלמעשה דנים על פי חוקי הערכאות. עוד יש לעיין היאך לדון במקרים שלמרות שבעלי הדין לא התנו במפורש לדון כפי משפטי המדינה, האם יש מקום לביה"ד לדונם בדרך זו כי כאמור כל המתנה בדבר שבממון תנאו קיים, ובפרט שיש לנו אמדנא דמוכח שזהו רצונם לנהוג כפי משפטי המדינה ולא כפי דיני תורה.

אולם כבר רבים וטובים מחכמי זמנינו אשר דנו בשאלות כאלו, (עיין בקורספונדציה בין הרב צבי גרטנר והרב זלמן נחמיה גולדברג בקובץ ישורון, כרך י"א (אלול תשס"ב) עמודים תרחצ-תשג. ובמאמרי הרב אברהם ח' שרמן והרב שלמה דייכובסקי בתחומין כרך יח (תשנ"ח), עמו' יח-מ. ובמאמר הרב אריה וורבורג בקובץ הדרום, חוברת עא-עב (אלול תשס"ב, עמו' קכט-קנ). לכן אינני בא להכריע בשאלות אלו או לקבוע הלכה אלא לברר את השאלות בהיבט מסוים בכמה מקורות בגמרא ובפוסקים.

בבבא מציעא דף צד. קובעת המשנה כדלקמן: מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם. ז"א שאע"פ שמדין תורה שומר חנם חייב בשבועה, ואע"פ שמדין תורה שואל חייב באונסים וק"ו בגניבה ואבידה, יכולים הם להתנות מראש לפטור את עצמם מחיובים אלו. והגמ' שואלת שהרי זה מתנה על מה שכתוב בתורה הוא, וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל! כלומר, א"א להתנות נגד דין תורה שאין אנו כבשר ודם הבעלים על מצוות התורה לבחור דינים מסוימים ולבטל דינים אחרים כפי רצוננו. משיבה הגמ' שלכאורה המשנה סוברת כר' יהודה שהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים.

כידוע חולקים ר' יהודה ור' מאיר בעניין זה. לפי ר' מאיר כשאדם מתנה על מה שכתוב בתורה התנאי בטל והמעשה קיים ולפי ר' יהודה התנאי קיים. ולכן אם אדם מקדש אשה ואומר הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה לר' מאיר היא מקודשת והבעל עדיין חייב בחיובי שאר כסות ועונה. ולר' יהודה התנאי קיים בדבר שבממון, כמבואר בבבא מציעא דף נא. ושם מסביר רש"י שבשאר וכסות שהם דברים של ממון וניתנים למחילה תנאו קיים ולכן אין הבעל חייב בדברים אלו אע"פ שההלכה מחייבת את הבעל בשאר וכסות אשתו. אולם לגבי עונה שהוא עניין של צער הגוף אינו דבר של ממון לא חל התנאי משום שאינו ניתן למחילה.

הגמ' שם שואלת דהנחה זאת, שהמשנה סוברת כר' יהודה, מופרך מהמשך המשנה אומרת במפורש שכל המתנה על מה שכתוב בתורה

תנאו בטל, ואינה חולקת בין דברים שבממון לבין דברים שאינם של ממון. ולכאורה קטע זה של המשנה הוא כשיטת ר' מאיר. מתרצת הגמ' בשני אופנים: ראשון, שכלל זה המופיע במשנה שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל באמת הולך כפי שיטת ר' יהודה ומדובר רק על דברים שאינם של ממון כמו מי שמתנה על חיוב עונה לפירוש רש"י הנ"ל. ותירוץ שני, שהמשנה באמת סוברת כר' מאיר ואפילו ר' מאיר מודה שאפשר למי שמבוקש להיות שומר למנוע מעצמו חיובים מסוימים מתחלה משום "דמעיקרא לא שעבד נפשיה". ומהתירוץ השני משמע שלפי מסקנת הגמ', יש מקרים מסוימים שהם יכולים להסכים ביניהם למנוע חיובי תורה מלחול עליהם, ותנאי כזה יחול אפי' לשיטת ר' מאיר.

בסוף הסוגיא בב"מ הגמ' מביא שכשם שאפשר לשואל ליפטר עצמו מחיובי שואל גם אפשר לשומר שכר להתנות להיות כשואל, ז"א לחייב את עצמו בחיובים נוספים מהם שהיה חייב בלתי התנאי. ונראה שאפילו ר' מאיר יודה בזה לפי תירוץ השני של הגמ' שכמו שאמרינן התם "דמעיקרא לא שעבד נפשיה" ה"ה שיש לומר הכא דמעיקרא שעבד עצמו לכך.

בשיטת ר' יהודה שהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים, יש מובנים שונים. לפי הרשב"א שהוזכר בשיטה מקובצת (כתובות נו. ד"ה וז"ל הרשב"א), מהני התנאי לפי ר' יהודה מטעם מחילה (וכן נראה מלשון רש"י הנ"ל). בעל קצות החושן (רט, יא) מסביר בזה את שיטת המשנה למלך (הל' אישות ו, י) שאפ' לר' יהודה אם אמר אין לך עלי דין שאר וכסות לא מהני התנאי. ורק מהני התנאי כשאומר על מנת שאין לך עלי שאר כסות בלי להזכיר תיבת "דין". ונראה להסביר, דאם מהני התנאי מכח מחילה, א"א למחול על דין, רק אפשר למחול על חיובים או שעבודים או זכויות אבל לא על דין משום שבהם איננו הבעלים למחולם. אבל לפי הקצות, יחול התנאי אפ' כשמזכיר תיבת "דין" משום דטעמו של ר' יהודה הוא כמו שביאר הרמב"ן (ב"ב קכו: ד"ה הרי), שאין אדם חייב בחיובי ממון אלא מרצונו של השני. וא"כ כשאדם אומר שאין לך עלי דין שאר וכסות אע"פ שמזכיר בפירוש את

מלת "דין" מ"מ יחול התנאי שהרי אין כאן מחילה על הדין. רק יש הסכם בין הצדדים שאין ברצונו של השני שבעל התנאי יתחייב באיזה חיובי ממון ועל כן אין חלות לאלו החיובים.

ולדינא נפסקה בש"ע אבן העזר (סימן לח סעיף ה) כר' יהודה במי שאומר הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דכל המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים וכדר שאינו של ממון תנאו בטל והמעשה קיים. אמנם הובא בדרכי משה (אה"ע לח, אות ז) בשם המרדכי (כתובות ריג) דגם לפי מה דפסקינן כר' יהודה התנאי אינו קיים כשמוכח מלשונו שכוונת המתנה הוא להפקיע דיני תורה. ולפי זה יש להסביר שיטת החזון איש (הל' סנהדרין טו, ד) שאם מתנים צבור שלם שכל עסקיהם יהיו נדונים על פי חק המדינה, אפי' אם ילכו לבתי משפט של אנשי יהודים לבצע קבלה זאת, אין בזאת הקבלה כלום שיש בזה איסור של ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם – לפניהם ולא לפני הדיוטות. ויש שהבינו דאיסור זה נכלל בתוך האיסור של הליכה לערכאות. כלומר, דאיסור ערכאות כולל שני עניינים: (א) אסור לישראל להתדיין לפני הערכאות. (ב) ועוד אסור להתדיין ע"פ דיני עכו"ם אפי' בפני בית דין של ישראל. (עיי' בזה בספר בנתיבות ההלכה כרך ב' מאת רב יהודה דוד בלייך [תשנ"ט], דפים קסט-קעב). וכן נמצא בתשובת הרשב"א (ו, רנד) בנוגע לנוהגים שהאב יקבל נדוניית בתו ולא הבעל כשהי אמתנה בלא בנים מפני שהוא משפט גוים וז"ל "באמת נ"ל שאסור לפי שהוא מחקה את הגוים וזהו שהזהירה תורה לפנייהם ולא לפני גוים ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חקות הגוים ודיניהם" ע"ש בהמשך דבריו. ואולי יש להסביר עוד שהסכמה זאת לרון בדווקא כפי דיני עכו"ם ובפרט כשמקבלים את כל מערכת המשפט שלהם כמו שהובא בדברי החזון איש הנ"ל הוי כעין הפקעת דיני תורה.

ובחילוק זה בין תנאי להפקעת דיני תורה יש גם לבאר בפשיטות הגמ' במכות דף ג. שאע"פ שאסור להלוות קודם שנת השמטה "על מנת שלא תשמטנו שביעית", מותר לו למלוה להלוות על מנת "שלא תשמטני

בשביעית" שבכך הלווה "חייב את עצמו בממון שלא חייבתו התורה שהוא חייב" כמבואר ברמב"ם הל' שמיטה ויובל (ט, י). זאת אומרת שמותר לו לאדם לקבל חיובי ממון על עצמו למרות שאינו חייב בכך ע"פ דין תורה. אבל הכופר בדיני תורה לומר שאין דין שמיטת כספים שייך לגביו הרי הוא כמפקיע דיני תורה ובטל תנאו לגמרי. וכמו כן בעניין אונאה קובעת הגמ' (בבא ציעא נא:) שיש חילוק בין תנאי "ע"מ שאין לך עלי אונאה" דחל בתורת תנאי שבממון (עיין בש"ע חו"מ רכז, כא דהוי רק כשמפרט סכום האונאה משום שאל"כ יש בעיה של חסרון סמיכות דעת וכמוק' רבא בגמ' שם) לבין המתנה "ע"מ שאין בו אונאה" דאינו חל ונראה לבאר ע"פ היסוד דלעיל דתנאי "ע"מ שאין בו אונאה הוי כמפקיע דיני תורה ולכן אינו מועיל. ברם, כשמודה שיש דין אונאה אלא שמתנה "דאין לך עלי אונאה" הרי תנאי זה שייך רק לגביו באופן פרטי ואינו פועל כמפקיע דיני תורה ולכן תנאי זה קיים בתורת תנאי שבממון בעלמא.

נחזור לשאלות דידן. האם יש לבעלי דין להתנות שביה"ד ידון שלא ע"פ דיני התורה אלא על פי כללים מתאימים לחקי העכו"ם (וכמובן שמדברים על אופן שאינם עושים תנאי לעבור על איסור שלא ניתן למחילה כמו איסור רבית)? אם אין פירוט שמקבלים עליהן חק המדינה אלא שמתנים כפי כללים הדומים לחקי המדינה נראה לכאורה שלפי שיטת ר' יהודה אפשר לנהוג כן, דלא גרע ממתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון. ואפ' לשיטת ר' מאיר אפשר שיחול התנאי שבהאי תנאי אינו אלא כמקבל על עצמו התחייבות מסוימת (ועיין בתוס' כתובות נו. ד"ה הרי בשיטת הרב אלחנן, שנראה מדבריו שפ' לר' מאיר המתנה ע"מ שכתוב בתורה תנאו חל כל עוד שאינו מזכיר ביפרוש שאינו עושה כדין תורה). ואם כן, יש לומר שאפ"י אם היה מקום להגדיר תנאי זה כתנאי בדבר שאינו של ממון אולי יש להקל במקרה זה לכל הדעות מטעם שמותר לאדם לקבל על עצמו חיובים נוספים או למחול על זכויותיו. ועיין בספר מנחת צבי (הל' שכנים סימן ט"ז אות י') מה שכתב כעין זה לגבי קבלת חק המקרקעין כשאינו מזכיר את החק בפירוש, ועיין במכתב של הרב צבי גרטנר הנ"ל מה

שפקפק בזה.

אולם במקרה שמתנים בפירוש שרוצים שהעיסקא ביניהם ידון כפי חקי העמים, כמו חק של שיתוף נכסים בין בני זוג, או חק הקרקעות, יש אומרים כמו שהצגנו שלא מועיל התנאי (עיין בספר מנחת צבי הנ"ל). וסמך לזה בדברי הט"ז חו"מ (כו, ג) הסובר כנגד שיטת הסמ"ע דאם מתנה לדון באותו זכות שיש לו בדיני עכו"ם אין שומעין לו דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה (אבל ע"ש בסוף דבריו שאולי רק מדובר על מקרה שיש איסור ממש כמו שלא להישמט חוב בשביעית עיין בט"ז ס' ס"א סעיף ו', ועיין בנתיבות המשפט ס' ס"א בביאורים ס"ק ט מה שיש לתרץ ע"פ הגמ' במכות הנ"ל. ועיקר מח' בין הסמ"ע והט"ז הוי אם מהני קנין להתנות לדון לפני עכו"ם ממש אם יש זכות בדיניהםם יותר מבדינינו, עיין בסמ"ע ס' כו, ס"ק יא). ואולי יש להסביר שיטה זאת ע"פ שיטת המשנה למלך הנ"ל שגם ר' יהודה מודה שהתנאי בטל כשמוכיר תיבת "דין" בתנאו ואומר "על משנת שאין לך עלי דין שאר כסות ועונה" דלא ניתן דיני התורה למחילה. וגם פ' כשמוכיר שמקבל על עצמו דין אחר שאינו כדין תורה הוי כמו המתנה בפירוש נגד דין תורה (אע"פ שיש לחלק שכאן אין תנאי נגד דין תורה רק קבלת התחייבות מסוימת, ועיין מה שנכתב להלאה בחילוק זה).

אבל לשיטת הקצות הנ"ל דמועיל התנאי אפי' כשמוכיר תיבת "דין", יש מקום להבין אלו שיטות המתירים לעשות תנאי לנהוג כפי חק המדינה אע"פ שמוכיר את החק בפירוש דמ"מ מותר לאנשים לוותר על זכויותיהם או לחייב את עצמם כפי רצונם ולא משונה אם מוכיר בפירוש שתנאו אינו מתאים לדיני תורה. עיין בסמ"ע, ס' ס"א ס"ק יד, ועיין בשו"ת דברי חיים חו"מ ס' ל דאם אחד מקבל עליו כפי החקים הנקראים פעורגראו מחויב לקיים מכח התנאי שכן קיבל על עצמו חיוב דבר זה בפ"י ע"ש ועיין עוד בשו"ת מהרשד"ם חו"מ ס' שכו. ומעניין מה שכתב בשו"ת מנחת יצחק (ט, קיב) בביאור דברי הריב"ש (הובא ברמ"א חו"מ ס' רצ סע' יד) שאפוטרופוס שנתמנה ע"פ ערכאות של עכו"ם צריך ליתן חשבון כי הכי הוא בדיניהם, שכתב לבאר שיטתו ע"פ הדברי חיים הנ"ל "דאף דלפי המבואר בסמ"ע וט"ז

(ס' כ"ו) דלא מועיל תנאי לילך לערכאות, אבל מועיל תנאי שידונו לו דיניי ישראל עפ"י משפט ערכאות ולא משום דינא דמלכותא דינא אלא משום תנאם שע"ד כן התחייב עצמו" ע"ש.

אבל עדיין יש להסתפק אם אין כאן בעיה של הפקעת דיני תורה או כעין איסור ערכאות כשמקבלים בפירוש את דינם, וכמו שביארנו ע"פ המרדכי והרשב"א והחזון איש הנ"ל.

ויש להציע שפשוט שאין לנהוג כפי החק האזרחי מטעם דסומכים יותר על דיני עכו"ם מדיני ישראל – ולמשל אם אומרים שמקבלים את החק כמו שיהיה למחר למרות שלא ידעו מה יהיה החק בזמן ההוא. אבל אם מחליטים שרוצים לנהוג כפי החק כמות שהוא עתה בלי שינויים אז מוכחא מילתא שאין כאן לא קבלת סמכות של חקי המדינה ולא ביטול סמכות דיני ישראל, אלא בחירה בתנאים מסוימים מטעם מנהג הסוחרים או מנהג המדינה והיות שתנאים האלו מתאימים עם החק כמו שכתוב היום מזכירים את החוק בתנאם. ואפ' אם מזכירים את החק בפירוש אין זה כמפקיע דיני תורה או מי שמייקר את חקות הגוים אלא כתנאי שבממון בעלמא.

חילוק זה נמצא בתשובות הרשב"א הנ"ל בעניין ירושת הבעל שלפי הרשב"א היה אסור ע"פ הדין של לפנייהם ולא לפני ערכאות לפסוק שאב יקבל את נדוניית בתו בחזרה כשמתה בתו בלי ילדים ע"פ ההנחה שכל מי שגר במקום מסוים רוצה לנהוג כדיני העכו"ם שבדיניהם האב יורש את הבעל ולא הבעל. אבל כתב הרשב"א שאם עשו תנאי כזה בפירוש התנאי קיים. אלא שהוסיף שאין לנהוג כך בדוקא מפני שהוא משפט גוים.

נתייחס עכשיו לשאלה האחרונה ששאלנו: האם ייתכן שיפסוק ב"ד ע"פ חק המדינה כשאין תנאי מפורש בין הצדדים אלא הנחה שבעלי הדין רצו בכך? הרב משה פיינשטיין וצ"ל באגרות משה (חור"מ, א, עב) כתב שיש לפסוק על פי חק השכירות של מדינת אמריקא כשמשכיר אדם דירה שלפי החק אי אפשר לגרש את השוכר מהדירה בלי הסכמתו. וכתב הרב פיינשטיין וצ"ל שפסק זה איננו מיוסד על היסוד של דינא דמלכותא דינא אלא על היסוד של תנאי שבממון קיים, שמשום שמנהג

כל בני המדינה הוא לנהוג כפי אותו החק הוי כמו שהתנו מתחלה לכך. שבאמת אם אפשר לעשות תנאי מפורש אפשר גם לקבוע אותו תנאי ע"פ אומדנא.

ויש להסביר דאפי' להרשב"א האיסור שייך רק אם קובעים את רצון בעלי הדין לנהוג כפי מה שכתוב בחק בדוקא משום שהחק אומר כך ולא מטעם המנהג. ובאמת כן נראה כוונתו מלשון התשובה וז"ל: "כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנין בכענין זה... ומוסיף אני על זה שבכ"מ שנהגו להתנות ולעשות כזה תנאי אפי' הנושאים סתם גובין מהם אם מתה בלא בנים שכל הנושא סתם ע"ד הנוהג שם בישראל נושא... ומ"מ לנהוג כן מפני שהוא משפט גוים באמת נ"ל שאסור" ע"ש.

וגם יש להדגיש שהרשב"א כתב דבריו באופן שנהגו ע"פ דיניהם לעקור סדר הירושה שלנו כדמבואר בתשובתו וא"כ אולי אין ללמוד משם לתנאי ממון בעלמא כשאדם רק מקבל התחייבות נוספת על עצמו כפי מה שכתוב בדיניהם. ועיין במכתב של הרב גולדברג הנ"ל שהובא בקובץ ישורון.

ובבית דין דאמריקא בנוא יארק, המנהג שלנו הוא להחשיב תנאי שהתנו בעלי דין מראש שבית הדין יפסוק במקרה מסוים ע"פ הכללים הנמצאים בחק מסוים של המדינה כפי שכתוב היום ובפרט כשכותבים במפורש שנוהגים ככה מפני שזה מנהג המקום או מנהג הסוחרים וזה משום שלפי הבנתנו בעלי הדין אינם בוחרים במערכת החילונית אלא בכללים מסימים בענייני ממונות המתאימים עם מה שכתוב בחק בודד וגם סומכים על כך שמנהג המקום כמו שכתב הרב פיינשטיין זצ"ל. ואם כללי החק ישתנו לפני הזמן של ישיבת ביה"ד יחליטו הדיינים כמו הכללים שהיו קיימים כשעשו את התנאי ולא כמו השינויים שנכנסו בחק אחרי כן (אא"כ במקרה שאפשר לטעון שהמנהג נשתנה כפי השינויים בחק).

ויש לפעמים תועלת גדולה להניח לאנשים בימינו לנהוג כן כדי שהם יתדיינו בפני ב"ד ואל יפנו לערכאות. ובכמה מקרים אפשר בזה למנוע מהם איסורים אחרים כמו איסורי רבית שא"א להתנות כנגדם. וגם

שבהרבה מקרים אנשים ירצו בין בפירוש בין באומדנא לנהוג כפי מנהגי הסוחרים וההלכה קובעת, כמו שהביא רע"א (חו"מ ס' ג) בשם המהרש"ך שיש לפסוק כפי מנהג הסוחרים. ולא נראה שהדין ישתנה אם באיזו מקרים מנהג הסוחרים דומה למה שכתוב בחוקיהם. והשאלה היותר קשה נמצאת כשעשו את התנאי לרון כפי חק מסוים רק כשבאים להתדיין וכותבין את התנאי בתוך שטר בירורין, ובמקרים כאלו אפשר שיש לב"ד לרון אם היה בכוונתם לנהוג ע"פ הכללים האלו מראש, ולפי שיטת הסמ"ע כשקיבלו על עצמם בתוך שטר בירורין וחייבו נפשם בזה י"ל דמ"מ מהני התנאי מטעם קנין דאין לאחר מעשה קנין כלום עיין בסמ"ע חו"מ ס' ס"א ס"ק י"ד ובסימן כ"ב ס"ק טו ואכמ"ל.

אסיים במה שאמרתי בתחילה שלא באתי להכריע שאלות הקשות האלו אלא רק להבהיר הסוגיא קצת ולהציע איזו מהלכים הלכתיים כדי לברר את העניין. יהי רצון שנוכה להעמיד דין תורה על תלה לרון דין אמת לאמיתו ולהחזיר כתר תורה ליושנה להשיב שופטן כבראשונה ויועצין כבתחלה במהרה בימינו אכי"ר.

שהרי ממון אלל בעליו ומשלימין⁷, אלמא⁸ מדקאמרי חדע שהרי משמע דדבר צרור הוא אללס וטעמא דמסחבר הוא. ואלא מיהו הלכתא כרצנ דממונא משלמי מילקא לא לקי משום דאמר קרא כדי רשעתו משום רשעה אחת אחת מחייבו ואי אחת מחייבו משום שתי רשעיות, ואפילו רבי עקיבא אימ ליה דרשא דכדי רשעתו כדאיחא בריש פרק הלוקין⁹, ובמילא שם רע חדוש הוא דכתיב ויסרו וענשו, ואף על גב דעדים זוממין ומוציא שם רע חרווייהו קנסא נינהו לא גמרינ מנייהו וממונא משלמי מילקא לא לקו בפירוש רבנא תורה עדים זוממין לתשלומין ולא למלקוח היכא דאיכא ממונא וכדרכי אילא, וכדגרסינן בפרק אלו נערו¹⁰ תנן מעידין אנו בריש פלוני שחייב לחברו מאתים זוז ונמלאו זוממין וכו' וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה ונימא כל הלוקה אינו משלם אמר רבי אילא בפירוש רבנא תורה עדים זוממין לתשלומין והיכן רבנא מכדי כתיב ועשייתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו יד ביד למה לי דבר הנחמן מיד ליד ומאי ניהו ממון, וכיון שכן אפילו תמלא לומר קנסא אינו משלם ולוקה דכדי רשעתו אמר רחמנא וגלי הכא מאי רשעה ממון ולא מלקוח, ואם בן הכוח הרשע אפשר לקיומה בן גרושה וכן חלוהה וכדאיחא החס בפרק אלו נערו¹⁰.

שיש לו משועבדין כאן וצני חורין בעיר אחרת נפרע מן המשועבדין שנכאן שלא יוציא מאתים על מנה, דמה שאמרו אין נפרעין מן המשועבדים ששעבד לאחר שלוה אינו משורת הדין אלא תקנה התקינו משום תקנה הלקוחות כל שיש לו נכסים אחרים צני חורין ואפילו זכרית, אבל להפסיד על המלוה לא תקנו, וכאזנה שאמרו¹¹ אשתדוף צני חרי גבי ממשעבדי, ומה לי הפסד כלו מה לי הפסד מקצתו. וחדע לך דהא קיימא לך¹² דלא שגא מר ולא שגא מחנה, ולמה יפסידו על המלוה להפסיד מעותיו ולהוציא מאתים על מנה מחמת תקנת מקבל מחנה שהחנה¹³ אח הנותן קנת.

ועוד שערבות הנכסים של לוח צדאי אלים טפי מערבות דעלמא, ואפילו בערב דעלמא כך הסכימו רוב הגאונים ז"ל בתשובותיהם¹⁴ דכל היכא דאזול ליה ליה למדינת הים נפרעין מן הערב ואין אומרין למלוה לא אחריו שאין נפרעין מן הערב תחלה, וכל שכן בערב דנכסים. ולפיכך אין הפרש בין שנעשית המלוה בבבל לנעשית בגליל שהמלוה ניתנה ליחצב בכל מקום¹⁵. ועוד שבעל חוב בכחונה¹⁶ כדעת רב נחמן¹⁷ והכחונה נפרעת שלא צפוי בין שכתב לה בבבל והלך הוא לארץ ישראל בין שכתב לה בבבל והלכה היא לארץ ישראל והוא הדין בבבל חוב.

סימן רפט

שאלת ראובן ממלכות בבל הלוה מעות לשמעון, ושמעון זה יש לו נכסים בבבל ובגליל והיה שלום באותו הזמן בין בבל ובגליל, אחר כן היה חירוס בין שתי מלכויות אלו, ויהודה קנה משמעון הנכסים שהיו לו בבבל, וצא ראובן לבנות חובו מאותן נכסים שקנה יהודה, ויהודה טוענו הנחתי לך מקום לבנות ממנו שהרי יש לו לשמעון צני חורין בגליל, ועוד שהנכסים בערבון¹⁸ ואין נפרעין מן הערב עד שיחצב את הלוה¹⁹. וראובן טוען שאין לו לבנות מאותן שנגליל כיון שיש חירוס בין המלכויות וגם בשעה שקנה הוא הנכסים שבבבל כבר התחיל החירוס, וכן אינו צריך לדון²⁰ עם שמעון כל שאינו עמו בעיר כאזנה שאמרו בפרק הכותב²¹ כדי שלא יהא כל אחד נוטל ממון חברו והולך לו למדינת הים, הודיעני הדין עם מי.

סימן רצ

לטולישולה לרבי יעקב בן קדוש

שאלת הודיעני מה שאמרו²² כל המעמיד דין שאינו הגון כאלו נוטע אשירה, כיצד נעשה בעיירות שאין שם מי שיודע אפילו אדם אחד ואנו צריכין להעמיד דין ולפטר על כרחן של בעלי דבר ואם לא נעמיד נמלאו הולכין לערכאות של נכרים ורצו האנסין, או אם נצטרך על כל פנים שיהיה בראון כלם או רובם קודם מניינם וכל שכן דיני נפשות, כי דרך העיר הזאת לשלוח הזקנים שבעיר הזאת והם ממניס זקנים במקום אחר לדון דיני ממונות ודיני נפשות אם נכסים עמהם אם לא.

תשובה שורת הדין אי אפשר להעמיד דינין שאינן מומחין שלא מדעת בעלי הדין, אלא שהמומחין לבית דין שבעיר יכולין לכופ בעלי הדין לדון לפניהם כל שכן גדולים מהם בחכמה בעיר והוא שצקיאיין בדינין, על כן צריכין אחס למנותם לדעת אנשי העיר, ואף על פי שאינן צקיאיין שהכל לפי השעה וכל מעשיך יהיו לשם שמים²³. ואם קבלום

תשובה הדין עם ראובן בין שיש חרוס בין המלכויות בין שיש שלום ביניהם. שלא אמרו²⁴ אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים צני חורין אלא כשהן עמו במדינה שלא יהא צריך להוציא מאתים על מנה, אבל כל

7 צ"ל ומשלימין. 8 נראה שצריך להוסיף, הכי ס"ל. 9 שם יג. 10 כתובות לב, ב. 11 צ"ל ככתובה. 12 כתובות פח, א. 13 סנהדרין ג, ב. רצ. ב"י חר"מ סי' ח מחו"א ושו"ע סי"א בהג"ה. 2 ב"ב. 2 בב"י, בעלי. 3 צ"ל שאין, וצ"ה בב"י. 4 כתובות פח, א. 5 גיטין מח, ב. 6 כתובות צה, ב. 7 גיטין ג, ב. 8 צ"ל שהחנה. 9 ראה

עליהו
ערכא
דברי
שהן
ואקש
ואוק
כשרי

ומכ

שיה
שיע
כי נ
צהר
שהי
ראי
ידא
אשי

ש

צפ
צנ
בד
הו
עו
ח
ש
ח
מ
ט
ו
ו
ז
י
י

עליהם אנשי העיר מותר ואין אחד מהם יכול לפסלן דהינו ערכאות שבאוריא, ותנן בפרק זה דרורי זה פוסל דיינו של זה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אימתי בזמן שמציא ראייה שהן קרוצין או פסולין אבל אם היו כשרין אינו יכול לפסלן, ואקשינן בגמרא זה פוסל דיינו של זה כל כמיניה דפסיל דייני ואוקמה רבי שמעון בערכאות שבאוריא והכי קאמר אם היו כשרין נעשו כמומחין מפי בית דין ואינו יכול לפסלן שלא כל הימנו שיפסול דין שהמחזהו רבים עליהם.

ומכל מקום נריך לדבוק אחר אנשים כשרים יראי אלהים שונאי צלע ואנשי מביני מדע, ולדיניי נפשות נריך שיהיו נוהגין לעשות בהסכמת זקני עירכם כדי שיעשו מה שיעשו אחר הנורך הגדול וצמיחון ואחר כך יעשו מה שיעשו. כי מדעתי אתם יש לכם רשות מאת המלך בכך וכל מי שיעשה בהרמנא דמלכא מותר, וכבר כתבתי לך יותר מיכן בהשבותי שהשבותי לך אשתקד בקונדרים התשובות והראיותי כמה ראיות מרבי שמעון בן אלעזר דבנא מניעא ומרבי הונא דקן ידא. סוף דבר הכל לשם שמים ולצער הרע מקרבכם אחר אשר ראיתם שיש צורך בדבר, ואמה ירא אלהים תנא את כלם.

תורתו ומהדרין אותו ועומדין מפניו בכלל זה. והטענה בזה שכל שקובע עתים לתורתו והכס במקומו עד שמכבדין אותו הכל בשביל תורתו וזה אחד וצוהו הרי זה כמזבח תורתו, שהרי הכל מוששין לתורתו ומכבדין אותו מחמתה חזי אינו חושבה ומזבח אותו הרי זה כאומר שאינו חושש לתורתו, ואף תלמיד חכם זה בשמו מרובה שכל שהאחרים מכבדין חזי מצוה בשמו מרובה והילכך נותן לו דמי בשמו משלם, שאם אין אמה אומר כן¹¹ אנו נאמר שלא נאמרו דברים אלא בגדול כרבי יהודה דרבי חנינא שבו הוא שעשה כל¹² מעשה.

ומכל מקום נריך לדקדק בדבר היטב שיהא אותו תלמיד חכם נוהג כשורה הולך בנחת עם הצריות ומשאו ומתנו באמונה עמהם כדרך של תלמידי חכמים, הא לאו הכי הוא עלמו מצוה עלמו ומצוה תורתו ומשניא עלמו ותורתו ואין אחרים חייבים בכבודו. ואם תלמיד חכם שמוניע עסקיו ועוסק במלאכת שמים, זה דבר צרור הוא שאף בני עירו חייבין לעשות מלאכתו כדאימא בנסהדרין¹³.

סימן רצב

עוד הא דתנן אין עושין חלל תחת רשות הרבים, ועכשו מנהג פשוט לעשותו בלי שום רשות ויש שנוטלין רשות מן האדון. ועכשו צא שמעון לערער על ראובן בדין משנתינו, ומדאמרינן² מנר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, וגרסינן בפרק חוקת³ ר' אמי הוה ליה זיזא דנפק למצואה וכו' ואמר ליה דידי דנפיק למצואה בני מצואה מחלי דידך דנפיק לרשות הרבים מאן מחיל גבך, אלמא רשות הרבים לא ניתן למחילה. וראובן טוען מנהג מצטל הלכה, ועוד דדרך הרבים דרך המלך הוא וצדו למכרו או ליתנו.

תשובה שורת הדין הגמרא כל שצא לעשות חלל תחת רשות הרבים ואף על פי שראו הרבים ושתקו אין זו מחילה המועלת ברשות הרבים כההיא דרבי אמי, שאפשר לומר שכל חלל ישן שהוא ברשות הרבים והרבים מחלו עליו במעמד אנשי העיר שאנשי העיר יכולין לפרוץ דרכים ולגדור אחרים וכל מה שאנשי העיר רוצים לעשות בעירם עושין, ואף כאן אפשר שמחלו במעמדם ונחרצו בכך, וכדמשמע פשטה דההיא דפרק לא יחפור⁴ ששנינו אם לקחו אפילו בית רובע הרי הוא בחזקתו, ואמרינן עלה בגמרא אמר רב פפא זאת אומרת

סימן רצא

שאלת כתבו הגאונים ז"ל לקנוס סך ממון המבייש תלמיד חכם ואפילו בחוזה לארץ, וירושלמי מנינו בפרק החובל⁵ תלמיד חכם זה שאמרו נריך שיהא כאותו שממנין פרנס על הצבורי וכאותו דחורת אבידה דלא משני דבצוריה אלא בחלת מילי, או דילמא אף על גב דליח ביה כל הנך מילי שהוא מגדולי עירו לכל מילי דאורייתא וקובע זה עתים קרינא ביה אל השופט וגו' וקונסין אותו כריש לקיש.

תשובה צירושלמי לא גרסינן במבייש את החכם ולא את תלמיד חכם אלא את הזקן, והכין גרסינן התם חד אמר בשם ריש לקיש המבייש את הזקן נותן לו דמי בשמו משלם כהדה בר נש דאקפיד לרבי יהודה בר חנינא אחא עובדא קומי דריש לקיש וקנסיה חד ליטרא דידהב עד כאן, ומיהו ודאי צירושלמי נסיו חכם בלשון זקן במסכת עדים⁶ ובכמה מקומות, וכן במקלח מקומות בגמרינן בפרק בתרא דיומא⁷ זקן ויושב בישיבה, ולשון תורה הוא דכתיב⁸ והדרת פני זקן וצא צפירושו במסכת קדושין⁹ זה שקנה חכמה דורשין אותו נוטריקון. ולפיכך כל שמכבדין אותו מחמת

10 לב, ב. 11 בב"י נוסף, אף. 12 בב"י, רשב"ל.
13 צ"ל בשבת קיד, א.
רצב. ב"י חו"מ חיו מחו' ג. 1 ב"ב ס, א. 2 ב"ק כת, א.
3 ב"ב שם. 4 בב"י נוסף, מדין. 5 בב"י, ואע"פ שאפשר.
6 בב"י נוסף, למחול בפירושו ואין עוברי דרכים יוצאי ובאי שער עירם יכולין. 7 ב"ב כג, א.

5 סנהדרין כג, א. 6 ב"י חו"מ ס"י ב מחו' ב. 7 ח"ה ס"י
8 פג, ב. 9 סנהדרין נח, ב.
רצא. ב"י יו"ד רמג. ע"פ ח"א קעטות וחו"מ ויחזיקו סתומה. 1 ר' רמב"ם פ"ג מחובל היה.
2 ב"ק פ"ח ה"ו (לו, ב). 3 שבת קיד, א.
4 ב"מ כג, ב כד, א. 5 דברים יז, ט. 6 צ"ל המבייש.
7 צ"ל גורים, פ"י ה"ח. 8 עח, א. 9 ויקרא יט, לב.

ערכאות שבסוריא הגדרתם ומענדם

ה. אמנם ידועה גישה הרווחת בין משפטיים ושופטים, וכיטא אותה פרופ' מנחם אלון בספרו המשפט העברי (פרק א הערה 80 עמוד 22 וכפרק ב הערה 147 עמוד 122) שמבקשה לראות את מערכת המשפט האזרחי בישראל כדוגמת ערכאות שבסוריא, המזכרים במסכת גיטין (כ ע"א), בהם ישבו יהודים שלא היו בקיאים ברין תורה ולא התמכו כדיינים, אלא בני העיר קבלום עליהם שידונו ע"פ אומר דעתם.

ופסק הרשב"א בחשובותיו (ח"ב סימן רצ) דבמקום שאין אפשרות להעמיד דיינים מומחים שבקייאם ברין תורה ובהלכה, וללא מערכת משפטית נמצאו הולכים לערכאות של נוכרים, שיכולים בני העיר לקבל על עצמם ולמנוח כביד כאלו שאינם מומחים ובקייאם בתורה, ובלבד שיהיו אנשים כשרים יראי שמים שונאי בצע ואנשי מביני דעת.

והרמ"א בעקבות הרשב"א פסק בשו"ע (חרי"ב סימן ח סעיף א) ח"ל: "ועיירות שאין בהם חכמים הראויים להיות דיינים או שכולם עמי ארצות וצריכים להם דיינים שישפטו ביניהם שלא ילכו לפני ערכאות של עכ"ם, ממניס הטובים החכמים שבהם אף על פי שאינם ראויים לדיינים, וכיון שקיבלו עליהם בני העיר אין אחד יכול לפוסלם וכל ציבור יכולים לקבל בית דין שאינם מן התורה".

לפי זה היה מקום לומר שאפשר לראות את בית הדין לעבודה כערכאות שבסוריא, שכל ציבור יכולים לקבל בית דין שאינם מן התורה כלשון הרמ"א הג"ל.

אלא שיש להבדיל בין ערכאות, כתי המשפט האזרחיים - ובבית דין בית הדין לעבודה - לערכאות שבסוריא, וכמו שכתב החזון אי"ש (שם בד"ה ואע"ג) וד"ל: "ואע"ג דליכא ביניהם דין שידון על פי משפטי התורה ומוכרחים להמנות בעל שכל לפי מוסרי האדם, אינם רשאים לקבל עליהם חוקי עמים או לחוקק חוקים. שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו זהו ככלל פשרה, ואין ניכר הדבר שעונו מקור מים חיים לחצוב כרות נשכרים, אבל אם יסכימו על חוקים הרי הם מחללים את התורה ועל זה נאמר - אשר תשים לפניהם ולא לפני הרוטות, וכדאייתא כסימן כו. ואין נפקותא בין בא לפני אינם ישראלים ובין ישראל ששופט ע"פ חוקים בדויים, ועוד הדבר יותר מגונה שהמירו את משפטי התורה על משפטי ההבל. ואם יסכימו בני העיר על זה אין בהסכמתם ממש, ואם יכופו על זה משפטם גולגולתא ועושק ומרימים יד בתורת משה".

החז"ר מבדיל בין ערכאות שבסוריא, שבת הדין עשה את המשפט והצדק ע"פ אומר דעתו ושכלו הישר ואינו כפוף לסדרי דין ודרכי ראיות ופסיקה שנקבעים

ע"פ ספר חוקים, לערכאות המשפט האזרחיות ובכלל זה בית הדין לעבודה שעושים את מעשה המשפט והצדק בכפוף לסדרי דין וראיות ופסיקה שנקבעו בספרי חוקים נכריים.

אמנם על דברי החז"ר, הביא פרופ' אלון (שם כפרק ב הערה 174 עמודים 121-122) את דברי רבינו המאירי (בסנהדרין כג א), שלפי הבנתו יש בהם סתירה לדברי החז"ר. והמאירי כתב שם בה"ל: "... ערכאות שבסוריא שלא היו בקייאם ברין תורה אלא זנים לאומר דעתם ובחוקים ונמוסים". ובהמשך דבריו בד"ה ואמר אח"כ כ"י: "... ופרשנה כגמי שאינו מומחה אלא הוא מאותם שהמהווה רבים דרך הנהגה מדינית כמו שבארנו בערכאות שבסוריא". מבררים אלו מבקש פרופ' אלון ללמד שערכאות שבסוריא מדובר לא רק שון ע"פ אומר דעתו אלא גם בחוקים ונמוסים, וככ"ז מקובלת ערכאה זו בהלכה, ואין לראותם כערכאות, וכאמור בדברי המאירי האלו מצא סתירה לקביעתו של החז"ר.

ונראה שאין מרכיבי המאירי כל סתירה לדברי החז"ר, והמאירי לא קבע כלל שערכאות שבסוריא היו כפופים לחוקים ונמוסים, אלא ציין שאותם דיינים כיון שלא היו בקייאם בהלכה השתמשו לעיתים בשיקול דעתם ולעיתים בחוקים ונמוסים נכריים שראו להם לצורך פסיקתם באותה שעה. הם לא ראו עצמם כפופים לפסוק רק ע"פ מערכת של חוקים ונמוסים שחוקקו ע"י נוכרים, ושימושם באותם חוקים ונמוסים הוא במסגרת שיקול דעתם ושכלם בלבד. המאירי עצמו מסכים שערכאות שבסוריא קבלו את סמכותם מתוך שהציבור "המתום דרך הנהגה מדינית" הינו שהציבור קיבל על עצמו להיות כפוף לדיינים אע"פ שלא דנו ע"פ דין תורה אלא ע"פ שכלם או מתוך הידיעה שלהם בחוקים ונמוסים אחרים, אבל לא יעלה על הדעת שציבור יוכל לקבל על עצמו להיות כפוף למערכת חוקים ומשפטים נכרים, כאשר הוא כפוף לחוקי ומשפטי תורת ישראל.

כלשון אחר, המערכת המשפטית, ערכאות שבסוריא, סמכותם נובעת מכח הציבור שמינה וקיבל על עצמו את אותם האנשים, ואומר דעתם ושכלם הישר. אבל ציבור בישראל אינו יכול לקבל מערכת חוקים ומשפטים שאינם משפטי חוקי התורה ולכן אינו יכול ציבור גם כן לקבל על עצמו או להודק לבתי משפט שכפופים רק לחוקים שזרים לתורת ישראל, שכן יש בזה הרפת יד בתורת משה.

יסוד איסור ההליכה לערכאות הוא איסור לאדם מישראל וק"ו לציבור ועדה בישראל להיות כפופים מבחינה משפטית למערכת חוקים ומשפטים זרים, ולבתי משפט שכפופים למערכת זו שיעצבו את דרכי חייהם, ובה לערער את כפיפותם ונאמנותם לתורת ה' ומשפטיו.

על פי זה יש לבאר את שמצינו בש"ן (חרי"מ סימן כב סעיף ב ס"ק טו) בשאלה, אם אדם מקבל על עצמו בקנין עכרים לרין, שמחלק בין אם קיבל עליו משפטי עכרים או אסור, אבל אם קבל עליו לרין לפני עכרים מיוחד שאינו מחזיק את דהם רק שעכרים זה נאמן בעיניו כקדוח או פסול שקנינו מועיל, וכתב שם הנתיבות ס"ק יד: "וכן נראה דאפילו בפני עכרים מיוחד אסור לרין אפילו בריצוי שניהם דהוי כמיקר שם אלילים".

ונראה לבאר והנתיבות סבור שבעכרים מיוחד גם כן יש איסור ערכאות של עכרים אע"פ שקיבל את האדם ולא את חוקי דתי העכרים, כאשר אותו עכרים מיוחד רואה עצמו כפוף על פי דתו לחוקי עכרים ולא יודן ולא יפסוק על פי שכלו ושיקול דעתו, במקום שיש לו את חוקי דתי העכרים שהוא רואה עצמו כפוף להם, ולכן גם מקרה זה רואה הנתיבות כאיסור שלמעשה יש בוה ייקור של עכרים ולא רק קבלת האדם ושכלו.

העקרון שקבע החזו"א, ודרך ביאור דברי המאירי באופן שאין מהם סתירה לעיקרון זה, מצאתי בדברי הגרי"א הלאי הרצוג זצ"ל בספרו "תחוקה לישראל על פי התורה" חלק א (הוצי מוסד הרב קוק, סודי שלטון ומשפט במדינה יהודית. שם בנספח ג מובא מאמר מהצופה י"ט שכט תשי"ח של הרב ש. גורתטשיק/ גורן) בו מובאים דברי המאירי הג"ל בענין ערכאות שבסוריא ומהם מגיע הכותב למסקנה כוה"ל: "מעשה נתברר לנו שני הבוררים היסודיים שעמדנו עליהם.

א) בתי המשפט מסוג זה אינם קשורים לכל דיני התורה אלא רשאים הם לקבוע חוקים מיוחדים לרין לאומר דעת ובחוקים תמוטים.

ב) כסוריא היה חקריים לבתי משפט מסוג זה שכתבה, והקמתם על בסיס מדיני ארצי היא אפשרית וחוקית אם קבלום כל בני המדינה בדרך כלל".

על דברים אלו השיב הגרי"א הרצוג שם בקטטוס א עמ' 164-163 ד"ל: "הוא (המאירי) אומר שלא היו בני תורה, והיו דנים מאומר הדעת ובחוקים תמוטים. והנה הפרט הראשון פשוט שכוין שלא היו בני תורה דנו בכל מקרה של משפט מאומר דעתם ולזה מהני קבלה. אבל הפרט השני קשה שהוא אומר בחוקים תמוטים היינו שהיו גם כללים שעל פיהם שפטו, והיינו חוקים תמוטים שאינם בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, והשאלה נשאלת מאיזה מקור שאבו אלה החוקים והנימוטים, אם מספרי המשפטים של עכרים, כמה זה קשה לומר שתועיל קבלה שהרי זו היתה קבלה מצד יהודים לרין על פי דיני עכרים, ומכרחים לומר שדיני הגויים כומנים ההם לא החייהו למקור אלילי ואין זה מייקר אלילים, ויש לנו לתאר לעצמנו שהם לקחו את החוקים והנימוטים שיסודותיהם מהמשפט הרומאי או מהקודקס הרומאי-סורי שערין היה במציאות, ואז הכריזו שאינם

מקבלים אותם ח"ו על יסוד האבטוריטה של המחוקקים הסודיים רומאים אלא מפני שהם בעצמם מתקבלים על דעתם. אך גם זה לא פשוט שע"פ הנהיחו תורת משה וחז"ל והלכו לשאוב ממקורות נכריים, ובשלמא אם מפני בורותם דגו לפי שכלם, אין זה כל כך רע, אבל אם למדו מן הגויים למה עובד מקור מים חיים ומצאו להם בורות נשכרים והרי יש בוה ע"פ משום מייקר שם עובדי אלילים, בזמן שיש לנו תורת אלוקים חיים וחז"ל, ומסתבר שכוונתו (של המאירי) שתיקנו לעצמם על פי שכלם לכד דרכים וכללים משפטיים".

כך ביאר הרב הרצוג את דברי המאירי דאין בערכאות בסוריא כל קבלת סמכות של מערכת חוקים ותמוטים אחרים, ודרך שיפוטם ופסיקתם היתה על פי שכלם אשר קבעו לעצמם מתוך ידיעת חוקים ונימוטים שהם מתקבלים על דעתם. ועל פי פירוש זה דחה הרב הרצוג את קביעה ב שבמאמרו של הרב גורן, ועל דברי היסוד הראשון שיש אפשרות חוקית להקים בתי משפט "מדיני, ארצי אם קבלום כל בני המדינה בדרך כלל" השיב שם הרב הרצוג כוה"ל: "... כי זה ברור שלא יקבלו עליהם את הטרחה לחדש שיטת משפט משכלם ויחברו להם קודקס מתוך משפטים של גויים, ומה הועילו חכמים בתקנתם, ומה מקום לשימוש כעקרון של קבלה שזה יועיל לעניני קבלה לא תועיל שום קבלה, והלא אפילו דינא דמלכותא דינא שיש לו מקור בתלמוד הגבילו וצמצמו הפוסקים ז"ל באופן שלא יעקרו דיני תורה".

על פי-הבחנה זו של ערכאות שפועלות על פי שקול דעת ושכל ישר לערכאות שכפופות לפעול על פי מערכת חוקים ומשפטים כערכאות משפטיות אורחיות, יש לקבוע שביט דין לעבדה שפועל על פי כפיפות למערכת חוקים ומשפטים נכרים אין לדמותו לערכאות שבסוריא שהם בית דין מוכר ומקובל בהלכה, אלא יש לראותם כערכאות של נכרים.

החיוב לרין בבית דין לעבדה מצד דינא דמלכותא

ו. שאלה נוספת שראוי לברר, מאמר וע"פ חוקי המדינה כל סכסוכים שיש בין עובד למעביד יזונו ויפסקו בבית הדין לעבודה, והוא הערכאה המוסמכת לרין בוה מבחינת החוק, ומאחר וכל עיסוקו של בית הדין לעבודה הוא בעניני ממון שבין עובד למעביד, בוה י"ל דאמרינן "דינא דמלכותא דינא", בעניני ממון, גם כאשר אין ערכאה זו דנה א"פ דין תורה. בתשובת הרשב"א שהובאה לעיל (בשרית הרשב"א ח"ו סימן רנד) יש התייחסות לשאלה זו, וד"ל: "ואומר אני שכל הסומך בוה לומר שמתר משום דינא דמלכותא

מחצתן, אינו ראוי לכופ לדין [אף שהוא גמיר במדה שבה
 כשר להצטרף לתלמידי] בזמן שהוא יחידי, וכשי"ח אם אינו גמיר
 והוא זקוק להמחאה הרבים בשביל הכשרו, ואין הדם חיוני
 לבוא לפניו לדין, אף בזמן שאין גדול ממנו בעיר, וכשי"ח כשאינו
 הגון שטעה לכות אובדניו ולחטוף למי שאריו, חזי כגלל דיון
 שאינו הגון, וכשהקבלו שנים צעיר אחת ע"י קטנות של בני
 העיר, על הרוב אין המיטני של כל אחד מהם כדיון ואין להם
 רשות לדון יחידי, וכל נחצע ראשי לצור דיון של עיר אחרת.

יש עוד המהאה של אנשים שלא למדו פלל תורה והם ידועו
 כפי משפט בני חכם בשכלם והוא במקום שאין צניעות
 גמיר כלל ושלא יבואו בערכאות תקנת הציבור כן וכל זה מבוחר
 בחשבות הרשעים שהביא צ"ח סי' ה' והרשעים הזכיר דהיינו
 ערכאות שצבורים, ומשמע קצת דיון שצבורים שהזכיר צנח
 אינו דן כלל בדיוני החורה, ובגמ' משמע דבוא דיון צדוני החורה
 אלא שהוא פסול מפני מיעוט ידיעתו בחורה ועלול לעשות,
 [שכרי זבליא וחבליא צדוני חורה קיימין ואמרו חכמים דאם
 ציר מערכאות של צוריא אינו יכול לפסולו כיון שהמחוס
 הציבור עליהם אלמא דבוא דן דיתא], ואפשר דהרשעים למד
 מה דמה שהמחוס רבים עליהם מהני, וא"כ אף אם אינו יודע
 כלל דני החורה נמי, כיון שהוא תקנת הציבור.

ואע"פ דליכא צניעות דיון שדיון ע"פ משפט החורה וטכרמים
 להמחא בעל שכל לפי מוכרי האדם, אינם ראשים
 לקבל עליהם חקי עמים או לחוקק חקים, שהשופט כל דין
 שלפניו לפי הנראה אליו זהו בכלל פשרה ואין יוכר הדבר שמוצו
 מקור מים חיים לחיוב צרות נשברים, אבל אם יסכימו על
 חוקים הרי הם מחללים את החורה ועל זה נאמר אשר חשים
 לפניהם ולא לפני הדיוטות וכדליתא צ"ח סי' כ"ו.

ואין נפקותא בין דא לפני אינם ישראלים, ובין ישראל ששופט
 ע"פ חקים צדוקים, ועוד הדבר יותר מגובה שבמירו את
 משפטי החורה על משפטו ההבדל, ואם יסכימו בני העיר על
 זה אין בהם מחסום ממש ואם יוכפו על זה משפטם גלגולת
 ועשק ומרימים יד בחורה משה.

ב) בטור סי' י"ד סי' ה' הביא דעת סמיג דלכולהו יכול לצבור
 צ"ד אחר צדוקה בעיר אפי' הוא קטן מאוחו
 שציר המלוה, ואין המלוה יכול לכוף, ור"ל אם אין המלוה
 חובט זבליא, אבל ודאי יכול המלוה לחבט זבליא, ודעת בעור
 דהא דאמרו כ"ג א' דבי דינא דרי"ח ור"ח יכול הלוה לדחות
 היינו היכי שהלוה אומר נלך אלל צי דינא דרי"ח, אבל אם מלוה
 אומר אלל ר"ח אינו יכול לדחותו אלל צי דינא דרי"ח, ור"ל אם
 אין הלוה טוען זבליא, אבל אי טוען זבליא כיון דע"י זבליא
 אפשר צעיר האת ודאי שומעין לו, ואם צעיר יש יחיד מומחה
 כר"ג, או גמיר דנקיט רשותא מר"ג, אע"ג דדן יחידי בע"כ,
 מ"מ אם הלוה רוצה צ"ג שומעין לו אף לדעת בעור דה"ל
 הלוה אומר לר"ח ומלוה אומר לר"ח, וכשי"ח כשדורש זבליא.
 וכל זה כשאפשר הדבר צעיר האת אבל אין המלוה צריך לילך
 לעיר אחרת וכמשי"ח ח' והרש"ש ח' א', וכן לדיון אם יש צעיר
 גמיר שהמחוס עליהם שדיון כיחוד מומחה, יכול הלוה לדורש
 ג' אם אפשר צעיר.

ב) יש לעי' ביחוד מומחה כר"ג והלוה רוצה צ"ג אבל אין
 כאן מומחה כר"ג אבל אפשר בגמיר לדעת בעור דאין
 הלוה יכול לדחותו לקטן, י"ל דהכא חשיב כצ"ד קטן כיון דאפשר
 שוכרע הדין ע"י שנים הכדיוטות.

ובשורה"ה עושן שיקצטו הצ"ד ע"י זבליא שומעין לו שברי
 אמרו צנח כ"ג א' דאין אחד יכול לפסול דיון
 של חברו אפי' אם הוא מערכאות שצבורים ומדלל מפליג איירי
 אפי' לוב ציר מערכאות ואין המלוה יכול לבטול ללוה לדון צ"ד
 שציר, שסדר זבליא צא כשאין יכולין להשחות על צ"ד אחד,
 ולשון בעור ריש סי' י"ג, אלמא דרשות ללוה לחבט זבליא אע"ג
 דע"י זה נקצט צ"ד קטן מה שרצה צו המלוה, ודברי בעור
 שם שסיים על דברי כר"ג ואני כחצתי לעיל שדיון מומחה דן
 יחידי

ד) ג' א' אי אפשר דלית צבו חד דגמיר, כי הרש"ש צבוגין
 ובפי' אחרים סי' ה', דאם לא גמיר פסול לדין,
 וכ"כ בעור סי' ג', ואפי' תלמידי אחד מייבאו גמיר צעיר דחרי
 ולא גמירי יודעין לבדן את הדיון לאחר שהצביר להם השלישי
 ואז מקרי צ"ד של שלשה אבל אם השנים אינם יודעין את הדיון
 הרי אין כאן אלא אחד וכמואר צה"י הר"ן, ויש לעי' כיון דסוף
 סוף לריבון חכמי הדור לדקדק בהלחח שיבאו ראויין לדון שיבא
 אחד גמיר ושנים יודעין לשמוע מפי הגמיר ולהבין, למח לא
 כשצורו חד דגמיר, י"ל דאין אנו בעומים צבחנו שהספיק
 שקידחתו על תקנת הדיונים, ולפעמים ידוע יושבי קרנות, ולכן
 תקנת תלמידי ולא תהא המעלה מלוה כל כך.

טור סי' ג' סי' א' וכתב הרמ"ה דוקא דגמירי דינא חשי"פ ולא
 סצירי כו', ונראה דליכא גמיר ולא ירי' לו לב לבין
 מקלח מן השלמות, דהא האדם לא מקרי גמיר, וכן אי אפשר
 שיבי' האדם סציר ולא גמיר, אלא הכא קיימין צדוקים שלמד
 מעט מקרא ומשנה ומעט גמ', אלא שהמחוס משועבד ומתמלמח
 ולא הגיע להוראה, וצ"ח יש מדרגות שיש שהוא יודע לבקש את
 הדיון ויבחר בנפשו אם הוא יודע או שאינו יודע, וזה קרוב
 לאמת מלשונות אלא ששכיח צו עשות, ויש ששכלו קר ציורה
 ועשותו, מלוה ציורה, ואז אפשר למסור צוה גדרים מוגבלים, אלא
 דצ"ח מסור לחכמים המצדקים להכריע מי הוא בכלל שהכשרו
 חכמים.

יש עוד דיון כשר שנקרא צ"ג הגמ' כ"ג א' ערכאות שצבורים
 ובלשון הפוסקים נקרא יושבי קרנות, וכייע לא גמיר,
 וכייע נמי שקרא וצנה ושימש אלא שלא שומע כל לורכו, והוא
 מועט בחכמה, דג' במדה זו פסולים לדין, ומ"מ אם אין צעיר
 דיון כשר יכולים להמחוח אוחו עליהם, ויכול לכופ לדון לפניו,
 אם המתצע אינו רוצה לירד לדין, ודיון זה פוסק את הדיון כפי
 הנראה לו אף שטעונו מלוה, אבל כדיון שאינו יודע אינו דן שלא
 המחוס לדון ע"פ מוכר בני חכם וישארם אלא ע"פ החורה,
 ודן זה הביאו הש"ך סי' ג' סק"ג, וזה דמכני המהאה נגד
 הדיון היינו והציבור צעירם כצ"ד לכל ישראל ותקנתם למגד
 מלחח חלה כנו תקנת חכמים והפקרן הפקר, ולפיכך לא מהני
 מימים לדיון שאינו בגון אלא בזמן שאין צידם להושיב צעיר
 דיון הגון וכדי לגזור צפני עושי. עולה תקנתם להמחוח דיון
 שידעו בחורה אינה מספקת, אבל אם פשטו צמיתו שבו
 יכולים להמחוח בגון אין מיטווי מיטווי ואין דיון דין, ואם יש
 צעיר אינם מהוננים ואין צידם של הישרים להושיב דיון בגון
 ועכשו מועט שייתו דיון של דיון בעיר מלהניח הדבר שלבו
 טולם באלמות אפשר שתלה תקנתם להכשיר את הפסול.

ב) דיון רשות צ"ד הלוה שלא לדון צעיר אלא לילך לדיון המפורסם
 לגדול בחורה וכדליתא כ"ג א' דצבורות שצבורים גם
 הלוה יכול לומר שדיון צעיר אחרת, ואף צדוני צבליא לר"מ
 יכול אחד לפסול דיונו של שני אם דיונו אינו גמיר במדה הריכה
 לדיון כשר [אלא שהמחוס מפני שאין להם דיון כשר] וכדליתא
 צנח שם.

והנה למה שפסקו כר' אצבו דשנים שדנו אין דיונים דין,
 ואף בגמיר, מהני המחח הרבים שיבא מוכר לדון יחידי
 ולכופ לדין [אם מסרב אבל ראוי לבקש צ"ד של ג' שברי
 ראשי לצבור צ"ד אחר או לדון צבליא אף צבליא יחיד מומחה
 כר"ג וכדליתא צנח צ"ח ור"ח] וזה מהני גם נעילה רשות
 וכמשי"ח הרש"ש, [ולדעת החולקים ולכו' שהסכים הש"ך סי'
 כ"ה סי' כ"ב מ"מ צבליא ועושין לעוצת הציבור מהני המחח
 רבים], ועוד מהני המחח הרבים אפי' בלא גמיר במדה שהוא
 פסול אף צבליא תלמידי, והמחח מהני אף לדון יחידי בע"כ
 [אם מסרב וכמשי"ח לעיל] וזה לא מהני נעילה רשות מר"ג
 שכרי לא הוי לי' ליתן רשות כיון שאינו בגון לכך.

והנה דיון שלל הוי מינוי ידידי כהלכה שלא הסכימו עליו
 זע"ה או שלא אמרו הצדוקים דעתם לשם שמים רק
 ממחח אצבת הלכות וכיוצא צו מן המדות הגרועות שילך האדם

שאלה: בהיות וידוע שלפי דין תורה אין הבנות יורשות את אביהן במקום שיש בנים, וזאת בניגוד לחוק המדינה שעל פיו דנים בבתי המשפט החילוניים שהבנות יורשות בשוה עם הבנים, האם מותר לפי ההלכה לבנות לתבוע חלקן בירושה בבית משפט חילוני, ולקבל צו ירושה בהתאם לחוק, בהסתמך על מאמר חז"ל דינא דמלכותא דינא?

תשובה: הנה בעיקר מה שאמרו חז"ל (בנדרים כ"ח ע"א ובבא קמא קי"ג ע"ב) דינא דמלכותא דינא, דעת רבים מגדולי הפוסקים שזהו רק בדברים שיש בהם תועלת למלכות עצמה, כגון בעניני מסים וארנוניות וכדומה, אבל בדברים שבין אדם לחבירו לא נאמר כלל זה. והמקור לזה במסכת גיטין (דף י"ע"ב) במשנה, כל השטרות העולם בערכאות של גוים, אף על פי שחותמיהם גוים, כשרים, חוץ מגיטי נשים. ובגמרא הקשו, בשלמא שטרי מכר כשרים, משום שמשעת מתן מעות מהקונה למוכר קנה, שהרי הקרקע נקנה בכסף (קידושין כ"ו ע"א), ואין השטר אלא לראיה בעלמא, ולא נחשדו הערכאות לשקר אבל שטרי מתנות מה יועילו, הרי הם כחרס בעלמא. ותירץ שמואל, דינא דמלכותא דינא, ואף שטרי מתנות יש להם תוקף חוקי מדין המלכות. והגמרא מתרצת, תני חוץ מכגיטי נשים, כלומר, כל שטרות שהם כגיטי נשים שעל ידי השטר הדבר נגמר, ובכלל זה שטרי מתנות, פסולים. והרמב"ם (בפרק כ"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה א') כתב, כל השטרות שחותמיהם גוים, ונעשו בערכאות שלהם, הרי אלו פסולים, חוץ משטרי מקח וממכר ושטרי חוב וכו', אבל שטרי הודאות ומתנות ופשרות ומחילות הרי הם כחרס. וכתב המגיד משנה, שדעת הרמב"ם ורוב הגאונים לפסוק כתירוץ השני של הגמרא, שכל שטר שהוא גומר הדבר כגט, אינו מועיל כלל. ואף על פי שכתב רבינו בפרק ה' מהלכות גזילה ואבידה, דינא דמלכותא דינא, זהו רק בדבר שהוא לתועלת המלכות בעניני המסים וארנוניות והמכס, אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין דינו בהם דין כלל. ע"ש. ובחידושי הרשב"א לגיטין (דף י"ע"ב) כתב, שמצא להרי"ף בתשובה שפסק גם כן כאמור. ע"ש. וכן כתב בעל התרומות (שער מ"ו חלק ח' סימן ה') וזו לשונו: ואני קבלתי מרבתי שקבלו מדעת חכמי הצרפתים שלא נאמר דינא דמלכותא דינא כי אם בדברים שהם עסקי המלך, כגון עניני הדרכים והמכס והטסקא והמסים שלו, אבל בעסק שבין אדם לחבירו לא אמרו חכמים על זה דינא דמלכותא דינא. ע"ש. וכן הובא בשו"ת מהר"י קולון (סימן ס"ו). ע"ש. וכן פסק בשו"ת מהר"י קולון (סימן קפ"ז), שלא אמרו דינא דמלכותא דינא אלא לענין מסים וארנוניות, אבל בדברים שבין אדם לחבירו פשוט מאוד שאין לומר כן, שאם כן בטלת כל דיני התורה ח"ו. ע"ש. וכן כתב רבינו ישעיה אחרון ז"ל בשלטי הגבורים פרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ"ה ע"א). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הריב"ש (סימן ר"ג) שכתב להסביר דעת הרמב"ם שפוסק כלישנא בתרא בגיטין (דף י"ע"ב), וכן כתב בשו"ת הרדב"ז חלק ב' בלשונות הרמב"ם (סימן רי"ט) בדעת הרמב"ם. וכן העלה מרן אבקת רוכל (סימן פ"א). וכן פסק להלכה מרן בשלחן ערוך חשן משפט (סימן ס"ח סעיף א') כדעת הרי"ף והרמב"ם הנ"ל. (וראה עוד בזה בשו"ת לחם רב סימן קנ"ז).

אמנם בחידושי הרמב"ן (בבא בתרא נ"ה ע"א) הביא שיטת הרמב"ם הנ"ל, ודחאה, והעלה שגם בדברים שאין בהם תועלת למלכות, יש לומר בהם דינא דמלכותא דינא, כל היכא דאיכא הורמנא דמלכא. ע"ש. וכן דעת הרשב"א בחידושי לגיטין (דף י"ע"ב). וכן פסק עוד בשו"ת הרשב"א (חלק ג' סוף סימן ס"ג, וחלק ה' סימן קצ"ח) + בדעת הרשב"א איכא עקולי ופשוטי, שאף על פי שבחידושי הרשב"א לגיטין (י"ע"ב) דחה שיטת הרמב"ם, וכן פסק בתשובות הנ"ל, מכל מקום בתשובת הרשב"א חלק ב' (סימן ב') כתב, ומה שטען ששטר הרשאה כשר משום דינא דמלכותא דינא, אף על פי שיש מקצת מהגדולים שסוברים כן, מכל מקום אין דעתי נוטה לזה, אלא כלישנא בתרא שמתרץ חוץ מכגיטי נשים. וכן דעת הרי"ף. ע"כ. והעתיק תשובה זו מרן הבית יוסף בחשן משפט (סימן ס"ח מחודש ח'). וכבר העירו האחרונים על סתירת דברי הרשב"א בזה. עיין בהגהות דרישה ופרישה ריש סימן ס"ח, ובערך השלחן שם סק"ו. וצ"ע. + וכן הסכימו המאירי והר"ן גיטין שם. וכן דעת הרא"ש בפסקיו שם. וראה עוד בשו"ת התשב"ן

חלק א' (סימן קנ"ח), ובשו"ת הריב"ש (סימן קמ"ב ור"ג). ובספר ים של שלמה (גיטין פרק א' סימן כ"ב). ובשו"ת נחפה בכסף ח"ב (חלק חו"מ סי' ב, דף נ"ב ע"ב). וכן פסק הרמ"א בהגה חשן משפט (סימן ס"ח סעיף א') כדעת הרמב"ן וסיעתו. אלא שאנו אין לנו אלא דברי הרי"ף והרמב"ם וסיעתם ומרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו ופסקיו לכל אשר יאמר כי הוא זה. (וראה בשו"ת הרשב"ץ חלק א' סוף סימן ס"ב, שבכל מקום שמתנהגים על פי פסקי הרמב"ם יש לפסול שטר מודעא שנעשה בערכאות של גוים, כיון שאין בזה תועלת למלכות. ע"ש). אולם הדבר ברור שגם לדעת הרמב"ן וסיעתו, זהו רק בדינים שאינם סותרים את דיני התורה שלנו, וכמו שכתב המאירי (בבא קמא קי"ג ע"ב סוף עמוד שכ"א): כל מה שביארנו בדין המלכות שאצלינו הוא דין גמור, זהו בחוקים שחקק לתועלת שלו או לתועלת נכסיו וכו', ואסור לגזול או לעבור על מה שתיקן, שכך ראוי לו מצד מלכותו, וכמו שאמרו (בסנהדרין כ"ע"ב) כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו, וזהו שאמרו דינא דמלכותא דינא, ולא אמרו דינא דמלכא, כלומר דוקא דינים הראויים לו מצד המלכות, אבל מה שמחדש חוקים ודינים שהאומות מחזיקות בהם מכת תורת ספריהם ונימוסי חכמיהם הקדומים, כנגד הדינים שלנו, אינם בכלל זה, שאם כן כל דיני ישראל בטלים הם, וכגון מה שהגוים מוציאים ממון על פי עד אחד וכו'. עכת"ד. ומכל שכן בדיני ירושות, וכמו שאמרו בבבא בתרא (קט"ו ע"ב) כל האומר תירש הבית אפילו עם בת הבן, אפילו הוא נשיא שבישראל אין שומעים לו, שאינם אלא מעשה צדוקים. צא ולמד ממה שכתב בחשובת הרשב"א שהובאה בבית יוסף חשן משפט (סימן כ"ו), אודות מה שנשאל, בדבר מי שמחה בתו הנשואה, ותבע את חתנו בערכאות להחזיר לו הנדוניא של בתו, בטענה שאף על פי שבדיני ישראל הבעל יורש את אשתו, מכל מקום כיון שהכל יודעים שבמקום ההוא נוהגים לדון בדיני עכו"ם, כל הנושא אשה כאילו התנה במפורש להחזיר הנדוניא. והשיב, שחלילה לנהוג כמשפטי הגוים, ואפילו שני הצדדים מסכימים לכך, שהרי על זה הזהירה התורה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ולא לפני עכו"ם (גיטין פ"ח ע"ב), וכל הסומך לומר שהדבר מותר משום דקיימא לן דינא דמלכותא דינא, הרי הוא טועה, וגזולן הוא, וחס וחלילה לעם קדוש ללכת בדרכי הגוים ומשפטיהם, ועושה אלה מפיל חומות התורה והדת, ועתה אם יוסיפו לחטוא לעקור דיני נחלות של תורתנו הקדושה ולסמוך על משענת קנה רצוץ בטענה זו, הרי הם כאילו עוקרים כל דיני התורה השלימה, לאמר מה לנו לספרי הקודש שחיברו לנו רבינו הקדוש ולאחריו רבותינו האמוראים רבינא ורב אשי, וילמדו את בניהם דיני העכו"ם, ויבנו להם במות בבית מדרשי העכו"ם, חלילה, לא תהא כזאת בישראל, פן תחגור התורה שק עליהם. ע"כ. וכן פסק הרמ"א בהגה חשן משפט (סימן שס"ט סעיף י"א), והוסיף: משום דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא על כל פנים לתקנת בני המדינה, אבל לא שידונו בדיני עכו"ם, שאם כן בטלו כל דיני ישראל. והעיר הסמ"ע, שבדרכי משה הביא לשון הרשב"א קצת בסגנון אחר: דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא במה שהוא מדיני המלוכה, אבל דינים שדנים בערכאות, אין אלו ממשפטי המלוכה, אלא הערכאות דנים כן מעצמם כמו שמצאו בספרי שופטיהם. ואם אין אתה אומר כן בטלת ח"ו כל דיני ישראל. והוסיף הסמ"ע, שאפילו אם גזר המלך בפירוש ללכת אחר דיני הערכאות אין על דיני ישראל לשמוע לו, כיון שאינם מחוקי המלוכה. ע"ש. וזו לשון רבי מרדכי יפה בספר הלבוש (שם סעיף י"א), שלא אמרו דינא דמלכותא דינא אלא בדבר שיש לו הנאה למלך או שהוא לתיקון בני מדינתו בעניני משא ומתן שביניהם, אבל בשאר דינים המפורשים אצלינו, כגון שהם מכשירים עד אחד וקרוב ואשה ופסול, ואפילו אב על בנו ואח על אחיו, כולם כשרים בדיניהם, פשוט מאוד שאנו לא נדון כמותם, אם כן בטלו כל דיני התורה. (וסיים בענין ירושה, כמו שכתב הרשב"א הנ"ל). וכן פסק בשו"ת מהרימ"ט חלק א' (סימן ז'). ע"ש. וכן כתב כיוצא בזה השפתי כהן חשן משפט (סימן ע"ג ס"ק לו ול"ט), שאפילו לדעת הרמב"ן וסיעתו שאומרים דינא דמלכותא דינא גם בדברים שאין בהם תועלת למלך, זהו רק בדברים שאין דינם מפורש אצלינו, אבל בדינים המפורשים אצלינו, וחוק המלכות מנוגד לדין התורה, כגון מה שמקבלים בדיניהם עד אחד וקרוב ואשה ופסול בדברים שבין אדם לחבירו, חס וחלילה לדון כדיניהם נגד דין תורתנו הקדושה, ולא יעשה כן בישראל, וכמו שפסק

כן להדיא בשו"ת הרמב"ן בשם הראב"ד. והביאו בעל התרומות (שער מ"ט). עכת"ד. וכן פסק הגאון רבי אברהם חיים רודריגז בשו"ת ארח לצדיק (חלק חו"מ סימן א'). ע"ש. וראה עוד בשו"ת הר"ן (סוף סימן ע"ג). ובשו"ת עדות ביעקב (סימן ע"ב דף רי"ד ע"ד). ע"ש.

ועינא דשפיר חזי בשו"ת מהרש"ם (חלק אבן העזר סימן קל"א), שהעלה שאיסור חמור הוא ללכת לדון בערכאות של גוים, ובפרט בדיני נחלות וירושות שדתייהם שונות מדין התורה הקדושה. ונודע מה שכתב הרמב"ם (בפרק כ"ו מהלכות סנהדרין הלכה ז'): כל הדין בדייני עכו"ם ובערכאות שלהם, אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם, ולא לפני עכו"ם. (וכן פסק מרן בשלחן ערוך חשן משפט סימן כ"ו סעיף א'). ונוסף על כך יש הסכמה בחרם גמור בכל אלות הברית מכל גאוני ישראל, רבני צפת ורבני קושטא ורבני סאלוניקי, לבל יהין שום בר ישראל לתבוע בערכאות בדיני ירושות וכתובה. עכת"ד. וכן כתב בשו"ת דברי ריבות (סימן קכ"ב). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת הרשב"ץ חלק ב' (סימן ר"צ) שכתב, דבר ברור הוא שאסור לדון בערכאות של גוים אפילו בדין שדיניהם כדיננו, וזהו איסור תורה, כמבואר בגיטין (פ"ח ע"ב) לפנייהם ולא לפני עכו"ם. ואפילו קבלו עליהם שני בעלי הדין אסור להם לדון בערכאות שלהם כלל, וכמו שכתב הרמב"ן (ריש פרשת משפטים). ואף תינוקות של בית רבן יודעים מה שפירש רש"י (ר"פ משפטים), שאפילו אם ידעת בדין אחד שהערכאות דנים כדיני ישראל אל תביאהו אליהם, שכל המביא דיני ישראל לפני עכו"ם מחלל את השם ומיקר שם עבודה זרה שלהם להחשיבם, שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאוויבינו פלילים הוא עדות לעילוי יראתם. וכל זה הוא אפילו כשדיניהם כדיננו, אבל כשדיניהם אינו כדיננו הדבר פשוט שהדין לפנייהם הרי הוא גזלן ופסול לעדות, ואם קידש אשה באותו ממון שנטל בדיניהם אינה מקודשת, וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו. וכמו שכתב הרמב"ם (הנ"ל). עכת"ד. וראה עוד בשו"ת מכתם לדוד פארדו (סימן ל"ו), ובשו"ת יוסף אומץ (סימן ה'). ובשו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק חשן משפט סימן קי"ד), ובשו"ת דברי חיים חלק ב' (חלק חשן משפט סימן ג'), ובשו"ת ברכת יוסף (חלק חשן משפט סימן כ"ב). ע"ש.

גם הלום ראיתי למרן החיד"א בספר טוב עין (סימן י"ז אות ד'), שנשאל אודות מי שרצה לדון בערכאות בדיני ירושה, ובא בטענה של דינא דמלכותא דינא. והשיב, שומו שמים על זאת, שהרי פסק הרשב"א בתשובה, שאין הלכה זו שייכת בדיני ירושות ונחלות, גם בלאו הכי לא שייך לומר דינא דמלכותא דינא אלא כשהמלך גוזר על כל בני מדינתו וכופה עליהם לקיים גזירתו, ואם לא יקיימו ריב לו עמהם, מה שאין כן בנידון דידן שבודאי אין המלכות מקפדת אם נדון כפי חוקי תורתנו. וכן כתב הבית יוסף בחשן משפט (סוף סימן שס"ט) בשם רבינו יעקב ישראל, שכל שאין המלכות מקפדת ומכריחה לדון על פי חוקותיהם, אין דיניהם דין אצלינו, ולא שייך בזה דינא דמלכותא דינא. ע"ש. (ועיין עוד בשו"ת הרשב"ץ חלק ב' סימן ר"צ הנ"ל). עכת"ד. והגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חקקי לב חלק ב' (חלק חשן משפט סימן א' דף ד' ע"ב) האריך בחומרת האיסור לדון לפני ערכאות, והעלה שאפילו צוה עליו אביו לדון בערכאות, לא ישמע לו, שהרי הוא כאומר לו לעבור על דברי תורה. וראה עוד בספרו חקות החיים (סימן א דף ד' ע"ב והלאה) ע"ש. ובאמת שאפילו במקום שנהגו להתדיין בזה אצל הערכאות, מנהג כזה אותיות גהנם הוא. ואין לסמוך עליו כלל, וכמו שאמרו במסכת ראש השנה (דף טו ע"ב) כי נהגו במקום איסורא מי שבקינן להו. וכן כתב בספר אחר משפט (סימן כ"ו). ע"ש. וראה עוד בשו"ת כפי אהרן עזריאל (חלק חשן משפט סימן י"ד), ובשו"ת רב פעלים חלק ב' (חלק אבן העזר סימן ט"ז). ע"ש. ונודע כי אף על פי שהסמכות החוקית כיום מטעם הממשלה לדון בדיני ממונות ונחלות היא לבתי המשפט החילוניים, והשופטים שם יהודים הם, עם כל זה ברור כי לפי דין תורתנו הקדושה התובע את חברו בבתי המשפט שלהם גדול עונו מנשוא, והוא בכלל מה שפסקו הרמב"ם (בפרק כ"ו מהלכות

סנהדרין הלכה ז'), והטור והשלחן ערוך חשן משפט (סימן כ"ו סעיף א'): שכל הדין בערכאות שלהם הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו. כי מלבד שהשופטים אינם יודעים כלל בדיני התורה לשפוט בין איש לרעהו על פי החשן משפט והפוסקים, וכבר אמרו חז"ל (גיטין פ"ח ע"ב): לפניהם, ולא לפני עכו"ם, ולא לפני הדיוטות, ועוד שהדבר ידוע ומפורסם שהם דנים על פי חוקות העכו"ם, וגם מכשירים לעדות עד אחד וקרוב ואשה ופסול, ורבים מהם בעצמם פסולים לדון לפי ההלכה. ולא אכחד כי שמעתי דיבת רבים התועים מדרך השכל המתחכמים לומר שמכיון שכעת השופטים יהודים, והממשלה העניקה להם סמכות לדון ולשפוט בדיני ממונות וירושות, דינא דמלכותא דינא, וחושבים שהותרה הרצועה להתדיין בפניהם. אולם הבל יפצה פיהם. ולו חכמו ישכילו זאת, שאדרבה היא הנותנת לחומרת הדבר, שהואיל והשופטים יהודים הם ומושבעים מהר סיני לשפוט על פי התורה (אם בכלל ראויים הם לדון ולשפוט), ואילו הם עזבו מקור מים חיים, התלמוד והפוסקים, לחצוב להם בורות נשברים אשר לא יכילו המים, ודנים על פי חוקות הגוים ושופטיהם וספרי החוקים שלהם, הרי הממשלה גדולה שבעתיים מאשר להתדיין בפני שופטים גוים אשר לא נצטוו מעולם לדון על פי התורה שלנו, שאף על פי שבני נח נצטוו על הדינים, (וראה בדברי הרמב"ם סוף פרק ט' מהלכות מלכים, ובדברי הרמב"ן פרשת וישלח בענין שכם), מכל מקום יכולים לדון לפי שכל אנושי ולפי ראות עיניהם, ואינם חייבים לדון בדיני התורה לפרטיהם, וכמו שמוכח מדברי הרמב"ם (הלכות נחלות פרק ו' הלכה ט'). וכן העלה הגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (סימן ב' אות ג'). ע"ש. וראה עוד בשו"ת חלקת יואב (מהדורא תנינא סוף סימן י"ד). ואף על פי כן איסור חמור ביותר לישראל לדון אצלם, קל וחומר לשופטים יהודים כאלה, שהם מוזהרים ומושבעים מהר סיני לדון רק על פי התורה, והם פנו עורף אליה, ותחת לשפוט על פי חוקי התורה, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, דנים הם על פי חוקי העותומני והמנדטורי, בבחינת ושפחה כי תירש גבירתה, וילכו אחרי ההבל ויהבלו, ועל ידי כך מייקרים ומחשיבים את משפטי הגוים עובדי אלילים, ונותנים כבוד ועילוי לאליהם, וכמו שפירש רש"י (ריש פרשת משפטים), על אחת כמה וכמה שהדבר אסור בהחלט, והמתדיינים בפניהם עוברים גם על לפני עור לא תתן מכשול. ולכן עורך דין ירא שמים שנדרש לייצג בבית המשפט אדם שתובע ממון מחברו, לפי ההלכה חייב להימנע מכך, שהרי הוא מסייע בידי עוברי עבירה, ואינו יכול לבוא בטענה שהוא רק עושה בשליחות התובע, והקולר תלוי בצוארו, זה אינו, כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ואין שליח לדבר עבירה. (ועיין בחשן משפט סימן ל"ב סעיף ב' ובשפתי כהן ובאחרונים שם). אבל לייצג נתבע שנאנס לבוא לבית המשפט מצד שהתובע סרב להתדיין בדין תורה, וכופה את הנתבע להתדיין בבית המשפט, מותר לעורך דין לייצגו להציל עשוק מיד עושקו. ואם נדרש להופיע בערכאות לקבלת צו ירושה, חייב להימנע, ויפנה אותם לבית הדין הרבני לקבלת הצו. וכן בקודש חזיתיה להגאון אביר הרועים מהרצ"פ פראנק צ"ל, בתשובה שהשיב לעורך דין דתי אחד, אשר השתומם לשמוע שרבה של ירושלים דן את בתי המשפט החילוניים במדינת ישראל לערכאות, וכתב בין השאר: שכאשר נתבונן בטעם האיסור לדון בערכאות של גוים, שהוא מפני שהדין בפניהם הוא מייקר שם אליהם להחשיבם, שנאמר ואויבינו פלילים, שכשאויבינו פלילים זהו עדות לעילוי יראתם, כמו שפירש רש"י בפרשת משפטים. ולפיכך הדין בפניהם הרי זה רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה, כדברי הרמב"ם והשלחן ערוך, ואם כן מטעם זה עצמו גם יהודי ששופט על פי חוקותיהם, בודאי שהוא גרוע יותר מגוי, שהגוי לא נצטווה לשפוט דוקא על פי דת ישראל, אבל יהודי זה שמצווה לדון על פי התורה, והוא מתנכר אליה ודן על פי המגילה של העותומנים ושאר חוקי אומות העולם, שעליהם נאמר יוצר עמל עלי חוק, יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו, הרי הוא רשע ומרים יד בתורת משה, וכדברי הרשב"א הרי הוא הורס חומות הדת ועוקר ממנה שורש וענף והתורה מידו תבקש, והוא הדין למי שהולך להתדיין בפניו. וצר לנו מאוד שחוקים אלה אימצה הממשלה וכן הכנסת, לדון בהם במדינת ישראל, ואין לך עלבון לתורה ולנושאי דגלה יותר מזה, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, מהרה יבוא האדון אל ביתו וישיב שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה. (התשובה הג"ל

נדפסה במילואה בחוברת בשעריך ירושלים, חודש שבט תש"ל. וכן בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סימן פ"ב, ובקובץ משואה לדור עמוד קי"ד). גם הגאון מופת הדור החזון איש זצ"ל (סנהדרין סימן ט"ו אות ד') כתב: שהדבר ברור שאין שום נפקא מינה בין הדין בפני עכו"ם, לבין הבא לרון אצל שופט יהודי הדין על פי חוקים זרים שבדו אומות העולם, ואדרבה הדבר יותר מגונה ששופטים יהודים המירו את משפטי ה' ותורתו הקדושה למשפטי ההבל של הגוים, ואפילו אם יסכימו כל בני העיר על זה, אין שום ממש בהסכמתם, (עיין רמב"ן ריש פרשת משפטים), ומשפטם חמס עושק וגזל, ומרימים יד בתורת משה. (וכן הובא בספר אז נדברו חלק ג' עמוד ק"ס. וע"ש). והגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, מרא דארעא דישראל, כתב (במאמר שהובא בספר התורה והמדינה כרך ז' עמודים ט' - י'), שכעת כאשר עם ישראל שוכן בארצו, ולדאבון לבנו הוא דין על פי חוקים זרים, הדבר חמור אלה פעמים יותר מיחיד או קהלה בישראל שהולכים לרון בערכאות של גוים, כי המבלי אין אלקים בישראל וכו' ח"ו. ומוכח מדברי הרשב"ץ (חלק ב' סימן ר"צ), שגם הדנים בערכאות של מוסלמים שאינם עובדי עבודה זרה, הרי הם בכלל מה שאמרו לפניהם ולא לפני עכו"ם, שכיון שאינם מכירים בחוקי התורה, וטוענים שכבר פקע תוקף דת משה, ולכן דנים הם על פי משפטי נביאי השקר שלהם, ההולך לרון בפניהם הרי הוא כבועט בתורת אלקים חיים כפי שקבלנו מדורו דורות עד משה רבינו, ותוצאות מצב מחפיר ומביש זה מי ישורן וכו'. עכת"ד. וכן האריך בזה הגאון רבי יחזקאל סרנא באגרת שנדפסה בקובץ אחר תאסף (עמוד תש"ה). ע"ש. וכבר אמרו חז"ל (שבת קל"ט ע"א) כל פורענות הבאה על ישראל צא ובדוק בשופטי ישראל וכו'. ע"ש. ואנו רואים לצערינו כמה קשה המצב הבטחוני והכלכלי כיום, שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. עד יערה עלינו רוח ממרום, ומלאה הארץ דעה את ה'.

בסיכום: לפי ההלכה על פי תורתנו הקדושה אשר היא חיינו ואורך ימינו, ודבריה נר לרגלינו ואור לנתיבותינו, אסור בהחלט לרון בדיני ירושות ונחלות וכן בדיני ממונות אלא על פי התורה שהיא נצחית ולא תשתנה בשום זמן ח"ו, שנאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. (וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ז' הלכה ז'). ולכן איסור חמור הוא להתדיין בכל הדינים האלה בפני ערכאות ששופטים לפי חוקות הגוים, אשר עליהם נאמר ומשפטים כל ידעום. ואין כל הבדל בזה בין כשהשופטים גוים, לבין כשהשופטים יהודים הדנים על פי חוקות הגוים, שלא כדין התורה. ואם הבנים רוצים לוותר מחלקם לטובת הבנות כדי שיטלו עמהם בירושה, יגשו אל בית הדין הרבני אשר בשער מקומם, ויקנו מידם בקנין גמור ושלם, או באגב, (כגון מטבע שאינו נקנה בחליפין), באופן המועיל על פי דין תורה. וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום.

*** Please treat this sacred text with respect ***

קדושין יש להסמיר כשמואל דדיניהס
 דין*. ולפע"ד נראה עיקר דלא קי"ל
 כשמואל, וכמו שפסקו הר"ף וריש פ"ק
 דסנהדרין והרמב"ם [פ"ב הי"א] והרא"ש
 [פ"ק סימן ג'] וטור [סעיף ג'] ושאר הרצה
 פוסקים, וכדמוכח בש"ס [ב"ק] פרק
 החובל דף פ"ד [ע"ב] וגיטין פרק המגרש
 דף פ"ח [ע"ב] וכמ"ס לעיל ס"ק א'. וכן
 משמע בש"ס פ"ב דכתובות [כ"ב ע"א] גבי
 קיום, ופרק זה בורר [סנהדרין ל' ע"א] גבי
 אודיחא, דקאמר התם ודילמא רבנן דבי רב
 אשי [טעין] כשמואל ספירא לכו כו'. ומ"ס
 התוס' שם [בסנהדרין ד"ה ודילמא]

אם הנחבע מסרב לירד לדין יאו ישיאינו רוצה
 לדון עם התובע בעירו אבל אם רוצה לדון עמו
 בעיר אלא שאינו חפץ בשלשה שביאר התובע
 אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד.

הגה כדלקמן סימן י"ג ו"ל דווקא דדיינים שאינם
 קצועים אבל אם דיינים קצועים צעיר לא יוכל לומר
 לא אדון לפנייהם אלא צוה צורר וכן נוהגין צעירנו
 וע"ל סימן כ"ב³ (סוף) סעיף א'.

ב' הפחות משלשה י"ג אין דיניהם דין אפילו

צינונים ומקורות 3 מהר"ם פלזה סימן מ"ג. ד"מ א'.
 סימן ג' 1 בד"א: בעירו. 2 במהדרות שאחרי שכ"ו: שבירר. 3
 מהדרות הסמ"ע.

פ"ק דסנהדרין [סימן תרע"ה] והג"מ
 שם [אות ג']. ונרמז"ס שם [ה"א]
 ונזור [סעיף ד'] כתבו עוד, דאי נקט
 רשות מריש גלותא או מנשיא שבא"י
 מותר לדון יחיד אפילו אי גמיר ולא
 סביר. אלא משום דאין לנו עמה לא
 נשיא ולא ריש גלותא ליטול רשות
 מהם, וכמ"ס הטור, מש"ה לא רצה
 המתצר להאריך צפרטו דין זה, וסמך
 אמ"ס בש"ס זה דמי שאינו מומחה
 כו' אע"פ שנטל כו', דלמד מיניה
 הא למומחה מהני נטילת רשות,
 וק"ל:

טורי זהב

דבגמרא אמרינן איכא בינייהו בין רבא לרב אחא הא דשמואל דאמר
 שנים שדנו דיניהם דין, אלא וכו' לרבא לית ליה דשמואל לרב אחא
 אית ליה, ולמה לא אמר איכא בינייהו אי בעינן שלשתן גמירי, ולכל
 הפחות היה לו לומר גם איכא בינייהו הוה להודיענו דלרבא בעינן
 שלשתן גמירי דווקא, דהוה חידוש, אלא פשוט שאינו מוכח כלל

יושבי קרנות, ומשני בג' אי אפשר דלית בהו חד דגמיר, וא"כ היאך
 מפרש הרמ"ה הגמרא. וא"ל דהרמ"ה פוסק כרבא דמתרין שם דמן
 התורה בעינן שלשה מומחים וכו', זה אי אפשר לומר, חדא דאפילו
 לרבא אין הכרח לומר דלא ס"ל הך סברא דאי אפשר דלית בהו חד
 דגמיר, ובחד מינייהו גמיר סגי ג"כ משום שלא תנעול דלת וכו'. ותו

ביאור הגר"א

ד. אבל אי לית בהו. שם ג' ע"א [דף כ"ג ע"א]: ה. והם דנין. שם
 ה' ע"א [ומוס' שם ד"ה דן, דאי בשקיבלו אפילו אחד נמי, כמ"ס שם ו' א'
 ועיין מוס' שם [הג"ל]: ג. אם הנחבע. שם [סנהדרין ה' ע"א ותוס' ד"ה
 דן]: ד. או שאינו כו'. [שם] ל"א ז': ח. אבל אם רוצה. [שם] כ"ג
 א' בערכאות כו' דלר"מ יכול לפסולן ואף לרצנן משום דתמנו ע"פ ציבור,
 וכמ"ס סימן ח' סעיף א' בהג"ה, [ועיין בתוס' ג' א' ד"ה ואין אפשר כו':
 סעיף ב' ט. פחות משלשה. שם [ועיין באה"ג אות ג' כ"ל]: (ליקוט) פחות כו'.
 כו' ונפ"צ דכתובות [כ"ב ע"א], * ושם ופרק גט פשוט [ב"ב קס"ה ע"ב] נמוטת מלחא ומד ליתוהי, ונפ"צ דכ"מ [ל"א ע"ב] ויל אימי מלחא כו'. וכן רצא נריש

באר הגולה

הכסף משנה שם בשם הרשב"א, וכתב הב"ש י"ב ולכתחילה צעין ג' דגמירי. ודין
 עירות שכולן עמי הארץ עיין לקמן ריש סימן ח' בהג"ה. ג. טור [סעיף ב']
 וכ"כ תוס' שם [ד"ה דן] אצריחא ואם היה מומחה וכו' שם [סנהדרין] ריש דף ה'.
 ג. כרזי אבהו שם [סנהדרין] דף ז' ע"ב, וכן פסק הר"ף [ע"ב ע"ב מדפי הר"ף]
 והרא"ש [סימן ג'] והרמב"ם נפ"צ [מסנהדרין דין י'].

ט. פחות משלשה. שם [ועיין באה"ג אות ג' כ"ל]: (ליקוט) פחות כו'. דסתמא דגמ' צכמה מקומות כר' אבהו, שם [סנהדרין כ"ט ע"ב] ההוא אודיחא
 כו', ונפ"צ דכתובות [כ"ב ע"א], * ושם ופרק גט פשוט [ב"ב קס"ה ע"ב] נמוטת מלחא ומד ליתוהי, ונפ"צ דכ"מ [ל"א ע"ב] ויל אימי מלחא כו'. וכן רצא נריש

באר היטב

ב. סברות. ואין זה גמיר וסמיר הנזכר צמ' ופוסקים, דההוא מומחה מיקרי ויכול לדון
 יחיד, אלא פי' דלית בהו חד ששמע או שקרא נספריס ויודע נספריס דיינים. סמ"ע [סק"ג]:
 ג. בעירו. ואם המוצע יכול לכופו לילך עמו לצד הועד, עיין לקמן סי' י"ג כל פרטי דיינים
 אלו: סעיף ב' ד. פחות. כתב הב"ש [ד"ה אין] דלענין קדושין יש להסמיר כשמואל

פתחי תשובה

סימן ג סעיף א' א. אבל אי לית בהו חד. עיין בתשובת שכו"י ח"א סי' קל"ז
 שכתב וז"ל, ואי כולהו תלתא לא גמירי כלל פסילי לדון כמו שפסק בהגה
 ר"ס ג', ואסור להו למירן אא"כ שקיבלו עלייהו, והיינו שצריך שיקבלו
 עליהם בפירוש כדין קרוב או פסול כמבואר בסי' כ"ב. ובכנה"ג אות ט"ו
 כתב דהכא נמי סגי בבאו לפניו לדון לבד. ולא דק, דראיתו מירושלמי ברי'
 אבהו דין ביחירי ואמר כיון דאתו לקמיה כמאן דקיבלוהו עלייהו, זה קאי דוקא איחיד מומחה דמותר לדון ביחירי אלא שמצות חכמים שיושיב עמו
 אחרים, מ"מ כל שבאו לפניו מיקרי קבלה, משא"כ בשנים או אחד שאינם מומחים או תלתא דלא גמירי כלל דפסילי לדון מדינא, צריך קבלה בפירוש כמו
 בקיבל עליו קרוב או פסול, וכן משמעות לשון הפוסקים, עכ"ל. ועמ"ש לקמן סי' ה' ס"ב ס"ק ו': ב. והם דנים את האדם בע"כ. בגליון שו"ע והגאון
 רע"ק איגור זצ"ל נכתב בצדו, בתשובת מגן גבורים סי' ה' כתב בשם הרש"ך ח"ב סי' רכ"ט, על מחלוקת שגפול בין תובע לנתבע, שאחד מהם אומר שרוצה
 להתדיין בד"ת, והאחד אומר שאין לו להתדיין רק בדיני סוחרים שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק. הדין עם השני, כיון דבמקום שעשה העסק יש
 מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי ד"ת, מנהג מבטל הלכה כו', ע"ש: ג. אבל אם דיינים קצועים כו'. עיין בתשובת שב יעקב חזו"מ סי' א' שכתב,
 דלפי הכלל שכתב רמ"א לקמן סי' י"ג ס"ב דכל מקום שאינו יכול לחזור לא יוכל ג"כ לומר שיוסיפו הדיינים, א"כ ה"ה הכא בדיינים קצועים אף קודם
 שטענו דפסק הרמ"א כאן דאינו יכול לומר לא אדון לפנייהם רק בזה בורר, ג"כ אינו יכול לומר להוסיף דיינים, וכ"כ בתשובת הגאון מו"ה ברוך כהנא
 אב"ד דק"ק פיורדא הנדפס שם בראש דבריו, אלא שמחלק דהא דמשוה הרמ"א הוספה לחזרה היינו בנחבע ולא בתובע, דהתובע יכול לטעון להוסיף
 דיינים אף בדיינים קצועים ואף אחר שהתחילו לטעון, והגאון המחבר חולק עליו בזה ודעתו דאין חילוק, ע"ש. אכן בתומים סי' י"ג ס"ב העלה דאפילו
 אם ב"ד קבוע בעיר דלא מצי לטעון לא אדון לפנייהם, מ"מ אם טוען שרוצה להוסיף דיינים שזמעיין לו, ומסיים וזהו דלא כמ"ש בתשובת שב יעקב דכב"ד
 קבוע אינו יכול להוסיף בדיינים, וזה אינו כו', ע"ש. וכן העתיקו בספר נה"מ שם [משה"כ] סק"ו ע"ש: סעיף ב' ד. פחות משלשה. עיין בה"ט [סק"ג] עד

חידושי רעק"א

כשו"ע. והם דנים. ג"כ בשו"ת מגן גבורים סי' ה' כתב בשם הרש"ך ח"ב סי' רכ"ט, על מחלוקת בין תובע לנתבע, א' אומר שרצונו להמדיין נד"ת וא' אומר שאין לו להמדיין אלא בפני אחרים שכן הוא
 המנהג במקום שנעשה העסק, הדין עמו, כיון דבמקום שנעשה העסק יש מנהג להמדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי ד"ת, מנהג מבטל הלכה, והב"ח היה דאסיטומחא, ע"ש: שם. אם הנחבע מסרב.
 ג"כ אם ילא זכאי מצ"ד ושוב חזר בע"ד ותבעו בפני צ"ד אחר, אינו זקוק לירד עמו, וגם אין צ"ד רשאי לטעון דבריו כלל, צ"ל לקמן סי' י"ג [סעיף ו' ד"ה הושוו שותפות] בשם משו"ת מהם המנופה. וכתב
 המהריק"ם שם, כ"ל דלא ח"ן עליה צרבר נאמן טענה שפני רן עמו על אותה תביעה טענה פ' וילא זכאי, ואפי' שצוה אינו חייב לכיון שלא יודה אינו חייב ממון כ"א לדון עמו. אמנם אפשר שמהרי"ם אומר
 שלא יטעון שקר ויודה אם לא דן עמו על תביעה זו, ובסמ"ע סי' י"ע סק"ב הביא דברי צ"ח ה"ל: סעיף ב'. פחות משלשה אין דיניהם דין אפילו לא טעו. ג"כ, ואם נמנו לו זמן צ"ח דין ח"כ לדין לפני
 ג' ונמנו לו זמן צ"ד לא יתשבו הזמן דין אלא מהשני ט"ו [בטור סעיף ג' ד"ה פחות מ' וכו'].

פקיד מוסמך שהוסמך לפי החק להכריע ולפסוק בסכסוך שבין שכנים בבתים משותפים אם מותר לפי הדין להתדיין אצלו ואין בדבר זה משום איסור הליכה לערכאות

שאלה. בס"ד יום ועש"ק ד' כסלו תש"ל. פה עיה"ק ירושלים תובב"א. אל הארז אשר בלבנון שמו לעד ינון הגאון הגדול המפורסם בחיבוריו הטהורים מעמודי ההוראה אוצ"ב כש"ת מו"ה אליעזר וולדינברג שליט"א רב וראב"ד בעיה"ק ירושלים תובב"א. אחדשכ"ג שליט"א בהוקרה במודים דרבנו. בקשתי שטוחה לפני כהד"ג שליט"א לברר עפ"י הלכה שאלתי כדלקמן.

היות פה בארץ ישראל נהוג בזמן האחרון שאנשים גרים בבתים משותפים, דהיינו שהבנין והחצר הכל רכוש משותף בין כל השכנים ורק הדירה בפנים שייך לכל אחד לעצמו כפי שרשום בספרי האחוזה (בטאבו) ושם רשום בפירוש בשטר המכר וכן בספרי הטאבו שהרכוש משותף. והיות היו בהרבה פעמים סכסוכים בין השכנים השותפים ע"כ החוק לבתים משותפים הסמך פקיד מוסמך שהוא יכריע בין הצדדים - והחוק קובע מפורש בסעיף ארבעים ושבעה/ (ב) שההכרעה בו נתונה לפי סעיף קטן (א) בידי פקיד מוסמך, לא יודקק לה כל בית משפט או בית דין, והשאלה כעת אם פקיד מוסמך הנ"ל לבתים משותפים אם מותר ללכת אצלו להתדיין כי אין הוא פוסק לפי חוקי התורה והחוק"מ, ולפי"ז יהיה דינו כמו ערכאות עכו"ם, או דינו כבורר וממילא מותר ללכת לפניו לדון כי שמו רק פקיד מוסמך לא שופט ולא דיין והסמכות שלו ג"כ לא יותר מלהכריע על סכסוך בבתים משותפים ולא על ענינים אחרים - וגם הלשון של החק קובע יכריע פקיד מוסמך מזה נראה שאין בידו לא לפסוק רק לקבוע, וע"כ הוא בורר סתם.

ולכאורה היה אפשר לדמות השאלה לפי מה שמבואר בגליון הגאון ר"ע בחו"מ סי' ג' וכן שמה בפ"ת מביא בשמו בשם שו"ת מגן גבורים ובשם מהרש"ך שאם מנהג המקום ללכת לדון אצל אחרים ולא לפי הבי"ד אז יכול צד אחד לטעון הכי והדין עמו כי לכתחילה הסוחרים דעתם היא ללכת אצל אחרים לדין אז מנהג מבטל הלכה ומותרים ללכת אצל אחרים, וכן מצאתי אח"כ גם בשד"ח מערכת המ"ם כלל ל"ח מביא בשם משנת ר' אליעזר בח"ב ד' כ' אות מ"א אם התובע או הנתבע רוצה להתדיין בפני הסוחרים במקום שנעשה המקח וממכר, נוהגים לפי מנהג הסוחרים שמנהג מבטל הלכה, מהרש"ך ח"ב רכ"ט והביא דבריו הכנה"ג חו"מ ח"א סי' קנ"ח, ועיין מטה שמעון ריש סי' כ"ז עכ"ל, נראה מכל הנ"ל כי אם לוקחים דירה בבית משותף ונוהגים כל דבר לפי החוק והתקנות ומנהג המקום של בתים משותפים אז יכול להגיד אחד מבעלי דינים שהוא רוצה ללכת אצל פקיד המוסמך להתדיין ואין בו שום חשש ערכאות אפילו אם יפסוק לא מהשו"ע חו"מ רק לפי תקנות ומנהג הבתים משותפים של אותו מקום.

וגם ראיתי שו"ת דברי חיים ח"ב חו"מ תשו' ב' באמצע התשובה כי תקנות ארבע ארצות ככל תקנות חכמים, עכ"ל, וגם בח"ב שם סי' ט"ז באמצע התשובה כותב בשותפין דבית הולכין אחר המנהג.

בקשתי לשים עיניו הברולח על שאלתי ולהשיב דעת תורה כפי חו"ד כה"ג שליט"א. מכבדו כערכו הרם דוד יהודא גרינצווייג

תשובה. ב"ה, ז' כסלו תש"ל, ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד הרה"ח וכו' מוהר"ר דוד יהודא גרינצווייג שליט"א אחדשה"ט.

קראתי בעיון שאלתו שאלת חכם חצי תשובה, על אודות החק בבתים משותפים שהסמך פקיד מוסמך להכריע בסכסוכי שכנים בבתים אלה, אם מותר ללכת אצלו להתדיין בהיות ואינו פוסק לפי חוקי התורה א"כ דינו כמו ערכאות, או דילמא דינו כבורר ומותר ללכת לפניו לדון. ונטה בדבריו קו לצדד לומר דאין דינו כערכאות.

(א) והנה גם דעתי נוטה שבגוונא דא לא נקרא הליכה לערכאות אלא דומה למה שמביא הגרע"א בחו"מ סי' ג' בשם המגן גבורים שכתב בשם הרש"ך דהיכא שיש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי ד"ת מנהג מבטל הלכה. וכפי שמצטט גם כבו' משם.

וכדאי רק להוסיף מה שמתנה כזה הרש"ך בתשובתו שם (כפי שמובא בספר מטה שמעון על חו"מ סי' כ"ו הגה"ט אות א'), והוא, דהיינו דוקא היכא דליכא איסור בדבר כגון שאין לו עליו טענת ריבית דבכה"ג הסוחרים פוסקים שיתן לו עיי"ש, ודון מינה ומינה בכל הדומה לזה.

(ב) אמנם לא אעלים שעיינתי בספר שו"ת בעי חיי לבעל כנה"ג בחו"מ ח"א סי' קנ"ח וחזיתיה לדעתו הגדולה שבהסתייגות רבה הוא מביא לדברי הרש"ך הנז'.

ראשית מבאר כוונת דבריו, שלכן התיר, מפני שהיה מנהג אותו מקום שלא לדון בעסקי משא ומתן כפי

דין התורה מפני שאם היו דנין כן על פי התורה לא היה קיום והעמדה להם, לכן היו דנים על פי מנהג הסוחרים כפי נימוסיהם וכפי תקנותיהם; וכמו כן היו דנין כל זה אפילו בדייני ישראל על פי המנהג, ולכן הוא שכתב הרש"ך שחייבים להתנהג על פי המנהג שנהגו במקום שנעשה העסק. ועפ"י שם הבעל הכנה"ג בדבריו שם את הדגש שזהו דוקא במשא ומתן ושהונהג כן מתחילה מנימוק זה מפני שאם יתנהג ע"פ דין התורה הגמור לא יהיה להם קיום והעמדה ויתבטל המשא ומתן.

ושנית, מביא שם גם תשובה מנוגדת בשם המהריב"ל ז"ל שלפיה יוצא שאפילו במשא ומתן לא קיים מנהגם אלא רק מפני שנהגו כן בהיותם בגיות (דהמדובר שם באנוסים) ונפסק הענין בגיות וכו', אבל אם באים להתנהג כן ביהדות אין הולכין אחריו עיי"ש.

ולפלא איפוא על בעלי הליקוטות כהמטה שמעון והשר"ח (מער' מ' אות ל"ח) שלא שתו לבם לכך, דא"כ היו מזכירים מזה, ולא היו מסתפקים בציון גם לעיין בבעי חיי, שמתקבל הרושם (המטעה) שכאילו גם הבעל כנה"ג מסכים לנוסחא שהביאו בשם הרש"ך ובלי כל הסתייגות ובלי חילוק בזמן שכפי שראינו שאין הדבר כן.

(ג) אולם, אעפ"כ, בכגון נידוננו יש לומר דגם הבעל כנה"ג יודה שמותר, כי בנידון שם המדובר הוא שדנים בדיני הערכאות וקבלו עליהם שידונו לפיהם גם בדייני ישראל, ולכן הוא שנטה קו להחמיר מה שהחמיר, אבל בנידוננו הרי לא התנו בחוקה שפקיד המוסמך ידון ויכריע לפי מערכת חוקים קבועים משלהם בערכאותיהם אלא מסרו לידו הסמכות להכריע ולפסוק בכל סכסוך של שכני בית - משותף כפי מומחיותו ושיקול דעתו, וא"כ בכל כה"ג י"ל שגם הבעל כנה"ג יודה שמותר להתדיין לפניו ומהני הקבלה שמתבטאת בצורת חקיקת חוקה, כי לא נכנס בכזה כלל בגדר של דיון לפני שופט ערכאות.

ואוסיף להזכיר לדרגמא מה שמצינו בשו"ת רשב"א ח"ג סי' ס"ג שנזכר מהתעצמות בדין על בנין אחד ושהסכימו ביניהם כמו שיגזרו עליהם אומני העיר הממונים על כך יעו"ש, ויוצא מבין השיטין דשם שהיה קבוע בכזה שאומני העיר היו ממונים לפסוק בסכסוכים על בנינים, והר"ז בדומה לכגון נידוננו, ואקצר. בכבוד רב אליעזר יהודא וולדינברג

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar-Ilan-University **

פלילים, ועיין לקמן סי' כ"ו [סקי"א] שם כתבתי דמוכח מדברי הפוסקים
 דה"ל לאחד מצעלי דינים זכות ויפוי כח נמשפט הגויים טפי מנמשפט
 ישראל, דלא מהני הקנין, ולא אמרו אין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה
 כ"ל בתנאי בעלמא, אבל אין אחר קנין
 כלום, ואם אין זו זכות לא מחשב קנינו
 לקנין דה"ל קנין דברים ע"ש [בשו"ע
 סי' ג] וכמ"ש שם דלא תקשה אזה:
 סעיף ג' [זו שבועה בב"ד כו].
 פירוש שטעה חמורה שנתחייב המוצע
 לישבע ולטול או הנשבע ליפטר, ואמר
 לו הנבע"ד השני להקל מעליו השטעה
 החמורה ולקבל ממנו נמקומה שטעה
 קלה דבתי ראשו לפוטרו או ליתן ע"י:
 י"ז עד שיגמר הדין. גמר דין
 דשטעה הוא שישבע, כדמסיק וכחז
 עגמר הדין ונשבע, ולדעת רש"י [שבועות
 ל"ט ע"א ד"ה פוטריין] והרא"ש [שם פ"ו
 סי' ג] ה"ה כשאלו סוף לנ"ד, וכ"פ
 מור"ם נסמון בהג"ה ועמ"ש שם:

קצנתו עניו כד"ל, וחין נשבעים ונאם שטעה וזוהי תורה ע"כ
 [סקי"ג]. וטעמו נחמא לא נהירא, דאין לך כפירת ממון גדול מזה, דהא או
 מודה לדברי הדיין חייב ממון, ועוד דל"כ גם היסת לא ישבע וכדלקמן סי'
 פ"ו סעיף כ"ה, אלא טעמא קמא עיקר
 וד"כ נכשר חייב לישבע וצננים כשרי
 חייב כפי מה שיפסקו ממון, ועיי
 בשו"ע ר"ס נהן ס"ב סי' פ"ג [קש"י
 וע"ל סי' כ"ג: סעיף ב' י"ד] אב
 אב קב"ד גוי דדיין כו. עיין מ"
 נס"ק שאמ"ד דדברי המחבר נל"ע בזה
 [זו אב"ד אם כבר דין לפניו כו
 המילוק בין לכתחילה ודיעבד נרא
 שהוליא הר"ב ממ"ש המרדכי ר"פ ז'
 [סי' תרפ"ו] דלר"ך לקיים הקנין [וכ
 שלא יחלוק על הצעה"ת וטור דלקו
 סי' כ"ו [סעיף ד'] דהקנין אינו כלום
 מפרש הרב דהצעה"ת וטור מיי
 לכתחילה והמרדכי דיעבד, וכן נש"ו
 [מהדורת שס"ו] וצמ"ע [בציניו, וז
 ציונים אות ט"ו] נרשם כלן מרדכי. א'
 לפע"ד ז"ע, דהמעין במרדכי שם ירל
 דאין חילוק צ"כ, שכתב וז"ל, האל"פ

ב י"א אם קבל עליו עדות גוי כמי שקבל עליו
 עדות אחד מהפסולים י"א אבל אם קבל עליו
 גוי לדיין אפילו קנו מיניה י"א אין הקנין כלום
 ואסור לידון לפניו. [י"א אצל א"ס] כבר דן לפניו לא
 יוכל לחזור טו.
 ג ט"ז מי שנתחייב להכירו י"א שבועה בבית דין
 ואמר ליה השבע לי בחיי ראשך והפטר או
 השבע לי בחיי ראשך ואתן לך כל מה שתטעון
 י"א קנו מידו אינו יכול לחזור בו ואם לא קנו
 מידו יכול לחזור בו י"א עד שיגמר הדין נגמר
 הדין ונשבע כמו שאמר ליה אינו יכול לחזור
 בו וחייב לשלם והוא הדין למי שנתחייב

ציונים ומקורות [ג] דק הפס' לדעת המרדכי שם. [ד] טור נסמון כ"ו פ"ג
 מרדכי שם. ד"מ ד'. והש"ך כתב דעת הר"ב לדעת המרדכי ועיין ש"ך סקט"ו. [זו] שם
 ג"כ נש"ה שער סי"ב חלק א' סימן ד'. [טו] מרדכי שם. ד"מ ד'. והש"ך כתב דעת הר"ב לדעת המרדכי ועיין ש"ך סקט"ו. [זו] שם
 צמ"ס פ"ו מסנהדרין דין ג'.
 4. גירסת הש"ך: נשבע ועיין בש"ך סקט"ו.

פסק דאם קיבל עליו חד קרוב או פסול כפי חרי וקנו מיניה לא מצי הדר ביה, וכ"פ המיימוני, וכן נא מעשה לפני ר"מ בלחוד שאמר נאמן עלי אוחו ו
 וקנו מיניה, וכשהרגיש שהיה מטה דבריו וקיבל שוחד רעה לחזור בו, ופסק דלא מצי הדר ביה, עכ"ל. הרי שלא הזכיר שכבר פסק הגוי הדין, ואדרו
 מלשון כשהרגיש שהיה מטה דבריו כו', משמע דעדיין לא פסק הגוי הדין, רק שהרגיש שהיה מטה דבריו כו', ועוד שהרי האלפסי ומיימוני מייירי להד
 קודם גמר דין, ואם כן כשמיייתי מדברי ר"מ ראה לדבריהם וכחז וכן נא מעשה לפני ר"מ כו', משמע דהמעשה היה ג"כ קודם גמר דין. וגם בדו
 הצעה"ת וטור לא נזכר שום חילוק בין לכתחילה ודיעבד, ועוד מדכתבו הצעה"ת וטור אין הקנין כלום, משמע אפילו דיעבד, דהא כיון דהקנין אינו כל
 צמה יתקיים הדין שלא יוכל לחזור. ואפשר שהמרדכי פליג עליהו. ואם באנו לומר דלא פליג, נראה לומר דדוקא החס דמייירי להדיא שקנו מידו פסח לו
 צדיני גויים דהו אובינו פלילים שמחזיק ערכותיהם ודחם, משא"כ צ"כ דהמרדכי שקנו על גוי א' בפירוש, הרי שגוי זה נאמן צעניסה, ולא מש
 שמחזיקים משפטיו הגויים ודחם, רק שזה הגוי נאמן צעניסה וסמכו עליו, דמהני כמו קיבלו קרוב או פסול. וחילוק זה נכון מאד. אך שהמחבר הבין מדו
 הצעה"ת וטור דאפילו קיבלו עליהם בקנין גוי פלוני מיוחד אין הקנין כלום. ולא ידעתי מנ"ל הא. וגם מה שמחלק המחבר בין דין לעדות, ונראה מדב
 שהמרדכי מייירי לענין עדות דוקא, וכ"כ בספרו דק הבית להדיא וז"ל, כתב המרדכי כו' עד דלא מצי הדר ביה והיינו כשקיבלו עליו לעד, אבל אם קי
 לדין אינו ראוי לדון בפניו כמו שיכתב בס' כ"ו, עכ"ל. אינו נראה לפע"ד, דלשון מטה דבריו וקיבל שוחד שכתב המרדכי, לא שייך בעד רק בדין, ו
 המעין במרדכי שם יראה לכאורה דהמתני' דנאמנים עלי ג' רועי צ"כ אדיינים קאי, ע"ש. אלא נראה לחלק כמ"ש. וגם מדברי הר"ב נראה בציאור שהמרי
 מייירי שקיבלו לדין, אלא שהר"ב מחלק בין לכתחילה ודיעבד, ולפע"ד אינו מוכרח, אלא נראה לחלק כמ"ש וז"ע: [סעיף ג' טו] אם קנו מידו כו'. המכ
 צ"כ [סעיף ה' ד"ה וכן] פסק בהרמב"ם [פ"ז מסנהדרין ה"ג] משום דהרא"ש [בשבועות פ"ו סימן ג'] ס"ל כוותיה, ומהר"מ מלוצ' בתשובה סי' קי"ג כ

טורי זהב
 או כשאומר הריני משלם שהיה לו עכ"פ חיוב שבועה עליו, משא"כ נ
 שמרצון טוב מקבל עליו שבועה, בוודאי יכול לחזור אפילו ביצא מב
 אלא דוקא שבועה הוא גמר דין:

ביאור הגר"א
 סעיף ב' טו. (ליקוט) אבל אם קבל כו'. דמתנה על מ"ש נת
 כמ"ש גטין פ"ח ב' לפניהם כו' (ע"כ): טו. אבל אם כבר כו'. מכ
 מחילה (וכמ"ש צ"ח) [וכ"מ בב"מ*] פ"ו [ע"ב] ומדינה דלי כו': סע
 ג' יו. מי כו' והפטר. ואתן. אם קנו. כנ"ל [סעיף א']: יח. (ליקו
 א"ל השבע לי כו'. ב"ב קכ"ח א' הא קמ"ל כו' (ע"כ): (ליקוט) וא
 השבע כו' או כו'. שם [סנהדרין כ"ד ע"א] איתיה כו' היה חייב כו' מאי
 כו'. לא כו' וכן בקנין כמ"ש [ע"ב] אין לאחר כו' ועוד דהא מדמי לה
 (ע"כ): יט. נגמר הדין ונשבע. ב"ב קכ"ח א' ונשבע כו' וע"ש מוס' ד"ה ה"ג כו', וצמ"ס דין שם [כ"ד ע"ב מוס' ד"ה שלה ליה] ושתעו ל"ט [ע"א] צו
 [ד"ה אם אמר]: כ. וה"ה למי שנתחייב. שם צמ"ס נחמא דנשבעין על עבדים היסת:

באר הגולה
 ט. מרדכי פרק זה צורר [סימן תרפ"ו] מעשה לפני רבינו מאיר וכו' מחודש
 ס"ה. י. תשובת הרא"ש כלל י"ח סימן ה'. כ. לשון הרמב"ם שם [פ"ו
 מסנהדרין דין ג'] ממשנה שם [סנהדרין] דף כ"ד ע"א כדש"ל ליה רב נתמן
 וכו' שם ע"ב. ל. כדש"ל מצי רב לשמואל וכו' שם. מ. כלישנא דרב אשי
 וכו' וכמ"ש לעיל [אות ד']. נ. שם [ברמב"ם פ"ו מסנהדרין דין ד'] וכ"כ הטור
 [ט"ה].
 באר היטב
 ר"ש כהן ס"ב סימן פ"ג ועיין לקמן סי' כ"ג, עכ"ל: סעיף ב' ו. ואסור. כתב
 הסמ"ע [סקט"ו] דאם יש לאי מצע"ד זכות ויפוי כח נמשפט דעכו"ס טפי מנמשפט
 ישראל או מהני הקנין, דלא אמרו אין אדם מתנה על מ"ש בתורה כ"ל בתנאי בעלמא,

ולסתור הראיות ישו שוב וראיה :

י"א היה להתנות ארעתייה אנפשיה היה לו כשהביא בן לימר קה אינו בן ערים הוא :

קא למי בן פלוני ב עצמו ז ונאנס ופטרחה לל ראמו צירו דהן החררה ס התנאי מתחייב

שהסחו ז זה היו ול לחזור כשהעיר

בשקבל ב"ר כשר כשר כיון י"ב כל מה רינו אינו ז"ל [או"מ] ב"ד ולא קיום הוא לא בפניו

יכול לחזור בו [נס"מ] ולענין זה ודאי דלא יפה בה הפסול בב"ד כשר בשלא קנו מירו ואין לזה שם דין כיון שלא היה בפניו :

ב נשקבל עליו קרוב או פסול צריך שיאמר בפירוש אני מקבל עליו הדין או הערות של הקרוב פלוני או הפסול פלוני אבל אם רק השליש מעות לבטוחות על זה הדין ביד הקרוב או הפסול לא אמרין כיון שהשליש בידו קיבל עליו דינו דכל זמן שלא קיבלו בפירוש לא מקרי קבלה ודינו בטל והנה זה ודאי אם זה השליש אינו דיין כלל אלא שלישי בעלמא והשליש בידו מעות וקיים כפי שיצא ע"פ דין ודאי דאין שום שייכות להשליש שידון בעצמו בשלא דברו בן בשעה ההיילייה ואפילו אין השליש קרוב או פסול ואמרו כל שלישי הרשות בידו לרון בדבר שהשליש בידו אלא אפילו זה השליש הוא דיין קבוע ודרך בעלי דינים שהולכין אצלו וכשלישין אצלו מעות על דעת שייעשה עמהם כפי שיצא הפס"ד ממנו ואפילו אין אמרים בפירוש שהוא ירון היו באמירה בפירוש כיון שהוא דיין קבוע כ"ס אם אחר מהבע"ד קרובו של הדין ובאו אליו והשלישו ת"י לא אמרין דוהו כמו שקבלוהו עליו כיון שכל העיר עושים בן דכיון שהיא קרוב אינו מועיל עו שיתנו בפירוש [כנ"ל כנולד דבני רבינו הרמ"א בסעי' ח' וצ"ל וכן שום פירוש לזה וכן מוכח מתשו' ריב"ש סי' ט"ז סממנו מקור דין זה ושם סימט המעשה כן ע"ש] :

ד מה שבארנו בסעי' א' דאפילו בשקבל הקרוב או הפסול בשני עדים או כב"ד של ג' מהני אף בלא קנין אם נגמר הדין יש חילקין בזה וס"ל דרווקא אם קיבלו כעו אחד או כדיון אחד מהני נמ"ד אבל בקיבלו כנו הרי או כנ' דינים הוה חרתי לרועתא ולא מהני נמ"ד ויכול לחזור בו ואם קנו מירו בכל ענין אינו יכול לחזור בו ואם קיבל עליו דיין כשר אחד כנ' מימחים או עד כשר אחד בשני עדים ונגמר הדין גם לרועה זו אינו יכול לחזור בו [לחרוטיס דלא כס"ד] :

ה אם נתורע שהקרוב או הפסול טעה בדין או שקבלוהו לדין והוא עשה פשרה אפילו קנו מירו חוזר דהוה כקנין בטעות אבל בסהמא לא מוהימן הבע"ד לומר שטעה ואין יכולים לחזור בהם אפילו כששני הבע"ד רוצים לחזור מדין או כנוה שיחרו מדין הפסול או הקרוב יגרמו רעה לאחרים כגון שחייב את אחר מהם לשלם לחבירו ומחבירו מגיע לאחרים וכיוצא בזה [ס"ד] אבל אם אין כנוה רעה לאחרים יכולים לחזור מדין אם שניהם רוצים ואין להחכם והפוסק לעכבם מפני ככוזו [לחרוטיס דלא כמר"ן] :

ו מי שיצא חייב כב"ד כנוה וטוען שלא קבלהו מעולם לדין ואין עדים ברבר ישבע ויסת אפילו אם גם הדין מכחישו לא נחשב כעד להביא אותו לירי שר"א כיון דהוה קרוב או פסול אלא נשבע היסת ואם הדין הוא כשר והחייב טוען שלא קבלו לדין והדין מכחישו

אם הדין כבר חייבו מקרי כפירה מסון ונשבע שר"א דוהו כשבועה להבדוש את העיר ואם עדיין לא חייבו שלא פסק הדין עדיין ודאחד מהבע"ד אומר שלא קבלו לדין והשני איכר שקבלוהו אפילו אם גם הדין אומר שקבלוהו והוא כשר לרון לו כ"ס אינו חייב שבועה דאין זה כפירה מסון ואין לו עליו רק ח"ס ואם הדינים הם שנים ובשירים פשיטא דנאמנים כשאמרים ששני הבע"ד קבלו אותם לדינים ובע"כ דנים אותם [נס"מ] :
ז אם קבלו עליהם לרון בפני ג' מטובי העיר או מהממונים שבעיר אפילו לא קבלו בקנין ואפילו קורם גמר דין אין יכולים לחזור בהם דכן הוא המנהג דכח טובי העיר בעירם גדול ככח ב"ד הגדול כמ"ש במ"ב ב' ואפילו עשו פשרה במקום שהיה להם לרון ר"ה ואפילו טעו דכן המנהג לקבל כל מה שעושים טובי העיר בעירם כ"כ רבינו הרמ"א ועכשוו אין קבוע אצלנו מנהג זה וכבר נתבאר בס"ח דבסקום שאין ה"ח ורבים הכוונם עליהם דינו דלא גמירי אין ביכולת הבע"ד לעכב וגם זה אינו נהוג עתה :

ח אם קיבל עליו ערוה ערבי מהני כמו שקיבל עליו קרוב או פסול אבל אם קיבל עליו לרון בפני דיין ערבי אינו כלום ואסור לרון לפניהם כמו שיתבאר בס"י כ"ז אבל אם קיבל לסמוך עליו ע"פ מה שידון ע"פ חוות דעתו ולא בדינים הקבוע מהני כקבלת קרוב או פסול [כנ"ל ככוונת הס"ך ס"ק ט"ז וכן עיקר ודלא כנה"מ] :
ט וכן בשאר דברים בכל מה שמקבל עליו בע"ד אף שלא כדיון דבריו קיימים דכל הנאי שבממון קיים כגון ראובן שנתחייב לטמעון שבועה חמורה כב"ד בין שהיתה השבועה שישבע ויטול ובין שהיתה השביעה שישבע ויפטור וא"ל שמעון לראובן אינו משיל עלך השבועה החמורה שחייבך ב"ד אלא השבע לי בחיי ראשך והפטר אם היה השבועה שישבע ויפטור או שאמר לו השבע לי בחיי ראשך ואתן לך כל מה שאתה הוכע ממני אם היה השבועה ליטול אם קנו מיר שמעון אינו יכול לחזור בו ואם לא קנו מירו יכול לחזור בו עד שישבע ראובן וכשנשבע שוב אינו יכול לחזור בו שטעון וכן מי שנתחייב שבועה היסה והפכה על בעל דינו אם קנו מירו או שנשבע הבע"ד שוב אינו יכול לחזור בו וכן מי שלא היה חייב שבועה ואמר לבעל דינו אשבע לך אם קנו מירו אינו יכול לחזור בו ואם לא קנו מירו אע"פ שקבל עליו בב"ד חוזר בו ויש מרבתינו הראשונים שאומרים דבכל הנך דינים שבארנו אף אם לא קנו מירו ואף שלא נשבע עדיין כיון שקבל עליו כן בב"ד ויצאו מב"ד או אף שע"מרים עדיין בב"ד רק שהפסיקו מלדבר בענין זה והתחילו לדבר בענין אחר טוב אינו יכול לחזור בו ולרועה זו הסכימו גדולי האחרונים שכן ראוי להורות וכ"ש מי שהיה חייב שבועה ואמר להבע"ד בפני ב"ד אינו רוצה לישבע אלא הריני משלם ויצא חוץ לב"ד או שהפסיקו מלדבר

פְּשָׁרָה ע"י נַכְרִים

נשאלתי ע"י רב אחד במדינה ידועה אם מותר להכניס בחוזה בין הרבנים להקהילות סעיף המתנה „שכל מחלוקות וסכסוכים בין הרבנים והקהילות יידונו אך ורק ע"י ועד בוררות והם יחליטו אך ורק ע"פ משפט מדינה פלונית כמו שכתוב בספרי הדינים שלהם." ונראה להקדים איזה נקודות ואח"כ לבוא אל ענין השאלה. בשו"ע חו"מ סימן כ"ו נפסקה ההלכה שאסור לדון בפני דיני עובדי כוכבים ובכרכאות שלהם אפילו בדין שדנים כדיני ישראל ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם אסור וכל הבא לדון בפניהם הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה, הרי מבואר שעצם ההתדיינות בפני ערכאות שלהם אסור אפילו עם יפסקו כפי דיני השו"ע שזה גופא שמניח בית דין של ישראל ומקבל סמכות אומות העולם יש בו משום הרמת יד בתורת מרע"ה ולדעת השו"ע אפילו נתרצו ב' הצדדים אסור לדון בפניהם. ועיין בחידושי רע"א שם שכתב שאם מוציא ממון על ידי ערכאות שלא לפי דיני התורה יש בזה גם משום איסור גזל אבל כל שאינו מוציא ממון אלא כפי מה שזכאי כפי משפטי התורה אף על פי שאין בו משום גזל מכל מקום אסור משום לפניהם ולא לפני ערכאות של עכו"ם ויש בו משום חירוף וגידוף, ופשיטא שאיסור זה שאינו נוגע לענין איסור גזל כלל וכלל לא שייך בו משום כל תנאי שבממון קיים שהאיסור להתדיין אינו מצד הדינים שבין אדם לחברו אלא מדיני איסור והיתר הכי חמורים, וכ"כ הברכי יוסף חו"מ סי' כ"ו וז"ל דכי איכא איסורא ולא הבא מכלל עשה שלא לדון בפניהם מ"ל נתרצו מ"ל לא נתרצו ע"כ, וכ"כ הסיק שם וז"ל וכל תנאי שבממון תנאי קיים אבל לענין איסור ודאי איכא כאילו חירף והרים יד בתורת משה דהאי איסורא מאן מידחי ליה עכ"ל, וע"ע בערוך השולחן שם אות ד' שפסק בהחלט שהמקבל עליו בקנין לדון בפני דיני אומות העולם אינו כלום ואפילו נשבע דהוה כנשבע שבועת שוא. ועיין בשו"ת חו"מ סי' כ"ב ס"ק ט"ו שמחלק בין קבל עליו משפטי עכו"ם שאסור אבל אם קבלו עליהם לדון לפני עכו"ם מיוחד אינו כמתזיק דתם רק שעכו"ם זה נאמן בעיניהם וגם בזה סיים בצ"ע, וע"ש בנתיבות המשפט, חידושים ס"ק י"ד, שכתב וז"ל וכן נראה דאפי' עכו"ם מיוחד אסור לדון אפילו ברצון שניהם דהוי כמייקר שם אלילים עכ"ל, הרי מוכח מדברי הנתיבות שאסור לדון אפילו שלא בפני ערכאות ע"י נכרי מיוחד והטעם הוא שאף שאינו בפני ערכאות מ"מ כל שקבל עליו לדון כפי משפטי אומות העולם הרי הוא מרים יד בתורת משה, וכן העלה בשו"ת פרי אליהו, ח"ג סי' פ"ד.

הרי מבואר שגם עצם ההתדיינות בפני נכרים אפילו כשנתרצו ב' הצדדים יש בו משום הרמת יד בתורת משה ולא שייך בזה כל תנאי שבממון קיים. והנה זה דבר פשוט ואין צריך לפנים שאפילו בדיני ישראל אסור לדון כפי נימוסי הערכאות אפילו כשנתרצו הצדדים, זאת אומרת שאפילו אם יקבלו שני הצדדים להתדיין לפני בית דין כשר אלא שהדיינים ישפטו כפי החוק האזרחי ולא כפי משפטי התורה אסור לעשות כן שהרי בזה ודאי יש בו משום הרמת יד בתורת

משה וכן מבואר במפורש בשו"ת כסא שלמה סימן א', ואף שבחידושי הגרעק"א לחו"מ סי' ג' הביא דברי המגן גיבורים שכתב בשם הרש"ך שבמקום שיש מנהג להתדיין לפי דרך הסותרים ולא כפי דין תורה שלדעת הרש"ך מאחר שנהגו כן הוי כאילו קבלו עלייהו להתנהג כפי מנהג הסותרים, ואע"ג שבשו"ת בעי חיי לבעל כנה"ג, חו"מ ח"א סי' קנ"ח, השיג עליו בכמה פרטים מ"מ מוכח שאף לרעתו כל שקבלו בפירוש לדון לפי הסותרים מותר מ"מ אינו ענין לנ"ד. עיין בשו"ת כסא שלמה סי' א' בשם ספר אורת לצדיק שכתב לבאר דינו של המהרש"ך שדין הסותרים אינו כדין הערכאות כי דין הסותרים הוא כפי שיקול דעתם מן הסברא ואינו כפי נימוסי הערכאות ולא שייך בזה עילוי יראתם אבל אם נהגו לדון כדין הערכאות אפילו בדייני ישראל אסור, וכן מבואר להדיא בדברי החזו"ן איש, הלכות סנהדרין סי' ט"ו אות ד', וז"ל ואע"ג דליכא ביניהם דיין שידין ע"פ משפטי התורה ומוכרחים להמנות בעל שכל לפי מוסרי האדם, אינם רשאים לקבל עליהם חוקי העמים או לחוק חוקים שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו זהו בכלל פשרה ואין ניכר הדבר שעזבו מקור מים חיים לחצוב בורות נשברים, אבל אם יסכיכו על חוקים הרי הם מתללים את התורה ועל זה נאמר אשר תשים לפניהם ולא לפני הדיוטות וכו', ואין נפקותא בזה בין בא לפני אינם ישראלים ובין ישראל ששופט ע"פ חוקים בדויים, ועוד הדבר יותר מגונה שהמירו את משפטי התורה על משפטי הבל, ואם יסכימו בני העיר על זה אין בהסכמתם ממש ואם יכופו על זה משפטם גולנותא ועושק ומרימת יד בתורת משה עכ"ל.

אלא שעדיין יש להסתפק אם מותר לקבל נכרים בתורת פשרנים, ז"א לשפוט לפי השכל והיושר ולא לפי חוקים קבועים, והטעם הוא שמאחר שפשרה מותר, ואדרבא מצוה לפשר כדי לעשות שלום בין איש לרעהו, וכל שהוא בתורת פשרה אינו כמרים יד בתורת משה, א"כ שפיר יש מקום לומר שפשרה לפני עכ"ם אינה בכלל האיסור של לפנייהם ולא לפני ערכאות של עכ"ם.

אמנם לפי מה שביארנו שהאיסור להתדיין לפני ערכאות כולל ב' ענינים, האחד להזניח את בתי הדין ולהתדיין בערכאות והשני להתדיין לא כפי דיני התורה אלא כפי משפטי הערכאות דבשניהם הרי הוא מייקר שם אלילים ומרים יד בתורת משה, ממילא יצא לנו שגם פשרה בפני ערכאות אסורה היא, שאף שהתורה התירה פשרה ואפילו שלא בפני בית דין אלא ע"י רועי בקר וכדומה מ"מ פשרה לפני ערכאות אסורה היא שעל ידה מייקר שם עבודת אלילים, וכן נראה מבואר מדברי השו"ע חו"מ סי' ס"ח סעי' א' שלמרות זה שפסק ששטרי חוב העולים בערכאות של עכ"ם כשרים הם כתב וז"ל אבל שטרי מתנות וכו' וכן שטרי הודאות שפלוגי הודה לפלוגי שהוא חייב לו ופשרות שלהם בעדים שלהם אע"פ שיש בהם כל הדברים שמנינו הרי הם כחרס, וע"ש בנתיבות המשפט, ביאורים ס"ק ז', שהקשה דא"כ כל הפסולים לדון דין כגון גולנים יהיו פסולים לפשרה ותירץ ע"פ דברי הפרישה דדוקא בעכ"ם דל"מ בדין אפי' קבלו עלייהו מש"ה לא מהני פשרה משא"כ בשאר פסולים, הרי מבואר להדיא שאסור לפשר בפני ערכאות ואפילו קנין אינו מהני.

ומיהו כל זה הוא בנוגע לפשרה בפני ערכאות דומיא לפשרה בפני בית דין דכמו שפשרה בבית דין נקראת דין כ"כ פשרה בפני ערכאות של עכו"ם הוי דין במה שנוגע להאיסור של לפנייהם ולא לפני ערכאות של עכו"ם דבזה שהוא מתפשר ע"י עכו"ם באופן שהוי בכלל דין בבית דין של ישראל הרי הוא מייקר שם עבודת אלילים משא"כ בבוררות וכדומה שלא בפני ערכאות אינו מבואר מדברי השלחן ערוך והנתיבות שיהא בכלל האיסור, ומ"ש הנתיבות בסי' כ"ב חידושים ס"ק י"ד לאסור לרזן לפני עכו"ם מיוחד זהו רק להתדיין כפי נימוסי העכו"ם אבל לא הזכיר שם פשרה בפני עכו"ם מיוחד.

עיינ בערוך השלחן סי' כ"ב סעי' ה' שכתב שאם קבל עליו ערבי לסמוך עליו ע"פ מה שידון ע"פ חות דעתו ולא בדינם הקבוע מהני כקבלת קרוב או פסול והוסיף שם בסוגריים וז"ל כנ"ל בכוונת הש"ך ס"ק ט"ו וכן עיקר דלא כנה"מ ע"ש, ונראה שמש"כ „דלא כנה"מ" קאי על מש"כ „כן נראה לי בכוונת הש"ך" ולא על עצם הדין שהרי מוכח בעליל שהנתיבות הבין בדברי הש"ך שדבריו טובבים על מה שקיבל נכרי מיוחד לשפוט ע"פ נימוסי אומות העולם ובזה נשאר בצ"ע, וכפי הבנת הנתיבות ספיקו של הש"ך הוא אם איסור לפנייהם ולא לפני ערכאות של עכו"ם נאמר על ערכאות הקבועים דוקא, דרך בכה"ג הוי כמרים יד בתורת משה, אבל נכרי מיוחד שקבלוהו עליהם אינו בכלל איסור זה ועל זה כתב הערוך השלחן שאין זה כונת הש"ך ופשיטא שכל כה"ג אסור הוא אלא שכונת הש"ך היא לענין קבלת נכרי מיוחד שידון ע"פ חות דעתו ולא בדינם הקבוע וגם זה רק בנכרי מיוחד ולא בפני ערכאות.

אולם ראיתי למי שנקט שפשרה בפני נכרי מסוים פליגי בה הש"ך והנתיבות, עיינ הלכה פסוקה (ירושלים, חשמ"ו), חו"מ סי' כ"ב ס"ק י"ג, שכתב וז"ל לדין זה אין הבדל בין היתה הקבלה סתמית להתדיין לפני גוי מסוים על פי חוות דעתו ולא על פי חוקי העמים, וע"ש בהערה קי"ג שכתב שכן הכריע הנתה"מ בניגוד לדעת הש"ך ושהערוך השלחן הכריע כהש"ך, והנראה לענ"ד כמש"כ שאין כונת הנתיבות לאסור להתדיין לפני גוי מסוים אלא ע"פ חוקים הקבועים ואילו לפשר לפני ע"פ חות דעתו לא אסר כלל ובדעת הש"ך נקט הנתיבות שהש"ך צידד להתיר אף להתדיין לפני נכרי מסוים ע"פ חוקים קבועים ובזה חלק עליו הערוך השלחן בהבנת דברי הש"ך שלדעת הערוך השלחן גם הש"ך אסר בכה"ג ולא התיר אלא פשרה בפני נכרי מסוים, ז"א שישפוט ע"פ חות דעתו ולא ע"פ חוקי העמים ועל זה לא חלק הנתיבות כלל וכלל. אולם מצאתי בספר ייטב לב על התורה בפרשת משפטים שמדבריו יוצא שאיסור זה נוהג אף בפשרה אמנם לא מצאתי לו חבר מדין הפוסקים ודבריו הם בניגוד לדעת הערוך השלחן שפסק להדיא שמותר לפשר בפני עכו"ם.

הרי שמהנ"ל מוכח להדיא שאף שמותר לרזן לפני סותרים כפי מנהג הסותרים וה"ה ע"י פשרה מ"מ אסור להתדיין כפי חוקי אומות העולם אפילו שלא בפני ערכאות שלהם ואפילו בב"ד של ישראל אסור להדיין לפי חוקי אומות העולם וכ"כ אסור להתדיין אפילו לפני סתם נכרים שאינם ערכאות שיפסקו לפי חוקי

העמים. ולכן אסור להתדיין לפני „ועדת הבוררות שיפסקו לפי חוקי מדינה פלוגית“ שאין זה קבלה על בוררות או פשרה אלא קבלת חוקי המדינה שוהו בכלל מרים יד בתורת משה וא"כ זה, שלפי דברי השואל, שכתבו בתווה „והם יתליטו אך ורק ע"פ משפט מדינה פלוגית כמו שכתוב בספרי דינים שלהם“ אין לו תוקף כלל וכלל אף שהתנו להתדיין ע"י „ועדת בוררות“ ולא בבית המשפט שלהם שהרי אף אם קבלו להתדיין בפני בית דין של ישראל בכה"ג לא מהני קבלתם, ומאחר שקבלה זו אין בה תוקף אינה צריכה חזרה אפילו אצל אלו הרבנים שכבר חתמו על חוזה כזה ונשאר האיסור להתדיין באופן זה בתוקפו.

ועוד אמינא שיש טעם גדול לומר שאפילו אם היה מהני קבלה בכה"ג זהו רק בקבלה על סכסוך בין איש לרעהו אבל ז' טובי העיר שהם נציגי הציבור אין להם סמכות להתנות על שום דבר שאינו כפי משפטי התורה אף במקום שאין שום איסור בתנאי כזה, עיין אגרות משה, תר"מ ח"א ס' ע"ז, שכתב שהמנהלים נבררו רק לעשות כדין תורה שהוא לש"ש אבל לעשות שלא כדין תורה אין להם סמכות ולכן יש מקום גדול לומר שאין תנאם כלום שעל זה לא נבררו.

הרב חיים שלמה שאנן

הפניית תובע לבית-משפט

ראשי פרקים

- א. סיפור המעשה
- ב. רשות לפי-ד להפסת לערכאות
- ג. ראש חיוב במונות מעיקר הדין
 - 1. חתמה לדין בערכאות
 - 2. כתובה אשת גר שנעשתה בזמן היותו נע
 - 3. התנאי לדין בערכאות לא היה מפורש
 - 4. התנאי לא בא לעקר דין תורה
- ד. יש לקיים החיוביות קדמות משום לא שבקת חיי
- ה. חיובי ממון הנבעים מנשאון שנעשו אצל חיים
 - 1. המפייט: תופסים
 - 2. בת-יוסף: אנס תופסים
- ו. חיוב מונות לאשה האסורה עליו
- ז. סיכום ומסקנה

*** *

א. סיפור המעשה

בסיפור המעשה שלפנינו פסק בית-הדין שיעל הדיין ליהעורר בנת משפט. לכאורה הדבר תמורה שהרי אין לבית דין להחרי' להדיין שלא על פי הלכה, אולם הדברים נבואר להלן.

הנדין הוא ביהודי שינשא אשה בערונה גויה, לאחר מכן התגיררה האשה, אך כיום טוען האיש שרגזוור לא היה כשר. במשך שנים רבות עזרה האשה בבניה משק הבית, וכיום היא תובעת מזונות ושחרוף בבכסים, ואילו האיש טוען שאין היא אשתו על פי ההלכה, ועל כן לא מגיע לה כלום. בסענתויו רוצה האיש להיעור בהלכה ורגזוור אנו כשרי, אבל מאריך גיסא, כשגור היה לנתבע, הוא פנה לבית משפט (בג"ץ) לפסוק נגד ההלכה. בתסף, התבע על לא היה מופיע לשיטות בית הדין, אף שהחמון כרין, וגרם בכך לסחבת ולרחקות, והמסקנה המתבקשת היא כי אין ההלכה בדי התבע אלא כלי משחק כדי לעשות ולחריג את האשה, ואכן האשה מתענה וסובלת זה כשבע שנים.

1. פסק דין שנתון בג"ד באייר תשי"ג בחיק מס' 958 שנתן לפני בג"ד הרבני בחיפה בדרכב הרובים שאר-ישוב כרין שלישיא (אב"ד) שמואל דקמן וצ"ל וכותב שורות אלו.

תוכן המודור

251	הרב ח' שלמה שאנן	הפניית תובע לבית-משפט
259	הרב יהודה עמחי	גבר התובע והודי בב"ד
266	הרב שלמה ריכנבסקי	ירשת בית-כנסת
272	הרב אברהם שרמן	הקדש במחשבת, מקין ברב שאין בו גמש (ירשת בוכ"י)
279	הרב זלמן נחמיה גולדברג	תוקף ההתחייבות לפטור ביזכרון-דברים
300	הרב חיים דוד הלוי	קבלת עזרה על עסקה שנעשתה בעלפון
307	אורי דסבג	התראה — מקור הדין ועמנו
327	הרב שלמה לוי	הסלה פשרה במקום חיוב שבוטלה
335	הרב אליעזר שנקולבסקי	הוצאות המשפט

ג. האיש חיוב במזונות מעיקר הדין

1. הנחה לדין בערכאות
אמנם יש מקום לומר שלא תהיה רגמיה אלא במקום שיש חיוב מעיקר הדין. כמו חיוב בשת, שרק משום שאין אנו רוצים בשת בזמן הזה אין החיוב בא ליד ביטוי בפועל. אבל, כפי שנראה לדלן, אף לחיוב האיש במזונות תובת האשה בבסיסה המשותפים יש מקור בהלכה, למרות שבמון 'הנשואין' היא התה גווה, ולא חלו הנשואין.

הנשואין והתובת הנישואין תופסים עיפ לין תורה (וזאת בלא להכריע לגופו של ענין) מכל מקום יש לפסוק כסמיני (חרימ סארי: כ'יא), שאם התנה אדם עם הכהן בפירוש שידון עמו בערכאות ושלא כדן תורה, תעשה בן מפני הזכות שיש לו בו בדיניהם יותר מדין תורה — צדך לידון עמו בערכאות במקום שיש איסור לדיני ישראל לדין כדיני ערכאות, כגון להוציא ממנו מעון שעברה עליו השמיטה.

לענינו, 'הנשואין' שהיו, אף אם לא התנה במפורש עמה להדין ולנהוג עיפ הערכאות, מים ורין זה כמי שהתנה עמה לדין כדיני הערכאות, שיתחייב לה מזונות ותשתוף עמו בהשקעותיו. שדרי זה משכל ראשון בנשואין של ערכאות, וכשם שאדם המתנה לדין בערכאות התנאי מחייב כשהתנהגה היתה לתועלת המתנה, כך גם האשה וכאית מעיקר הדין לדין עמו שלא כדן תורה, שדרי לדרבו היא גם כיום אינה יהודה, במקרה דין טובה האשה ותמנה לדין כדיני הערכאות ואף בערכאות (כתי המשפט) עצמם, כיון שהאיש מלול בדין הדין, ואף שיש לביה הדין כליים לאינפיה, מכל מקום במקרה שלפניו ידוע לנו שבדינת המשפט יקשה עליו יותר לסרב לציית לפסק הדין.

2. כתובה אשת גר שנעשתה כגון דיותי גוי

לכאורה יש לנו ללמד מסוגיא כתובות ג'א 'גר שנתיידיה אשתו עמו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה'. רש"י פירש: 'כתובה שכתב לה בדיחתו עכו"ם'. לכאורה הדין הוא כתבי שנעשה בזמן שדיו גמין, ואשר מחייב גם לגבי זמן הדיחה, אולם בהוספת ר"ד (הובא בשו"ת מקובצת ובשילטי"גבורים) כתב, שלא אמר אלא כשהייתה אשתו בת ישראל, שכתב לה כתובה כגויות, אבל אם כתב בגויות כתובה לגויה ונתמידה עמו, אין כתובת הגויה כלום, שאין כתובה לגויות, וכל מה שעשה בגויות הכל בטל.

אולם מסתבר, שאף שהתחייבות לגויה אינה תופסת לפחות אחת גויה, מכל מקום אם יש מקום לומר שעל דעת כן קיימה, ההתחייבות תופסת. זאת ועוד: בנימוק לביטול ההתחייבות כתבו הראי"ה והרי"ש (בשטמקין ובש"ג ה"ל) 'שאילו כתב כתובה לבת ישראל, הרי בעצירה נשאת לו, ואין ראינו לקיים כתובתה האלא ונשואו עבירה הם', שאין לה להרתי מהעבירה שעשתה, אמנם בנידוננו הנשואין היו בעבירה, אבל זה רק מצד האיש, שהיה יהודי שנשא גויה: אולם האשה שלא היתה יהודיה לא עברה עבירה, ועל כן יש להשאיר כתובתה בידה.

4. רש"י: שלא מאתו מי שחולק על זה, דבר חסידים ודעתו. בש"ג כ"ג.

ב. רשות לבידי להפנות לערכאות

אדם זה הרי הוא מעין 'גבול ברשות התורה', ואנו מוצאים שאלוהים אף שאדם טוען שרצוה הוא לחדיון בדין תורה, מכל מקום אם נראה לביה הדין שהוא מערים, וכל כוונתו היא להרשיע ולהרחיק מפני שרשיע שיעיפ דין תורה לא יהיה ניתן לתוכננה מה שאינו יכול להרחיק בדין שאינו על פי דין תורה, אז, אף שפינה לערכאות שאננם רוצים עיפ דין תורה היא איסור חמור, מיגיש לביה דין לתן רשות לחובע לדין בפניהם.

מצעו דין זה בתקנות רגמיה שבכתב יד פורקפורט 123?
ואם נתעצם המכה ואמר לבידי דינו לי דין תורה (וזאת כרי לפטר מחיוב ברשמי, וסלקו ביה דין עצמם, ויתנו רשות למכה ללכת להביא מכה בערכאות.
אמנם בשו"ת מהר"ם (רד"ט פריאג סי' תרכ"ב י"ד) תקנה רגמיה) הוסיח: הוא:
ואם נתעצם המכה ואמר לא בעי דין תורה, וסלקו ב"ד עצמם ויתנו רשות למכה ללכת להביא מכה לערכאות.

אך נראה להעמיד הגירסא כפי שהיא ברוב המקורות, כיון שלפי הענין המכה הוא שמשעוין בדין תורה, כדי לפטר מתשלום דמי ברשות, ומעין דין זה יש בפסקי ר"י מקורביל (פועל חסמין) שנרשפו בספר גרלשמעיה פסק סי' 7.
כשאדם מוכה חבירו, והמכה אומר אפרע לך נוק וצער ושבח ורפיח אבל לא בשת, שדוה קנס ולא מגבינן בבבלי, שלא היה כופה המוכה לעשות לחבירו דין חכמים, אלא מתיר למכה לשם אותה בערכאות.

מסתבר שדין זה הוא משום 'מגור מולתא', שדוהר לבידי צורך שעה לנהוג שלא עיפ ההלכה, וכמבואר בחרי"מ סי' ב, ועי' ביה"דוסף בברק'הכות שם: 'כל דיון שלא מחמיר, מסתלק מן העולם קודם זמנו... (ומש) דין אמת לאמתו בענין למצוא פתח לזכות אותו מן הדין ממש'.
הדין מסתלק עצמו מלהענישו, ומתקרק בענין למצוא פתח לזכות אותו מן הדין ממש'.
למנו, בבמקום שאדם עושה עוול ומנצל את בית הדין ואח' החלפה כרי להפטר מתשלום, יש לבידי לשלוח אותו לדין בערכאות שאננם רוצים בדין תורה.
פסק דומה למקרה שהיה כנורן דין נמצא בשו"ת רמ"א סי' קח:

אמנם אם ימשיכה (אח' האלמנה) עור בטענות רעתות ובהמשכות כרי שלא יהיה גמור לדבר ומצדו יצא... רגע מוכן ומזומן להסכים עם אותו שנחטף לכומר קלמן רשות לחבוע אותו בערכאות... גם יתחייב על האמאות החזקות שנתת... עיי' זה כדן המסרב.
חרי גם בנין שלפניו מדובר באדם שניצל אשה שסייעה לו במשק הדית במשך שנים רבות ועבשו בא בטענות על יהדותה (ולא משום שחור במשונה... אחר שאיסור פניה לערכאות קל יותר כשהתפנה נעשת עיפ דיוהר בית דין, כמבואר בחרי"מ סי' כו.

2. רוב פרקפורט 148: חרוא 746: פרי 369: מנשיפיהו 7451: רחשלים 3418: לנדון ברטיש מוזיאון 549
3. עיפ שמונה מקורות חסות, ועייש עוד בהערותיו.

48

אמרינן דרשאים ב"ד למגדר מילתא, אבל לעבור על לאו אינם רשאים בכך אלא לגזירת שעה כאלוהו בהר הכרמל וכו' ע"ש.

אכָן היהדות ותורת־משה אהודים ואחוזים זה בזה "קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא", והבא להפריד ביניהם את נפש האומה הוא קובע, וזאת היא חובתם של ראשי אלופי ישראל, חכמי התורה ובתי דיניהם, להיות צופים לבית ישראל ולעמוד על המשמר לגדור כל מחיצת כרם בבית ישראל שנראים בה איזה פירצה או סדק שהוא, ולפעול לשם כך במלוא הכח הרוחני הנובע ממקור הרוחניות של "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתו בפירך", וככל אשר נדרש לצורך השעה והזמן.

ויעוין בכתובות ד' ק"ד ע"ב וד' ק"ה ע"א שהיו ממנין דייני גזירות בירושלים

המחשובים ביותר כדי שיתקינו חוקי־עונשין שלא מן הדין אלא לעשות גדר יעו"ש ובשטמ"ק בשם הריטב"א וכן בירושלמי שם ובקרבן העדה ע"ש. וכדי שידעו להבחין בין תקנה לתקנה מבלי שתצא ממנה מכשול באיזה אופן שהוא אשר אזי אין כח ב"ד יפה בזה, יעוין דוגמא לכך בב"ב ד' קט"ו ע"ב דאיתא: אמר רב הונא אמר רב כל האומר תירש בת עם בת הבן אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו שאינן אלא מעשה צדוקין, ומבארים התוס' בד"ה אפילו וז"ל: אפילו נשיא שבישראל שרוצה לתקן כן לפי צורך שעה כעין שמצינו בכני בנימין שהתנו שלא תירש בת הבן עם אחיו אין שומעין לו משום צדוקין ע"ש וכוונתם ברורה דר"ל שאע"פ שיש כח לב"ד ולנשיא שבישראל בכגון דא לתקן לפי צורך שעה משום כח־הנשיאות ומשום הפקר ב"ד כעין שמצינו שתיקנו בדומה לזה לפי צורך שעה בכני בנימין אבל כדי שלא יטעו עי"כ לחשוב כי תקנה זאת באה כאילו להסכים לדין־הצדוקין שסוברים שדין תורה כן הוא שללו הכח הפקר ב"ד בזה, ואפילו אם יעברו ויתקנו ויהא זה אפילו נשיא שבישראל תקנתם בטילה.

וכך כותב הנמוקי יוסף בב"ב שם וז"ל: כל ב"ד שאומר כן דרך תקנה וגדר אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו מפני שהוא עושה מעשה צדוקין וחושבין שאנו עושין כן מדין תורה וכי אנו מודין לדבריהם וכו', ע"ש, והיינו כנ"ז ובמכוון לדברי התוס', והן התוס' והן הנמוקי יוסף פירשו בפשיטות דכוונת הגמ' באמרם "כל האומר" היא שהב"ד או הנשיא שבישראל אומר כן דרך תקנה וגדר לצורך השעה שבאופן כזה אם לא מפני מעשה צדוקין היו רשאים לתקן כן בכה ב"ד יפה לתקן

ולגדור ולהפקיר ממון אבל מכיון שהצדוקין אובד כן וניתן מקום לטעות ולחשוב שאנו עושין כן כן תורה כדעתם המוטעה, תו אין כח לשום ב"ד ואנן לנשיא שבישראל לתקן דבר כזה אפילו אם יפו שעושין כן משום תקנה וגדר לצורך שעה כן שלא יצא מזה פוקה ומכשול ויבוא מי שהוא לפ שכונת התקנה באה כביכול להודות לדברי הצדוקי שדין תורה כן הוא ח"ו.

אכָן, רק חכמי־התורה אשר יראתם קודם לחכמים כחם איתם להבין בעיני־שכי החודרת ולהבחין בין תקנה לתקנה ולדעת איזה דו של תקנה ישכון אור בה מבלי שתצא ממנה ח איזה מכשול באיזה דרך שהיא ואו יקרבוה בכח בי דין יפה למיגדר מילתא.

סימן נב

א. ילד המוכה במזיד ע"י הוריו ונהיז פצוע קשה עד מצב של פיקו"נ ומובא לביה"ח וכאשר הרופא מתלונן במשטרה מעבירים את הילד לידי משפחה אומנת, או מוסד, מה הדין אם הרופא יודע שיעבירו אותו לבית או למוסד לא דתי, או לחו"ל לבית או מוסד של עכו"ם האם במצב כזה עדיין על הרופא להתלונן למשטרה, או לא. וכמו"כ מה יהא הדין כנ"ל כאשר האבא בא על בתו הקטנה פעמים חוזרות ואין כאן חשש של פיקו"נ, והאם כשמוסרים אותו לשלטונות חל על המוסר דין של מסור.

שאלה.

מוצ"ש ק פ' מקץ תשנ"א.

לכבוד מו"ר שליט"א

הגני פונה לכ"ת במספר שאלות בסוגיא מכאיבה שבעיקר נוגע לרופא ילדים.

(א) ילד המוכה. לדאבוני אין הדבר נדיר שמביאים תינוק או ילד לביה"ח כשהוא כולו פצוע קשה עם שברים בגולגולת ובגפיים, דימומים באברים פנימיים, ממכות או כוויות קשות (ממים רותחים או מסגריות וכדומה) עד מצב של ממש פקוח נפש, כשכל החבלות האלו נעשו במזיד ע"י אחד או שני הוריו, וכפי שכתבתי כבר בחחור"מ של ספרי (סימן תכ"ד סק"ב עמוד רי"ט) כשמתלוננים במשטרה, או אחרי שהתינוק טופל ומשתחרר

מביה"ח מעבירים אותו ע"י צו בית המשפט למשפחה אומנת או למוסד כדי להציל אותו מהוריו, כי כבר היו מקרים לא מועטים שכשהתזירו את התינוק לביתו, מוכה אח"כ למוות, שאלתי היא מה יהיה הדין כשהרופא יודע שהסיכויים הם טובים שיעבירו את התינוק לבית או למוסד לא דתי, או אפילו בחו"ל לבית או מוסד של עכו"ם, האם עדיין עליו להתלונן למשטרה, או לא.

(ב) במקרה שהאבא בא על בתו הקטנה פעמים חוזרות ואין כאן חשש של פיקו"ג מה הדין כאן לגבי הספיקות שהעלתי לעיל.

(ג) יש מקרים ידועים של התעללות מינית של מורה בגן ילדים (נקבות או זכרים), בזה, וגם בשתי המקרים הקודמים, שואל אני כעת מצד הדין של מוסד, ואמנם אם מדובר באדם שמיצר את הרבים ומצערן כמו בשאלה (ג) יהיה מותר למסור אותו (חו"מ סימן שפ"ח סעי' י"ב לפי גירסת הש"ך והגר"א) וכן בשאלה (א) שמדובר על פיקו"ג ויש לו דין של רודף, אך מה יהא הדין בשאלה (ב) הלא כותב השו"ע (שם סעי' ט') שאסור ואפילו הוא רשע ובעל עבירות ואפילו היה מצר לו ומצערו" האם מדובר גם על מקרה כזה כשיש נזק של ממש גם פיזית וודאי נפשית.

ברור לי שבכל מקרה ומקרה חייב הרופא להתיעץ קודם כל עם מורה הוראה מובהק שישקול בכל מקרה לגופו של דבר. אך אבקש מאד חזק דעתו של כ"ת בנושא כואב זה.

בברכת התורה

אברהם סופר אברהם

תשובה.

כ"ה. יום ה' ג' טבת תשנ"א
ירושלים עיה"ק תובב"א

למכובדי הגדול הרופא המהולל חכם ורבי יתקרי
היו"ש פרופ' ד"ר אברהם סופר אברהם שליט"א

אחדשה"ט באהבה ויקר,

יקרת מכתבו קבלתי השבוע, והנני מתכבד להשיב לו על שאלותיו.

(א) בקשר לשאלתו הראשונה, לענ"ד נראה בכזאת. דאם קיים ממש חשש מבוסס שהורי הילד ישונו קרוב לודאי להכותו שוב במכות אכזריות כאלה, ועוד יותר מזה עד למות, במקרה כזה, מכיון

בלבד, ואין לפני עור ממש כי הרי לא בטוח במאה אחוז שיעבירו אותו דוקא למוסד של עכו"ם, או לא דתי, יעוין בע"ז ד' ט"ו, ובתבואות שור סי' ט"ז ס"ק כ"ד שכותב לדייק מדברי הגמ' הנ"ז דמשמע מזה דאין אזהרה דלפ"ע כי אם היכא דאיכא מכשול ודאי ע"ש, וכ"כ עוד פוסקים.

נוסף על זה הרי הילד עד שגדל איננו עובר עי"כ שום עבירה, וכשיגדל הרי יתכן גם שיתזירוהו למקום שיוכל לשמור על יהדותו. (יעוין שו"ת חתם סופר תאו"ח סימן פ"ג, וכף החיים או"ח סימן שמ"ג ס"ק כ"ב ע"ש).

אלם אם לא קיים חשש מבוסס ממשי של פיקוח נפש והשיקול הוא ביותר שהוא רק מה שטובת הילד, אז אסור להתלונן במצב כזה למשטרה כאשר הסיכויים מבוססים שיוציאו עי"כ את הילד מבית הוריו הדתיים או המסורתיים ועיבירוהו למוסד עכו"ם, או לא דתי, או לא מסורתי, אם לא שהוריו המה ג"כ בכאלה, וכדאיתא בספרי פ' כי תצא עה"פ לא תתעב אדומי, שהמחטיא האדם קשה לו מן ההורגו, שההורגו אין מציאו מן העוה"ז ומהעוה"ב והמחטיאו מוציאו מן העוה"ז ומן העוה"ב. וכך מצינו לחכמת אדם בכלל פ"ט סעי' י"ב שפוסק וז"ל: אין מוסרין תינוק ישראל לעכו"ם ללמדו ספר וללמדו אומנות, אפילו במקום דליכא למיחש לש"ד כגון במקום מעבר לרבים מכל מקום אסור שמא ימשך אחר מינות, ונ"ל דהוא הדין דאסור למוסרו לישראלים האפיקורסים דגרעי טפי מן הגוים דאפיקורס ישראל ממשיכים יותר עכ"ל, ודון מינה ומינה.

(ב) ואבוא לשאלתו השניה שהיא: במקרה שהאב בא על בתו הקטנה פעמים חוזרות ואין

כאן חשש של פיקוח נפש, מה הדין לגבי הספיקות שהעלתי לעיל.

והנה לדעתי הדין בזה כפי שהעלתי לעיל בשאלה הקודמת במקום חשש לפיקו"ג, כי

הרי דין רודף אחר הערוה כדין רודף אחר חבירו להרגו, והבא על בתו הא הרי הוא מחייבי כריתות, והגם שהיא קטנה אבל האב חייב על כך, ומן החובה איפוא להפרישו מזה, ויעוין במשנה למלך בפרק כ"ד מה' שבת הלכה ז' שחוקר גלל כן היכא מי שרודף אחר הערוה בשבת אם מחללים שבת בשביל להצלתו מן העבירה, וכן בספר מחזיק ברכה.

ושיוותר כל אחד נגד חברו כדי להתרחק מזילותא דבי דינא א) בכל מה דאפשר.

ב אם אי אפשר להם להתפשר בטוב, ומוכרחים לבא במשפט יכאו לפני בית דין ישראל ב). ואסור לדון בפני דייני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם ג), אפילו בדין שדנים כדיני ישראל, ואפילו נהרצו שני בעלי דינים

שערים מצויינים בהלכה

א) מזילותא דבי דינא. וכיון דהב"ד הם שלשה, אם בעל-דין אחד מלבין פני חברו, הוי זה מלבין פני חברו ברבים, ועי' בגמרא (נזיר נו.) דכשיש שלשה הוי רבים, ועי' לעיל ח"א (סי' כט ס"ק יד).

ב) יכאו לפני ב"ד. וכתוב בש"ע (סי' ה ס"ב) שאין קובעין לערב שבת ויו"ט, שנבהלים ונחפזים מטרדת שבת ויו"ט, וכן בניסן ותשרי מפני טרדת הרגל, ובפת"ש (שם סק"ד) כתוב, דלחתן אין קובעין לג' ימים קודם החופה ושבעת ימי המשתה, ולברית מילה אין קובעין על הח' ימים עד יום המילה ויום שלאחריו, ולשאר שמחות הכל כפי ראות עיני הב"ד. ובשו"ת בשמים ראש (סי' שיח) כתוב דאם יש אומדנא שהוא רוצה לברוח או להבריח נכסיו להסתירם, מומינים אותו גם בו ימי המשתה.

ג) ואסור לדון בערכאות שלהם. וכתב הרמ"א (כו ס"א) דאם הלך לערכאות ונתחייב שם, ואח"כ חזר ותבעו לפני דייני ישראל, י"א שאין נוקקין לו, וי"א שנוקקין לו, אם לא שהוא גרם הפסד לבעל דינו. והכריע הרמ"א כסברא הראשונה שאין נוקקין לו, ובשו"ת דברי היים (ח"ב חו"מ סי' א) כתוב דאם חברו הווקק לעשות הוצאות כדי להצדק עצמו, ישלם לו מקודם ההוצאות שהוציא, ואח"כ יעמוד עמו בד"ת, ובשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' סח) כתוב, דכיון שהלך מתחלה לערכאות הרי קיבל עליו לדון בדיניהם, ומחל זכותו, וכיון שיצא משם חייב הרי מה שדנו שם קיים, ועל יסוד זה כתוב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' פט) דאם התובע ערך דינו לפני הערכאות והנתבע ערך כנגדו וזכה התובע בדין, ואח"כ תבע הנתבע את בעל-דינו לדין-תורה, והתובע טוען שהיה להנתבע לתבעו תיכף לד"ת והוא כבר עשה הוצאות רבות, — יש לומר כיון שהנתבע אחר שהשיג תביעה ראשונה מהערכאות, לא הומינו לד"ת, הרי גם הוא נתרצה לדון שם וקיבל עליו דינם, ואבד זכותו, ובמפתחות שם כתוב דבהונגריא יש מנהג מתלמידי חת"ס, בנדון כזה, — ישלם התובע ההוצאות מתביעה ראשונה, שזה היה בלא רשות ב"ד, אבל ההוצאות שאח"כ אין לו לשלם, אחרי שהסכים לזה הנתבע שהרי לא תבעו מיד לד"ת, וראיתי בשו"ת אבני הפז (סי' עד) דגם בשאר בתי דינים בפולניא נוהגין כן, והוא הביא סמוכין למש"כ הרמ"א דאין נוקקין לו, ממש"כ החוס' (ב"ב לה: ד"ה אין) דהואיל ורשעים הם אין נוקקין להם, וה"נ הרי הוא רשע במה שהלך לערכאות, וכן מגמרא (כתובות פו.) תולה מעותיו בעכו"ם, הוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו בו שלא כהוגן.

בדקן ע"ו מואות זה"ו ומוותו העדים שהודה שהוא חזי הילד לכסיוולד
וה' והעדים הל"ן מן המרכים והכיר בצרלונף שכיו והשגי לא ראה אחר
אך הכירו בצנצנת קול שהוא חזי הן בצפני ז"ד כוסר הכל שלם הודה ותלם
זה עלי' שהדבר מפורקט באמות דדיימוי מואחר הכה אמת כי להריב"ט
ופסק כוונה' צ"ע א"ע ק"ד וקס"י ע"א דאין להשגינו ע"ד כלל ואפרט
הדבר בדוחאי כל זמן שלם תולד הן לית דין ולית דינאי מיי יחבטנו ווי
יש לו עליו אפי' אי תפוס א' מונו ווילאי' מידו כי ווי יכול לחבטנו על
חוב דבר שלם ז"ל ולא נחמיז וואלי לא יחמיז ולא יהי' צן קיינא אלא
אפי' כסבצר תולד מ"ו מואור להבוגע לאו בע"ד דידי אה ווי יחבטנו ועל
האם אין ווטול פרנסת הן השליכהו על הליצור ואך צק' ציה מוארי
ק"י ל' מוארה פנים כהשג"ץ דהצ"ד הוה חובעי' עבור הליצור שוטול
עליהם פרנסת הן או צטזיל הן עלמו כהשטרופס' שלו וחובעי' אחר
עפי' צרי של האם והיינו להפסקי' דיכול להשגינו עפי' צרי של קרוב
ע' צקי' ע"ה צח"ו וע"ו פלגי ריב"ט ותשג"ץ הריב"ט פסק ו"ו פנור
דכי היכי דלגבי' דהאי אפקרח נפסה ה"נ לגבי אחריני ולא יחבטנו צצרי
שלה וכ"פ וקסה צט"ע אך הקהלות נוהגי' נגד הש"ע כהשג"ץ דלכ"ך
לשגנו עכ"פ שאינו ידע שהולד מונו צפרט כדדיימוי מועלמא צדואי אין
להוליא מונו מונות אחר שבווע ז' וזה צבור ובלא"ה להר"ן אין חייב
לזון צנים אס אין חייב לזון האם כו"ט ד"ו קס"י ע"א ע"ש אך הכא
אחר שכבר הודה צפני עדים שהולד מונו צדואי אלו הי' ידע שיש כאן
עדים והודה צפניהם הי' ל"ך לתת עתה אמתלה לחזור ולטעון אע"ג
דחז"ן לז"ד פטוויי וילי וחחר וטוען אפי' מחיוב לפטור ו"ו אחר שהודה
צפני עדים הי' ל"ך לתת אמתלה כגון קויחי לישא אמתה עם קך
מזן ע"ו מואות זה"ו והי' אמתלה טובה אך הוא אינו כותן אמתלה רק
טופר שלם הודה מועולם ואם הי' ידע שיש צ' עדים וכוסר עתה צעדים
הוחזק כפסן אך יען לא ידע שהכמינו לו עדים ה"ו לטוען כסם
שהשגינו צ' השגינו צ' יכול נמי לזימור לא הי' דברים מועולם דוילי דכי
לא מוכרי איכסי כמזכר צ"ס פ' ז"צ וט"ע ח"ו ק"י פ"א ע"כ לכסיוולד
הן ישבע שאינו ידע שהולד מונו ופטור אפי' לעכנה הקהלות ווכ"ט
שהואילתה הי' קולם הגענה האון חייב ולא הי' ל"ך להשיב כלל אפי' לז"ד
אם יכלה לזימור אס יצוא חובע שלי לעולם אשיבך וכל הדברים פטוויי
מילי והכל והשטתה נכהו ופטונו דין זה:

ברם דא ל"ך אי אירע כיולא צוה צנוקס אחר והעד לא ראה אלא
שנוע קולו אך אינו קוונא וראוי לראות אי כוליא מונון על היכר
קול או כימת לצדדיו או לא וע' רמב"ם ספ"ו מה' עדות וצטו"ע ח"ו
ק"י ל"ה קע"י ז"צ והנה רמב"ן בחומה גבי הקול קול יעקב העיד צבי אדם
יכולים לעשות בן להשחית קולם להטעות שיקצרו אדם אחר הוא וז"כ
י"ל כהי' דיכולים להעיד על היכר קול היינו לפי תומו שנוע א' ונכירו
צקול אצל היכר שהכמינו עדים והכמינו שם א' אפשר שהכמינו אחר
ונתכוון להשחית קולו כקול הכתוב ואפי' צנון שלפנינו דלידך דראשו
וצין המרכים ו"ו זה שלם ראה ואינו יכול להעיד צבור ואלו לא נוכל
ללכנו עם דברי הגד הזה דל"כ ונפקי' מונונא אפונא דמד קהלא ועוד
לל"ע אפי' צלי דברי רמב"ן ה"ל ולפי תומו אס כוליא מונון עפי' הכנה
קול והרצ הדיין המופלג מוה"ר דיאל"כ עורכרי על לטון הרמב"ם סוף
פ"ט מעדות וטו"ע ק"י ל"ה קע"ף ז"צ דקוונא לא יעיד אפי' שנוכרי'
הקול וידעו האנשים הרי אלו פקולים מן המורה שנאמר והוא עד או
ראה ווי שהוא ראוי לראות עכ"ל רמב"ם ונשנוע ווי שאינו קוונא וראוי
לראות ונעיד על הכנה הקול אלו דברי הרצ ה"ל דקדוק כגון הוא
לבאורה אלא שבשגינה כ' דהגירסא צרמב"ם וטור מוכרי' הקול וידעו
האנשים ואינינו ווי הנוחלקת אלא תרווי' קאוור שנוכרי' וגם יודעי' אע"ג
שלבאורה לביצתא קאוור אפי' דאיכא תרווי' ו"ו לא יעיד הקוונא שאינו
ראוי לראות ו"ו גם לא נוכל לידוק ויכ"י איפכא דווי שאינו קוונא יעיד
על קול צלצד צלי היכר אחר ע"י ונשנוע היד וכדומה כדלמינו צילחק גשה
נא ואמושך צבי ותדע דהא יכול להעיד על ט"ע דקלא לא נפקו לרצונו
פגי' ובגיטין כ"ג אלא אך צבי אדם מוחר' צנאויהם צלילה ואך קוונא
מוחר צנאונו וז"כ דלמא החם איכא תרווי' היכר קול ועוד ידעית הגופ'
וונ"ל צדל לחוד והנה החם פגי' מיידי ווט"ע דוועיד' פלורי קטיל נפשה
וע"ו מיידי ו"ו דקלא ואס"ד לענין עדות תרווי' ק"ע דקלא כונו ע"ע מונט
א"כ ה"ם להורו נתיקטי' ס"כ קהדרין ס"ז ע"א גבי וקסית ולטון רש"י
ד"ה הן רואי אחרו לאור הכר שנוע דאי לא ולי הי' לא מוקסיה עליו
לחייבי קעלא אע"ג דשנועי' קלא דוילי לזימור לא הואי אכא עכ"ל אך
ע"כ הך קוונא מוחר צנאונו ע"י כ"ע דקלא לחוד לא. וחו קס"י לי
צצנועות ל"ד ע"א לזימור דריה"ג לית לי דר' אחא וכו' ע"ש וקסה דלמא
לעולם או ראה או ידע צל"ג מיידי וידעיה צלי ראי' משכחת צט"ע דקלא

אין להוליא מונונו ע"י הכנה קול אלא"כ איכא צ' עוד. הוכחות דעדיפא
אפי' ונראי וידיעה:

ורב"ר מחמיים ראייתו צכה"ג ק"י ל"ה שב' ש"ל דרמב"ם מפיך ל' מואלטרירך
או ראה או ידע ולא קגי ל' לקרא למוכת או ידע לחוד אע"כ
כל שאינו צרואי אינו צדיעה וצדיו תוואים דאלטרירך קרא לראי' צלל
ידעה כמזכר שם צצנועות ל"ד ע"א ה"ל אצל לא הוה ל"ך ליתורה
אלא ונשנועה קרא דריש ל' רמב"ם וכן רש"י פ' צא קיוון ונשנועה כוונא
כן צטום וקוס והכ"ו לא ידע וקומוו היה אצל יתורא ליכא:

נחזור לה"ל אפי' צפני עדים המוכרים צנו"ע דקלא לא כ"ל להוליא
מונון ווכ"ט צט"ע דלחור צדדיו כמזכר צקוג' ר"פ האשה שלום
ווכ"ט כשידע העד שעתיד' להציא כאן גברא פלורי אז ודוהה צנפשו
זהו קולו של זה ועי' שם צר"ה ורמב"ן צפ' האשה שלום וכו' פ"י צקידושין
ק"ג דכל ע"א לא ווהימן וקוס דלחור אפי' שארי עדיות צדדיו כ"ט
צדבר הוואוור ווודוהה ככלע"ד פטוע. וקסה"ק קוסר מפסד"ו:

תשובה ג

שלום וכ"ע לגברא צבא ויקרא, מוצא כל חגיגה, גלי לרעי' ונפל
כהורא, הרצ הנוואה"ג המופלג צבורה כס"ח ווהר"ר נתן נטע
קג"ל לאדעו אצ"ד דק"ק אומפלין יע"א:

מכתב קדשו הגיעני ונפשו היפה צנאלחו שאלת חכם צביון איש א'
נכדז הי' לו ונעתו ההלואה אלא ישראל אחר זה ג' שנים הלך
הלוה לעולמו ונשה לוואה לפני עדים ישראלים צכתו דיינות חקק המדינה
וכמסקה הלוואה ליד הערכאות דפה וכתנו עליו חוקק חקק המדינה
ויים ה"ל שכת הלוה להעלות צהלוואה ע"כ שלם לקחוא צ' עדים וליזה
לפניהם יום א' קודם מוחרו גם לאשחו הגיד שחשלה החוב להמלוה
ה"ל והנה כעת המלוה ידע לנפשו צדבר חובו פן ישכה מלצ העדים
לוואה הווח שליוה לפניהם ולגבות העדות עפי' ז"ד קסה כי הצ"ד
חמש' לדעה אחרונה שצקסי' ק"י שאפי' לוואה הווח אין לז"ד לגבות
עדים צנוקס שיש יתוויים קטנים ומוזן מועלנוו שלחצווע המועת פשיטא
שלין להמלוה לחבוע כל עוד שהיתוויים קטנים שיושך עוד כוה וכוה
שנים והוא צהול על מונונו שיפול לעוויין לגוגי ע"כ עלה על עתו
להעלות דברי העדים צכתו אלא ערכאות דפה ללרוך דברי לוואה הווח
לדברי לוואה המווסתת ה"י הערכאות וצפיותו כ' צווד הונוקש שכתו
ערכאות שליין רלונו לשפטו עם היתוויים כ"א לטעלות צוכתו ככ"ל
ושאל המלוה הווחי ונאחי להורות לו צדבר וצנוקש ולאשכר ידעתי היעב מווח
המלוה הווחו לורצא ונצבן והולך צדך חוים ואל יעלה דעמו לשפטו
צערכאות צטום אופן וצפרטו שיוכרם לעשות צ"ד וצ"ד לא יחנו לו רשות
הריתי לו שרשאי אך להעלות דבר הווח צכתו ולא יחר ע"כ עתידי
מוכבוד ה"ח להורות לי אס האמת כדברי האמורים עכ"ל השאלה
אור צלווח:

הגה צכל אריכות הדברים אין צהם אלא ספק א' הי מוחר להעלות
דברים צוכתני ערכאות שאינם פועל יולא לא לכות ולא לחובה
לא לזון צין אדם לחבנו רק לקבל דברי העדים ולהעלותם צפלאטיקאל
שלהם שיהי' שנוור ליום מועד למכרם צעלמא או יש צוה מווס מיקר
שם פלילי או לא:

גרסי' צנוק' גיעין וז"ד ע"א הווכר ציתו לכברי דווי אסורי' וכברי שאנס
ציתו של ישראל ואין יכול להוליא לא צד"י ולא צדא"ה מוחר
ליטול דווי וכותו ומועלה צערכאות שלהם ופני שהוא כוליל מידם
ופירש' ומועליהו צערכאות לחותום אעפי' שמשגינה הוא להם עכ"ל
ונשנוע אפי' לחתום שער צעלמא אסור לולי דהוה כוליל מוידם:

אך הווס' שם הקשו דהא שטרות העולות צנוט"ג ומכשינין ולא מפליגין
צין לכתחילה לדיעבד ע"כ ונפרט ר"ח דה"ל דה"ל כווקיים הווקה
ע"ש והנה מלכ"ד ק' חוס' ונגונרא גם ונצברא קסה להצביר קצרת רש"י
וונ"ל לאסור ווקרא דואלה לא ונשנוע אלא כשאויצו פלילים צין אס
לרעהו והגישו אל השופט ונשנוע צין דין לדין אצל להעלות צערכאות
ולקיים כל דבר וזה גם צין גוי לישראל מואין הרגילים למקור אס אינו
כוליל ויידע עוד זאת רש"י קיחר ע"לנו צנוט"ג צנוט"ג ע"א י"ג ע"א הולבים
לידי של ע"א וכותו ומועלה צערכאות פירש' אעפי' שצבור וחפארת היא
להם ואיכא לזימור אזיל ווודה לע"ו ע"ש ונשנוע הא הי' לאו יום יד
ע"ו ואיכא ונשום אזיל ווודה לא הוה אסור ונשום מיקר שם חלילים כוונא
סחר רש"י א"ע:

עבנלע"ד וועולם לא עלה ע"ד רש"י שיהי' צעלמא ערכאות ונשום
פלילים אלא דוקא צענין קנין קדקע צח"י דכסם שאסור
לחובר

לשכור צית לגוי צ"ח עמוס שנתן להם חנים בקרקע ה"ה כשכר
הקרקע צד האדם לא סי' ראו' ליתן עומתם לשכר שופט וזוהי על
המלחמה אשר נהפכו לזרים צע"ה ועכ"פ הישראל לא יגרסו להם שום
עמולה וזוהי ע"י הגלגל ה' לולי שפיר כולל יורה ונש"כ צע"ה
ובכן החם צומק ע"ז דקורה ועמלני' בהמה ועבדים ואפי' צ"ח לולי
יריד על ע"ז סי' ונחת להדי' למעלות צע"ה אלף האיל וסוף יריד על
ע"ז ואיל ונחה לה' אחר אלף ונחם ונליל וידם וא"ש הכל צע"ה:

תשובה ד

השומק אוח בלות גצות העדות צע"ה שצוה צפ"ה:

לפנינו חתומי עמוס צ"ח ר' יחיאל מרדכי שטאוונברגער והנגר אברהם
שפיגל צמקום קדוש פה פ"ה ואחיו ספר תורה צידם זה אחר
זה תצטו צע"ה חמורה שכל מה שכתבו כחצו חתימה ידעם ל' חתימה
דיעלצרים המגרט אחרת צח הרצני הוסיפג הנגיד ווס' פתח צע"ה
חתמו כי לא שמועו שום דבר אודיבור מהמגרט מהציעול הגט או השליה
כי לא שמועו וענין הציעול כלל וכלל חוץ ציום א' פ' אומר שלשה שבושת
אחר הגט צ"ח ה' חתימה הכל' הנה לפ"ה לפחותינו ליתן ליתן כחצו שקר
שציעול צפניהם והרשיעו לחתום שקר וא"כ פ' אומר ציום ד' הגיע להם
פקודה ונהגניר הנגיד הראש דקאויתלעט שאריס ווס' מרדכי האללענדער
להענינים צהפעריאס על ונעשה הכחצו אשר נתנו ליד המגרט ככל' וכלכתו
על הדרך לודו לטוסם להגיד שמועו מהציעול אך לא ידעו איננה אם
קודם וסיקרה או לאחר זמן וסיקרה הגט והלכו וקודם להרצו דענתים
להתייען עמו וגלו לפניו שאינם יודעים וזאת העלה סלכו ונשענע
ישיצו חתום שצוה אל השצו שקר וזאת העלה סלכו ונשענע
לשפעריאס להנגיד ו' ונרדף האללענדער וכיון שלא פקד עליהם לשצו
אך שאל את פיהם עמודו צע"הם והגידו לפני הגציר ולפני הרצו דפ"ה
והרצני הוסיפג הנגיד ווס' ונעשה פערע והנגיד הראש ווס' מענדל לאבסדר
שמועו וציעול הגט אך אף ואינוני לא ידעו ונחתר שנתעו לצ"ד שפיר
חתימה הלך הנה והנה אחר כוונת שצוה' ונהגו לשכור עדי שקר על הציעול
וע"ז הצ"ד להגליה' הדבר על אונתו להציא פקודה להציעים. מריס לא
אצו לשצוה כי אומר עדים אינם לריכ' לשצוה דחיתו ואומר הצ"ד צידן
זה אחר לריכ' לשצוה ולא אצו שצוה עד שהלכו צע"הם להאדון הגדול
וויליגשפאן ופקד עליהם עוד הפעם להציעים. ואחר השצוה הרדו
ואונו שכל דצריהם ירדן הציעול שקר חן וזה שכתבו וחתמו ונחתו ל' חתימה
הכניא וכן מה שאונו לפני הגציר והשמועים הכל' הכל שקר כי לא שמועו
ועולם מהמגרט שום דבר ציעול הגט עדים א' פ' אומר הכל':

עוד זאת אומר אברהם שפיגל שצוה צ' בהיות אחר שהעיד עליו הנגור
הוסיפג ליפמאן לפני הגציר שפירא דחה כאלשך הלך אצרהם שפיגל
לפ"ה קודם נחיתה הגט לשליח ולפי' דברי יחיאל מרדכי אומר המגרט ציעול
הגט לפניהם כמו שחי שעות ונחמה אחר הנחיתה לשליח ע"ז הסכלל
אצרהם שפיגל להעמיד דצריו שאח"כ שצו ווס' לנעצנן ועמה הודה כי
הדבר שקר כי לא שצו ווס' וכאלשך הלך לציותו כראותו קצומר הכל' עוד
צציתו ולאונתו דצרים האלה העמידו לפניו עד הנצח גומפל והעיד הנצח
הכל' בחורית עדות כי לא זו ידו ונחתה ידו פה פ"ה צע"ה שהוא אשר
אומר צהפעריאס כי דבר אחרתהם צע"הם ונענין הגט כי עסקו צענין
אחד ווס' עמו. כל זה שמועו וראינו וידענו אחרתו צ"ד ח"ו אשר נתועדנו
לפה להגליה' הדבר לאותו ולחקור העדים כרה ע"ז צאלו על החתום כ"ד
יחציגל צמוחצו תלחא פה פ"ה ל"ג לנצ"ה תקל"ג לפ"ה:

הק' יחיאל ויכל חינה פק"ק והגליבות. הק' ונש"כ כ"ך. הק' יעקב צן
הונתו ווס' יחפא. אחרתו ח"ו עמודנו צע"ה שצוה ותוענו כל
הדצרים ונשיהם. כאום אציגדור צן כ"ה יאדא לצי כ"ך. כאום א'י
צ"ם דוב צע"ה. כאום הק' יוסף צרוך שרצ. יעקב קאמל ש"ן ווס' צ.
אצרהם שפיגל העיד דם דער מינה דייעלצרים אז לו אינם געקאמונין
אונד לו ר' יחיאל מרדכי און האט לו זיא גנזאנע דאס דער גט
וואס אף גיצ דען שליה צין אף ונצטל און דאס איז גיוועזין גלויב אף
לוישטען דרייף אלדער פיער אוהר אונד אויף דער גאקסען האט ער אונס
גי'שורדן אונד אף ווייס קיט אצד פאר דען נחיתה הגט ליד השליח או
אחר נחיתה או קודם הכתיבה און ד' גציות עדות וואס אף אונטערשריבען
האצ האצ אף קיט גיליינט ווייל אף קיין לה"ק קאן:

יחיאל מרדכי העיד אחר מלות היסם הלבתי צעיר לנעצנן על השוק עם
אצרהם שפיגל וצ"ח חתימה ואמר לנו איז ונצטל הגט שאי נוחן
ליד השליח ואולם לא ידעתי אם אומר צזה הלשון שכתבו כבר או שעתיד
ליתן וגם לא ידעתי אם קודם נחיתה הגט או אחר נחיתה הגט אומר
דצרים האלה וגם הייתי צע"הם כחיתת הכשאה להשליח ובחוד נחיתה

ובגמין ח' ע"ב וצ"ק פ' ע"ב אורי' סלקה צית מוני צ"ח כותב עליו
אוח אפי' שצתה ונחם חתימה לככרי שצתה החיה ונחם יסוד
א"י וצ"ע ח"ה ק"י ע"ז כ' דמעלה צע"האוח וכותב בגוסן שלחן דהוי
חרי דרצנן שצתה חתימה לככרי צכתיבה שאינה מואשרת וק'
ערכאות דאורייתא החרת וצצות דרצנן לא נחיר עד ציטי' צ' צבותים
אנ"כ ככל' דאין צע"האוח כה"ג שום איקור ואפי' לפירצ"י היינו להחזיק
הקרקע צד האדם ע"י שליטה שרים ונכרים על גבול ישראל צע"הם אצל
לקחה צית ולהגליה' ויד גוי וליקחת ישראל צהרץ אפי' יה' זה ע"י שרים
נכרים שפיר דוני. חת מוכה ויני' וצ' צצ"ם נענין ו"ד שם דאמר ואינו
יכול להגליה' ויודו לא צד"י ולא צד"ה ונחת ליקח דוני וכו' ונעלה
צע"האוח ונשי' שהוא כולל ויודם וק' הלא כבר אומר ואינו יכול להגליה' או
צדיי א"ה שמועו אי יכול להגליה' צפליהם יוליחו אעפי' שמתענין
פליהם להגליה' לומר ונשפט ו"ע שפוט לי' שמוחזר א"כ מה לריד ח"ה
להחיר ולכתוב ולהעלות צע"האוח שלחן אע"כ צרישא אומר להגליה'
הצית ונשי' וליצב צו ישראל אצל צקיסא להחזיקו ציד גוי הנה אקור
אי לודו דכומיל ויודם והשתא חק"ד ליה צ' אי דאורייתא ונחם ויקר
שם האליהם מה לי רישא ווס' לי קיסא אצרה צרישא אכ"ה יקור עפי'
שמוגליה' עסקא ויד האדם אע"כ לית צזה שום יקור אלף ונחם שמוגליה'
אוצינו על המלחמה ע"כ צרישא שמוגליה' הצית ויד אכ"ה שפוט להחיר
אפי' ע"י שרים נכרים ונש"כ צקיסא וכו':

ע"ב שמועו ונחת דכל ביולא צזה מוחזר אפי' שלא צצותו צ"ד לאלו צצותה
צ"ד אפי' לשפוט צפניהם ונחם דא לא ויקרי הפליגים על שום
אלף על שם צ"ד שכתבו לו רשות אלף צ"ד לא יחטו רשות אלף על אלם
שאין צ"ד ישראל יכולי' לכופו כנצורא כל זה סי' כ"ז קע"ז צ' וכו' שם
רנ"א צס"ג ל' שריירא גאון ויש רשות לצ"ד לילך לפני גוי להעיד שזה חייב
לה' וכו' קריע שם לשון ר' שריירא שלריך שהערכאות לא יקבלו שוחד דוקא
וכ"כ בעל החמומות צס"ג ל' שריירא ויענין ש"כ והרצב חש"ה האחרונים חתוה
מה ענין זה לקצבת שוחד ולפע"ד לפי מה דקיי"ל אין ח"ם מחרוז להעיד
לפני צ"ד דומר ויני' כדאיחא ר"ם שצוהם הדיינים ונש"כ ע"י ק"י כ"ח
קע"י ה' וע"י קס"י ק"ג אי ח"ה רשאי לנחול על כבודו ולזלזל צע"הם
צמקום שאינו חייב וזהו קד"ח צצ"ד של גוים צולא אקור לח"ה להעיד
דזהו צבלל ונשנאי אצבו ונח קמ"ל ר' שריירא דלדרכא יק' ונחמארת
הוא לייני ישראל שפסקו הדין עם פלוני אלף שאין כה צידם להליל עסק
ויד עסקו הולכי' ומועיי' כן לפני עש"כ פלוני ילא ונחתו חייב כך דן עסק
וע"ז הנחה ר' שריירא חנאי צאם אינם וקצלי' שוחד ויוליחו הדין כמו
שפסקוהו דיני ישראל ונש"כ אס וקצלי' שוחד שאפטר שאחר שציו ח"ה
אח עלום להעיד צמקום שאינו לפי כבודו אחי חמורא וצע"הם לשכור ויהסוד
הקערה על פיה ולשורא לקך לורף אין להם רשות לומר על כבוד חורחם
ונש"כ כנלע"ד:

דיני ודצרינו לפי עדין שלפנינו שלא עשאוהם פליגים כלל רק ונפקיד
דצרינו אללם ליום שילערוך יוליח הדצרים ויציאום לדייני ישראל
איני דוחה צזה שום דכוד אפי' צלי רשות צ"ד ונש"כ שעתה צצותו צ"ד
ולכתיבדלו היחומים ויצוהו הדצרים לפני צד"ל אס העדים יכולים לחזור
ולהגיד ולשנות ונש"כ צראשונה כיון שאומר שלא צצ"ד או אס יעמוד
דצצריהם אס יאונתו ונחם דעצדי' לחחוקי שקרייהו צזה אין אכי אדון
דצצ כי השופט אשר יהי' ציונים ההם יוליח לאור ונש"כ דאך אף ו"ו
הועיל צמה שאומר וכתבו צע"הם שקרוב לודאי לשיגדלו היחומים יאונתו
ולא יענעו וישלמו ונע"הם וכתין לשון רש"י צע"ה י"ג ע"ז הכל' ו"ו
צזה קלקיחא דפרי"ו יפה הורה ויפה דן וכל דילדי' אומי' כוחי' תילד ויחענג
על רוב שלום כנשפו היפת ונש"כ א"כ:

סוגי' קנהדרין כ"ד ע"א ע"ד שפוט ויירי דוייחי' צ' עדים כצרים לפקול
עדין על זה ועוד הוא ואחר ונלערוך לפקול הדיינים ונש"כ דהוא
כוגע דצצ ו"ו כיון שהעידו כבר נפסקו וצטיל ל' האי דינא וא"כ ה"ל
הוא כמו אחר שאינו נוגע ונלערוך לפקול הדיינים וכן צהיפוך אחר שכתב

מחוייב לשלם לו ולהוציא הגזילה מה"י [נה"מ] :

ב אם הבע"ד הוא אלם ואין יד ב"ד הקיפה להכריחו לבא לכ"ד מחוייב השני להתרותו מקודם לב"ד ובשנהברר לב"ד שאין רצונו לילך נוטל השני רשות מב"ד ומציל בדיניהם המגיע לו ודווקא שהב"ד יודעים שהמסרב חייב לו ע"פ ד"ח כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה אבל אם לא נהברר להם שחייב לו אין נוהגים לו זה הרשות שירון שמה דשמא יוציאו ממון שלא כדון אלא נוהגים לו רשות שיפעול שיכריחו את המסרב לדון בב"ד ונראה שאם אין ביכולת לעשות כן והב"ד אינו מבורר הענין יכולים ב"ד לקבל מענה כן החובע ולקבל עדות ולגדר מה שביכולתם לפי ראות עיניהם ואם יראה להם שהמסרב חייב להחובע אע"פ שא"א לידע ברור מצד אחד מ"מ כיון שהמסרב אין רצונו להשיב בב"ד כאשר עשה כן יעשה לו ושלא יהא חובא נשבר נוהגים רשות להחובע שירון עמו שמה כיון שנראה להם שעב"פ יש לו תביעה חזקה על המסרב :

ג וכן יש רשות לב"ד להעיד לפני הערכאות למי שאינו ציית דין שזה חייב לזה והב"ד בעצמם ילכו כדי להציל עשוק מיד עושקו בין שהנגזל הוא ישראל או אינו ישראל :

סימן כז [שלא לקלל דיין ולא שום אדם וכו' ג' סעיפים] :

ורוצים למחול על כבודם הרשות בידם ודווקא בשלא יהיה בזה הפסד בכבוד ד' והותרו הקרושה כמו אם ימנעו מלהענישו יהיה בזה פירצה לפני ההמון וכיוצא בזה [ג'] אין נוהג עמה כי אין לנו רשות על זה מהממלכה [הנזכרת] :

ג הרבה גדולים צווחו ככרוכיא על מה שמוכרין שם שמים במכתבי חיל שנוהגים איש לרעהו הן שמוכרים בלה"ק הן בלשון חול או באיזה לשון שהוא כי אח"כ המכתבים מיטלים באשפה ובאים שמות לדין בזיון ועניות יורה לעולם בהענין הגדול הזה והרי אבוהינו קבעו יו"ט כשחדלו מלהזכיר שם שמים בשמרות מפני חששא זו שלפחד זה פורע חובו ומטיל השטר באשפה [ר"ס י"ה] ולכן כידוע שאצל נשים ועמי הארץ רגיל עון זה לכן יוהר כל אחד שלא להשתמש במכתבים שום דבר של גנאי ובזיון ועון חמור הוא עך מאד ועל כיוצא בזה נאמר כי מכתבי אבבד ובוזי יקלו ולכן טוב לבער מכתבי חול בכבוד ולשורפם אמנם אם ידוע שכרוכב בהם שם ה' אסור לשורפם ע"כ יתהוך השמות וינגזל בכבוד והשומע הבא עליו ברכת טוב אמן ואמן :

א המקלל דיין קבוע עובר בלאו דאלקים לא תקלל נוסף על הלאו של כל ישראל והמקלל אחר מישראל אפילו מקלל לחרש שאינו שומע ואינו מצמצע מזה כלל מ"מ עובר בלאו שנאמר לא תקלל חרש כלומר אפילו חרש וכ"ש לאינו חרש ובדין עובר בשני לאוין מלבד שהוא עלבון כלל התורה אחרי שדנו ד"ח כשמכזה הדין כמבזה התורה ה"ו ואיסור גדול יש כשמכזה את הדין באיזה דיבור על גנאי או מקללו באיזה מין קללה שהוא אך מלקות אינו חייב רק כשמקללו בשם או בכינוי ואף בשמות לע"ז שקוראים להקב"ה האומות חייב מלקות בזמן המקדש אם היה בערים והתראה ואפילו מחל המתקלל אבל בלא התראה או שקילל בלי שם וכינוי או שהקללה באה משלילת הברכה כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לר' או מקלל את המת אינו חייב מלקות אבל איסור גדול יש בזה וכן המקלל את עצמו האיסור כמו מקלל לאחרים ואם חירף קת"ח עונשים אותו והרשות בידם לעשות כשכוונתם לשמים ואף כשחירף לע"ה עונשין אותו כפי ראות עיניהם כשיש יכולת בידם [עמה אין נוהגים דינים אלו] :

ב מי שנתחייב עונש מפני שפקר בב"ד או בשאר ה"ח

סליק הלכות דינים בס"ד

הנה אישור בית המשפט נדרש, משום החשש שבא לא יזא ותמנע ציית דנא, ומבואר ברש"י (ת"ר"ם פ"ב ס"ב) דאם התמנע אינו ציית דנא, נהגים בית הדין רשות ללכת לערכאות, אך לפני שבית הדין נהגים רשות אין ללכת לערכאות.

מתי ניתן לפנות לערכאות בלא נטילת רשות ב"ד?

ג. וכמו שהביא (פ"א) שאפילו אינו דן בפני עבדים רק בפניה עיי עבדים שיעמד לידן ויאיר למחות על הנפטר. וכמו שהביא (פ"ק"ז) שזה אפילו אם ותמנע אלים ואינו ציית דנא, וזהו לחובע קודם ללכת לרש"י שראול והם היו נהגים לרשות ולתוצאת שאלו עיי דייני עבדים, עיי"ש. ולכאורה הוסיף הסמיע בה על מה שכמו בהמבור (פ"א) שאפילו אם דרע במקום אחר שהוא אלים ואינו ציית דנא, אין רשות ללכת לערכאות מבלי לקבל מקדם רשות בית הדין.

באופן שברור שהתמנע לא ידעה לדון בבית דין. והוא על פי מה שכמו הנאון מבששששש בהתחלה כפי קדשים (פ"י כ"ו): "גם שאין לילך לערכאות של גרם קודם ציית דנא ולכ"ל לערכאות מכלי לקבל מקדם רשות מכתב בית הדין לנעוץ עולה, והוא מלמדה בעיניו, או שיש אומדנה שלא תועיל התביעה כב"ד"ן והוא אומדנה יודעה לזרבים ... י"ל ששייך בהו מעין מה שאמרו הח"ל: הובי אין צריך התחלה, והגם דלא קיייל כן לגבי ההתחלה מי"ם לגבי משפט י"ל שמעול אומדנה כ"ל."

ולכאורה זכרנו כפי הקדשים הם נגזר מה שכמו שהביא ת"ל, שכן מובדו משמע שצריך רשות ב"ד, אפילו בדיוע שהוא אלים ואינו ציית דנא. ולכן אנכור על פירושנו זו בקיצור והעולה מזה ליראה.

והנה שורש הדין הוא מוכרי ה"א"ש (ב"ק פ"ח ס"ה ב) על דברי הגמ' (ב"ק נ"ב ע"ג), אמר ליה רבא לרבה בר מרי, במא' את מילתא דאמרי אנשי קריית חבדן ולא ענן, ופי' גרוא רבה שרי' ביה, א"ל יען מהדרין ולא טוהרת ממובאמן לא משרי עור. ומזה הוכיח רב פלטי' גאון, ששמעון שמסור לבוא לבי"ד רשאי לזכור לא לערכאות של גרם כדי להוציא את שלי.

וכמו עליו הג"ח מספר ההורמות שנתב באלים אסור להביא לבי"ד של עבדים, אלא לצורך מירובו לבי"ד של ישראל כותא אדרכאן המורים יכרחו אותו למה שדנו ריני ישראל, כדאיתא בבב"א (פ"ב ע"ב) שמעשין את הנת עיי עבדים שחובטין אותו ואומרים לו עשה מה שישאלו אומרים לך, ובהו כמ' הדמ"ם (סוף הלכות

מבנה המותרים כחם והמותרין (וי"ב רכ"ט) שמתנו מבטל הלכה, והביא הרי"א (ברבי"ה לשי"ע ח"ב פ"ג), אלא שהענין שי' (שם) חולק עליו מפרט זה אבל לרבינו יב"לם לקבל עליום מרות הודעות שידנו כפי' הודשו או כפי' מתנו המותרים.

ב) אם קבלו עליום פשרים עבדים לדון בעשרתו, גם זה מוגי. והגם שבבי"ע (פ"א ס"ו) כתוב שפשוט פשוטו שיהו בערים שלום הרי הם כדומים, וכמו בסמ"ע (פ"ק"ג) דאפילו בלא שטר פסולים לדון, ואפילו קבלו קנין לא מוגי, מפני שפסולים לדון, מי"ם במקנה האחרונים היא שפוטו קבלת עבדים כמפשי אפילו למהותו, (מבב"א כ"ב ס"ב), וכן הנהלה המנחה פיתום (כשי"ר מנחה לסוכן סוף) ודלא כמ' שכמו והמותרים (פ"ב ס"ק"ג).

ומה שכמו (כ"ס ס"ו) ששטרי פשוטו לא מוגי זהו דווקא אם עשי הפשרה בערבאות שיש בהו משום פשוטו פשוטו לא מוגי זהו דווקא אם עשי הפשרה שגם כוונה והתחובה ת"ל היא רק באופן שקבלו עבדים מותרו שידון להם לפי משפטו הנהגים דא"ש כוח משום מייקו אלילים.

וכל זה לא שייך בדיון דיון, וכל החולטה היא רק לפי הודשו המנחה, וי"ב בודאי שפסק הפשוטים קיים אם קבלו הנדרים מותרים, וליראה לצורך זה די במה שחזרנו על שטרי כדיון, שחול על כול הדין חוקק פסקם של הפשוטים ואף אם הפשוטים עצמם אינם בקיאים ברובי קבלת קנין ולא דושי מהנדסים שקבלו עליות בקנין כדיון תורה, מי"ם האחרונה על שטר הכדורין - גם אם נכנסו בלע"ל לא ברע זה מדין סוכומא, וכן הנהלה למנעו כשרות מותרים (ד"ה פ"ה גמ') ותבו שם דגם לדעת התומים (כ"ס"י ב) שמצדד קנין אבל שטר לבד לדבריו דומה לאסמכתא, זה דווקא בשטר שמעורר רק בדיוע שחייבים מליקו הדין לעשות קנין להפקיע מאסמכתא, אך בשטר המועיל בדעתה לא גרע מסוכומא ומנחה בכל אופן, עיי"ש שהדאריך.

אישור פס"ד האם הוא בהלכה לערבאות

ג. ונתנו שכבר הוציאו הפשוטים את פסק דגם, ודעה חתוב לאשר את בערבאות, וסדר הדברים שם הוא שהושפט מקצוב זמן לתובע לנעוץ על פסק הדין ת"ל ואם הוא יוכיח שהפשוט לא נעשה על פי חוקי הפשוט הקיימים במדינתו, מסמכות השופט לבעל את הפשוט.

ויש לעיין האם בקשה כזאת לקבל אישור מבית המשפט, היא בכלל חלוקה לערכאות, ובפרט כמה שהושפט מאפשר לתובע לנעוץ על פסק הפשוטם.

כחכי סירובים. כדאי הוא הנדויק לעמוד על סברותו, וגם יגיל סמולין לזכיר במשיכ' כהנ"ג בשם ריש"ן, ואם כבר נעמד לידו בפני בי"ד, והיכב את החובע לישל' ואיני רוצה לשלם, יוכל לתבעו בדאי"ח להציל את שלו' גם כלא רשות בי"ד, וכי"ל כ"ל ב"י כ"סופר בקי"א לעמיר עש"י. ואי"כ דוחלא מורה לא גזר דוחאית מפסקי ב"ד, ואי"כ רשות בי"ד."

וה' לאורה צ"ע, דכפי שברור לעיל מה שצריך ליטול רשות מבי"ד הוא מפני שהתראות דין ברשות בי"ד או תקנה, או אין זה ענין למה שברור שהתבע אינו רוצה לישלם, ולאורה גם לא מובן מה שכתב שטבא להורי משום שהארצא נחשב כחיהו לתבע בערכאות ואין בית הדין נוהגים יתב סירוב, וכי מפני שיש חובה עבריינית החזרה הוצעה.

הבדל בין דברי 'משפטי' להכרעת אחרות

1. אין כעין הדברים הנ"ל שהביא המחשי"ם משמו כתוב לפתור בהנחת הנסיך קדשים (נ"ט) והוסף שם: "אם ליטול חקוק מנכרים על מה שאינו שיקול דעת במשפט רק שהתבע מסרב בזה מלכבדו", גם צ"ח שם למה שכתב האר"ח לקמן כי, על הכתיב הנ"ל, בשם הדי"ן שאם יש פס"ד של ישראל אין צריך רשות מבי"ד שה' דוקא באלם, ומהם הנסיך על זה: "שאין באינו אלא לזכר דודא דאסור מורה בזה, כי הדי"ן מנעה רק משפטיים, ובאלם מהו למורי, ומהו שמתנו בזה אומרא."

ומבואר הנהגה, שכל שכבר נפסק הדין ועוסקס בהתראות לפעל אין זה בכלל משפט, ולכן אין צריך רשות בי"ד. ומהו למה המחשי"ם שגם בשטר חוב ברה, שאין צריך הדין בבי"ד, יכול לתבע בערכאות לאחר את השטר או לגבות חובו מבלי נטילה רשות מבי"ד, או מה שצ"ח למחשי"ן שכתב שאם כבר נפסק בית דין אין צריך רשות מבי"ד, אין צ"ח ראה לטברו תנ"ל דטבת המחשי"ן י"ל שהנפסק עצמו הוא כמבט נטילה רשות, והרי דער הבי"ד הוא שיעשה מה שפסקו, ומפילא מה שהתלבים לערכאות כדי להוציא לפעל פסק דין זה נכלל בפסק דין ונכילו תנו' לכל דין רשות על זה, ולכן גם בכל מקום שלא נהגים סירובים הרי זה כאלו נתנו בי"ד רשות לתבע בערכאות, אבל שטר חוב ברה או פסק שניתן י"י משרנים וכדומה י"ל שצורכים לרשות בי"ד.

אלא שישל שעיקר החוב שצורכים לקבש רשות מבי"ד, הוא כדי שלא ידאח כמ שטרם די בתורה משנה, וה שייך רק אם היה יכול לקרוא אותו לכ"י, והעריך שכתב על פני בית הדין, אבל ברובים שלא שייך שבי"ד יפסקו ובין כך צריך

השינוי האחרונים על התוכנית הנ"ל, ראה בפרשתנו ישראל ועוד שיי כאן בזה, ומבדומה שאין המנהג בדרך החתיכות

ולפי האמת שהחזיק ליטול רשות מבי"ד לזכר גט נראה שחזק בעיקר הדין, או כי"ל של שלמה (ב"ק פ"א סי' טו) כתב לענין שטר שכתבו שינוכל לדין בכל בי"ד כן ברובי ישראל ובין ברובי הנכסים, שמעיל לענין זה ואין צריך רשות מבי"ד, אלא שערך קצת התקנה שהנהגו בהי דין שבישראל שלא לדין בפנינו אלא ברשות, ולזה מהו הנביא הנ"ל. משמע מדברי שאין נטילה רשות בעיקר הדין אלא מצד התקנה, ואפשר שכתב כן ברע"ה רב פלוגי. ואין התמשכים אחריו דלמה קאי שם ע"י.

ולפי מה שכתבנו לעיל באמת בעיקר הדין לזכר פלוגי גאון והרא"ש אין צריך רשות מבי"ד רק במקרה הקהילתי, ורק לדעת כהנ"ג החוב ליטול רשות מבי"ד הוא בעיקר הדין.

וכמו שבאנו בספר אור משפט להוציא הדין גז"ל (בהגה"ש א) שהביא מהו הקהילה בארמון, שאם בל הדין אינו צ"ח לדאג, שולחם בית הדין ליד ממוני הקהל והם מברורים אותו לקיים פסק בדין ואפילו ע"י עבדים, או אין רשות לבי"ד בעצמו להכריעו ע"י גוים, ויחזק שגם תקנה הקהילתי שהחזיק בישיש הם ע"ד זה.

חוב נטילה רשות הוא מטאם בחי"ד, או כבי"ד לבלי האם התבע יבוא לדין מבי"ד

ה' תחלה מנהג שהחזיק לנטול רשות מבי"ד טרם שהולך לערכאות הוא פסא בת הדין, אם משום שבעיקר הדין נעשים התראות שלוחו בי"ד בודמה לעשיי בבט, או משום תקנה הקהילתי שלא תצא תקלה בודמה כמבואר לעיל. אבל אין זה מטאם הוצרך להודיע שהתבע אינו מוכן לבוא לבי"ד שחיי ידוע שהוא אלא ואינו צ"ח דאג, ואי"כ לאורה צ"ע מה שר"מבא חכ"ף קודשים לזכר דודא אורי: צריך רשות, ושמענו מנהג שחזרו ליטול רשות מבי"ד הוא כבר לזכר שהתבע אינו רוצה לדין מבי"ד, וה' לכאורה אינו, מלבוא.

וכמו יש לתבאר על מה שכתב בהנ"ל שחזר ר"ח (פ"ט) מכתב התנאי מ"ה מ"ה מבי"ד ששל שטר חוב ברה שאין בו שום החדי"ת והתבע מורה בו משהו, אין צריך רשות מבי"ד, ובין שהארצא אין זה בי"ד יפה מוסק המחשי"ם שם ל"ג הלכה למעשה, ולכפוף כתב שם: "הגם שרובי הנדויק הנ"ל אין להם ראה כמסקים, אבל לפי שבעוד"י נחשב כחיהו לתבע בדאי"ח, ואין ביחדי נחשבו

שהערכאות יאשרוהו לא שייך בזה ולזול בתורת משה אם כבר קראו לבי"ד והלה אינו ציית דינא או שידוע שלא יבוא לבי"ד אף אם יקראוהו, שוב אין ולזול לבי"ד במה שתובע את הנתבע בערכאות, ודו"ק.

החתמת שטר בווררים בביהמ"ש בלא נטילת רשות מבי"ד

ז. והנה בניד"ד, שהיה מותר להם לפשר בכבודות של היהלומנים, וכעת רוצים שתהא לפסק דין זה גושפנקא רשמית בערכאותיהם, ודאי לא גרע ממה שכתב המהרש"ם הנ"ל שבשטר חוב ברור מותר ללכת לערכאות גם בלא נטילת רשות מבי"ד, דהודאתו לא גרע מפסק דין. והגם שיש לפלפל בזה וכמו שכתבנו לעיל, מ"מ בנידון דידן שקיבל על עצמו מרות הפשרנים, ופסק דינם יש לו תוקף בדין תורה, הוה כאילו פסקו כיה"ד, וכזה כתב המהרש"ם הנ"ל שאם אינו ציית דינא מותר לתבעו בערכאות מבלי לבקש רשות מביה"ד, גם הכא כשרוצים לקבל אישור הערכאות מחמת חשש אלימות יש להקל לעשות כן מבלי לקבל היתר מביה"ד כשיש קושי בדבר.

רבי בן ציון י'
אב"ד דבד"ץ ו'
מאנסי, נ.י.

א. הו
כוננתו
הוא ב
כ.

הנה אם כי לא
השר"ע וש"פ ד
"אסור לדון בנ
זה רשע וכו'".
ותימה אמאי ט
לסיים וכל ה"
סנהדרין) והטו
דלא מיבעיא ד
והזמנה לדין גנ
והטעם הוא פנ
שבזה הוא מי
שמים, וכמש"ן
להם, רק בכדי
שמים, וכו'.

ואם כי הדבר פ
נאמנים, כראש
אומר, כל מקו
אי אתה רשאי

doctrine in its principle that the *Bet Din* is "the father of orphans" (*avim shel yetomim*). The *Bet Din* also makes custody awards on the basis of the best interests of the child, albeit the weight assigned by a *Bet Din* to a particular factor may not be identical to that assigned by a secular court. Custody also involves an adversarial dispute since it involves the privilege and *mizvah* of nurturing and rearing a child. In that sense, the underlying issue is similar to that involved, for example, in a dispute regarding a *hezakah*, or established prerogative, pertaining to sounding the *shofar* in a synagogue on *Rosh ha-Shanah* or of serving as reader of the prayer service. Such matters are certainly within the competence of a *Bet Din* and dare not be brought before gentile courts.

The fact that the secular legal system does not recognize the authority of arbitrators with regard to child custody is of no material significance insofar as the prohibition of having recourse to *arka'ot shel akum* is concerned. The courts intervene in such matters only when a dispute is brought before them. Other than in egregious cases in which a child is taken from a parent because he or she is found to be incompetent to care for the child, the law does not interfere with parental decisions, including decisions pertaining to custody. Thus, as long as both parents continue to respect the decision of the *Bet Din*, the courts will not intrude. A dissatisfied parent has the legal right to attempt to overturn the decision of the *Bet Din* by bringing the matter to court. But he or she does not have the halakhic right to do so. The prohibition "'Before them,' but not before gentile courts" remains in effect.

4. Insurance Indemnification

A serious question involving the prohibition against having recourse to gentile courts arises in situations in which the defendant has insurance coverage but the insurance company refuses to settle the claim. For example, drivers and owners of vehicles involved in automobile accidents are generally covered by insurance for both personal and property damage. In conformity with the terms of its contract, the insurance company is bound to indemnify the insured up to a maximum amount, but only if the insured is found to be legally liable. The insurance company may agree to a settlement in order to avoid litigation or it may refuse compensation unless and until the plaintiff secures a judgment in a court of law. Jewish litigants who regard themselves to be bound by the dictates of *Shulhan Arukh* would, of course, wish to have a *Bet Din* determine liability. Unfortunately, however, insurance policies do not provide for recourse to a *Bet Din* and do not grant the insured the pre-

rogative of submitting the matter to an arbitration panel. Thus, the insurance company will not be bound by a decision of a *Bet Din* or of an arbitration panel. The defendant who is ordered to pay damages by a *Bet Din* will have no recourse against his insurance carrier.

Despite the fact that it is the tortfeasor rather than the insurance company who is the named defendant and that any mention of insurance coverage in the courtroom may be grounds for a mistrial, the real party in interest is the insurance company. Nevertheless, it is common knowledge that most people carry insurance for claims of such nature. Since it is readily perceived that the cause of action is really against a non-Jewish insurance company that will not appear before a *Bet Din*, it would appear that judicial proceedings in such circumstances do not constitute either a renunciation of the Law of Moses or voluntary aggrandizement of a non-halakhic legal system and hence such suits are not forbidden. To employ Rambam's phraseology and its underlying theory, this, too, is an example of a necessary measure designed to "rescue" funds that would not otherwise be forthcoming. Of course, if the amount awarded by the jury or by the court is in excess of the amount covered by insurance, recovery of the excess from the defendant's personal funds is not permissible other than pursuant to a decision of a *Bet Din* that such an award is consistent with the provisions of Jewish law.³³ A litigant who accepts an award of a civil court to which he is not entitled under Jewish law is guilty of theft and becomes disqualified from serving as a witness.³⁴

5. Non-Observant Defendants

The ostensive need for leave from a *Bet Din* in the form of a *siruv* presents a formidable hurdle in instituting legal proceedings against fellow Jews who are both unknowledgeable and uncaring with regard to the halakhic obligation to adjudicate disputes before a *Bet Din*. The prohibition against having recourse to *arka'ot shel akum* applies equally with regard to observant and non-observant defendants. However, in the case of the totally non-observant, it is more than probable that they will spurn any attempt to bring the matter to a rabbinic tribunal.

In theory a Jew who wishes to initiate proceedings even against a gentile is obligated to bring suit before a *Bet Din*. That point is stated explicitly by *Hut ha-Meshulash*, III, no. 6 and by *Divrei Ge'onim* 52:15 in the name of R. Aha'i Ga'on *She'iltot*, *Parashat Mishpatim* and *Parshat Shofetim*.³⁵ Yet, in practice, no *Bet Din* issues a summons directing a non-Jew to appear before it for purposes of litigation. *Divrei*

Ge'onim justifies failure to summon gentiles to appear before a *Bet Din* by declaring that gentiles "do not hearken to our law" and hence a Jew is permitted to have recourse to a gentile court in order to rescue his property but adds that when such is not the case and, *a fortiori*, when the gentile himself expresses a desire for the dispute to be resolved by a *Bet Din* "it is elementary that [a Jew] is forbidden to bring him before gentile courts."³⁶ If so, why in the case of a Jewish defendant is it necessary to obtain prior leave from a *Bet Din* whereas in the case of a non-Jew the established practice confirms that no such leave is necessary?

Netivot ha-Mishpat 26:3 declares that a *Bet Din* may permit a Jewish plaintiff to apply for relief in a gentile court only in situations in which it is clear to the *Bet Din* beyond doubt that the Jew is halakhically entitled to the relief for which he prays. Analyzing that comment, *Orhot ha-Mishpatim* raises a rather obvious concern. What should a Jew do in such a situation? The defendant refuses to appear before the *Bet Din* but the *Bet Din* declines to grant leave to apply to a civil court. In such a situation, must the plaintiff bear his loss with equanimity? *Orhot ha-Mishpatim* advances the thesis that, insofar as biblical law is concerned, there is no prohibition against having immediate recourse to a gentile court against a "powerful" (*ilem*) defendant who is known to flaunt the authority of rabbinic judges. As authority for that position, *Orhot ha-Mishpatim* cites *Tam shel Shlomoh, Bava Kamma* 8:65, who states that in such cases "it is an edict dictated by the practice of Jewish courts not to litigate before gentile courts other than upon receipt of permission." *Orhot ha-Mishpatim* adds that the purpose of obtaining leave from a *Bet Din* is to be able to recover legal expenses in accordance with Jewish law, i.e., such expenses are recoverable in Jewish law only if they are incurred with explicit permission of a *Bet Din*. Thus, even according to *Netivot ha-Mishpat*, a Jew may have recourse against a recalcitrant defendant in *arka'ot shel akum* whenever he himself is certain of the validity of his claim in Jewish law but he will not be entitled to collect the expenses of such litigation unless he is able to obtain prior leave of the *Bet Din*. *Kesef ha-Kedoshim, Hoshen Mishpat* 26:2, goes somewhat beyond this position in declaring that, with regard to a person known to have no regard for the authority of a *Bet Din*, there is, in effect, constructive leave to apply to gentile courts. See also R. David Leiter *Teshuvot Bet David*, no. 141.

As stated by *Orhot ha-Mishpatim*, it is certainly to be presumed that a non-Jew will not accept the authority of a *Bet Din*. Hence, according to *Tam shel Shlomoh*, there exists no biblical requirement to summon

the non-Jew to appear before a rabbinic tribunal. Nor is there any evidence that rabbinic enactments requiring prior leave from a *Bet Din* extend to suits against non-Jews. Since the summons of a *Bet Din* would invariably be ignored by a gentile, a *siruv* would be a mere formality and would serve no useful purpose. Accordingly, no *siruv* is needed in order to institute proceedings against a non-Jew in secular courts. If so, it may be argued that, since the non-observant would similarly routinely ignore the summons issued by a *Bet Din*, no purpose would have been served by including cases against totally non-observant individuals in such rabbinic enactments.³⁷

Although, application for a formal *siruv* in cases involving a completely unobservant defendant may be unnecessary, nevertheless, in an age in which alternative dispute resolution is encouraged and in which many non-observant Jews are open to the heritage of Judaism, information concerning the function and availability of *Batei Din* should definitely be communicated to the defendant together with an offer to submit to binding arbitration before a *Bet Din*.³⁸ Many litigants may not be willing to accept adjudication by a *Bet Din* but may be receptive to arbitration before a secular arbitration panel. In the opinion of this writer, in such circumstances, acceptance of secular arbitration by the plaintiff is certainly praiseworthy but is not mandatory if the plaintiff believes that a court is more likely to grant an award in, or closer to, the amount he is entitled to recover according to Jewish law.

NOTES

1. See *Teshuvot ha-Rashba* cited by *Bet Yosef, Hoshen Mishpat* 26; *Rema, Hoshen Mishpat* 369:11; *Shakh, Hoshen Mishpat* 73:39; and *Hazon Ish, Sanhedrin, Ikkutim* 3:26-27. Cf., R. Isaac ha-Levi Herzog, *Tehukah le-Yisra'el al Pi ha-Torah*, II (Jerusalem, 5749), p. 107f; p. 117f and p. 120f.
2. See the list of sources cited by R. Ezra Batzri, *Dinei Mamonet*, I (Jerusalem, 5734), 348, note 13. See also Rabbi Herzog, *Tehukah le-Yisra'el*, II, p. 118.
3. See *Teshuvot Maharashdam, Even ha-Ezer*, no. 131.
4. See Rashi, *Gittin* 88b, s.v. *lifneihem*; cf., the somewhat variant explanation of *Tosafot, ad locum*, s.v. *lifneihem*.
5. See *Sanhedrin* 14a.
6. Capital punishment is presently precluded for other reasons as well. Statutory capital punishment may be imposed only when the sacrificial ritual

ומר דגם עצם

יין אחד שהם
לפני ארמיםלפני כותים,
לפניו, כשם
יהודיט הזה
ק לו שיכוף
שמזמין אותם
כדי לכוף את
אסור.תורה ואלה
יהם, וכיר"ב
דין לפניהם,
לענין רבית,
ז הרכית עלולא הזכירו
רא דלישנא
דגם עצםכשם מחבר
אסור לדון,
גבל להזמין
והעמדתופניהם, זה
נס ממשיכ
ו אם פונה
למותחו על
א לשופטי
ס, שיכופו

על בעל דינו, שירד לדון עמו בדין תורה, ואעפ"כ כתבו הפוס' לאסור, ועל כרחק
דסבירא להו דגם בזה מייקר את שמם, ק"ו בנידון דידן, שמזמין את שכנגדו לדון
בפניהם ממש, פשיטא דאין לך יקור שמם גדול מזה, ואסור, וכן הלכה.
איברא דהאמת הוא, שאף אם יגלה לשופטי הערכאות ומנהליהם, שאין בדעתו
להישפט אצלם, אלא מבקש ההזמנה רק לפנים, בכדי לאיים על חברו ולכופו
כנ"ל, גם זה אסור. דאה"נ דבכה"ג לא שייך כ"כ הטעם ד'אויבינו פלילים', אבל
הטעם דיקור שמם, עדיין שייך, דנצרך לעזרתם. וכ"ש מש"כ הרמב"ן הנ"ל,
שמשים אותו בזה לשופט ודיין, שיכפה את בעל דינו, בודאי כ"ז שייך ואסור,
וז"פ.

שוב אחר כתבי כ"ז נודמן לידי שו"ת תשב"ץ, (ח"ד טור השלישי סי' ו) וראיתי
שכתב שם אף יותר, דו"ל: "ומדברי כולם משמע, דלא טוף דבר שאם כבר דן
בדעיהון, וזכה שלא כדינו, הוא שמגדן אותו עד שיחזיר, אלא משעה שהוא
מתרים ומעזיז פניו, ואומר שילך לדון לפניהם, מוחין בו שלא ילך, ואם עדיין עומד
במרדו, גוזרין עליו שאם ילך הוא מנוודה." הרי דאף משעה שמאיים כן רק בפנינו,
איסור יש בדבר, כ"ש אם הולך בפועל ומזמין כנ"ל.
והנלע"ד כתבתי.

כפיה לקיים פסק בי"ד ע"י ערכאות

ב. אדם שעמד עם בעל דינו לדין בפני בי"ד ישראל כדת, והבי"ד
חייבו את שכנגדו לשלם לו חובותיו, וזה זמן רב שיצא הפסק, ואינו
ציית דינא, אלא משתמט בכל מיני אמתלאות מלשלם המוטל
עליו, האם מותר בכה"ג למסור פסק הבי"ד לערכאות של עכו"ם,
שהם יכפו עליו לקיימו, או לכה"פ למסור חובותיו לתובע מורשה,
אשר בידו הכח להוציא המעות עפ"י חוקי המדינה. ואם מותר,
האם גם באלו צריך רשות בי"ד, כתחילת דין, או לא.

הנה לפמשי"כ הרמ"א (חו"מ סי' כו ס"א) בשם המרדכי (ב"ק סי' קצה), דאם
כופהו ע"י עכו"ם, אפ"י רק כדי שיעמוד עמו לדין בפני בי"ד ישראל, אסור לעשות
כן, וראוי למתחו ע"ג העמוד, ונהיינו בלי נטילת רשות, כמבואר שם להדיא
במרדכי, וקצת צ"ע על הרמ"א וש"פ, שלא הביאו זה, לפ"ז לכאורה הי"ה בנידון
דין אסור לפנות לערכאות אחר הפסק או למסור חובות בלי רשות בי"ד.

אולם אחר העיון מצאנו דהו אי אפשר, דהנה זיל הב"י (שם ו"ה ומש"כ ואם היה) בשם רב שרירא גאון: "מי שחייבוהו כחוב או פקדון, ואינם יכולים להוציא ממנו, ויש כיניהם בי דואר של גוים, שאינו לוקח שוחד וכו', יש רשות לזקנים ותלמידים שילכו לפני השופט, ויעידו שזה חייב, ומצוה לעשות כן, וכו'."

הרי להריא דכל שכבר יצא חייב מפי הב"ד, לא די דמותו לתוכו לפני שופט עכ"ם, אלא דהוקנים והתלמידים אף חייבים ומצווים לסייעו בזה, ומשמע דכ"ש דעכ"פ אין צריך שום רשות בכ"ד לזה.

וא"ת והלא מיניה וביה הביא הב"י אח"כ דברי המדרכי הג"ל, לאסור להכריח ע"י גוים לרדן בפני ב"ד, וכתב דכן דעה הרמב"ם (סוף הל' סנהדרין) ע"כ, ולכארי הני מילי פתראי גינהו למשי"כ לעיל בשם הרב שרירא גאון להחיר אף יותר מזה, וכן לכאורה סותרים דברי הרמ"א אהר"י, דבטע"ף א העתיק דברי המדרכי, ובטע"ף ב דברי הרב שרירא גאון, ובשלמא אי הוה סבירא לן דהיתרו של הרב שרירא, היה בדוקא לוקני הב"ד (ושלחיהם), וכ"ש דברי הפתח"ת (שם סק"כ) בשם המקור ברון, אחי שפיר, אבל למסקנת הפתח"ת שחולק ע"ז, וס"ל דה"ה דכל אדם מותר לפנות אליהם, וכן נראה להריא מפשטות דברי רב שרירא גאון, והב"י ושאר כל הפוסקים מעתיקי שמעתו, דאלי"כ כל כי האי ה"ל לחלק, וכאשר נחלקו הפוסקים טובא, לענין חילול שבת לחולה, ע"י גדולי ישראל, באר"ה (שכא ס"ב) ע"י"ש

בב"י וט"ו וש"א. מה ערו דהר"ב שרירא הוכיז גם חלמידים, הרי דוקני הב"ד לאו דוקא, אלא ה"ה כל אדם, וכ"ש דהבע"ד עצמו יכול לילך ולקבול על חובותיו, אף כלי רשות ב"ד, וא"כ צ"ע, האין סתמו וסמכו הב"י והרמ"א דברי שניהם אהר"י.

ועל כרחך משום דפשיטא להו, ושני דינים נפרדים הם, ולא קרבו זה אל זה, דשאני נידון דהרב שרירא, הרמ"א טע"ף ב, שכבר היה אחר פסק בית דין, והייבו אח הנתבע לשלם, ומסרב ואינו ציית ד"א, ובוה כתבו להתיד ומצוה להעיד בפני שופטיהם, משא"כ המדרכי הרמ"א בטע"ף א דמיררו לפני הפסק, ובוה א"ש מה שהרמ"א (טע"ף א), כשהעתיק דעו של המדרכי, נוהר וכתב, דוכפחו ש"יעמוד עמו לרדן, דוק וחשכו.

והטעם לחלק כיניהם הוא פשוט, ובשלמא קודם הדין, אף שאינו בא להתוין ממש בפניהם, אלא לכפות על בעל דינו שיבוא עמו לב"ד, מ"מ עצם הרבך שפנתה לעזרת שופטי עכ"ם והערכאות, טרם עמדו לרדן ישראל, מייקר בזה שמם, ומחליש כח ישראל, כי נראה מזה, שאין כח ביד דיני ישראל להעמיד הדת על תילה, והסדר על כנו, משא"כ כשהתובע עשה כל המוטל עליו, והתוין עמו בב"ד, וכשנגדו נמצא חייב, ומסרב לקיים פסק, והתובע פתנה על כרחו לערכאות, שיכפו עליו לקיימו, הרי ארובא מייקר ומכבד הוא כזה ש"ש,

והנה למעשה א"צ להארין יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה אי משום הא לק"מ דהלא היז בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, וערשה דברי חכמים ללעג ולקלט, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד ב"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקיו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

כששופטיהם יכפו עליו לקיים פסק דינם של ב"ד ישראל, ויאמרו לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, והיה אף אם יחייבוהו מעט יותר, לא איכפת לך, דאיהו דאפסיד אנפשיה.

ולמה הדבר דומה, לגט המעושה בכ"ד ישראל, [כשהייב ע"פ"י דין לגרש] דקיי"ל שמוחר אף לכתחילה לכופו ע"י עכ"ם, שחובטין אותו, ואומרים לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, וכדאי בתו"ס (גיטין פ"ח) ובשר"ע אה"ע (קלר ס"ט) לדינא, ע"י"ש, ולא מצאתי בשום מקום וכשום פוסק שם, שיצריכו דוקא לכ"ד או לשלחיהם, לבקש מהעכ"ם לכפותו, (ע"ן ב"ש שם), ובר מן דין י"א, דאף בשאר כל מצות התורה, אם לא רצה לקיימו, כופין אף ע"י עכ"ם.

ועד יש לחלק, דשאני החם שהתובע כופהו בערכאות קודם הדין, שע"ז מטיל אימה על שכנגדו, נוסף לכן שמתכוז בעיני הדיינים והעם, וחששו שמא ישפיע כ"ז לחייבו שלא כדן, דומה למה שאסרו מהאי טעמא, לשנות בין המתרניים בלבוש, או בשיבה ועמידה וכו', ונותרו לי עכשיו כעין טעם זה בלבושן, משא"כ אחר הפסק, ולא שייך כ"ז.

והנה למעשה א"צ להארין יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה אי משום הא לק"מ דהלא היז בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, וערשה דברי חכמים ללעג ולקלט, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד ב"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקיו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

כששופטיהם יכפו עליו לקיים פסק דינם של ב"ד ישראל, ויאמרו לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, והיה אף אם יחייבוהו מעט יותר, לא איכפת לך, דאיהו דאפסיד אנפשיה.

ולמה הדבר דומה, לגט המעושה בכ"ד ישראל, [כשהייב ע"פ"י דין לגרש] דקיי"ל שמוחר אף לכתחילה לכופו ע"י עכ"ם, שחובטין אותו, ואומרים לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, וכדאי בתו"ס (גיטין פ"ח) ובשר"ע אה"ע (קלר ס"ט) לדינא, ע"י"ש, ולא מצאתי בשום מקום וכשום פוסק שם, שיצריכו דוקא לכ"ד או לשלחיהם, לבקש מהעכ"ם לכפותו, (ע"ן ב"ש שם), ובר מן דין י"א, דאף בשאר כל מצות התורה, אם לא רצה לקיימו, כופין אף ע"י עכ"ם.

ועד יש לחלק, דשאני החם שהתובע כופהו בערכאות קודם הדין, שע"ז מטיל אימה על שכנגדו, נוסף לכן שמתכוז בעיני הדיינים והעם, וחששו שמא ישפיע כ"ז לחייבו שלא כדן, דומה למה שאסרו מהאי טעמא, לשנות בין המתרניים בלבוש, או בשיבה ועמידה וכו', ונותרו לי עכשיו כעין טעם זה בלבושן, משא"כ אחר הפסק, ולא שייך כ"ז.

והנה למעשה א"צ להארין יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה אי משום הא לק"מ דהלא היז בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, וערשה דברי חכמים ללעג ולקלט, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד ב"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקיו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

כששופטיהם יכפו עליו לקיים פסק דינם של ב"ד ישראל, ויאמרו לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, והיה אף אם יחייבוהו מעט יותר, לא איכפת לך, דאיהו דאפסיד אנפשיה.

ולמה הדבר דומה, לגט המעושה בכ"ד ישראל, [כשהייב ע"פ"י דין לגרש] דקיי"ל שמוחר אף לכתחילה לכופו ע"י עכ"ם, שחובטין אותו, ואומרים לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, וכדאי בתו"ס (גיטין פ"ח) ובשר"ע אה"ע (קלר ס"ט) לדינא, ע"י"ש, ולא מצאתי בשום מקום וכשום פוסק שם, שיצריכו דוקא לכ"ד או לשלחיהם, לבקש מהעכ"ם לכפותו, (ע"ן ב"ש שם), ובר מן דין י"א, דאף בשאר כל מצות התורה, אם לא רצה לקיימו, כופין אף ע"י עכ"ם.

ועד יש לחלק, דשאני החם שהתובע כופהו בערכאות קודם הדין, שע"ז מטיל אימה על שכנגדו, נוסף לכן שמתכוז בעיני הדיינים והעם, וחששו שמא ישפיע כ"ז לחייבו שלא כדן, דומה למה שאסרו מהאי טעמא, לשנות בין המתרניים בלבוש, או בשיבה ועמידה וכו', ונותרו לי עכשיו כעין טעם זה בלבושן, משא"כ אחר הפסק, ולא שייך כ"ז.

והנה למעשה א"צ להארין יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה אי משום הא לק"מ דהלא היז בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, וערשה דברי חכמים ללעג ולקלט, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד ב"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקיו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

כששופטיהם יכפו עליו לקיים פסק דינם של ב"ד ישראל, ויאמרו לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, והיה אף אם יחייבוהו מעט יותר, לא איכפת לך, דאיהו דאפסיד אנפשיה.

ולמה הדבר דומה, לגט המעושה בכ"ד ישראל, [כשהייב ע"פ"י דין לגרש] דקיי"ל שמוחר אף לכתחילה לכופו ע"י עכ"ם, שחובטין אותו, ואומרים לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, וכדאי בתו"ס (גיטין פ"ח) ובשר"ע אה"ע (קלר ס"ט) לדינא, ע"י"ש, ולא מצאתי בשום מקום וכשום פוסק שם, שיצריכו דוקא לכ"ד או לשלחיהם, לבקש מהעכ"ם לכפותו, (ע"ן ב"ש שם), ובר מן דין י"א, דאף בשאר כל מצות התורה, אם לא רצה לקיימו, כופין אף ע"י עכ"ם.

ועד יש לחלק, דשאני החם שהתובע כופהו בערכאות קודם הדין, שע"ז מטיל אימה על שכנגדו, נוסף לכן שמתכוז בעיני הדיינים והעם, וחששו שמא ישפיע כ"ז לחייבו שלא כדן, דומה למה שאסרו מהאי טעמא, לשנות בין המתרניים בלבוש, או בשיבה ועמידה וכו', ונותרו לי עכשיו כעין טעם זה בלבושן, משא"כ אחר הפסק, ולא שייך כ"ז.

והנה למעשה א"צ להארין יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה אי משום הא לק"מ דהלא היז בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, וערשה דברי חכמים ללעג ולקלט, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד ב"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקיו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

כששופטיהם יכפו עליו לקיים פסק דינם של ב"ד ישראל, ויאמרו לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, והיה אף אם יחייבוהו מעט יותר, לא איכפת לך, דאיהו דאפסיד אנפשיה.

ולמה הדבר דומה, לגט המעושה בכ"ד ישראל, [כשהייב ע"פ"י דין לגרש] דקיי"ל שמוחר אף לכתחילה לכופו ע"י עכ"ם, שחובטין אותו, ואומרים לו עשה מה שכ"ד של ישראל אומרים לך, וכדאי בתו"ס (גיטין פ"ח) ובשר"ע אה"ע (קלר ס"ט) לדינא, ע"י"ש, ולא מצאתי בשום מקום וכשום פוסק שם, שיצריכו דוקא לכ"ד או לשלחיהם, לבקש מהעכ"ם לכפותו, (ע"ן ב"ש שם), ובר מן דין י"א, דאף בשאר כל מצות התורה, אם לא רצה לקיימו, כופין אף ע"י עכ"ם.

ועד יש לחלק, דשאני החם שהתובע כופהו בערכאות קודם הדין, שע"ז מטיל אימה על שכנגדו, נוסף לכן שמתכוז בעיני הדיינים והעם, וחששו שמא ישפיע כ"ז לחייבו שלא כדן, דומה למה שאסרו מהאי טעמא, לשנות בין המתרניים בלבוש, או בשיבה ועמידה וכו', ונותרו לי עכשיו כעין טעם זה בלבושן, משא"כ אחר הפסק, ולא שייך כ"ז.

והנה למעשה א"צ להארין יותר, דכבר הביאו האחרונים מדברי הכנה"ג ע"ש מהרש"ך, וכן העתיק וקנינו בעל אורים ותומים ד"ל (אורים שם סק"ה) בשמם, דכל שכבר עמדו לרדן ויצא הפסק מפי ב"ד ישראל, יכול לכופו ע"י עכ"ם לקיימו, וא"צ רשות בכ"ד, ע"י"ש, ואף שלכסוף נשאר בצ"ע בזה, לאור משי"כ הרמ"א (סי' ר) ולא עכ"ד אינש דנא לנפשיה ע"י עכ"ם, אם לא כגבר אלם, ע"י"ש, הנה אי משום הא לק"מ דהלא היז בנידון דידן, כיון דמסרב לקיים פסק הב"ד, וערשה דברי חכמים ללעג ולקלט, אין לך אלם גדול מזה, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, אף ע"י עכ"ם, ועליו ועל כיריב נאמר, עם עיקש תתפתל.

וערו דשאני החם, ולא אמרו חז"ל אלא, עכ"ד אינש דניח "לנפשיה", ולאפוקי ע"י עכ"ם, דחששו שמא יפירו להכותו יותר מדאי, או יבואו אחרים להקל אף יותר מזה, משא"כ בנידון דידן, שהתובע כבר מיצה עליו את הדין, הן עמו בדיני ישראל, ואין כח ביד ב"ד של ישראל לכופו לקיימו, פשיטא דכל כה"ג נעשה פסק דינם עצמו, כרשות ב"ד, ומותר ומצוה לכופו לקיימו, ככל אופן שיכול.

ולדינא לוא יהא שהאורים ותומים מסתפק דבר, אין לנו אלא המכבאר בב"י וברמ"א ע"פ"י דברי רב שרירא גאון להחיר, ואף אח"ל להסב דברי הרמ"א לכונה אחרת, שאין ללמוד משם לנידן, [אף שזה דחוק], מ"מ אין ספקיו של התומים, מוציא מידי דאי שאר האחרונים, דהיתרו בוה בפשיטות, וכמו שכתבו מהרש"ם (ח"א סי' פט, חז"ג סי' קצו, חז"ד סוטי"י קה השנן) ושם בשם כמה אחרונים, ומהם הגאון מהרש"ך ובטוטריד (מהר"ג סי' רסא) ששנה ושילש החיתר בוה,

וכ"פ בהאלף לך שלמה (חור"מ סי' ג) עיי"ש, מה עוד דבתראי אינון, והלכה כמותם, וכרמ"א (חור"מ סי' כה סוס"ב) ובפרט דבאיסור דרבנן קיימינן, וכדמשמע מסגנון הפוס' בזה, ומהם בכסף הקדשים שם.

ועיין בכסף הקדשים (שם), שהעתיק דברי האורים ותומים, ושדא ביה נרגא קצת, ומשמעות דעתו דלא ניחא ליה להחמיר בזה, וכאשר האמת כן לדעתו, וכעדות המהרש"ם הנ"ל עפ"י כתבי ידו, עיי"ש. ומלבד זה הלא סיים, דמסתבר דמהני אומדנא, כלומר, שדכל שיש אומדנא, שהחייב שכנגדו רוצה רק להרויח זמן, ואינו נוטה לקיים הפסק, כל כה"ג לכו"ע אף להא"ת מותר לכופו ע"י עכו"ם, עיי"ש, ומה לך אומדנא יותר מגידון דידן, דזה שכנגדו נתחייב בב"ד זה זמן רב, ואינו ציית דינא, או מצהיר בפירוש שלא יקיימו.

סוף דבר בהא סליקנא, דדעת גדולי האחרונים היא להקל בזה, ומעתה כל בר ישראל שעמד לדין בב"ד ישראל, ושכנגדו נתחייב, ומסרב לקיים פסק הב"ד, מותר לתובעו אף לכתחילה לערכאות גוים, להוציא החובות, ואין צריך רשות בב"ד לכן, וכמו שהסכימו הרמ"א ומהרש"ך והא"ת וכסה"ק ומהרש"ק ומהרש"ם וש"פ.

ולענ"ד דאף מצוה וחוב לעשות כן, ובפרט בזמנינו, אחרי שבעוה"ד רבו המתפרצים המסרבים לקיים פסק הב"ד, ובוה שכופה לקיים פסקם, הרי הוא מייקר שמש [של הב"ד] ומחזקם, ומקדש ש"ש, וכאמור, וכאשר כבר הזכירו כעין זה, המהרש"ק ומהרש"ם ז"ל, ואם כן אמרו גאונים אלו בימיהם, מה נאמר אן יתמי דיתמי בדורינו, דמה כח בב"ד יפה, ואיש הישר בעיניו יעשה, על כן אל ירך לבבו, אלא ימצה זכיותו כדת, והי' יהיה בעזרו בזה וכבא. הנלענ"ד כתבתי.

דא

רבי אברהם ו
אב"ד תל-אבי

בית די
חבירו
שנזקק

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב

תקציר המקרה

בפנינו הופיע
שנים כמנהל
לתובע פצוי
25,000 ש"ח
בשנת 1990
פסק בפשרה
לאחר כשלוח
הספרדית, וד

financial duress cannot be construed as renunciation of the Law of Moses. Nor, when undertaken pursuant to leave of a *Bet Din* whose services were clearly preferred by the plaintiff, is the plaintiff contributing to enhancement or aggrandizement of a non-Jewish legal system.

It is for the identical reason that there is no violation of the prohibition against recourse to *arka'ot shel akum* in any situation in which such recourse is involuntary, as is the case with regard to a defendant who is summoned to appear in a secular court, or in which the objective simply cannot be achieved in a *Bet Din*, e.g., change of name, naturalization proceedings, probate of an uncontested will, etc.

It is also for the same reason that there is no barrier to seeking a civil divorce in an appropriate civil court even if the divorce is contested. To be sure, the prohibition against recourse to gentile courts is fully operative with regard to disputes concerning maintenance, alimony, child support and custody of children. Those are matters that should be litigated only before a *Bet Din*. The same is true with regard to an issue of whether either party is obligated to grant or accept a *get*. Indeed, involvement of a secular court in matters pertaining to executing a religious divorce is likely to create a situation in which any *get* that is executed is invalid by reason of duress. Nevertheless, there is no prohibition against applying to a secular court for a decree of civil divorce. Such a decree has no effect whatsoever insofar as Jewish law is concerned. For observant Jews it has the sole purpose of eliminating the threat of a bigamy prosecution by civil authorities upon subsequent remarriage in accordance with the law of Moses and Israel. Both because the divorce decree cannot be obtained from a *Bet Din* and because it is designed exclusively to facilitate a civil purpose it presents no problem with regard to the prohibition against recourse to *arka'ot shel akum*.

3. Confirmation of an Award of the *Bet Din*

Religious courts enjoy no intrinsic judicial status in the eyes of the American legal system. Such tribunals are, however, recognized as the legal equivalent of arbitration panels with the result that the judgments of a *Bet Din* are enforceable in secular courts as arbitration awards. In order to enforce such awards in a secular court it is necessary for the litigants to sign a submission to arbitration before the proceedings begin and later to have the decision of the arbitrators confirmed by a court of competent jurisdiction within a stipulated period of time.²⁷ There is no objection in Jewish law to having the award confirmed in that manner despite the fact that it involves an act of a civil court. In the diaspora,

Batei Din do not have the power to enforce their judgments. *Batei Din* may employ the police power of the state, when available, to enforce their decisions. They may harness the power of a secular judiciary for the same purpose in much the same manner that they are empowered to issue a *siruv* permitting recourse to a secular court against a recalcitrant party. Confirming the award of a *Bet Din* in a civil court simply reserves the option of utilizing the power of the court to enforce the judgment of the *Bet Din* should that become necessary.

Indeed, refusal to sign a submission to arbitration, which is a legal requirement necessary to enforce the decision of a *Bet Din* in a civil court, is itself grounds for issuance of a *siruv*. A host of authorities have ruled that, despite appearance before a *Bet Din* in response to a summons, failure on the part of the defendant to execute the necessary instrument designed to render the decision of the *Bet Din* enforceable by civil authorities is tantamount to contempt of the *Bet Din* with the result that the plaintiff may be given leave to apply to a secular court for relief.²⁸ The justification for this ruling is that the sole rational motive for refusing to sign such a submission is anticipation of an adverse decision by which the litigant does not intend to be bound. It is readily apparent that a person may agree to appear before a *Bet Din* with the hope, and even the anticipation, that he will prevail but with the intention that, should he lose, he will re-litigate in a civil court on the chance that the results of a second round of litigation in a different forum will be more favorable to him. Such a stance is clearly both unacceptable and contemptuous. When the parties abide by the decision of the *Bet Din* there is no need for involvement of the secular judiciary. Hence agreement to accord the decision of the *Bet Din* the status of a civilly binding arbitration award poses no additional burden upon a litigant who sincerely intends to be bound by the decision of the *Bet Din*. Accordingly, refusal to grant such status to the decision of the *Bet Din* is tantamount to a declaration that the litigant refuses to be irrevocably bound by such a decision.

III. FURTHER APPLICATIONS AND EXCLUSIONS

1. Rent Control

As noted earlier, although litigants may not voluntarily accept the jurisdiction of non-Jewish courts, nor may they agree that their disputes be adjudicated by a *Bet Din* on the basis of civil law, there are areas in

החוסה פניו בו וע' חשו' ח"ם שרמו הפח"ם סוסקל"ה בזה ויותר
 גדלה דכיון דהיא אמרה על כ' הבגדים יחד סימנים וכו' לבוש
 גלגלי ח"ב מסתמח גם השני ה' לבש בו והוא בגד שלו וכה"ג
 גלגלי בש"ם דכ"ב (כ"ד ע"ב) גבי הגוה זיקי דממרח דאשכחון ומוסיק
 דבדרבנן דלא שכיח שפלו מעוברי דרכים שרי אבל בוצרני אימור
 טהוריה דרביה יטל ופי' אורח דרביה בהדיה אימור באברורי הוי
 מנחי וצמ"ט ס"ס דכיון דרביה אינן מעוברי דרכים תלינן גם בוצרני
 יתקל ח"ט וכו' דהו' ודחוק"ה הטורחיו בזה ממסנה פ"ד דעוהרות
 מ"ה על סק מ"ר ארס שכן כנגד מ"ר בהמה ופי' הרע"ב דרבותא
 קמ"ל דלא אמרי' מדדני דבהמה הני נמי דבהמה וי"ל דש"ה
 דשכיח שילוך ארס בהמה ויטילו שניהם מ"ר משא"כ הכא וע' בשו"ת
 רע"א סוסי' ק"ז שצירי דבממונא מהני גם במונח בסמוך דלא
 גרע מס' אמלני משא"כ באיסורא דל"מ רק סי"מ ועפ"ז לידד דאי
 איכא נמי סי' אמלני בנות שוב גם להכ"ט מהני גם במונח סמוך
 ובהו ביאר ליישב דברי הב"ש ממה שחמה עליו השואל מהא דחו"מ
 סי' רס"ב שהביא הב"ש שם ע"ש ח"כ גם בכ"ד יש להקל דאיכא
 עכ"פ סי' אמלני בנות ובפרט דבחו"מ רח"כ סי' ל' וסי' ל"ג הוכיח
 בראיות דאין להוש' לחומרת הר"ש וכנ"י בזה וגם הביא מחשו' רשד"ס
 וכנ"י סי' כ"ד שבאם הכירו ח' מן ההרונים משיאין אף אשה השני
 ע"ט (ובמק"ה הבאחי מחשו' בש"ר שפקק בזה להחמיר) וסי' י"ל
 בכ"ד שהי' לבוש בארבע כנפות אלא דיש לפקפק דכיון דניחוש שהסי'
 על ד' כנפות אין כדאי לסמוך עליו ח"כ ליכא נמי הוכחה מזה על
 בגד הווסטביל דשמח גם הדי' כנפות אינו של בעלה ועל הטוב"ע
 לתד אין לסמוך דשמח אמרה בדדמי אבל כבר כתבתי בכ"ד אינו
 דומה לחיורי וסומק שהרי אמרה ג"כ מאיזו מין הוא ובפרט בלירוף
 הוועטביל שהי' מונח על פניו וע' חשו' ב"ה חל"ע סי' ל"ה וסי' מ'
 בשם הג' ר"ל מקראקא דגם בנמלאו בגדיו סמוך אליו יש להקל
 והשמים עמו הט"ו וגם מחשו' פי"ח ח"ב סי' כ"ג מוכח דלא ס"ל
 בהב"ש וע' בשו"ת ב"ש חל"ע סי' מ"ג והג"ה שם בזה:

א"ל שכיון שאין העכו"ם מעיד שטבע אלא שראהו מה על שפת הים
 נאמר שאחר שילא מן הים נהרג או מוז דהא בר"פ האשה שלום
 אמרי' דבמלמחה כי אמרה מת על מטחו מהימנא ואפ"ה קתי'
 מחני' דבמה סתמא לא מהימנא וכו' ועוד לא יהא אלא ספק על
 היכא דאיכא למוחש חיישי' וגדולה מזו אמרו גירושלמי בנזויר שאין
 מעידין עליו אלא"כ נודע שלא נשחט בסכין מלובנת הא' בסקס חוששין
 שניה בסכין מלובנת נשחט ואין נעידין עליו וכו' עכ"ל וע"ש ט'
 שט"ח עוד בזה ומבואר דאין לתלות בכה"ג שמה ביבשה אך דיש
 לדון לפת"ם הריב"ש סי' טע"מ דמ"ה דהיסולמי דאין מעידין בנזויר
 מספק מוכח דהוי מה"ס ע"ש ח"כ מוכח דדוקא באיסור חורה חיישי'
 מספיקא אבל בכ"ד לפמש"ל דילאה מחו"א של חורה ובפניו דע"י
 בגדיו שהכירו ונחוס ד' כנפות ומפחות ריחיה דלא עבדו
 דמושלי גם אם נחזיר בזה בודאי הוא רק חשש דרבנן כמ"ס הט"ו
 מ"ח סי' מ"ו וגדולה מזו מבואר בחשו' ריב"ז ח"ב סי' תשל"ח דבל
 חשש שאלה הוא רק מדרבנן וגם מדברי הרא"ש פ"א דב"מ פי' ג'
 שכתב דאפי' אי חיישי' לשאלה מדאורייתא וכו' גראה דמספק בזה
 אך מחשו' הריב"ש סי' טע"ט מוכח דלכל הק' שינוי דמשי למחני'
 דאין מעידין אלא על פ"פ וכו' הוי מדאורייתא ח"כ מוכח דלע"פ
 שיש סימנים בכליו הוי נמי איסור חורה דחיישי' לשאלה אבל מ"מ
 בכ"ד דאיכא נמי כלים דלא מושלי י"ל דלכ"ע הוי רק מדרבנן כמ"ס
 הט"ו הנ"ל ח"כ גם מהריב"ש מודה דחולין מספק להקל גם יש
 לזקק דכיון דכמה אנשים הכירוהו היטב בשעת טהרה ובשנים לא
 אמרי' בדדמי לשי' כמ"פ אך לפמש"ל בשם חשו' הרמב"ן אין הטעם
 משום בדדמי אלא דבשהה אינו יוכר לשום אדם אבל בתשובה הג"ל
 העליתי דג"ו תלוי בתחלוקת הפוסקים והרשב"א לשי' אולו אבל
 נראה דגם לשיטתו הוי רק חששא דרבנן ולשי' כמ"פ בדרבנן לא
 חיישי' לשאלה וגם אפשר דהעירלים שאמרו להבדור משה בחל"ת
 שאביו מוטל מת על שפת הנכר ראוהו מיד בלאחו מן המים או שהם
 הוליוהו מחוץ המים וגם כבר הבאחי מחשו' ב"ה דבזמן מועט יוש
 או יומים לכ"ע אין לחוש לשאלה ולכן הגני מסיים עם רז"מ להחיר
 ב' העונות ובאופן שסיכים עמנו עוד רב א' והנלע"ד כתבתי:

סימן פט

להרב המאוה"ג וכו' טו"ה יחיאל איכל הכהן נ"י
 והרב וכו' מו"ה גרמיה ארי' דוטו"ך דק"ק עיר ישן.

מכתבים הגיעני וע"ד שאלתם בראובן שחבט את ש' ברא"ה איזו
 מוב וערכו זה כנגד זה זמן רב ור' נשבע וזכה שם וגם
 אחר ששעה ש' רעקורו הפסיד וכותו וראובן מכר ביתו ע"פ לילעלתיאן
 בלירוף בע"מ אחרים יהודים ועמה תובע ש' את ראובן לר"מ ועטן
 ר' כי הי"ל לתבעו תיקף לר"מ ולא הי"ל לגרום לו הולאות רבות
 במשך זמן רב וגם הטיל עליו שבועה ברא"ה ולכן אינו מחוייב עתה
 לדון עמו ברא"ה והביא בשט רב א' שראה איזו חשובה דאם לא
 הומין הנחבע את החובע אחר טעמינן ראשון לדין וכל החובע
 לגמור הדין ולגבות הולאות ופראלטנט ברא"ה ושכן פוסקים בקל"ת
 ב"ד ורז"מ תמהו ע"ז דגם בתבע בחל"ה ברא"ה ונחתייב יש ב'
 דיעות ובתומים האריך שם בזה ובכ"ד ל"ש כל הטעמים שכ' החומים
 שם עכ"ה ד:

והנה כנתי לא מלאחי ד"ז מפורש ולא אדע באיזו חשובה כ"כ
 אבל מסבירא ל"ל דכיון דלחד טעמא חס קיבל עליו דין
 המלך וכבר נגמר הדין מהי כמ"ס הרמ"א סי' כ"ב וגם בתומים הסכים
 שם חס כבר נבה והוא מוחזק ח"כ נהי דבנ"ד לא החמיל הנחבע
 לילך ברא"ה זרק להטיל ח"ע השתדל שם דבזה ח"ל רשות ב"ד כמ"ס
 בשו"ת כנס"ח סי' ל"ו דאפי' התראה ח"ל בזה מ"מ בכ"ד ששעה
 המחבע כמה הולאות והטיל שבועה ברא"ה על החובע ודאי שהי'
 ברעמו לדון בדיני דא"ה דאל"כ היה חסור להטיל על חבירו שבועת
 חס והי"ל להזמין או לד"מ מקודם וכבר כ' המל"מ פ"א מכלאיה
 דאפי' ברזחה את חבירו מרכיב כלאים ושוחק עובר בלפ"ע ועפמ"ג
 חו"ח סי' תמ"ד בא"ה סק"ה ומכ"ס במסייע וגורם לדבר ואף דהר"ן
 סופ"ק דע"ו גבי איסור שותפות עכו"ם כ' דאין הישראל עושה כלום
 אלא העכו"ם נשבע מעגמו בעכו"ם לליכא משום מסייע לודי ע"ט
 ח"כ הוא עושה בידים להבטילו וע' בש"ר ודג"מ יו"ד סי' קנ"א
 בזה משא"כ בישראל ובמק"א כתבתי בדברי הש"ס ב"מ (ל' ע"ב) נהי
 הדין

דלכתי לא הונח בסי' בגדים מחשש שאלה ומ"ס רז"מ ללרף
 דבגד ד' כנפות לא עבדו להשאל כמ"ס קלח אחרונים הנה
 בכ"ד שטבע במים כבר כ' הנו"ב מ"ח סי' ס"א דככה"ג גם בכלים
 דלא עבדו דמושלי יש לחוש שמא הפשיט והשליך מעליו להקל מעליו
 המשאו והנו"ב כ' שזה דבר חדש ואני מלאחיו בכנה"ג הגב"י אות
 שמו"ט והפח"ט סקל"ה הביא ד' הנו"ב לבד ומ"ס בפח"ט דמ"מ איכא
 חזקה דכל מה שח"י האדם הוא שלו כמ"ס הנו"ב ח"ק כבר כתבתי
 בחשו' לק' בעגנר דלפמ"ס הח"ס חל"ע סי' פ' דחזקה זו איננה
 חזקה ברורה אלא שא"ה להוליא מידו בלא בירור ע"ש נדחה טעם
 זה וכו' בשו"ת הרי"מ חל"ע חק"ע סי' ב' ע"ש באורך והבאחי מחשו'
 מהני"ט ח"א סי' קל"ח דנראה דלא כהח"ס וגם משו"ת הפ"ט חל"ע
 סי' י"א בזה ואכמ"ל יען כי בכ"ד ל"ל דיש לסמוך עמ"ס בחשו'
 ב"ח סי' פ"ו דבזמן מועט יוש או יומים לכ"ע אין לחוש לשאלה
 (וע' בשו"ת ב"ש ח"ע סי' ל"ז והג"ה שם בשם כמה שו"ת שחלקו
 ע"ד הב"ח) גם י"ל דבבגד וועטביל שאינו מכביד כלל על האדם
 ל"ש כלל סברת הנו"ב וכבר כ' הנו"ב בעלמו שם דמה"ט בכל
 בגדיו רחוק הדבר שזדמנו אח"כ כל הבגדים יחד וימלאם איש אחר:
והנה מה שגראה לי ללרף בזה כי לענ"ד אף דבנפל למשאל"ם
 ולא שרו עליו עד שח"ג לא ילאה מחו"א דאורייתא מ"מ
 בכ"ד נגד ר"מ שהי' בעליו לכ"ע ליכא רק איסור דרבנן דכיון
 שגהרם הבנין ונפל ממקום גבוה ונטבע במים לכ"ע רובן למיתה וע'
 בפח"ט ס"ק קל"ג שהביא עובדא שהי' צימי הגלון מהר"ח מוולוז'ין
 ומ"ס שם ממוס' יבמות (קכ"א) דגם חרי רובי ל"מ בעגונה כבר
 קדמו בחשו' ב"ע וישוע"י וכמה אחרונים והארכתי בזה בחשו' להרב
 חז"ק בראילוב ואכמ"ל כי בכ"ד לא באחי אלא ללרף דעכ"פ ליכא
 ניק איסור דרבנן ח"כ אין ל"מ בחקירה זו דככה"ג שגפל ממקום
 גבוה בין הקורות ונטבע במים כ"ל דכ"ע מודו דרובן למיתה וחד
 רובא מיהו איכא וגם נגד הרא"ה יש ללרף ד"ו ואף דהאשה ניטלה
 הוא רק דרך כס היולא מגדר הרוב ובפרט לגבי ר"מ שגפל ממקום
 גבוה ודאי ד"ל כן ולכן מדאורייתא יש להקל אלא דמדרבנן איכא
 חששא דמיעוטא ובדרבנן בודאי יש לסמוך על ההיתרים הנ"ל כבודע:
והנה חשובה אראה הב"ש בדבר רא"י והנה מ"ס רז"מ דכיון
 שנמלא שלם על שפת הנכר יש לחלות שמת ביבשה אחר
 שגלה מן המים במח"כ נעלם ממנו חשו' הריב"ש סי' שט"ז ח"ל וגם

לא תצט אף הוצע לר"ח מוכח שנתחלה לר"ח הנה כבר תחלטה
בזה [ע' לעיל סי' ז'] מהב"ד דק' עיר יתן וכתבו ששמו כן מרצ
א' שראה בלחיו שו"ת כן והס פקפקו ע"ז ע"ש מ"ס בזה:

ואולם בדיון הריבית בלח שנתעשה ענה"ע הנה שנוענים לזרעיהם
שמה לא הרייתו אבל כבר כתב בעג"ל סי' קע"ו סל"ח
דמולתין מיתומים כיון שלא נשבעו שלא הרייתו ואף דבשאו' ח"ס
ח"מ סי' קל"ו ושאו' בגדי יטע פסקו להשוך אבל בל"ד טעם
גדולים כל זמן שלא ישבעו מחויבים לשלם למסתמא הרייתו ע"ז
במסתמא ובכחזי הנה"ק אנד"ק בוסטמטש ו"ל מלאכי שריפה תקנה
מור"ס שכל העסקים משועבדים להרייתו של העסקא אבל בלא נעשה
ענה"ע הנה מ"ס ר"ח בשם י"פ סי' קס"ט בשם ב"י למשום
תקנה"ס דים ריוח הרי בשב"י שם הביאו ופסק לזינא דבלא פסידא
דשוקא אין לפסוק כן וגם מלאכי בשו"ת זית רענן ח"ב י"ד סי' י"ז
שהביא בשם הג' מהר"ח מלונגשין שלא נחפשה תקנה זו במדינתנו
וגם הוא הסכים עמו שאין לפסוק כן בזה"ז ואף דבשו"ת שו"ת מ"ת
ח"ד סי' קכ"ג בדיון החליף אלל חבירו מעות והבטיח ליתן לו חיבף
מעות ממורסה ולא נתן ותבעו לר"ח וכירב ותבעו בל"ח ונחמייב
ליתן ששה פ' והביא מסו' רל"ב דבשבעו פקדונו חייב ליתן הרייתו
זה"ל בזה אבל במחכ"ת דבריו תמוהים דדוקא בהרייתו חייב ליתן
אבל איך נחייבו בסתם ליתן ששה פ' ועוד דדוקא בפקדון שנוף
המעות הם של מפקיד משא"כ התם הרי כבר חל רק חיוב פרעון
במעות שאינו מסוים וע"ע בנח"א הל' ריבית סי' מ"ח בדיון עיכב
פקדונו ועכ"פ גם לשיטת שו"ת בהלואה גמורה בודאי אסור ו"ל
הב"ח ח"מ סוסי' ל"ח ונשמע מכאן דאע"פ דראובן קבע זמן
לשמעון לפרעו ועבר הזמן אינו מחויב לשלם לו כל מה שהי' שמעון
מרויח במעות אלו אם כי פורע לו בזמנו דדוקא בעדים וזממן
וכו' אבל בעלמא הוי אגר נטר מ"מ עבירה היא בידו ובכלל גזל וכו'
עכ"ל וכבר כתב בשאו' אבקת רוכל להב"י סי' ו' דלגבי ריבית דהוי
מלתא דאיסורא לא אמרי' דמ"ד וח"כ בגד"ד שהיה הלואה אסור
ליקח הריבית רק באופן אס נעשה ענה"ע ומחויב לישבע או לקב"ח
ע"ז כנהוג כיון שבא להוליא הריבית:

ד"ר מ"ס ר"ח בזה שבכר תפס דמי שכירות אין נ"מ בזה שאם
לא ה"ל רשות לתבעו בל"ח הרי תפיסה ע"י עכו"ם לא מקרי
תפיסה כמ"ס רש"ל וש"ך סי' א' וע"ס בל"ח סי' ק"ד ובשו"ת פני
נו"ב מ"ת ח"מ סי' ל' ובהק"ב להש"ך סי' ו"ו וסי' ק"ד ובשו"ת פני
יחזק הספרדי סי' כ"ב האריך והעלה דגם דיעבד ל"מ תפיסה
בערכאות רק היכא דליכא עדים ואיך ליה מיגו נאמן ע"ש ואני
מלאכי צב"י אה"ע סי' ז'ו בשם הרשב"א גבי אלמנה שבחנה
בערכאות דמוכח דדיעבד מהי תפיסה בערכאות וע"ע רש"ס ח"מ
סי' קמ"ה ותשו' אבן שהסם סי' נ"ט בזה:

ואולם בג"ד כבר כתבתי שה"ל רשות לתבעו בל"ח כיון שגם
הסך ב' מאות שהודו לו לא רצו לפרוע ודינו כעושה ברשות
ב"ד, והגלע"ד כתבתי:

סימן צא

להרב הסאוה"ג וכו' מ"ה ישראל זעמלמאן נ"י טו"ק"ק ד'
באלטע. ברוסיא.

מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו בגט שסידר עבור איש א' ואחר
הגט הרחיקה האשה נדוד והס שניהם עניים וא"א
ליתן גט אחר ואח"ז ראו בהגט שנכתב במקום דיהויאין דיהויאין
דהיינו ה' במקום החי"ו ורו"מ הביא מדברי נו"ב מ"ת א"ע סי'
ק"ג ופח"ש סי' קכ"ו סקו"ט ומ"מ לידד שאין זה מן התורף יש
להקל בשענה"ד:

ורענ"ד גם בל"ח יש להקל דהנה מלינו ברש"י פ' שמוח בפסוק
היליכי את הילד הי שליכי והוא מש"ס דסוטה (י"ג
סו"ע"ב) היליכי הא שליכי וברש"י ד"ה היליכי וכו' הרי לך שלך
ומבואר דתיבת הי מתפרש כמו הא בל"ק והוא כמו הרי וע' יומא
(מ"ד ע"א) ורש"י ד"ה הא וכו' שכתב ג"כ דתיבת הא הוא כמו
הרי מ"כ אין זה מפיסד כונת הגט דהכונה די שהוא כמו אשר הי
ר"ל הרי, הוייין רשאה, וכאלו כתיב אשר הרי תהי' רשאה ושלטתה
וגם אף נפרש כמו הא לכס זרע שבפרשת ייגש ופרש"י כמו הנה
וכמו גם אפי' הא דרכך בראש כתיב שהובא ברש"י שם א"כ הכונה
אשר

לכבוד שני לפני ב"ד הרי לא יוכלו לפסוק כמ"ס בנה"מ ע"ש ולפ"ו
אם יש נידוד שט"ח גרע טפי וא"ל לשלם לו הולאות:

בב"ד נראה דהוא אס עדיין לא זכה בל"ח אס כבר זכה
בדינו ושם פסקו לו הולאות הרי דינא דין שיהי שניהם
שמחו א"ע על דינייהם וגם הגתבע חרעמא דהכי נכנס אס ללח
י"ט להנה דלג"כ ה"ל ללמנה דוד השבנו הדינה הראשונה
שבדל"ח לב"ד ישראל וה"ל כמשחק בקוביא דגמר ומקני בדיבור
כשלמא דמ"ס בשו"ת ברב"ה יתף חת"מ סי' ר"ו וי"ט לומר בזה
אע"פ דלא יתוקן האיסור דכבר נתיקרו הפולגים וגם אין פלן
אלא עשה ולש' הפ"י סוף גיטין בכה"ג א"ע מהי ומה שהקשו
עליו מש"ס פ"ק דתמורה עמ"ס בזה במשפט שלום סוסי' ר"ח אך
דקודם שגמר הדין יכול לחזור בו כמו במשחק בקוביא וע"ס מחשו'
מהרי"ק שרש קפ"ז בשם ר"פ דכשכתב בשטר לרן א"ע בל"ח י"ל
דדמ"ד ולא נמלא שם אבל מלאחיו בשטר קל"ו שהאריך בדיון ספק
בלשון השטר שמדינא יד בעה"ט ענה"ת אס יש לרן כן בשטר של
ערכאות לפי שנדיניהם אינו כן והשיב דבזה ל"א דדמ"ד והביא
בשם הר"ם מקיטון דגם אס שיעבד א"ע בשטר להשפט בפניהם ל"מ
כלל ואף שהביא בשם י"א דכיון דג"ד שרולה לרן בפניהם מהני
וכ"ה בתום ר"י בר פרץ דאס ב"א נאסרים לתזרייהם בחומס
מלכות ואח"כ רולה חבירו לתבעו בל"ח מאותה חביעה אין נזקקין לו
כיון שהיני ד"י וזכר להאסר לרן בל"ח ודמ"ד אבל היינו כיון
שהיה יכול לעשות שטר בד"י ג"ד שרולה לרן בל"ח אבל במה
שמוכרח לעשות בל"ח כגון בדבר השו"ך למלך וכדומה ל"ס טעם
זה וגם אי נימא דהריב"ס ס"ל בכל גווני כן כל העסקים חולקים
עליו וגם הביא מחשו' הרא"ש דאפי' כתב בשט"מ בין בד"י בין
בל"ח לר"ד לתבעו בד"י ומתקומ"מ דאפי' הלוא נותן רשות למלוה
לתבעו בל"ח אסור ע"ס א"כ מוכח דלא ס"ל כדעת ריב"פ וע"ע
צב"י ח"מ סי' כ"ו ס"ז בזה ומ"מ כיון שהרמ"א סי' כ"ב ס"ב
פסק בשט"י דאס כבר דנו לפני עכו"ם א"י לחזור בו ואף דהש"ך
חולק ופסק דבקבלו קנין לרן בל"ח סתם גם דיעבד ל"מ אבל בשאו'
חשב"ן ח"ג סוסי' ס"מ כ' וז"ל וכל טענות אלו לזכות בני שמעון ה' מן
הדין לקיימם אלו בלא מתחלה בד"י אבל כיון שהלכו תחלה לרן
בל"ח וילאו חייבים ה"ז כאלו קבלו עליהם לרן בל"ח דין ומתלו
זכותם והרי מה שנו בל"ח קיים עכ"ל ובהנח"מ סי' כ"ו לא ידע
מזה וא"כ י"ל דגם בנ"ד כיון שהתבע אחר שהשיג הדינה הראשונה
לא הזיני לר"ח גם הוא נתלה וקיבל עליו דד"מ וחייב לשלם שאר
ההולאות כפי דד"מ וכן אס נתן להמלוה טראטע לתוקף דא"ה ואין לו שום
טו"ת ועיכב התשלומין כיון דעכ"פ מותר לתבעו בלא רשות ב"ד מדינא
כמש"ל בשם הדע"ק שוב חייב לשלם ההולאות מפני חיוב שקיבל עליו
בדוועקסיל ודוקא אס יש לו טו"ת לנגוד דאו היה לריך לתבעו בד"י או א"ל
לשלם הולאה ראשונה משא"כ במודה לו ועיכב התשלומין שלא כד
דא"ל מדינא לתבעו בד"י כיון שאין כח להב"ד לכופו שוב מועיל
השט"ח שיוכל לתבעו ההולאה ולכן אני נוהג לפשר גם שלא ברלון
הבע"ד בחביעה וועקסיל בל"ח אס התבע אין לו שום טו"ת ועיכב
הפרעון שלא כד, והגלע"ד כתבתי:

סימן צב

לחרב וכו' מ"ה ראובן ראסנער נ"י מ"ץ דק' ואבנא.

מכתבו הגיעני וע"ד הדו"ד בר"ל שה"ל חוב וועקסיל על ר"ד
ט"ס ב' מאות וגם מלוה ע"פ סך חמשים ר"כ ומח זה
ט' שנים והיני ביה חומה וחנות עם סחורה ור"ל תבע מעותיו
מהאלמנה הנו"כ והיורשים ולא פרעו ותבעו ר"ל בל"ח ונמשך כמה
שנים ור"ל נשבע על טענותיו בל"ח ועמ"ה ילא המשפט למכור
הבית בעד חובו ב' מאות וחמשים ר"כ הנ"ל ועסקא והולאות עד
שעלה לסך ת"ק ר"כ וסך ב' מאות מודים שמגיב לו וע"ס חמשים
טוענים בספק שא"י מזה ועמ"ה תבעוהו לר"ס מכת חמשים ר"כ
וגזב עסקא והולאות בלמחר שהי' שלא ברשות ב"ד ור"ל טוען
שהבע"ד לפני הרה"ל המנוח ז"ל אב"ד דשם ונתן לו רשות ב"ד
לתבעו בל"ח וטוען שנעשה החוב ענה"ע וכבר תפס מזה וארבעים
ר"כ ע"י השכרת דירות בכח דל"ח עכ"ד השאלה:

ורב"ה מ"ס שבד"ל דק' לאנו דחמבריווה נוהיגה לרן דבלא רשות
ב"ד מפיסד התובע הולאה ראשונה ולא יותר דכיון שהתבע

בכמ"ק ובתש"ו ח"ל סי' ע"ג הוכיח כן מהש"ס דחולין וע' תש"ו ב"א חו"ד סי' מ"ו ומ"ט עוד מר"א סי' ל"ז שם מיירי בנקראת צפ"כ ברכה רבקה ובעת הנישואין אמרה ששמה מעריסה רבקה לאה וכתבו כן בכחובה ובשעת הגט לא ה"י הכחובה בידה אבל לפי שאמרה שיש בידה צביתה הכחובה והוא מלתא דעל"ג לכן כ' דנאמנת לומר שכחובים שני השמות בהכחובה וכיון דס"ל דשם הכחוב בכחובה ל"ה נשחקב לכן פסק שהגט כשר וא"כ אין מזה שום רא"י לנ"ד שאין הכחובה בידה כלל וגם אינה יודעת אם נכתבו ב' השמות בכחובה :

ומ"ש ומח"א סי' קי"ג הנה שם מיירי ב"א ששמה רוסיא סינדל ונקראת צפ"כ רוסיא לצד ומ"מ אמה ודודה לפעמים קורין אותה בשני השמות והמסדר כ' ב' השמות יחד והשיב דגם אם לא נכתב בכחובה כן כיון דהמיעוט קורין לה כן ל"ה נשחקב וכשר במקום עיגון ומ"מ ס"ס שם דכיון דתיבת מותרת שנגט הראו לחינוק ולא הכיר שהיא ר"ש אף דהג"פ מתיר במקום עיגון מ"מ תרי קולי לא מקיליין כמ"ט כה"ג הע"ז ביו"ד סוסי' ל"א ע"ש והנה מלבד שהוא סובר דגם בלאו או ב' מיקרי פורחא וכבר נתבאר דרוב האחרונים לא ס"ל כן ועכ"פ גם לשי' מח"א הרי צ"ד שלא כחצ בשם אצ"י שהוא לוי ובח"א שם סי' ע"ח מבואר דככה"ג הוי בכלל שינה שם אצ"י ועכ"פ אין להקל אלא במקום עיגון והוא סובר דתרי קולי לא מקיליין גם במקום עיגון וא"כ ממ"נ אין מקום להמיר ולכן אין צ"ד להמיר האשה הזאת :

סימן רנ"ב

להרב המאה"ג וכו' מ"ח סיכ"ל
גילעהרנסער נ"י אבד"ק נאוויטאניץ :

מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו בראובן שלום מצות נשמעו עליה"ע ושי"ל בכל פעם העסקא וכאשר מטה יד ראובן ור"ה שמעון לערוך עליו בדא"ה והתפסרו ציניהם שיחן לו שמעון עוד שבעה מאות ר"כ שהי' בס"ה ב' אלפים ואשת ראובן חתמה לו נאצראק"ט על חלקה צבית שהי"ל בעזבונו ע"ס ב' אלפים הג"ל על שבעה פ' ממאה לשנה וכעת טען ראובן כי האק"ט נעשה מקרן וריבית וגם נכתב ז' פ' והוי ר"ק וגם טען שלא הרווחתי שלא עשה שום מו"מ וכל פרנסתו משכר הדירה מהבית הג"ל ומעולם לא מחל לו מה שנתן עסקא והי' אנוס ליתן לו ולחלוס הנאצראק"ט אחרי שלא הי"ל לשלם והי' לוקח הבית מירו כי נעשה סיקוועטור בדא"ה ושמעון טוען שהאק"ט הוא קרן וגם עשה ה"ע והמקבל חתם א"ע צבי"ל שלו שלקח עליה"ע עכ"ד השאלה. ומאז השבתי לרו"מ בקינור דאף שכתב בהאק"ט ריבית מ"מ כיון שטען עליה"ע אין בזה חשש ומה שצ"ר העסקא להקדן ועשאו קרן בנאצראק"ט הוי כהודה שכבר הרווח ואי"ל שלא הרווח. ואבאר כעת טעמי שהרי דעת מהר"ב"ל דנכתן לו כתי' על הרייח ואח"כ טען שטעה בנשבונו או שהפסיד אח"כ ולא נשאר ריוח אינו נאמן ואף שהש"ך סוסי' פ"א חולק עליו הנה בתש"ו שער"פ סי' קמ"א סילק כל תלונות הש"ך מעל מהר"ב"ל בזה וכו' בתש"ו מהר"ט בשניות חח"מ סי' פ"ו ותש"ו תורת חיים למרח"ש סי' כ"ד ואף דבתש"ו רש"ס חח"מ סי' ק"פ פסק כהש"ך היינו בכת"י אבל בשטר גמור בודאי אינו נאמן לומר שלא הרווח כמ"ס בתש"ו דמ"א והובא בעט"ז לחו"מ שם ויש להביא עוד רא"י מהא דמבואר בזה"ע סי' ל"א ס"א בהג"ה בשם תשו' הרשב"א דאם עשו שתי"ת על הכשאר יורשין החוב אפי' לא נשבעה דהוי כסילק וע"ש בח"מ וב"ש סק"ה וכו' בתש"ו מבי"ט ח"א סי' מ"ג שאם ה"י הזקיפה בשטר ובעדים אינו נאמן לומר שלא נתן בתורת ריוח ושכסוף בל לחשבון ואין כאן ריוח וסי"ס המבי"ט שאינו נאמן לומר ירחתי פן ירחוק אחי על מצות הקרן ולכן הודיתי שהי' ריוח ע"ש ואף שהמבי"ט כתב טעמו ע"פ דברי העיטור דכי יהב לי' בלתי סהדי בשם רומחא לאו כל כמיני' למישבש ל"י השתא לשם קרן והוא כדעיה א' בש"ע סי' פ"א ס"ל והרי בש"ע הובא אח"כ דעת י"א דגם בנתן לו בפני עדים אם לא אמר אחס עידי ישבע שלא הי' ריוח היינו בעדים בע"פ אבל בשטר ל"ע אינו נאמן וע' בש"ך סקע"ז וכו' בעט"ז וגם בלא"ה כתב העט"ז דהלכה כדעיה א' ושכ"פ בס' ישמח ישראל ואין המוחזק יכול לומר

אלא כותב כן בקוויטליך ללדיקים והלא הלדיקים אינם דרים בעירו רק במק"א ואפי' אחד קוראה בע"פ בשניהם ל"מ כלל והוא רק לפעמים ע"ל הודמנות ואולי רק לדיק א' או ב' והרי זהו רק מיעוטא דמיעוטא וגם שבולי לקט מהס"ג סק"א כתב דמדמ"ע כגון שבני ציחה לבדן קורין כן אינו בכלל פורחא ומכ"ש צ"ד שגם האב קוראה בע"פ רק בשם מלכ"ה ורק במכתבים מוכיר שניהם א"כ פשיעא דהוי רק מעדמ"ע וע' בתש"ו ב"ש חו"ד סי' קס"ה וח"ע סי' קכ"א וסי' קכ"ו בכו" : **והנה** מ"ט הרב מצבראניקא להחזיק בידי בנו המסדר ולהמיר הגט לאשר ששם הנכתב בכחובה לא מקרי נשחקב כמ"ט בשו"ת מח"א סי' נ"ה וס"ג וק"ל"ח וק"א וקס"ג הנה אמת שבס"י ס"ג וק"ט וק"כ"ב וקמ"א ועוד בכמה תש"ו פסק כן אבל צ"ח בשער השו"ו בהגהות לח"א סי' נ"ה וקמ"א חולק וכו' דכיון שדעת הג"פ וכל גדולי האחרונים דשם הכחוב בכחובה מיקרי נשחקב וגם הדעת נותן כן אין להורות כן ובאמת שבח"א"ש עלמו סי' קמ"ט פסק דלכתחלה אין לכחוב שם הנכתב בכחובה אם אין קורין אותו כלל בשם זה ע"ש וגם בשו"ת ב"ש מח"א סי' קי"ו חולק עליו והגם כי בשו"ת מ"מ סי' ג' העלה ג"כ דלא מיקרי נשחקב אבל יעוין בשדי חמוד מער' גט סי' מ"א מדרכי כמה מחברים בזה שפסקו כן דהוי נשחקב ומהם בשו"ת מ"ס חיים ושור"מ ועוד כמה אחרונים ועי' צ"ח בכללי הב"ש אות ג' שצ"ד לכחוב גם שם הנשחקב שכתב בכחובה מפני דכשכתב לגבות כחובתה יהי' לעו על הגט אם לא נכתב כפי הכחובה ולר"ך ב' גיטין ובשו"ת אבני לך מדעש מח"ע סי' קט"ז כתב דבמחלה כחובתה י"ל דלכ"ע אין לחוש לשם שבכחובתה וגם העלה שהד"ח לא כ"כ רק לחומרם בעלמא וע"ש סי' קט"ו ג"כ כן והעלה דודאי להקל א"א לסמוך כלל ע"ז ע"ש הי"ט אבל רומ"מ כתב שכ"ד אין הכחובה בידה כלל א"כ אין שום צ"ד לסמוך עליו ולא אדע מה הי' להרב המסדר ואצ"ו שהחזיק בידו מפני הכחוב בכחובה והביא בשם אחרונים המקילין בזה וכיון שאין כאן כחובה אשם מקום לדבריו כלל :

והנה מ"ט בח"א"ש סי' קמ"ד דגם שם הנכתב בפתקאות ללדיקים מועיל שלא יהי' נשחקב החס מיירי בשם שנשחנה מחמת חולי לשנות מזלו אלא שנשחקב וכיון שהוא כותב את השם לפני לדיקים הרי מחזיק בו משא"כ בשם מעריסה שאין בו קפידא אבל בבי' ע"ח שם נראה דבכל גווני סובר כן ובד"ח בהגהות מפסק עליו דכיון דלא נקרא בשם זה כלל מה חועלת בזה שהלדיק מזכירו בתפלתו בתשאי והלא כל רואה הגט לא ידע מזה וגם בס' אה"ש כלל ב' ושו"י חמוד שם חלקו עליו ומלבד זה הנה הוא מיירי אם הוא בעלמו כותב כן ומחזיק א"ע בשם זה וגם דוקא בכותב כן בכל עת לפני כמה לדיקים אבל מה שאצ"ו כותב שם בזה לפני איזה לדיק שבמק"א הרי גם אם א' או ב' קורין צפה את השם הוי בכלל נשחקב ומכ"ש כשאין קורין כן בע"פ שהוא ע"פ רוב רק בכתב שהוא רק דבר הבא ומודמן לפרקים ע"ל המיעוט הרי כבר נתבאר דמיעוטא דמיעוטא אינו בכלל פורחא. ואף שבשד"ח סי' מ"א אות ו' הביא קלמ מקילין דגם בלאו ופנים הוי בכלל פורחא היינו אם עכ"פ הם קורין בחמידות בשם זה אבל אם גם הם קורין רק לפרקים ע"ל המיעוט ולא ע"פ רוב לכ"ע הוי בכלל נשחקב ומכ"ש אם זה המיעוט הוא רק בכחוב ומכ"ש אם הלדיק דד במק"א דאף שדעת הגהת מל"מ פ"ג מה"ג בשם הנשחקב במקום כו"ג ונקרא בו במק"א אינו בכלל נשחקב מ"מ גם בזה יש חולקים וע"ש בשד"ח אות ח' וסי' ל"ט אות ד' בזה מדברי כמה אחרונים וע' שו"ת מ"מ סי' נ' במי שנקרא מעריסה מנחם מענדל ולס"ת מנחם ובפ"כ מענדל דאם כתבו בגט מנחם מענדל דמתקרי מענדל דכשר אבל אינו דומה לנ"ד כמוכ"ן :

והנה מ"ט הרב הג"ל מחשו' מח"א"ש סי' פ"ו ב"א ששמה עטיא חסיא ושם חסיא נשחקב ואין קורין בו כלל והכשיר והוא כנ"ד ממש אחפלא עליו דהם מבואר שהיתה חותמת בשניהם ואפי"ה כתב שהי' לדיק לכחוב גם שם עטיא אלא דכיון שהועד לפניו שכמה אנשים קורין בשניהם וגם ראה אגרות שבני ציחה כתבו לה בשני השמות וגם בכתב התעודה שלה (פאם) מערכאות כחובים שניהם ולידד דכתב מערכאות מועיל ג"כ (ובשד"ח סי' מ"א אות ד' פסק בפשיעו דהפאם אינו מועיל ולא ידע מהשו' מח"א"ש הג"ל ונ"ע לדינא) ולכן פסק דבדעבד מהני הגט שנכתבו ב' השמות יחד ולא יותר ובכוף תש"ו הוסיף לחלק בין אם נשחקב שם הראשון בזה חולקים על הב"מ בשם יפה ישראל אבל בנשחקב שם ב' י"ל דכ"ע מודו

המוכר ולפי דבריהם עבר לנגדס והעלים שלא כדת שגס אם ה"ל קו"ה לנגדס מכה חזקה המזינה לא הו"ל למינעד דינא לנפשי' בלא רשות ב"ד ולכן לענ"ד אין לו טענת חזקה לנגדס על להלאה :

ומה שהבטוחו שהעלים י"ש מסך כמה שגיס ורו"מ הביא מ"ם בחיבורי בקת"ע אות י"ב ולידד דבנ"ד היו רק טענת ספק והנה כמה שמקרינו שם אם חלים החשלומוין של הראנדע לכל יום בפ"ע ומיקרי הפסד מכיסו מלאחי אח"כ ראי' דמיקרי הפסד מדברי מנ"א ס' רמ"ד סק"ח ובענין הברור מלאחי בשש' שו"מ חליטאה ח"ג ס' קי"ט דבכפרים שא"ל לברר ע"י ישראל נאמנים העכו"ם אבל אני מלאחי בשה"ש לר"ת ס' תרי"ב ותרי"ג דמפורש דגס בדליכא ישראל אין שמאים עכו"ם נאמנים כי ימיס ימין שקר ע"פ וזהו כדברי החס"י וי"ד שהבאחי שם אבל אין נ"מ כ"כ דהא גס בטענת ספק וכלו להטיל עליו עכ"פ קב"ח כדוע. ובנוף דין המכס של הפר"פ שרמותי בקת"ע לסי' רל"א אות ל"ג שיש צו עיון רב הנה בענין זה ראיתי תשו' בכת"י מהגאון מהרש"ק ז"ל מבראד שהעלה דריו כמכס של"ק והביא מפייהמ"ס להר"מ פ"ו דביק דדוקא היכי דהמלך עשה קלנה מחמלה אלא שנתן רשות להמוכס ליקח גס יותר אז היו מוכס של"ק אבל היכי דמתחלה הוא בלא קלנה דדמ"ד וגם הגאון בעל שו"מ ז"ל השיב כן מטעם אחר וגם בשו"ת בר ליואי ח"מ ס' ט"ז כ' בפשי' דהראנדע הוא כדון שהארון יש לו זכות בעירו שלא להניח לנווג י"ש לאחרים זולת אם ישלחו לו כריכ ככל אדם שיש לו סחורה שיוכל לוקח כמה שירלה ואח"כ מלאחי בשו"ת הר הכרמל ח"מ ס' ל' שהעלה כן שציד הארון לגזור שלא ידורו בארצו עד שיסנו לו ממשקין כו"כ ע"ש והנה מה שיש לרון דמ"מ אי' לתבוע על העבר ראיתי בשו"ת מגדל השן ס' מ"ח תשו' הגאון מוהר"כ ז"ל אבד"ק ראווא שפסק בפשי' שיוכלו לתבוע גס על העבר אך בנ"ד יש לרון דכיון שהחיוב מסיס דד"ג ודעת הש"ך ס' שפ"ו דבסוגג פטור ואני מלאחי בשו"ת מהר"י מברונא ס' רכ"ג שגראה מדבריו להדיא כהש"ך דכל דבשעת מטעם עבד בהיתרא אף שאח"כ בירר חבירו ששעה שלא כדון אין צו משוס דר"ג וע' מח"א ה"י נוקי ממון ס' ו' בשם רמב"ן ותשו' שאלת יעב"ץ ח"א ס' פ"ה באמצע התשו' א"כ י"ל דבנ"ד שהוא תבע חזקתו ולא שמעו לו ולא רלו ליתן לו שטק ולהילל א"ע עשה י"ל דלא מיחייב מדר"ג

ובדבר מה שמסרוהו הנה הגס דקיי"ל גס בקנס דדמ"ד כמ"ס בתשו' מצי"ט ח"ב בשניות ס' קל"ח ותשו' ח"ל ס' ע"ב ואני מלאחי מפורש כן בתשו' הרשב"א ח"א ס' תרי"ב ומפורש שם דגס אם דד"מ ליתן הקנס לאחרים למי שירלה דדמ"ד ע"ש מ"מ בנ"ד שעשו כן בלא רשות ב"ד בודאי מחויבים לפלותו אבל מעתה והלאה יהי' מותרה ועומד בנ"ד שא"ס יוסף להזיק להם יהי' להם רשות למסרו :

סימן רנד

להרב המאה"ג וכו' מו"ה יהואל איבל

הכהן ז"ל מו"צ דק עיר ישן :

מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו בראובן שיטב בשכירות צבית ומנות של שמעון זה ט"ו שנה וקודם ר"ה העבר חזר ושכר להלאה בשכירות מוקדמות לעשר שנים בעד תשעה מאות ותמשים ר"כ ונתן לו תיקף ג' מאות ושיסן לו המוהר אחר יו"כ ואחר איזו ימים חזר ש' ושלח אליו איש שקנה ממנו עורות שיסן עוד ע"ח השכירות רכ"ח ר"כ ונתן לו וועקסיל כמו לא ה"ל מנות וסילס אח"כ וזאת התנה עמו לראובן בשעה שכירות שיעמידנו בטח בכתיבס המועילים בדי' ודא"ה ועשו כח עברי ע"ז וככה צו געשעה בחיוב ושעבוד גמור בקגא"ס וצבוחס לבית הנאטריון לעשות הכתיבס א"ל שא"ל להבטיח רק באופן ששעה על השכירות טאבילאזיאן ומיחן ש' לעשות כן ור' טוען כי אולי ימכור ש' הבית במשך הזמן ובדיניהם בטל השכירות בלא עתבלע וגם כי שמעון איש זקן ופן יפול ח"ו לפני יחמי ובאו לפניו לר"ה ופסק ע"פ המבואר בסי' רמ"ג ס"ע דבאל' זכה ואכתוב השטר כיון שזכה א"י לחזור מלכתוב השטר וכיון דשכירות קרקע נקנה בכסף בלא שטר כמ"ס בסי' קל"ה ס"ט לכן מחויב להבטיח באופן המועיל בדיניהם כיון שבדיניהם אין הקונה יכול להוציא השוכר ואח"כ ערערו על הפסק עפ"ד הצי"ע ושאר אחרונים שבכ"ז ש' ס' שט"ו שאין הקנין חל הו"ז שכירות הקדום דהוי דשלב"ל וא"כ אול המוחזק

ט"ז שהרי הלוה טוען שהי' מוכרה ללרף הכל בקרן וליתן לו האק"ט מפני שתיירא שלא יגשנו בתוקף דא"ה ואף שבסי' פ"א סל"א וסו"ע סק"ד מבואר דלא הוי אונס מפני שהי"ל למסור מודעה בפני עדים ח"מ הרי בסי' ר"ה ס"א לסי' י"א שבהג"ה דנעיין שראו עדים נתינת המעות והטעם דכיון דידעי' בלונסי' על המכירה מהזמ"א אכסוהו גס על ההודאה כמ"ס הסמ"ע שם והרי לא מסר מודעה וז"ל דהודאה כמתנה דסבי בלונס' בלא מודעה והאר"ך בזה . והנה כבר כתב בנה"מ כ"ס' פ"א דהודאה ל"ה כמתנה ועוד דבנ"ד הרי נתן לו עוד ו' מאות ר"כ במוזמן בהלוה עבור זה ועוד שהרי בנ"ד אין זה אונס כיון שדמינא הי' ציד שמטון לתבוע המעות ולגבות מן הבית כמ"ס בח"מ ס' ק"ג ס"ה ושם בהג"ה שאין מרחמין על הלוה לומר כי"ד טוילא הלוה מביחו מסוס דבר מועט ומכ"ס בנ"ד שהי' דבר מרובה וכבר כ' בתשו' הרא"ש שהובא בב"ש א"ע ס' ק"ח סק"ח דהיכי שהדין עמו אינו אונס ולא דמי להא דסי' פ"א סל"א דהתם לא הי' כתוב הפרעון בשטר וכתיירא מאונס שלא כדון משא"כ בנ"ד וגם מה ששעה א"ע לסיקוועטער כיון שלא שילס לו חובו עשה כדון ואף דאפשר עשה שלא ברשות ב"ד ולא הזמין אותו לר"ת כבר כתבתי בתשו' לק' זאבנא בשם כתבי הנה"ק אבד"ק בוטשאטש ז"ל דבדבר ברור שאין עליו טו"מ אפי' עשה שלא ברשות ב"ד אין עליו איסור בזה"ז שאין יד ב"ד תקיפה ועוד שא"ס הי' רולה לעשות ליטאטליאן הי' בידו לעשות ברשות ב"ד :

ומה שכתבתי בתשו' שא"י לומר להלאה לא הרוחתי שהרי אם הי' משלם החובות הי' מוכרה למכור הבית ולי"ה מרויח שכר הבית א"כ ע"י מעותיו של זה הרויח שכר הדירה ורו"מ פסק ע"ז מדברי הח"ד ס' קע"ב סק"ב בדיון השכין הי"קבל עסקא הבית לנותן ואח"כ טען שלא הרויח והנותן השכיר הבית לאחרים דמחויב להחזיר השכר לבעלים להסבורים דמשכנתא בלא נכייחא הוי ר"ק והרי הנכסת הדירה הוא הרויח עכ"ד לק"מ דהתם כשקבל ממנו המעות עליה"ע לא הי' הבית עומד לימכר עבור חובות אלא שא"ס לא הי' נתון לו המעות לא הי' עוסק במסחר וכשקבל המעות עסק בהמעות במסחר וכשלא הרויח צו פטור משלס עסקא ולכן לריך הנותן לשלס שכר דירתו אבל בנ"ד שהי' דחוק ע"י החובות וא"ס הי' הנותן דחוק עליו אה השעה לגבות חובו הי' נאלץ למכור הבית א"כ ע"י מעותיו של זה הרויח שכר הדירה ושפיר לריך לשלס . וע"י בשו"ת שו"מ מה"ק ח"ג סוסי' ק"ס שכ' כה"ג ממש (ועמש"ל ס' קט"ז בזה) ובמק"א הבאחי מ"ס בשו"ת הגר"א רמה ס' י"ט שגראה היפוך מזה וביתרתי. דלק"מ דהתם מיירי בלא הי"ע :

סימן רנג

עוד להרב הג"ל

ומה ששאל בדיון רחובן שהי' שענקיר כמה שנים בכפר אלל ערל רינדאר ואח"כ שכרו שמעון ולוי הראנדע ולא רלו ליתן לו שטק והוא מכר י"ש בהעלמה והפסיד להם הרבה והעריכו ד"ז לפלליהם ומענישים אותו בסך עלוס והוא טוב"צ מהם שיטנו לו השטק להלאה שיש לו חזקה בזה וגם תובע מה שמסרוהו והזיקו לו כך העונש והם תובעים מה שהפסיד להם כמה שנים במכירת י"ש ורו"מ כ' דכיון שהחזיק בזה כמה שנים בפני העכו"ם ובפני אביו ואחיו וגם אלס לסירוגין הוי אומנתו בכך ואין צידס להשיג גבולו והנה הגס שמבואר בשו"ת ד"ח ח"א חמ"מ ס' כ"א דמי שהוא שענקיר אלל הארון יש לו חזקה אבל היינו שאסור ליהודי אחר להשיג גבולו ליקח השטק מהארון אבל אם יהודי שוכר אח"כ הראנדע נלע"ד שאין להשענקיר עליו חזקה שהרי גס מלרנות קיי"ל דבמוכר בהמתנה ליכא דדמ"ל שצד מוכר לומר שזהו אינו בטוח אללו וכן אפי' בהנטיח ללוה ללות לו וכחך השט"ח יוכל לחזור בו לשי' הרשב"א דיוכל לומר שאינו מאמין לו כמ"ס בסוסי' ל"ט וע' תשו' פ"י ח"ב ס' ל"ב דלא קיי"ל כהרמב"ן החולק ודלא כהש"ך שם ומכ"ס בנ"ד שהם חכרו העסק בהיתר אך יתכן שיוכל השענקיר לכופס ליתן לו שטק אם אינם מאמינים לו שלא יעלים מהם וחושדים להזו בזה ובפרט שכבר עשה כן לנגדס ומכר י"ש בהעלמה לפי דבריהם והרי אפי' במשרת מו"ז כשחשש שיגבולו יוכל להוציא כמ"ס יסי' תכ"א ס"ז בהג"ה וע' מל"מ פ"ג מעבדים ה"ה ושאילת יעב"ץ ח"ב ס' ל"ח ומכ"ס בנ"ד שהוא בא רק מכה חזקה ומעולס לא החזיק רק באופן אם יהי' נאמן בעיני

וקי זאלאזין למוכרי קומה דקהלחכס ע"י ערלים צלל
 ישראל שומר והקונה היי צסקים צלל כקות עליהם
 והסקים הפירים היעצו וחסוונים צמותם וכפי הנראה
 נסע עוהם ישראל עד כפר סמוך פרסה למוחייק
 וציוס הי לעח ערצ צבואם ללין צכער הייל מזר
 השומר לציוו וציוס הייל היו עכני שלג וכשלשה שקים
 נחלהלמו קלה צקרון הי והלינו אותן לצדס והקונים
 לא פשעו צזה כלום והס עניים ודלים.

ר"נ ויחשס לחוח השלג כצר הביא רוי"ט דברי
 מני"א סי' תס"ו דל"טו ריקוד צנפלו מוס
 על הקומה וחמר שכתייצט הקומה ומדברי הע"ז סי'
 תניג סי' ק"ב צ' צש"י תוס' ונהי ריקוד ואפ"י קודס
 פסקא דל"ט וביעור דקומה היו לה צלל וצפרט צשלג
 דאפשר שלא נחלהלח הסק צלל פנים כלל ומסקמ
 יס לחקל עכ"ד והנה כצר רוח צשע"ת לתשו"י פ"י
 סי' ט"ו וסס מוצור ג"כ דכיון דקיי"ל דצלל צלל
 ח"ט וביער וקומה אף שכתייצט היו לה צלל והמורדכי
 צסס כ"י מויכ"א צע"כ דק"ל דמחר וביער וע"ש שהוכיח
 והמורדכי דהיכי דמנהל הקומה תמיד יס קי נגד חשט
 חוץ ע"ש.

אך צגוף דין קומה צקומה הי' היו לח צלל האמרוניס
 לא הביאו דברי רמב"ם פ"יג מתרוומות ה"ד
 דמפורט דהוי כיצט ציצט ומולחתי צמלי"ט פ"ח ומוסכב
 ומוטב הי"ד שהעיר צזה אצל כ"ל דאי כינח דהוי
 כיצט ציצט יס לל להקל להניח מעט קומה מכל
 שק וכינוח לכל דפרים מוכוצ פריש [ואף דהמק"ח
 סי' תס"ו העלה דגס צמיעים יס צילה אצל כדאי
 הס המורדכי וצ"ח ומו"ח ללרף דעחס להקל וע"ש
 צח"ח קק"ה צסס פרי"ח] דהא קודס פסקא אין כינו
 עוד צאיסור חוץ והוי כפי"ט קודס סכודע האיסור
 וכמ"ס המג"ח סי' חל"ט סי' ג' כה"ג וע"ש צפומ"ג
 שרנו לרדכי הה"ט פ"ב וסצנח כעין סצרח זו ולש"י
 המוקלין גס צצנים האמרוניס ללא כחשו"י ד"כ אי"כ
 צכ"ד סכוכר לחכשים רצוס כל הי יחלה שהוא לקח
 מן הסיחר והכל מותר וצפרט דכ"ד י"ל דשנח
 לא ככנס השלג לפנים ואפ"י צספק דרוסה וקילין
 צספק לא על היכי דאיכ"א עוד ספיקא, וצש"ס דצ"ב
 כ"ה ע"ב ורש"י ותוס' דלש"י רש"י אלינח דר"ח צספק
 ציאה מותר צמד ספיקא וכצנן מודו צס"ק וע"ע
 צש"ס דע"ז דף ע"י ע"ח מורח טרי וכו' ורש"י סס
 דש"י לן ספק ציאה מוספק מוגע ע"ש וע"י תוס'
 ססס"ס ט"י ע"ח ד"ה וחס"ל וסרי קיי"ל דאין מחזיקין
 ממוקוס למוקוס וצפרט מכלי לכלי לש"י סרצ"ד פ"י
 מוסח"ט לכ"ע אין מחזיקין וע"י מוס"ו סי' ק"ה קק"ג דעכ"פ
 צמושהו דרצנן יס לסמוך ע"ז וע"ע צטרו"ז יו"ד סוק"י לי"א
 כעין זה וה"כ אין להחזיק ריעוחא סכוכס הלחלוחית
 לפנים דהא חפילו חס ככנס לפנים יס לססתמק
 שמוח לא נחוץ ושנח הלכה כהסוקצרים דמוכני ריקוד ולכן
 מולד זה יס להקל.

וכו' ע"ש ודו"ק ונלחתי צפומ"ג ח"ט סי' תס"ז צח"ח
 סי' כ"ה סכתב דהיכי דקיי"ל להקל ואיכ"א דיעה
 להמנויר מוחיב לוקח לשלס וצמוהר"ט"ח פ"ה דצכוכוח
 צסס דצ"ב ח"י רעצ"טו פ"ב וחתוומה לכל שהוא
 רק מוורח להמנויר הי"ב לוקח לשלס ולא מפני
 חקידותו יפקיד מוכר ע"ש וא"כ הרי גס הא דמוחיריס
 צלל הפ"טו הוא רק מוורח כמ"ש צח"ט צהקדמותו
 וגס מ"ש רוי"ט ונהפומ"ג ח"ח סי' תרנ"ו ח"ח סי' ק"ק
 הי דשליח שקנה דצד כשר מולד הדין ולא מנולח
 מהמוצמר ללא היו סינוי צשליחות הוא קלה הערה
 לכ"ד.

רנחנור לענינינו דהנה רוי"ט העיר עוד דאכתי יס
 לחוש מפני שה"י ציד עכו"טו צלל שומר
 והנה מ"ש צסס הכר"ט שהביא צסס ח"ט ח"ח סי' ס שהחיר
 חס הכיח קומחא דפסחא ציד עכו"ס צלל שומר אין צדי סי'
 הייל וצצנה העצר נשלח לידי שו"ח צרכי"ט מרצ הי'
 מרוסי"א וסס סי' ד' האריך צדין נשלח צלל חוחס
 ד"ש לאקור והביא משר"ת לי"ל החדש מהגה"ל מ"ל-
 צחווי"ט חל"ח סי' כ"ה שהאריך צענין זה והעלה
 לאקור צלל מוחס אצל צחותס הי לירף כוה סניפין
 להחיר וכיון שהסקים היו חסורים יפה ונפכים
 ומחווים יס להחיר צהפ"טו גס לצי לילות ראשונית.
 ועו"ש צחשו"י מהרש"ם ח"ח סי' כ"ג.

סי קצ"ה

להרב מ"ה **צבי יצחק רוי"ט** נ"י מ"צ דק' **מא"ש**
צי"ס

מכתבו הגיעני וע"ד סרו"ד צצא לפניו צראוון שעשה
 לפני י"ד שנים פענדינג לשמעון צד"ח"ה
 צלל רשות צ"ד זערב לוי צעד דצצרים סכתב שליח
 העכני למשכון וכסאלרו דצצרים צצית שמועון וצמוטך
 הזמן י"ד שנים מוח שמועון והכיח יתוים והמוטכנות
 נחסרו ועחה חוצע ראוון אח לוי מולד ערצותו
 ורו"ט פסק ללא קנה ראוון סמוטכנות ככל דהוי
 חפיסה ע"י ערכאות ולא הוי מוחזק כלל ולא דמי
 להחזיר המוטכון עפ"י הערצ דצנ"ד גס הלוה הי'
 פעור מדינח מליחן המוטכנות ודמי להא דסי' קכ"ט
 צש"ד סי' כ' וצנ"ז והגה"ט ח"ב סס דהיכי דהוי
 אסוכתחא ואין השואל מוחיב גס הערצ פעור והיכי
 דלר"ך קנין גס פעור אינו מועיל כמ"ש צשע"י הי'
 סס וגס הביא דברי שעי"ט סי' קל"ב דהיכי דהוי
 עצירה ואשלד"יע גס הערצ פעור וכ"ד שעשה צלל
 רשות צ"ד לכ"ע לא נסתעצד הערצ עכח"ד והנס
 דצצר מוח שעשה איסור למוטכון צלל רשות צ"ד לא
 חרע איך היו סגנון סחוב ואס אולי כצר נהסי"ב
 צצ"ד וכתחייב לשלס אי"כ אף שעשה אחי"כ צלל
 רשות צ"ד ליכא איסורא כמ"ס צשו"ת מעו"ד מ"ג
 סי' רס"ח וג"ולה מו"ו מלחתי צכתצי הגה"ק אצד"ק
 צועטש"טט ז"ל דצמוצ צכור שאין סלוה מוכחשו"ו כלל
 ח"ל רשות צ"ד צוסי"ז שאין כח צ"ד יפה צוסי"ז כלל
 ורק מולד מוח חקידותו יקס רשות מנ"ד וע"י חשו"י
 נל"ד סי' כ"ב צאמלע החשו"י וצפרט חס סלוה
 מוחק לאלס או שדרכו שלא יכד לרין ע"י השמועות
 וכדועה וע"י צי"ש"ס צ"ב סכתב דלגני צגב אלס ח"ל
 רשות צ"ד כלל ודלא כמ"ס צח"ט סי' כ"ג.

ואלו באים לחייבו רק ע"י שהמזיר משכון על פיו איב ודאי הדבר צרור דכל זמן שלא זכה המלוה בהמשכון לא הוי כהמזיר על פיו איב הרי מוצרך צדין פי שצוה"ד ובנימוקי" פיק דבי"מ צביחור ש"י ה"י הלוי דמשכון שלא צטי"ה לא מיקרי הילך דהמעות אין קונות לו דכבר ה"י מלוה ובשלמה ע"י צטי"ה צ"ד בזה"כ הוא דקרי ל"י מדר"י והוי כאלו הגבוהי לו צ"ד ולא מה אינו נעשה מטלטלין אלל ציו מה"מ אלל כשנתן לו המשכון בעלמו אפי" ע"י משכיה לא קנה כיון דהוי רק למשכון ע"ש איב צ"ד שנעשה רק ע"י שכתב השליח הערכי המפלים איב לא מייצעי"י אי נימא דהפיסה ע"י ערכאות גם דיעבד ל"י ועי צמונים וכה"מ ק"י אי וק"י ד"י שהשאינו ד"י צמסק אלל צמט"י רשד"ס חש"מ ק"י קמ"ה מוצרך דגם דיעבד ל"י ועי"ע חש"י כו"צ מ"ה חו"מ ק"י ל"י וציתור הדבר מוצרך צמ"ה פני ילחק הפסדרי חש"מ ק"י כ"צ צלוךך והצי"א מכוה שו"ה גזס ומסיק לריכ"ל דגם דיעבד ל"י חפיסה בערכאות אך דנצי"ד אס ה"י מוחר לו לעשות הגצ"י כמס"ל י"ל דמח"י החפיסה דיעבד אלל עכ"פ היינו צמסק צצ"י כד"ן אלל צנ"ד לכ"ע לא זה כלל צהמשכנות דודאי לכ"ע לא דמי לגצ"י צצ"ד דש"ה דגז"ה"כ הוא ש"ה"י כאלו הגבוהו צ"ד משאיב הכא ולא עדיף מאלו נהן ל"י בעלמו המשכנות והרי לשי" כמ"פ דמשכון שלא צמעה הלוחה לא מיקרי הילך הרי גם צמשיכה לא קנה והמחוקק יכול לוטר ק"ס ל"י וצפרט דצ"ד לא עשה משכיה כלל ורק מה שכתב הפרכי למשכון ובכתיבה זו לכ"ע אין להמלוה צו צנ"י כלל מדיכ"ל וצפרט שנעשה ע"י עכ"פ וענה"מ קוס"י קפ"ה אך צזה י"ל עפ"י"ד כו"צ חו"מ ק"י ל"י דגני שרי המלך עדיף דהוי כצ"ע"כ עב"ד ויש לחלק וקלרתי דצל"ה"ה אין כאן שום צנ"י כלל מדיכ"ל ואף דמוצרך צבה"ה ק"י קיד ק"צ דמה שגבה דד"מ מיקרי גצ"י ולשי" קמ"ע גם צלוה ישראל מה שגבה צה כצ"ר חלקו עלי"י החמו"ס וכה"מ סס ובמוק"ח הארכתי צזה מדצרי מהר"ע צמכיות חו"מ ק"י ו"י וקלוה"ה רק"י נמי"ה והצחתי מדצרי קמ"ע קוס"י ול"י וקמ"ע קוס"י שס"ע וכחצתי מדצרי רמ"ח ק"י ול"י סס כנ"ד דצרי חש"י צ"ח ק"י כ"ו שרמ החמו"ס וגם לפמ"ש צמסק ציה אצרהס לחו"מ לקי"פ דצרי קמ"ע היינו צנעשה הפענונג דל"ה"ה צמסקמח וכלן שכיסה וקצרו וקצרו עליהס דד"מ משאיב צכ"ד וכיון שחמלוה לא זכה כלל בהמשכון ומיל"ל לא חל הערבוה כלל וצפרט שנמשך זמן רב כזה ועי צצ"י ק"י קכ"ה מחודש ג' צסס צעה"ת צדין לא הלוה אלל לאחר זמן ושחק כנה שנים ולכן יפה ל"ן רוי"ע דהענב פטור והמעעערים והפנקסים לא צדעה ידצרו והדין דין חמה לאמחמה של חורה.

על החטים שמורים וצמולג החוקך דש החטים שמורים ומימחם והניחם לחיך שק"ס ולא ה"י ניכר שום נקב צמק"ס והמוכר מוכר החטים לכמה חששים ורבים כצ"ר אפו המלות ולצוקף כשנשאר רק רנע א"י מללו לוחח עכצרים הרצה וגם הלוקחים וקודם חפשו צמטים הנשאר"ס מוטע ועטע צידס מללו ג"כ כן ור"מ הצי"ל מהש"ע ק"י חס"י וצ"ה רח"י דל"ח"ת צהמה אינו מחוץ אלל לריך לרקד משום צל חשקלו אך דיש לחוש שמהל השחינו העכצרים והצי"א מה"ל דק"י חס"י ק"ד וק"י דלא מחזק"ן איסור"ל.

ורג"ה צגוף דין מ"י דעכצרים כצ"ר הצי"א צמ"י ק"י ק"י ד צסס המודכי דגם בהשחי"י על חטים אין חישש"ן לחימוץ עד שיראה החימוץ לפכ"י אלל צסס אגודה הצי"א דס"ל דמחוי"ל"ן אלל צח"ר סס קק"י כחצ דמשומע מונהר"ל וצ"י דכל מ"י של צהמה וכלל ועכצרים מחוץ וצמ"ל כחצ אף דעכצרים שהשהינו על החטים פליגי אס מחוץ אס נראה ציקוע מ"י צקמח ודאי מחוי"ל"ן וצמגודה כחצ עכצרים שהשחינו על החטים וכחייצשו מוחרין אס אינס ניכרים ונטלים צרוז ואף דמ"י צהמה אינן מכשיי"ס כו"ש הרמב"ם פ"י מטר"ל מ"י מחוי"ל"ן וק"י"ס דיש להחמיר צכל מ"י ולוחח לחה ע"ש אלל מוצרך דכ"ז דוק"ל אס נראה ציקוע או שגודע שהשחינו אלל צלא נודע הוי ק"ס שמהל לא השחינו כלל ושמהל לא נחמולו החטים ע"י מוטע השתן וחמ"ל נחמולו שמהל ה"י פחות משיע"כ ק"י ועי צדרישה ק"י חס"י ור"י סק"ה צדין אי"י ג"ודע ממה נחלחלה דע"י ק"ס כח"י מוחר לאכול"ו ס צמסק וגם הרמ"ל מודה ע"ש.

ורג"ה צשו"ת כ"ס חל"ה ק"י פ"ח נשאל צדין חטים שנשכו מהס עכצרים וגם ה"י צהס לוחח עכצרים אס מוחר ליקח מהס למלות שמורה והשי"ב להחיר ואף דהצ"ה כחצ דלריך לרקד ולהוכיח הלוחח משום דמאי"ס כאן לא מלי"ס כ"כ אך למ"י שמה"ס צעי"כו יחמיר שלא יקחס למלות מלוה משום הקריצוה לפחח"ך ע"ש ולא עלה צלצ"ו לחוש שמהל השחינו העכצרים והיינו מטעמ"ל דכתיבנ"ל וצמ"ן חשש מ"י"ח"ס הי"ל עמ"ש צמייצרי דע"ה ליו"ד ק"י ע"י ק"י ד"י.

ורב"ן יוכל להחיר המלות שכצ"ר אפו וצ"י נראה דהחטים הנשאר"ס צ"ד המוכר לא יקמו מהס למלות שמורה וצ"ה ילורף ג"כ היתר דכל מה דפריש מוצ"ח פריש כיון שלקחו ק"י"ס שגודע האיסור ולכן לחון שכצ"ר לקמו מהס ומי"ש מן הקצוע יוכל להחירם ויאללו עני"ס וישצנו.

פ"י קצ"ו

הרב המאה"ג מ"ה **מרדכי בה"ן** נ"י אבדי"ק האונין הסמך לראדוויל ברוסי"א.

פ"י קצ"ו

ל"רב המאה"ג מ"ה **ישראל איסר אייזענבערג** נ"י מ"צ דק' באראווס"ה.

מכתבו הניעני וע"ד שאלחו צמ"ה שכתב קופר א"י שנמללו חיבות ציה שמו שאינס צמל"ש שמועד ורו"מ הצי"א דצרי הנמ"ל ושי"ך ק"י רע"ג ודצרי הנו"צ ק"י ע"י וצמער אסג"ס פסק שאין להולי"ח אחרת אס נמל"ל צמעה ומ"י לריך לחקן וגם כחצ שלריך לחפ"ש ולהגיה כל חס"ה כיון שעת"ה הקופר צדצ"ר פטור שכל הקופרים יודעים ומחרי"ס

מכתבו הניעני וע"ד שאלחו צמל"ח שאל"ר חטים שמורים ערך ג' קל"ך ולא דש לחוחס והניחם צמפעל"ר צעל"י על סק"ס סמוכחים על הקונות וס"ו שס שמורים של הנולה אחרת מוכחים

הרב מרדכי אליהו

יחס ההלכה לחוקי המדינה

ראשי פרקים

דינא דמלכותא ותקנות קהל
 היחס לדיני עונשין כיום
 היחס למערכת המשפטית
 האם יש להתקין בימינו תקנות רבנות?
 דוגמאות לתקנות

דינא דמלכותא ותקנות קהל

יש לדון בכך משתי בחינות. ראשית, דינא דמלכותא. כלל זה אומר כי חוקי השלטון וסדריו מחייבים במה שנוגע לנהול עניני המדינה, כתשלום מסים וכד'. (עיין ברמ"א סי' שסט סע' ח' ועיין ש"ך בסי' שנו על סע' ז' ובסי' עג סע' יד – ובלבד שלא יהא נגד התורה).

עם זאת כבר סייגו ראשונים (רמב"ם הל' גולה ואבדה פ"ה יד; רא"ש בשם ר"ת נדרים פ"ג סי' יא; שו"ת הריטב"א סי' נג, שו"ע חו"מ סי' שסט, ח) בכך שהמלכות תשווה גזרותיה, ולא תפלה בין קבוצה לקבוצה. כך היו מקרים שרק היהודים נדרשו לשלם מס מסוים, ונפסק שחק כזה אינו תקף. אע"פ שנראה מהרמ"א בשו"ע שם סי' שסט סע' ו' שהוא פוסק אחרת, כבר מעיר הגר"א שם בסק"ג כי הוא סותר למה שכתב בסעי' ח, שם הסכים לדעת השו"ע הנ"ל.

מכאן שעקרונות חוקי המדינה תקפים, אלא אם כן יוברר שאין היא משהו גזרותיה. למשל, אם יוברר שהמדינה נוטלת כספים מאזרחיה שלא ביושר, פוטרת, לגמרי או חלקית, קבוצות או מוסדות הקרובות לשלטון מתשלום מס ואינה נוהגת כך ביחס למוסדות דתיים, או גם תומכת בכסף ועזרת לסטודנטים יותר מאשר לבני ישיבה, הרי שאינה משהו גזרותיה, אם כי הדוגמה השניה מסופקת בעיני, שכן כאן אין המדינה נוטלת כי אם רק אינה נותנת כשוה, והוי כמחילה או מתנה, ועיין פ"ת סק"א.

עוד דוגמא, אם יוברר כי המשטרה באופן עקבי מתיחסת באיפה ואיפה למפגינים דתיים לעומת מפגינים אחרים הרי שיש הפליה שלטונית, וכבר היו דברים מעולם אם כי כיום המצב שונה לגמרי. שנית, תקנות הקהל: לתקנות קהל תוקף של דין ממש, ראה תוספתא ב"מ פ"א וב"ב ח, ב ט, א. אמנם הרמ"א (בחור"מ סי' לז סעי' כב) מתנה זאת בכך שהמתקנים יהיו בני תורה הכשרים לדון, דבר שאין לומר על רוב חברי הכנסת שלנו. ועיין בבאה"ג סוף סי' קנו משם הב"י. עוד נפסקה הלכה כי התקנות צריכות אישור "אדם חשוב", תלמיד חכם מחשובי הדור, אם כי יש מחלוקת אם אישור כזה הוא לעיכובא (ראה שו"ע ורמ"א חו"מ סי' רלא, כח, ונוה"כ). מכאן עולה שלחוקי הכנסת אין תוקף של תקנות קהל ממש.

אמנם יש גם אפשרות שאגודים מקצועיים וחבורות שונות יתאגדו ויסדירו היחסים ביניהם, והמדינה תתן להן תוקף חוקי. כמו שהגמ' בב"ב ט, א מטפרת על הסכם פנימי של הקצבים, לפיו הענישו את העובר על קיצתן. כך יכולים עריר, רופאים, בעלי מלאכה וכו' להסדיר עניניהם, וחק הכנסת שיאמץ הסדר זה מחייב, שכן נעשה בעצה עמם וקבלהו עליהם. אותו דבר אפשר לומר אף על חוקים שנוגעים לצבור רחב יותר, כחק בתים משותפים שמסדיר יחסים בין שכנים, והצבור קבלהו עליהם. עיין שרע חר"מ סי' כא. ועיי"ש לכנה"ג באורך בדיני מנהגים בענין ממון מתי מהייבים. יתר על כן יש לומר על חוקי תחבורה העוסקים בחיי נפש ממש, כשכל אורה סומך על חבריו למשל, שבאשר הוא חוצה את הרחוב באור ירוק בעל רכב אחר לא יטע באור אדום. וכן כשקבל את רשיון הנהיגה הסכים לחוקי התנועה, ואם לא יקיים משלם קנס. כל זה תופס מצד קבלת הצבור, אם כי אינו דין תורה ממש, כאמור, ובתנאי שהסדרים אלו לא יסתורו דין תורה, וכאמור נעשו מדרת חכם. ועיין שר"ת הרשב"א ח"ג סי' תא ותשב"ץ ח"ב סי' קלב.

היחס לדיני עונשין כיום

זו בעיה קשה. מחד, אין להעלות על הדעת שהבורה כיום יכולה להחייבם ללא מערכת דיני עונשין. לו זכינו והיו שואלים אותנו, ואנו הרבנים היינו מגיעים לדעה אחת, היינו אנו מתקנים חקנות בנידון, למשל, מאסר לגנב, אך בינתיים כל עוד אין תקנה כזו, הרי טפק רב אם אפשר לסמוך על חוקי המדינה. אין לומר כאן "קבלו עליהם", שכן מדובר בעונש כמאסר שהוא נגד דין תורה. בדין תורה גנב משלם ולא נענש בגופו. אמנם לצבור יש סמכות לתקן תקנות בנידון כאמור, אך שוב אנו חוזרים לאמור לעיל, כי תקנות כאלו תקפות רק כשנועשות ע"י בני תורה, ועיד אדם חשוב. בכלל יש להעיר כי כל הנישה המשפטית העונשית, בעיקר בדיני הראיות, כיום אינה תואמת את זו של התורה. השופט מקבל בערכאה חילונית עדים פסולים בעיני ההלכה, כולל הודאות בעיר, מתרשם, שוקל ומעריך פלוני על פני רעהו. בהלכה יש קריטריונים יותר קבועים. שני עדים בשרים, ואין ענין להתרשמות, אלא אם כן חש הדין שהדין מרומה, שאז רשאי הוא להסתלק (שרע חר"מ סי' טו, ג). יש רשימה של עדים פסולים ובשרים שמעירים, ולא תלוי ברשם שהם עושים. מכאן נובע שכל השאלה של עד מזינה – מקבלת מימד אחר. כל המערכת החילונית שונה כאמור, שט אפשר לקבל עד כזה שנוגע בדבר, ולשקול אם ועד כמה להתרשם ממנו ולהאמין לו. בדין כל נוגע פסול. ואם עשה עבירה, ויש הוכחות לכך, הוא פסול גם אם הוא נקרא "עד מדינה", השם הזה אינו מכשירו. עד המדינה הוא פסול. ואם אין עדים לכך, רק ע"פ הודאתו, אין אדם משים עצמו רשע והוא כשר מבחינה זאת ופסול מדין טובות הנאה שמקבל לדבריו. וגם מדין אין אדם משים עצמו רשע אין עושים אותו עד לכתחילה (רמ"א דור"מ סי' לד, כו, ושרע סי' צב, ד). אמנם אף בהלכה אפשר לחקן תקנות. כגון, שעד קל – דעת פסול, ואז יש חופש מסוים לדין החלטי כי עד זה נופל למסגרת זו ואינו אמין, אך כללית דיני הראיות יותר קבועים וחתוכים כאמור.

היחס למערכת המשפטית

על מערכת דיני העונשין והראיות עמדתי כבר. באשר לטכסוכים ממוניים ברור שבתחילה יש

לפנות לביה"ד הרבני, ולא לשיפוט האזרחי החילוני שאינו דן לפי דין תורה. (וראה ב"י בשם הרשב"א חו"מ סי"ס כו, וז"ל: כתב הרשב"א שנשאל על אחד שמתה בתו ותבע את חתנו בערכאות העכו"ם שיחזיר לו כל הנדוניא בטענה אע"פ שבדיני ישראל הבעל יורש את אשתו כיון שהכל יודעים שהם הולכים בדיני העכו"ם הרי כל הנושא אשה שם כאילו התנה כן וכמו שאמרו (כתובות סז) גמלי דערביא אשה גובה פורנא מהם לפי שסומכת עליהם, והשיב כל דבר שבממון תנאו קיים ובאמת אמרו שמתנן בכענין זה אבל לנהוג כן מפני שהוא משפט העכו"ם באמת נ"ל דאסור לפי שהוא מחקה את העכו"ם וזהו שהזהירה התורה לפנייהם ולא לפני העכו"ם, ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון, שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו חוקות העכו"ם ודיניהם ולא אפילו לעמוד לפנייהם לדין אפי' בדבר שדיניהם כדיני ישראל והמביא ראייה לזה מגמלי דערביא טועה דכתובה מן הדין היה לגבות ממטללי דמיניה ואפי' מגלימא דאכתפיה אלא ששמו רבנן שאין סמיכת האשה עליהם משום שגבייתם לזמן מרובה ובערביא שכל עסקיהם בגמלים סמיכתם עליהם אבל ללמוד מזה לילך בדרכי העכו"ם ומשפטיהם ח"ו לעם קרוש לנהוג ככה וכ"כ עתה יוסיפו לחטוא לעקור נחלה. הסומך על משענת קנה הרצוץ הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה ועוקר שרש וענף והתורה מידו תבקש ואומר אני שכל הסומך בזה לומר שמותר משום דינא דמלכותא טועה וגולן הוא ואפילו גולה ישיב רשע מקרי כדאיתא בפרק הכונס (ס:) ובכלל עוקר כל דיני התורה השלימה, ומה לנו לספרי הקודש המוקדשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני העכו"ם ויבנו להם במות טלואות בבית מדרשי העכו"ם חלילה לא תהא כזאת בישראל חס ושלום שמא תחגור התורה שק עליהם עכ"ל). אמנם עדיין מסתפק אני אם צריך קודם לפנות לביה"ד ולהוציא כתב סירוב, או שמא זו שאלת איסור והיתר ודי שיפנה התובע בשאלה לרב כדי שיפסוק לו אם מותר לפנות לערכאות.

יש תחומים בהם אפשר ומותר לפנות למערכת השלטונית – משפטית. כך הוא ביחס לגביית שטרות, שאנו בעצם פונים להוצאה לפועל, שהיא הזרוע היחידה המבצעת את הגביה. כמו כן מסופק אני באשר למעמד ב"ד לעבודה. שמא מערכת זו קמה מכח קבלת הצבור והיא מוכרת מבחינת ההלכה לפי תקנות הצבור ובתנאים דלעיל או שמא קמה מכח החק שכפה הסדר זה, ושוב עולה שאלת ערכאות.

מעבר לאמור לעיל אוסיף, כי במצב הנתון יש חשיבות ותועלת בשופט דתי כמו גם בעו"ד, עתונאים דתיים שירימו קול התורה בכל מגזרי החיים, ובפרט שבכלי התקשורת ישמע קולם, שיסבירו ויבהירו את דרך התורה וחוקיה.

האם יש להתקין בימינו תקנות רבנות?

יש אפשרות וצריך להתקין תקנות בענינים חשובים. לפני שאדגים יש להקדים. אין לתקן תקנות במגמה להשוות דינינו לדיני העכו"ם. כך אומר הרשב"א, כפי שמובא בב"י חו"מ סי"ס כו שג"ל לא תהא כהנת כפונדקית. הרבנים מעצמם צריכים להחליט מה רצוי ונחוץ לתקן, בלא לפוול לכוונים זרים לנו. כך למשל, בזמנו, כשתוקן שטר חצי זכר (ראה רמ"א חו"מ סי' רפא, ז) שעוסק בירושת הבת, תוקן בכונה "חצי זכר" ולא "זכר", שלא להשוות בת לבן, בהשפעת חוקי העמים (ראה חקרי לב ח"ב סי' כו וסי' גן), אבל תקנה שהבת תירש אין ואסור לתקן. מי יתקן תקנות? בזמן קום המדינה נתקנו כמה תקנות ביחס למזונות ילדים, גיל נשואין ועוד, ע"י

מועצת הרבנות הראשית בצרוף רבנים נוספים. לאחר מכן שלחה המועצה את הגוסס לראשי ערים ומועצות דתיות כדי לקבל "הסכמת הצבור". כיום כמדומני די בגושפנקה מהממשלה או שר מטעמה כדי לתת תוקף לתקנה של הרבנות. ובענין תקנות לסדרי בתי דין, הנוהג הוא שמועצת הרבנות הראשית לישראל בשיתוף עם חברי בית דין הגדול מתקנים תקנות. עיין פס"ד מיום כט ניסן תשמ"א תיק מא/16 ודברי בפס"ד מיום כב תמוז תשמ"ב תיק 291/מא.

דוגמאות לתקנות

הוצאות משפט. באחד נפסקי הדין האחרונים (פד"ר י, 3) הצעתי לתקן תקנה לחייב הוצאות משפט. עד כה מופיע חיוב כזה בנסיבות של קנס, אך אם צד למשפט אינו מופיע למשפט ואין בכך די כדי לקונסו, עולה השאלה אם מעשהו היא בגדר גרמי או גרמא. והצעתי לתקן שירחשב הדבר כגרמי, ורמו לכך מצאתי בשו"ת הריב"ש (עי' בפד"ר שם).

דיני עונשין, כבר הזכרתי האפשרות לתקן מאסר לגנב, אם כי מצד שני ספק בעיני את אפשר לפטור אותו מתשלום עבור גניבה או נזק שעשה לחבירו. מלבד מאסרו אין מניעה שלא לנכות ממשכורתו סכום קבוע לתשלום חיובו.

כפיה לגט, אמנם לא שכיח הוא שכופים כיום. אך באותם מקרים שיש פסק לכפיה אפשר להגביר כת הכפיה, אם ע"י חיוב כספי גבוה ואם ע"י צינוק או אף מלקות. ובעצם אין כאן אורך בתקנה כי משמעות כפי' בגמרא אף כפיה בשוטים (כתובות עז, א). בכלל אעיר שדרך זו של כפיה בשוטים אף כעונש יעילה יותר ממאסר, שכן הרתיעה מבושה זו גדולה מזו של ישיבה בכלא.

סדרי דין, יש כמה ענינים בסדרי דין שצריכים לתקנה מחייבת, למשל, מסירת הזמנה לצד שני למשפט ע"י מכתב רשום או טופס מסירת הזמנה החתום ע"י דוור אנונימי, כשהוא עד יחיד. ויכול להיות שאינו יהודי. יש לעגן הסדר כזה בתקנה, ע"פ דין "אומן לא מרע אומנותיה". כמו כן ביחס לחוות דעת בכתב הנמסרת ע"י מומחים, עדיפה תקנה המרשה קבלת חו"ד כזו, על פני הצורך לבקש הסכמת הצדדים, שלא יטענו טענות שונות כדי לפסול את מהימנות החוות דעת. ובמקרים מיוחדים יתירו לחקור בע"פ.

באשר לריבית, כאן אין מקום לתקנה שתתיר רבית, שכן זו נוגדת את ההלכה. שאין מתנים על רבית. יש אפשרות של הצמדה, כדעת הרש"ם בניגוד למהרי"ט, וביחוד בתנאי אינפלציה כבימינו. ואפשר ורצוי לתקן כי ילוו בהצמודה, ואז אפילו לא התנה, כך, הרי הוא כמו שהתנה (השווה תוס' ב"מ קד, א, ד"ה "דורשין").

הפזר ממון בין בני זוג, כיום יש הסדר חוקי הבני על איזון משאבים, היינו חלוקת רכוש בני הזוג שזה בשווה במקרה של גרושין או מות. הסדר זה נוגד את ההלכה. החק אמנם מרשה לבני זוג לפני הנשואין לבקש מרושם הנשואין הסדר אחר, כולל כמובן את הסדר ההלכה. משום מה יש רפיון בענין, ורשמית הנשואין אינם מודיעים אף לבני תורה על אפשרות זו. עם זאת הבעיה קיימת, כאשר יש נשים שיוצאות בהרגשה של קיפוח, כשהכתובה אינה מכסה את החלק הראוי להן. אמנם סכום עיקר הכתובה הוא צמוד למדד, לערך הכסף, ובכתובות אשכנזיות יש הצמדה לסכום יותר גבוה. (עיין פד"ר יא, 362) בנתנים אין להציע באופן פרטי מודלים של הסדרים שונים. אבל יש מקום לרבנות להכנס לעובי הקורה, ובדידה להציע תקנה להסדר אחר של יחסי ממון בין בני הזוג, שיהא תואם את המציאות וההלכה.

מוזנות אשה

כאן יש לנו בעיה מיוחדת כאשר יש סמכות מקבילה, לבתי הדין ולשפוט האזרחי. עכ"פ כאשר לבצוע החיוב, יש מקום לתקנה של מאסר על אי התשלום. דבר כזה יבוצע ע"י רשות ההוצאה לפועל, על פי צו בית המשפט. זהו הסדר עתיק שהוא לתועלת הצבור. הרבנים הסכימו לו בזמנו, כי לולא זאת אי אפשר לפי הדין לאסור בעל על אי תשלום מוזנות. אזכיר כאן בעיה מיוחדת שעמדה לפנינו, כאשר ליחס בין חוב מוזנות לחוב אחר. לפי ההלכה חובות אחרים קודמים ורק לאחר שפרעם גובים מהבעל חוב מוזנות. בחק המצב הפוך. כאן יש התנגשות, וקרה שצוינו על חוב מוזנות ובהוצל"פ הקדימו חוב האשה לבעלי חובות, ואלו באו בטענה, שלפי דין תורה הם קודמים. פתרון לכך אפשרי לדעתי ע"י תקנה שתהפוך חוב מוזנות לחוב כספי משעת הנשואין, זאת על פי קושית הב"י בחו"מ סי' צו בר"ה ולא מיבעיא, עיי"ש.

בשילם ע"י כפיית ב"ד לא הוכשרו לעדות, אך שהתביע
כתב שהרמב"ם סובר שאפילו החזיר ברצונו לא הוכשר
בלא תשובה ומוסיף וכן בר"ן. שאע"פ שהחזיר הפגמו
מ"ע ענינה דנכרי עבר וצריכים תשובה מלפניו, וא"כ
אפשר שרש"י סובר שהחזיר בעצמו הוא מתוקן מן
החטא דלא כרמ"ם אלא דהרמב"ם אלא ברמב"ם לו
מהט"ר, וגם בתוס' ב"ם דף ה' ע"ב ד"ה דחשיד משמע
קצת דבשילם בעצמו יוכשר לשבועה, וזרצ"ו על זה
דהחזיר רעיא שאכל חז"י לא הוכשר לשבועה בה
ששילם משום דמה דרבי' משלם ע"י עדים און זה
השבה מעל'א דרבי' משלם ולא כתבו משום שלא
י"ב בהשבות, אלא דסביר דא"י שילם בעצמו היה
נכשר לשבועה אף בלא תשובה, אבל שטרס' לכתב דא"ה
כ"כ משום דאפשר דהוא רק לענין שבועה מטעם דרבי'
שבועה שהמורה פירוש מגול כסברת הר"י חסיד שם,
שלבן הקשו דאף בשילם ע"י ב"ד יוכשר על השאר
מאחר שעל"פ אין בידי הגוילה יפירוש מלגויל השאר
כשיצטרף גם לשבע שלא ירצה שיכא לידו ממנו בגול
פנים הראשון גם כבעירת שבועה החמורה וע"י חז"ר
דע"י עדים לא נחשב כחשיב כלל, אבל כשהחזיר
בעצמו שודאי היה השבה מעל'א אף שלא הוכשר
לעדות משום העבירה שע"פ עבר עד שישלם ע"י,
כ"כ לשבועה גם להכשירו על השאר דבשביל השבועה
יפירוש מגול שלא יכא בהחלה לידו גם כבעירת
שבועה.

אבל אף שי"ט מקום לפרש כן בטונת רש"י, לא
מסתבר זה ולא באן הוא המקום לרש"י לאשמועינן
זה, דאף שאפשר דהוא מל"א אמר במתני' יכ"ל הוא
ליכ"ו ולחז"ר ויתקן הוצרך רש"י לפרש שמו
בהחזרתו לכ"ו, הא אפשר מה שלא נקט במתני' גם
לשוב הוא משום דרובא דרובא כשהחזיר בעצמו הוא
ע"י השובה דלמה יחזירו בשלא שבו מלגויל ולא
הוצרך למינקט, ולכן נראה דרש"י סובר דהלא נקטר
גם בהשלומו ע"י כפיית ב"ד דעכ"פ הוא בהשבת
המעשה עבירה שגששית ונתקיימה העשה דהשבה
בהחזרה, וע"ן בתוס' בהכותב דף ל"ב ע"ב ד"ה שלא
שכתבו דלאו דנחשב ונתקן משום דרש"י הוא נותק לעשה
אלא לאו דלא תגזל נחשב ונתקן משום דרש"י הוא נותק לעשה
שה"י עוקר גזילה מהחזר, וזה הוא ה"ה גם בשילם
ע"י ב"ד, והוא גם מוכרח דלח"ס כפות דף ט"ז ריש
ע"ב דגם על לאו דגזל ה"ה ה"ה שייך ללקוח כשפטל
להעשה אך שלא משכתבו בטל משום דא"ה השתלומו
ולר"ל דאמר קיימו ולא קיימו לקוח כש"ב"ד החזיר
להחזיר ואומר שלא יחזיר, ואם החזיר דע"י כפיית
ב"ד לכתב כוח קיום מצוה ה"ה מפליג הוא בטל מצוה
דשבו א"א לו לקיים המצוה דהשבה דאף כשיצוה
לשילם מהד"ש יהיה רק כמתנה בעלמא שלא מנתק הלאו,
ע"ן בתוס' ב"ם דף כ"ב ע"ב ה"ה מתנה דאם הוא

שהשיב שאינו מחויב לילך לידו, הנה דבר פשוט ומובן
הוא, שא"א לכתב לידו מתנת שטותו שעל
דינו הלך לערכאות לקבל עיקול למנוע הצד שכנגדו
מלגבות ממנו, דא"ן להחשיב זה כהחזיר לערכאות,
וגם פשוט הוא, שאם זה שפטר ענה לידו באמת
בעצמו ה"ה ה"ה ה"ה שהשיב הנשג הנשקול, הולכו מקיום
לערכאות, שזה סתם שנות וגם עולה להם, לעשון
עכשיו בצדקתם שהם פטורים לכוז לידו מתנת שום
הצד שכנגדו ה"ה לערכאות.

*

ובענין אחד שמת בלי בניו וזהו חלק ממנו
למסדות ולאחרים מדידין חז"י מוכרש גול שישאר
לאשתו, ואשתו עכבה הרבה, ומסד אחד מבעת בערכאות
ונצתה, וכעת אם גם החמל שאר הנתבעים על התביעה
דערכאות יזכו גם הם, הנה נ"ל יש להחזיר להם לעשון
כז מבינו שעבור כותבה ונדונייהו והחזרה השאר
הזו גדול השאר אנה ורשת שלו מריא המעות מנתום
בבאג החת השנה ורשתו שיתנו רק למי שצוה,
ולכן אין מקום להצטרף לתביעה מחלה אצל ז"י
ישאל וישא"י כל אחד למטר להערכאות שרוצה בהממו
שנתנו לו בהצויה.

ואסיים בברכת גמר חתימה טובה,
וחתמי אתמול בל"ג.

משה פיינשטיין

פסקו י"ב

בהחזיר הגוילה ע"י עצמו בלא תשובה
וכאם החזיר ע"י כפיית ב"ד אין הוא עם הלאו

ה' תמוז תשכ"ח

משי"כ ירד"י הרב הגאון מהר"ר מאיר
שלישי"א.

במשי"כ רש"י בחגיגה דף ס' ע"א בנוב גויל יוכל
הוא להחזיר ויתקן שיוכל להחזיר דמי גניבתו
וגוילתו לבעל"א ויהא מתוקן מן החטא, שהקשה בת"ה
הא לא נכתב החטא אף שחזיר הגוילה בלא תשובה,
ואם כותבת עם התשובה שלכן אין לקרא עליו הקרא
דמעות לא יוכל לתקון ה"ה מפורש זה במשנה ומה
הוסף רש"י בדברי, הנה בעצם אין זה דין כרוך
לכל שבהחזיר בעצמו לא יועיל בלא תשובה, ע"ן
ב"ם פ"ה מעדות ה"ד שמשמע ליה מלשון חטור שיק

לענין חוספת חשיבותו אם היה יכול להשיג סד זה
וגם האוסר לומר שמצד זה לא היה יכול לקבל דית
אין אוסר ברור להוציא קרקע מחזקה בעל"ה, אך מ"ה
אכתוב לה היום שלא בלשון אסור שזה אי אפשר
שה"י יתיר נוטה שה"י עמה, אלא אכתוב בלשון ישר
שלא נגזר לפני שומרי חז"ר לילך לערכאות כל זמן
יאתר מסוף חדש מפתח א"ב, אבל ענינו כה"ד יתן
לה ערב או משבן להשליש ביד אחד שדוא"ר לא תאמנו
לכח"ר אח"י שלא יצא במונח, ואז אינו חושב שהשמע
לכ"ר החמיה עד זמן זה.

ותני ירד"י,

משה פיינשטיין

*

וזה העתק מכתבי ששלחתי להאשה בעלת הבה
יום ג' ט"ו תמוז תשי"ט.

קבלתי מכתב מהרב הר"ר אה"ל שכתב שכבר יש
לו דירה ורק אוסר לענין קצר ובטח יעווב
לא יאתר מסוף חדש מפתח א"ב, והנה זה זמן קצר
באז ולמה לך לילך לערכאות לתבעי, ההכיתה העלה
הזו רק ואין בה כפר העל"ת וגם אינו דבר נאות
ליהרדים נאמנים לילך לערכאות גם כשמתה, וכפיט
שלא תחזירי לך במפורש ורק לא אמרת שאסור.

לפיכך אני מבקשר שתחכי לזמן קצר ותחזירי
כהחזיר נאמן לפני משורת חז"ר, ורק תוכלי לבקש
ממנו ערב או שינת משכנו שיעווב הדירה עד סוף
חיי מפתח א"ב.

ולב"י שבר דירה של מאה ומצוישים דאל"א לחדש
לכמה חודשים שנסאר, הנה זה סכום גדול מדי להחזיר
ע"י ולא תעשירי משכירות כמה חודשים א"ל,
ובכותב מה שתחזירי כהסד ינתג השי"ת עמר תמיד
במדת החסד.

ותני כסיים בברכה ושלום.

משה פיינשטיין

פסקו י"א

בענין אחד שמסר לכוז לידו בטענה
שבעל דינו הלך לערכאות

ה' תשרי תשכ"ח
למע"כ חתמי דאהוב הרב הגאון מהר"ר משה ר"ד
שענדלער שלישי"א.

הנה מה שדברתי אודות נדיון שבית דין של
אודות הרכבים שלת הזמנת לאיות בעל דבר,

ונתתי בענין מנין של סתם אינ"י שצ"ר
ד שרצה הנתנה שריכא לא שייך ענין זה
י"י לה רשות שלא להחזיר בשאינה רוצה
לישא אשה אחרת על"ה, ולדעתו הוא דבר
לא שחובע שאסורה על"ה, או שא"א לשום
שמה זה אינו רואה במכתב הד"י, עכ"פ
ה אינו רואה בה אף הנדון כלל לענין
; רבנים מארח שהיא ענין תביעת ממון ורק
ווי"ב לה שבה דוא"ר י"י לה רשות להובע
; ל"ד דוחל לגבות ע"י הנממשלה וגם שאם
ממה ששילם יתנו לה מספר המדינה.

ירד"י,

משה פיינשטיין

פסקו י'

אליכה לערכאות כשו"בע"ד שכנגדו
לא קיים הפסי"ד

תמוז תשי"ט,

אחר,

אני עמה מכתב כח"ר מ"ג תמוז כדבר שאני
חוב להאשה בעלת הבה שאסור לה להחזיר
סד הנדון של מאה וחמשים דאל"א לחודש
ויהא נכאשר לא שילם תביעת בערכאות,
שאני תחזירי לה וכח"ר טען שיהיה אנוס
גשחו ה' ורפאנה בתחש"י, הנה לא תחזירי
ר פייחוד אלא שמצד הפסי"ד שגומר חזון
ז שנה זו כמדומני, אינה צריכה שוב להחזיר
ז ע"ד שמו"ר לא יתנו עוד זמן, אבל קראה אותו
שדוא יצייח להפסי"ד ואכתוב ל"ס, ואמרו
; א"י לא יועיל להכ"ב, ואמרת שלא אדע
לעשות, ואמרת שא"כ הוא בעצמה העשה מה
; ולא השבת ע"י כי לא יכולתי לעשות וגם
ז לחזיר בפירוט, וכשקבלתי מכתב כח"ר
על זה שהחזירתי שיקיים הפסי"ד יצאת בזמן
כדברים בעלמא שלא היה לי במה להשיב
ה"ר יש לו דירה שיצא בעד איות החדשים ולכן
מתערכאות כי עד שידונו וזכרכאות כבר יצא
ולכן לא מצאתי טעם במה לאסורה ופטר
לא חבט ממני זה אלא בסת בהתשרלות
וכדומה.

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן רסג.

ב"ה, עש"ק בהעלותך תשנ"ח לפ"ק.
כבוד ידידינו היקר הגאון המופלג ר' שמואל אליעזר שטערן שליט"א רב ומו"צ ומרביץ תורה. אחרשה"ט וש"ת באה"ר.

אשר הציע לפני עני שאכתוב כללים נחוצים בענין איסור הליכה לערכאות, היות כי הוא לצורך שעה שבקעה פרוצה מצינו באיסור זה ומצוה לגדור.

א. עלינו לדעת כי הלכה זאת שדרשו חז"ל מואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני אלילים, שכל המביא דינו לפני ע"ז מיקר שם ע"ז ומחליש כח האלקות, הוא לאו דוקא לפני ע"ז, דהתם איכא תרתי, שמיקר שם ע"ז, ופוסק לא ע"י משפטי התורה, אלא גם ערכאות של מאמינים בה', ומכ"ש אינם מאמינים כלל הוא בכלל איסור תורה, דהרצון לפניהם דוקא דהיינו עד האלקים יבוא דבר שניהם, בי"ד שהוא בכלל אלקים נצב בעדת א - ל, והלא דרשו גם לפניהם ולא לפני הדיוטות כל שאינו בכלל בי"ד של תורה הוא בכלל לפניהם ולא באחרים, עיין גיטין פ"ח ע"ב.

וממילא דלא זו בי"ד חילוני אזרחי, אלא גם עירי, אם שבק בי"ד של תורה שהי"י יכול להכריע ע"פ משפטי ה' אמת ומתדין במקום חילוני ה"ה בכלל איסור הנ"ל, אלא אם ישנם חוקי עזר בעיר שנתקבלו כמנהג מדינה ולטובת התושבים אם אפשר לפסוק בבי"ד טוב, ואם א"א לפסוק ע"פ בי"ד יש מקום לפנות להעיר להתנהג כפי מנהג המקום המקובל, ובדרך כלל אין העירי פוסקים ממש אלא כופים לקיים מנהג המדינה, וכ"ז אם נראה שמנהג זה כבר נתקבל ע"ד כולם ואין ע"פ התורה טעם שלא לפסוק כן.

וכ"ת שאל, לאחר שעירי אישרה תכנית בניה האם רשאי אחד מן הדיירים או מן הנוגעים בדבר לפנות לוועדת ערור שהיא מקבלת את הטו"ת ומחליטה ושופטת ביניהם, אם זה נחשב כפניה לערכאות, יראה דודאי עליו להציע לצד השני להתדיין בבי"ד, ולקבל דע"ת והוא בכלל בין איש ובין אחיו ובין גרו.

אבל אם אחד מן הצדדים אינו מקבל בשום אופן דע"ת, אחרי שהבי"ד כבר דנו בזה, או שאנשי חוק האזרחי לא יקבלו בענין זה פסק ביד"צ והצד השני מפסיד אם לא יערער בוועדת הערער שיש להם כח נגד אישור העירי, פשיטא דאין ע"ז איסור הליכה לערכאות, וכ"ז שאינו עושה זה להיצר רגליו של השני, ועיין בחו"מ סי' כ"ו בכללי הלכה זאת ובאחרונים הרבים בנושאים האלה, [איברא יתכן דכאן בני ברק שלע"ע ראשי העיר הם יראים ות"ח וקבלו אותם רוב העיר יתכן שדינם כז' טובי העיר שעושים לטובת העיר, שמעשיהם קיימים, וא"כ צל"ע עו"פ במה שכתבתי לענין ערעור על החלטתם].

ב. ואשר שאל, בענין נדון שכבר נפסק הדין בבי"ד והנדון אינו רוצה לקיים את הפסק אם צריך ג"כ רשות בי"ד לאשר בבית המשפט פסק הבוררות ולהפעיל נגדו את בית המשפט, או אפשר בלי רשות אשור בי"ד, והביא מתומים סי' כ"ו ס"ק ה' כתב מתחלה דרשאי בלא רשות אבל לבסוף מסיק בצ"ע.

לענ"ד דדברי התומים קצת ענין אחר ממש"כ כבודו, דהתומים מסופק אם כ"פ שיש פסק דין בידו אם יכול לאשר את הפס"ד בערכאות לפי דעתו שע"ז יבא לצדקת טענותי ופסקו, אבל מודה התומים דאם בעל דינו גבר אלים שיכול לעשות כן, וכיון שכו' כבודו שכנגדו אינו רוצה לקיים הפס"ד ואין בבי"ד כנראה כח לכופו לכך אין לך גבר אלים גדול מזה ומתיריים לו.

אבל עלינו לדעת דזה רק באופן דלא איכפת לזה מה שפסקו לו בי"ד ואין מחשיב פסקיהם לקיים דבריהם דאז באמת פשיטא דל"צ רשות בי"ד, אבל הרבה פעמים קרה דהלה אינו רוצה לקיים בטענו שהבי"ד לא ירדו לסוף טענותיו, ומבקש מהבי"ד להתחשב ברצונו לעיין עו"פ בטענותיו ומה שנתחדש עוד, בזה פשיטא דצריכים באמת רשות בי"ד ללכת לערכאות.

ג. בנדון השאלה אם מותר לפנות להוצאה לפועל בענין שק שהנתבע אינו רוצה לשלם, יראה דאם אינו רוצה לשלם והחוב ברור, ואין ברירה למצות הדין כהלכה, מותר להתיר לו לפנות להוצאה לפועל בתנאי שלא יסתר ע"י הוצאה לפועל דין המבואר בחו"מ סי' צ"ז סכ"ג דהיינו פרטי דינים של סדור בע"ח כשכבר הגיע זמן הפרעון, ואם אי אפשר לעמוד ע"ז וכבר לקחו ממנו ע"י הוצאה לפועל מחויב המלוה להחזיר לפי הפרטים המבוארים בשו"ע שם, ובשו"ע חו"מ סי' צ"ט ס"א השי"ך ג"כ לענינינו.

ד. ואשר שאל, בענין הנהגת עיקול שיעשה רק עם תיאום ג' דיינים או לא, הנה המעיין ברא"ש ב"ק פ"א סי' ה' ובתשובותיו, שממנו עיקר מקור דיני עקול בחו"מ סי' ע"ג, יראה ברור שזה דין מדיני בי"ד, שכי מי שבא לפני בי"ד וכו' הרני מבקש שיעכבו בי"ד, ומשי"כ אח"כ ואם ראה הדיין וכו' מצווה הדיין וכו' אין מזה הכרח דבמקום דאיכא בי"ד של שלשה סגי בדיין יחיד, אלא הלשון בדיני ממונות כ"ה, וזה בין לטעם עיקול מטעם תקנת דרבנן כדעת הגאונים בין לטעם עיקול מטעם להציל עשוק מיד עשוק שכי הרא"ש במסקנא.

ועיין בתשובת מבי"ט ח"ב סי' ל"ג הרבה מדיני עיקול, ומשי"כ שם בשם ס' האגודה פ"ק דקידושין דמעקלים ע"י שליח הקהל, דמשמע קצת דל"צ בי"ד או שליח בי"ד, יראה פשוט דהתם מיירי מעיקול אחרי פסק דין ברור שאין שום ספק בחיוב הנתבע כמבואר להדיא שם ובתשובת מהרי"ק שורש ק"ט, אבל עיקול קודם ד"ת ובפרט באין עדין אמתלא ברורה לחייב אין ספק שצריך בי"ד וכח בי"ד.

ועיין במבי"ט שם דכמו שמעקלים נכסים מחשש הברחה מהתחייבות, הה"ד דמעקלים הנתבע עצמו שלא ילך מהעיר אם יש חשש דעי"ז יבא להיזק ברור של התובע, ואמנם ספק בידי, היות כי כ' הרא"ש כי עיקר ענין עיקול מצווה מטעם להציל עשוק מיד עשוק איך הדין במקום דליכא בי"ד מוכן וא"א לעכב ע"י בי"ד, ואפשר לעקל ע"י עצמו או ע"י אחרים. מיהא בהא ברור דצריך אמתלא ברורה, גם לפי המנהג שהזכיר רמ"א וכמה פוסקים דאפשר לעקל על טענה כ"ד, וכידוע כו"כ חולקים ע"ז, ועדין צ"ע, וע"ש במבי"ט דחתומים ע"ז ב' גדולי הדורות רבינו המבי"ט ורבינו מהר"י קרא בעל ב"י ושו"ע. הרני דוש"ת באהבה, מצפה לחסדי ה'.

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

לפניהם ולא לפני הדיוטות, ואכן הדיוטות אכן דהא לית לן סמיכה, וכדאמר ליה אבי לרב יוסף כדאיחא החם, תקנתא דרבנן היא למידן זהו הודאות והלואות כדאיחא כסנהדרין⁴, והוא הדין לעישי הגט וכדאיחא צפרק המגרש⁵, משום דשליחותיהו דמומחין עבדינן.

ובקבלת גרים דכתיב ציה משפט⁶ ובעינן בית דין דבר מורה⁷ והאידינא ליכא בית דין מומחין, ואם כן היאך אנו מקבלין אותן ומחירין אותם צנת ישראל, והא אנו הדיוטות אנו, וחזינן דרבנן דצבל היו מקבלין גרים. צמוספות⁸ חירלו לאנן שליחותיהו עבדינן, כהודאות⁹ והלואות. ואין זה מספיק להחיר גוי צנת ישראל. והרשב"א ז"ל¹⁰ כתב דמענינא דקרא מצינא למיעבד הכי, דכתיב¹¹ וכי יגור אחכס גר או אשר צמוכס לדורותיכס, משמע שצבל הדורות אנו ראשין לקבל גרים, אף על פי שהדבר ידוע שאין צבל הדורות סמוכין¹², ומהאי טעמא אמרינן צפרק ארבעה מחוקרי צפרה¹³ דהרנאח דמיס לא מעכצא. ודבר זה אינו מותר כלל בערכאות, הא למדת שאין דין ערכאות כדין הדיוטות אף על גב דמתד קרא נפקא¹⁴.

וגם הרמב"ן ז"ל כתב צפרשת ואלה המשפטים¹⁵ שאפילו צדקיבלו עלייהו שני הצעלי דינין אסור לדון לפני גוים כלל. וגם המינוקות שלומדים הפרשה צפרישת רא"י ז"ל יודעין זה, ממה שכתב צפרשת ואלה המשפטים¹⁶ זה לשונו לפנייהם ולא לפני גוים, ואפילו ידעת צדין אחד שהגוים דינין אותם כדיני ישראל אל צניאחו בערכאות שלהם, שכל מי צמציא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומייקר שם

בחדושי רבינו הגיטין שם ד"ה במילתא כתב כתיובין התו' בגיטין הנ"ל. וראה להלן. 11 במדבר טו, יד. 12 ראה בשו"ת אבני נזר י"ד סי' שמד, שבתוך דבריו דייק מדברי הרשב"א הללו שהלימוד מילודורותיכס' מגלה לנו שהלימוד מ'משפט' הוא רק לענין שלושה, ולא לענין מומחין, ואף בזמן שיש מומחין אפשר בהדיוטות, וכדעת ר' נתנאל בתו' קידושין שם. והאבני' הבין ששיטה זו שונה משיטת הרמב"ן הסובר שמילודורותיכס' לומדים רק לזמן הזה, עיי"ש. אך מפשטות דברי רבנו נראה שהבין שאין הכול בין דעת הרמב"ן לדעת הרשב"א בזה. ועיי' בשו"ת משפטי עזריאל סי' סא שכתב שלדעת הרמב"ן והרשב"א אין צריך מומחין בגירות. 13 כריתות ט, א. 14 בתוס' המשולש הנ"ל כתב ביתר ביאור: הגה נתבאר דאע"ג דמלפניהם אימעוט נמי הדיוטות, הכשרם הוא מטעם דשליחותן דמומחין עבדינן. אמנם גוים דלא שייך בהו האי טעמא, דהא לאו משום שליחות דמומחין דידן עבד ואינם מודים באמונתו. כ"ש דלא מכווני לשליחות חכמינו ולא בני שליחות נינהו אפילו במידי דשייך שליחות, ואכתי באיסורא דאורייתא דנפיק מקרא דלפניהם קיימי. 15 בפירושו לשמות כא, א. 16 שמות שם.

ודין מי צפרע הוא שהנותן מעות על הפירות ולא משכס³, אם חזר צו אין בית דין גובין ממנו פירות, אבל מאררין אותו ואומרים לו מי צפרע מדור המבול וכו' יפרע ממי שאינו עומד צדיבורו, וכדאיחא צפרק הזהב⁴. ואם כן כשפסק לו על השעוה לא נתן לו צאותה שעה הסמורה שמכר לו אלא היו חוצ עליו מקודם לכן, וכשחצו צחוצו אמר לו אתן לך שעה לזמן פלוני צפריעת חוני, אינו⁵ חייב לחת לו אלא מה שהיה חייב לו אפילו היה כן שער השעוה צאותה שעה, שהרי לא כאיסרו צא לידו⁶, והכי אמרינן בגמרא צריש צרק איהו נשך⁷.

וכן אם לא הייתה השעוה מנויה צאותו זמן שמכרה לו ולא היה לה שער ידוע אינו חייב להעמיד לו שעה, ויחזיר לו מעותיו שהיה חייב לו, שאין פוסקין על הפירות אלא אם צא השער כדאיחא החם⁸.

לפי צצאה השאלה מסותמת הרצנתי צה צכל הנדדין.

ענין רצ

בענין איסור לדון בערכאות של גוים¹.

דבר צרור הוא שאסור לדון בערכאות של גוים אף על פי שדיניהם כדינינו. וזה הוא איסור מורה, דכתיב צפרק המגרש² היה ר' ערפון אומר כל מקום שאתה מוצא אוגריות של גוים אף על פי שדיניהם כדיני ישראל אי אתה ראשי להיוקק להם, שנאמר³ ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם, לפנייהם ולא לפני גוים. ואף על גב דהתם נמי חניא

3 כ"ה בכתיב. בדפוסים: משכה. 4 כ"מ מד, א. 5 כ"ה בכתיב. בדפוסים: ואינו. 6 כ"ה בכתיב. בדפוסים: ואיסור בא לידו. וצ"ל כאיסור הבא לידו, עיי"ש בגמ'. 7 כ"מ סב, ב. 8 שם.

רצ. 1 התשובה ברובה הוכאה עם הוספות עיי' גין רבינו להלן בח"ד (תוס' המשולש) טור ג סי' ו, ועיקרי הדברים הוכאו עיי' הרשב"ש בן רבנו בסי' תקיד (וכבר האריך בזה אדוני אבי מורי הרב ז"ל בתשובותיו כספרו השני מהתשב"ץ, עיי' מהר"י מכו' ירושלים ליד הע' 28), ועיי' נכד רבנו בשו"ת יכין וכו' צ"א סי' ו. בכתיב' לונדון סי' צא מוכאת תשובה של רבנו עם עיקרי הדברים שכאן, ויתכן שזו התשובה המקורית שכתב רבנו, ואותה ערך לתשובה שלפנינו. כשאלה שם מדובר על ענין תביעת אהרן סוסאן (המזכיר לעיל סי' קטו) נגר דוד נגיא' בפני שופט גוי על פיקדון שהניח אצלו, למרות רצונו של דוד הנ"ל לרונ כדין תורה. 2 גיטין פח, ב. 3 שמות כא, א. 4 ב, ב. 5 גיטין שם. 6 במדבר טו, טו. 7 יבמות מו, ב. 8 גיטין שם ד"ה במילתא. 9 כ"ה בכתיב. בדפוסים כט"ס: בהודאות. 10 בחדושי רבינו ליבמות שם ד"ה דילמא, וכדעת ר' נתנאל בתו' קידושין סב, ב ד"ה גר. אך

עבודה זרה להחשיבה¹⁷, שנאמר¹⁸ כי לא כזורנו זורם ואויבנו פלילים, כשאיבנו פלילים זהו עדות לעליו יראתם. עד כאן לשונו, מילמדנו בפרשת משפטים¹⁹. ואפילו לדון עם הגוים בערכאות שלהן חסור, שנאמר²⁰ מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי, כמו שנזכר בילמדנו פרשת שופטים²¹. ומה שכחתי מייקר שם עבודה זרה אינו יוצא מכלל זה דת אומה זו, אף על פי שאין עובדין עבודה זרה²², שהרי הוא עליו דתם על תורתנו. ואין אני חושב שיטעו בזה אפילו המינוקות.

וכל זה הוא אפילו דיניהם כדינינו, ואין צעמידה לפנייהם וזלתי עליו דתם. אבל אם דיניהם אינן כדינינו הדבר פשוט שהוא חסור, והדן לפנייהם הרי הוא גזלן, ופסול לעדות עד שיסלם מה שנטל ממנו שלא כדינינו אף על פי שהוא²³ כדיניהם. ודבר זה לרוב פשיטותו לא ניתן ליכתב. ואם קידש אשה באותו ממון שנטל כדיניהן שלא כדינינו אינה מקודשת, ולא קיימא לן כרבי שמעון דאמר סתם גזילה יאוש בעלים היא כדאיתא בפרק המקדש²⁴. ולחומר זה הענין כתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות סנהדרין²⁵ כל הדן כדיני גוים ובערכאות שלהן, אף על פי שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע, וכאילו חרף והרים יד בתורת משה רבנו עליו השלום²⁶, שנאמר אלה המשפטים אשר תשים לפנייהם ולא לפני גוים. ובשאלתא דואלה המשפטים²⁷ כתוב שאלתא דחסור למיזל דינא קמי גוים אלא לצי דינא של ישראל, שנאמר לפנייהם ולא לפני גוים. ותניא²⁸ היה רבי טרפון אומר, כל מקום שאתה מוצא אגרויות של גוים אף על פי שדיניהם כדיני ישראל אי אתה רשאי להיזקק להם, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפנייהם ולא לפני גוים. וכן בפרשת שופטים²⁹ כתב ומנין שישראל וגוי שיש להם דין ועסק זה עם זה שאסור לומר לגוי לך עמי לערכאות של

גוים שהוא עובר בלאו, שנאמר³⁰ לא עשה כן לכל גוי. עד כאן. קל וחומר לישראל עם ישראל.

ואפילו דנו להם הערכאות אין דיניהם דין, דליכא למימר בכהאי גוונא דינא דמלכותא דינא, שאין המלכות מקפדת אלא להכשיר עדי הערכאות, ומשום הכי שטר העולה בערכאות של גוים כשר מהאי טעמא כדאיתא בפרק קמא דגיטין³¹, אבל שיהא נדון השטר על דיניהן אין המלכות מקפדת בזה³². וכן כתוב בחושן משפט³³ בשם תשובת הרמב"ן ז"ל³⁴, וכן בחידושי בתרא בפרק חזקת³⁵ כתב ז"ל כן. וכן הרשב"א ז"ל בחידושי גיטין³⁶ ובתשובה³⁷ כתב שהוא עשה מעשה כן, וכתיב שאם לא תאמר כן ביטלת חס ושלום דיני ישראל. וכן אני עושה מעשים בכל יום, שאחר שהערכאות הם דנין אני משמת הנדונין עד שיחזרו לדין תורה³⁸.

ולא התירו הגאונים ז"ל לדון כדיני גוים אלא בצעל דין אלם. וכן כתב רבינו שרירא ז"ל³⁹, כל המורד דנין מתרין צו תחילה התראה מפורסמת⁴⁰, ואם אינו מקבל מעידין צו וגוזין ממנו, דכי אמרינן לפנייהם ולא לפני גוים במקום שאתה יכול לגבות החוב בישראל או דייין מומחה אל תיזקק להדיעות, אבל במקום שאין בית דין מומחה בהדיעות נידון, ואל יאבד⁴¹, ובמקום שאין הגזלן חושש לישראל גובה החוב בגוים כדין⁴², וכן הדין, והמנהג שלנו לעכב שלוש פעמים בבית הכנסת ואחר כך מתירין לו. עד כאן לשון רבינו שרירא גאון ז"ל. וכן מצאו לזה ראיה בגמרא בפרק החובל⁴³, דאמרינן התם קריית לחברך ולא ענך גודא רבא שדי⁴⁴ עליה, ופירשו חכמי הרפמים ז"ל⁴⁵ אם הזמנת לחברך לבית דין ולא רנה לילך לחריך דחה עליו כותל גדול, ואלו הן גוים, דכיון⁴⁶ שנעשה סרבן בבית דין הגוים⁴⁷

ובמסירה לגויים, ועל החרם שהחרים רבנו עם הריב"ש על המוסרים).
 27 שאילתא נח. 28 גיטין פח, ב 29 לא נמצא שם, אבל נמצא בתנחומא שופטים סי' א. 30 תהילים קמו, ב. 31 י' ב. 32 עי' שו"ת יבין וכו' ח"ב סי' ט. 33 טור חו"מ סו"ס סח. 34 מובאת בספר התרומות שער סו ח"ד סי' ה-ו, ומשם בשו"ת הרמב"ן (ירושלים תשל"ה) סי' ע. 35 עי' בחידושי לב"ב נה, א. 36 י' ב ד"ה ואיבעית אימא, עיי"ש. 37 עי' בח"ג סי' קט, ובח"ו סו"ס קמט. 38 המשפט האחרון הוא מדברי רבנו. ועי' בדברי רבנו ח"א סי' יג ד"ה האחד, ושם סי' קנח. 39 מובא בעיטור אות ב בירורין (ב ע"ג), ובב"י חו"מ סי' כו. 40 ככח"י לונדון הנוסח 'מפורשת'. 41 בחוט המשולש (הג"ל עי' 1) נוסף 'הממוץ'. 42 כ"ה בכתה"י. בדפוסים: בדין. 43 כ"ק צב, ב. 44 כ"ה בכתה"י וכצ"ל. בדפוסים: שרי. 45 עי' הג"מ הל' סנהדרין פכ"ו אות ג. 46 כ"ה בחוט המשולש הג"ל. בדפוסים: כיון. 47 כ"ה שם. בדפוסים: והגוים.

17 כ"ה בכתה"י. בדפוסים: עכו"ב להחשיבם. ועי' במבוא לח"א מהדורתנו עמ' 48-49 בענין 'עכו"ם'. 18 דברים לב, לא. 19 תנחומא משפטים סי' ג. 20 תהילים קמו, יט. 21 תנחומא שופטים סי' א. 22 מ'עבודה זרה: הקודם עד כאן דולג בדפוסים בטעות הדומות. בדפוס שני חיקנו לפי גירסתם את התיבה 'זמה' ל'זוה'. ובגירסת כתה"י כ"ה גם בחוט המשולש (הג"ל עי' 1) בשם רבינו, ומוסיף: אע"פ שאינם עובדים ע"ז הרי הם מכחישים משפטי תורתנו. 23 בדפוס השני נוסף בסוגריים 'זכה'. 24 בדפוס שני תוקן ל'האיש מקדש', והוא בקידושין נב, ב. ועי' טושר"ע חו"מ סי' כו סעי' א וברע"א שם. ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' פט ד"ה והנה מ"ש ואם, שלדעת רבנו אם דיניהם כדינו בדיעבד המעות שלו ואם קידש בו מקודשת, עיי"ש. 25 פכ"ו ה"ו. 26 בתשובת רבנו שבכת"י לונדון נוסף: הרי נתן עליו דין רשע לפוסלו לעדות, ודין מתרף ומרים יד בחזרת מרע"ה להיות מן המורדין (ועי' להלן בח"ג סי' קסה שם דן רבנו על מי שאיים בהליכה לערכאות של גוים

בפירוש הלכות בתרא בפרק חזקת⁵². וכן נמצא תשובה להרי"א⁵³ שכל המזמין את חזירו בפני ערכאות מנדין אותו. והענין מוכרע הוא ממקומו, שאם מאן דלא נאית דינא אף על פי שדן בפני דייני ישראל משמתינן ליה כדאימא בפרק ואלו מגלחין⁵⁴, הדן בערכאות שלהן לא כל שכן, שהרי מתרי ריכשי הוא צר נידוי, מפני עבירה ומפני מורד בדין. ובספר חושן משפט בסיומן ס'⁵⁵ כתוב בלשון הזה, אין יכול לחבוע בדיני אומות העולם, חלילה וחס, דאפילו איתנהו קמן ונתפייסו בדבר מחינא בהו, ואי לא זייט מלוה משמתינן ליה. עד כאן לשונו.

חובטים אותו ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים, שאפילו צגט החירו כן כדאימא בסוף המגרש⁴⁸. וכן כתב הרמב"ם ז"ל סוף הלכות סנהדרין⁴⁹ זה לשונו, היחה יד הגוים תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוניה ממנו בדייני ישראל יתבענו לדייני ישראל תחילה, אם לא רצה לבוא נוטל רשות מבית דין ומציל בדייני גוים מבעל דינו. עד כאן לשונו.

והרמ"ה⁵⁰ ז"ל כתב בפסקי הלכות בפרק המגרש⁵¹ דכל מאן דכאיף לבעל דיניה למידן קמייהו דערכאות חזי לשמותיה, וכן כתב ה"ר יצחק קרקושאה ז"ל

סי' רכא. 54 מ"ק יד, ב. כדפוס השני תוקן ללא צורך ליהגדול בתרא, והוא בב"ק ק"ג, א. 55 לפנינו הוא בטור חו"מ סי' סא (ק"א). ועיי' בשו"ת יוסף אומץ סי' ד בחשוכה לבן החיד"א, ובשו"ת חיים ביד סי' צג, ובשו"ת יביע אומר ח"ב חו"מ סי' ו אות ח וביחודה דעת ח"ד סי' סה שדנו בענייני הליכה לערכאות של גוים ובדברי רבנו.

48 גיטין פה, ב. ועיי' בטורש"ע אה"ע סי' כח ובספר 'כפיה בגט' עמ' קכו. 49 פכ"ו ה"ו. 50 כ"ה בכתה"י, וכ"ה בחוט המשולש. בדפ"ר: הרמב"ם, וכדפוס שני: הרמב"ן. 51 חידושי הרמ"ה על גיטין (ירושלים תשמ"ט) פה, ב ד"ה ושמעיי נמי. 52 שיטת הקדמונים פי' ר"י קרקושא ב"ב נה, א ד"ה ואריסא. 53 שו"ת הרי"ף

בפני דייני עובדי כוכבים

קובץ הפוסקים

של גוים שאין לנו לדחותם וכו' ועיי'ש שכתב שאסור
 לישראל לדחותו ולהוליכו לערכאות שי'ג וכו'. ועיין
 בשו"ת הרמ"א סי' ו' מאריך הרמ"א לומר דדין בני
 נח בדיני ישראל הואיל ומלווה על כדיוטין, ואם אחד
 יתעקש לומר שדיני בני נח אינן בדינינו. הרי לך ראוי
 מש"ס ז"ק, גבי ישראל וגוי שצאים לפניך בדין וכו'.
 ושמעתי מן הכה דמי' לא פלוגי ר' ישמעאל ורע"ק
 חלל לבוא עליו בעקיפין אבל לדון אותו בדיני ישראל
 כו"ע לא פלוגי שדין אותו ולריך לשמוע כשידינו חקופה
 עליהם וכו' יע"ש.

ועיין בשו"ת הרד"ם סי' ס"ג שהביא דברי השו"ת
 הרמ"א ה"ו דישראל ועכו"ם דעין לכן מעיקר הדין
 עפ"ד חו"ס"ק דכן הוא הדין בשבט מלוח שמתוויבין לקיימם
 בדחוס"ק וכו' והקשה מהא דכתב הרמב"ם בישראל
 וגר חושב שצאו לדון צב"ד של ישראל שדין להם
 כדיוטיהו, דר"ל כדיוטין ז' מלוח בני נח, וצודאי אין
 הכוונה לדון בדיני ישראל, דהא גם ישראל לא נטעו
 במשפטים חלל אחר מתן תורה, וצודאי דאזכ"ע לא
 נטעו בזה, וצודאי כוונת רמב"ם לדונם בשכל אנושי,
 וכתב שדוחק לחלק שדוקא כתב הרמב"ם זה בגר חושב
 לדונם בדיניהם, מפני שלא החיר הקב"ה ממונם משא"כ
 בעכו"ם וכו' ועיי'ש שביא ראיות דעכו"ם דין לפי
 דיוטיהו בשכל האנושי, ומבי"ע כתב רמב"ן בהשגחה
 דישראל הבא מעכו"ם מותר לסתום חלוטו של חצירו
 כדיוטיהו ולא כדיוטו, ואפילו לפי דברי בעל השו"ע
 צ"ח ק"ד שאסור לסתום חלוטו, היינו משום דעתה
 הוא המשפט בין שני ישראלים ולהם ניתנה חוס"ק
 לדון כמשפט החורה וכו' ועיי'ש עוד שכתב שצ"ח
 פלוגי רמב"ן ובעל השו"ע חס סחימת החלון הוא
 דין הגון ושכל אנושי שהצדקה ס"ל שאין זה עעם
 הגון והוא קצת חמסנותא לפי שכל אנושי והרמב"ן
 ס"ל שהוא בכלל משפט ודקדק שבי"ח צונה בשלו וכו'
 יע"ש דבריו באריכות.

ועיין בספר שיעורי עברה מערכת ג' אות ג' הביא
 הפלוגתא צגוי הבא לדון עם ישראל דיכולין לחכות
 לישראל בדיניהם, אם הכוונה כפי הדין המחזק בש"ס
 ופוסקים לגבי גוי, או דילמא דאין דיינין לישראל
 להקל אפילו כפי נימוסיהם, והביא דאפשר לחלק עוד
 דאם חזר ישראל שני וקנה דהשתא צאים השני בני
 ישראל לדון לפנינו דאזי לריך לדון להם האמת אם
 קנה מן הדין או לא וכו' יע"ש.

ועיין בשו"ת חשב"ן ח"ב סי' ר"ל שהאריך בענין
 איסור לילך לערכאות והביא בשם שאלתות פי' שופטים

שכתב ומנין שישראל וגוי שיש להם דין ועסק זה עם
 זה שאסור לומר לעכו"ם לך עמי לערכאות של שו"ס
 שהוא עובר בלאו שנאמר לא עשה כן לכל גוי וכו'.
 ועיין בשו"ת החשב"ן ח"ד המכונה בשם חוט
 המשולש צעור השלישי ססי' ו' שכתב שאסור פרע אחד
 שאריך להזכירו שאפילו עם העכו"ם אסור לדון בדיניהם
 וזה נזכר במדרש ילמדנו וכן בשאלתות פי' משפטים
 ופי' שופטים ח"ל ומנין שישראל ועכו"ם שיש להם דין
 ועסק זה עם זה שאסור לומר לעכו"ם לך עמי לערכאות
 לפי שהוא עובר בלאו שנאמר מגיד דבריו ליעקב לא
 עשה כן לכל גוי עכ"ל ומה שהולכים היום עם העכו"ם
 לערכאות הוא כדי להגיל מידם וכו' דכיוונו שהעכו"ם
 לא זיית דינא דילן ואינו פורע לישראל עפ"י צ"ד
 לכן הותר להוליכו לערכאות וכו' אבל אם העכו"ם
 זיית דינא וכו"ש שהוא רוצה לדון בדינינו ומקבל את
 הדין פשיטא שאסור להוליכו לערכאות עכ"ל.

ועיין בשו"ת אמת מארץ סי' נ"ח שכתב שלא
 מלא זה בשאלתות וכתב שאע"פ שהצד"ד אסור לומר
 כן שאינו דן בדיני ישראל חלל בערכאות מ"מ אין
 לדנו צע"כ אם מוכרז לבוא לפניהם.

ועיין באורח משפט שכתב שאפילו ישראל שיש
 לו דין עם נכרי מורה לאמר לו שילך לצ"ד ישראל
 ואם לא יאצה, אז ילך עמו בדיניהם, כי כן משמע
 מהמדרש ילמדנו פרש"ח שופטים מניין אתה למד שישראל
 וכוחי שיש להם עסק זע"ז שאסור לומר לבתי לך עמי
 לערכאות שלכם שהוא עובר בלאו שנאמר לא עשה כן
 לכל גוי, הרי מתבאר כמוש"כ בזה ושוב מלאחי בן
 בחשב"ן צ"ח שאלה ו' שכ"כ ומסיים דהיתר שלנו הוא
 מפני שהוא כמגיל מידם אבל אם אי זיית דינא או
 שרוצה לדון בדיני אסור אפילו עם עכו"ם ג"כ, ומבואר
 שם דגם אם דנו בדיני עכו"ם לריך לחזור ולדון בדיני
 ישראל שיהי' השו"ע ע"ז וכו' ועיי'ש שכתב דלפי"ז
 במתנה אסור לגבות ממנו בערכאות של גוים לפי"ש
 המחנה אפרים צפ"ג מה' מאכלות אסורות דמתנה
 לא שייך הענין דמגיל מידם, ופלוגי בזה על האחרונים
 שכתבו להקל בעכו"ם שנתן מתנה לישראל בדברים עמאים
 משום דחשוב כמגיל מידם וכו' והוא מצויא ראוי
 מיו"ד סי' קמ"ח דמלוה ע"פ ופרעין מהם מפני שחשוב
 כמגיל מידם, ואפי"ה כתבו דמתנה אסור אלמא דלא
 שייך במתנה לומר דמגיל מידם וכו' ועיי'ש דמסיים
 דזהו דבר חדש ולא ראיתי נזכרין בזה עכ"ל.

בדייני עכו"ם. במס' בבא קמא דף ק"ג תניא
 ישראל ועכו"ם שצאו לדון אם אתה יכול לכהו בדיני

קונטרס בענין ערכאות

אחד מהנושאים ההלכתיים החמורים שעומד על הפרק בין כארה"ק ובין כחול הוא ענין ה"ערכאות". לדרישת הרבנים ומורי הוראה דבכל אתר ואתר אספנו בקונטרס זה, תשובות מגדולי הפוסקים הנוגעים לענין זה. חלק ב' מקונטרס זה יופיע בכרך הבא א"ה.

רב יצחק זילברשטיין

גש כולל "בית דוד", חולון

: רמת אלחנן, ב"ב

תביעה בערכאות על מחדל של רופא

אלה:

מעשה ברופא מיילד, מומחה מפורסם, ששגג ולא ניתח אשה כשהעובר היה במצוקה, ונתן לה ללדת באופן טבעי ועקב כך נולד הילד פגוע פגיעות קשות, נוירולוגיות ומוטוריות. נתברר שבשעת הלידה חיוו כל אנשי הצוות דעתם שחייבים לנתח את היולדת כדי להציל את העובר ממצוקתו, אך רופא זה סבר שבין כך העובר לא יחיה וחבל לנתח את האשה לשוא.

כאמור, נולד ילד כשרוני ומחונן אך פגוע. ההורים שוקלים בדעתם אם לתבוע פצויים מבית החולים על המחדל של הרופא, שלא השכיל לנתח את האשה. בפצויים אלו חפצים ההורים לשקם את בנם.

השאלה הובאה לפני מרן הגרא"מ שך זצ"ל והתחבט בשתי שאלות:

א. האם מותר לפנות לערכאות? וכפרט שלפי דין תורה אין מקום לתבוע את הרופא — שלא עשה בידים נזק, אלא שלא הציל את העובר ע"י נתוח, מתוך שיקול דעת מוטעה.

ב. האם מותר לתבוע תביעת נזיקין כשעקב כך יפגע שמו של הרופא.

תשובה:

א. אין מקום לתבוע תביעת נזיקין מהרופא.

דנאמר ביור"ד סימן של"ו א': "ואם ריפא ברשות בית דין וטעה והזיק פטור מדיני דם, וחייב בדיני שמים".

ומקורו מהתוספתא פ"ו דב"ק: "רופא אומן שריפא ברשות בית דין, פטור מדיני אדם דינו מסור לשמים. המחתיך את העובר במעי אמו ברשות בית דין והזיק פטור מדיני דם ודינו מסור לשמים".

ושמעתי ממו"ח מרן הגר דאולי בכה"ג כיון שברור מותר מיד לתבעו בפני דיין התובע שהנתבע לא יסכים

והנה הנתובות בסימן כ"ו רשות להוציא, דאימר אינו ח לפי"ז בענינו, כאשר אין ג לשלם, אין להם ליתן רשות

אך בספר "אמרי בינה" (מדברי הנתובות) ונותנים בכ לא שבקת חיי, וכל אחד שיי ברור יפסיד את שלו, כי גם בפרט וכו' ויאכל הלה וחדיי.

והנה הגאון ר' יחזקאל סרו להתדיין בפני ערכאות, מצינו הם עצמם מצווים לדון על פי אחרי כתב סירוב, שהרי מכשי

הצעתי דברים יפים הללו ל לב"ד ליתן רשות להתדיין בפני רשות מיוסד על פי הגמ' בגיטין והיתר זה שייך גם בדיינים יהו דין הדנים דין תורה אומרים.

אלא שעדיין יש לחוש לאיס דעבירה בידו וצריך כפרה. ואם עכ"ם נגד תורת משה. אלא שה ב. בדבר השאלה השניה, שאם בתוס' במס' בב"ב נ"ד. ד"ה וישו אע"פ שמתוך כך יחזור הנכרי וי ובפרט דרופא יודע מראש דה לעסק הרפואה.

לסיכום:

א. מותר לתבוע את הרופא מו ב. ואע"פ שעי"ז יפגע שמו שו

תוספתא זו כתובה גם בגיטין פ"ג הי"ג. ונאמר שם דפטור אם הזיק בשוגג מפני תיקון העולם. והסביר ה"מנחת ביכורים" — אף דאדם מועד לעולם, מכל מקום פטורוהו כשהזיק בשוגג כדי שיהא רופא מצוי לרפאות, וכמו כן בחתך עובר במעי אמו פטור בשוגג מפני תיקון העולם שימצא מי שירפאנה, ואף בכה"ג דהזיקו מצוי פטורוהו, כמבואר ב"מנחת ביכורים".

ויתכן דמה שנאמר שהרופא דינו מסור לשמים היינו דוקא כשהזיק בידים, אבל בענינו שלא הזיק בידים אלא שלא הציל מתוך שיקול מוטעה, פטור גם בדיני שמים ואסור לתבעו ובפרט שיגרום נזק לשמו.

ונראה, דכל זאת כשכא לתבוע מהרופא עצמו. אבל כשתובע מחברת ביטוח אין כאן איסור גזל, כי מהות הביטוח היא עסקה מסחרית שהחברה המבטחת מתחייבת לפצות את מי שניזק ע"י רופא, ואפילו מתוך "שב ואל תעשה". ואפילו מתוך דברים שחייב על פי דין תורה הרופא פטור. וגם אין בזה משום הליכה לערכאות. כי נודע לנו שכל הרופאים מבוטחים בחברת M.D.U. שהיא חברה אנגלית של נכרים שיש להם בא"י סוכנות ביטוח בשם "שוקי מדנס" וכשיש לישראל דין ודברים עם נכרי יכול לתבעו בערכאות.

אלא שעדיין יש לדון, דיתכן שהדין ודברים הוא בין התובע לרופא, אלא שהרופא מבוטח בחברה של נכרים, ואולי בכה"ג יש משום הליכה לערכאות.

והנה רע"א בהגהות על השו"ע חו"מ סימן ג' כתב וז"ל: "כתב בשו"ת "מגן גבורים" סימן ה' בשם הרש"ך ח"ב רכ"ט, על מחלוקת בין תובע לנתבע, אחד אומר שרצונו להתדיין בדין תורה, ואחד אומר שאין לו להתדיין אלא בפני אחרים, שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק, הדין עמו, כיון דבמקום שנעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים, ולא כפי דין תורה, מנהג מבטל הלכה, והביא ההיא דסיטומתא". עכ"ל.

לכאורה לפי זה גם בענינו, מאחר וכך הוא המנהג בין המבוטחים לחברות הבטוח שמתדיינים אצל ערכאות, אין איסור להתדיין אצלם.

אולם ראיתי במהרש"ק שהנדון שם היה בסוחרים שעשו עסקא והם עצמם היו במדינה זו והסחורה במקום אחר, לפי איזה סוג מעות משלמים להם. דלפי דין תורה משלמים כאותה מדינה שבה נעשה העסק ולפי מנהג הסוחרים כפי המדינה האחרת, בזה אולינ בתר מנהג הסוחרים כיון שרעתם של הסוחרים כפי מנהגם. ודומיא דסטומתא דאעפ"י שלפי דין תורה אין בה ממש, בכל זאת כיון שנהגו כך הסוחרים אולינ בתר מנהגם. משא"כ בענינו שבאים להתדיין כדרך טוען ונטען ובהוכחות ובשיקול הרעת, בכה"ג ודאי דלא מועיל מנהג הסוחרים אלא חייבים לדון בדיני ישראל, וכמבואר בסימן כ"ו סעיף ג' המקבל עליו בקנין לדון עם חברו לפני עכ"ם אינו כלום. ואסור לידון בפניהם וכמבואר שם בכיור הגר"א דהוי כמתנה על מה שכתוב בתורה.

ולכן אם הדין ודברים הם עם יהודים, או שחברת הביטוח יהודית או שהתביעה היא נגד הרופא היהודי, אין לדון בפני ערכאות כי אם לאחר כתב סירוב וכמבואר בתוס' סימן כ"ו סעיף ב': "אם בעל דינו אלם ואינו יכול להציל ממנו בדייני ישראל תחילה ואם לא רצה לבא, נוטל רשות מבית דין ומציל בדיני עכ"ם מיד בעל דינו".

ז הזיק בשוגג מפני מכל מקום פטרוהו ד' במעי אמו פטור ויקו מצוי פטרוהו,

ידיים, אבל בענינו דריני שמים ואסור

ת ביטוח אין כאן מתחייבת לפצות דברים שחייב על לנו שכל הרופאים ו"י סוכנות ביטוח בערכאות.

א, אלא שהרופא

ת "מגן גבורים" ד אומר שרצונו שכן הוא המנהג זג להתדיין כפי טומתא". עכ"ל. לחברות הבטוח

מם היו במדינה תורה משלמים ת, בזה אולינן זומתא דאעפ"י ן בחר מנהגם. הדעת, בכה"ג אר בסימן כ"ו לידון בפניהם

שהתביעה היא גבואר בחו"מ עראל תחילה, נר".

ושמעתי ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, שנסתפק מהי ההלכה כשהנתבע מומר. דאולי בכה"ג כיון שכרוך שלא יסכים לבא להתדיין בפני כ"ד ישראל — אולי בכה"ג מותר מיד לתבעו בפני דיינים עכו"ם, כי אין כאן הרמת יד וזלזול בתורה, שהרי יודע התובע שהנתבע לא יסכים להתדיין בפני דיינים ישראלים, וצ"ע.

והנה הנתיבות בסימן כ"ו ג' כתב: "במלוה על פה אי אפשר לדייני ישראל ליתן לו רשות להוציא, דאימר אינו חייב לו כל כך רק משמתים אותו כשאינו רוצה לבא". עכ"ל. לפי"ז בענינו, כאשר אין בית הדין יודעים בבירור שלפי תנאי הבטוח חייב הרופא לשלם, אין להם ליתן רשות להתדיין בפני ערכאות.

אך בספר "אמרי בינה" חו"מ סימן כ"ו נאמר: ד"סוגיא דעלמא אזלי בתר איפכא (מדברי הנתיבות) ונותנים בכל בית דין רשות ללכת לערכאות נגד מסרב, דאם לא כן לא שבקת חיי, וכל אחד שיש לו דין ודברים עם חבירו אם אינו ידוע לבית דין מחוב ברור יפסיד את שלו, כי גם אם משמתים אותו לא ישגיח בזה וימצא מסייעים בעוה"ר בפרט וכו' ויאכל הלה והרי". עכ"ל.

והנה הגאון ר' יחזקאל סרנא וצ"ל העיר, דמה שמצינו שמותר לבית דין ליתן רשות להתדיין בפני ערכאות, מצינו זאת רק לגבי ערכאות נכרים, אבל ערכאות ישראל שגם הם עצמם מצווים לדון על פי דין תורהו הק' לא מצינו שמותר להתדיין בפניהם גם אחרי כתב סירוב, שהרי מכשילים אותם כמה שגם הם מוזהרים עליו.

הצעתי דברים יפים הללו לפני מרן מו"ח שליט"א והשיב מו"ח שליט"א, דמותר לב"ד ליתן רשות להתדיין בפניהם, וזאת על פי הגר"א כ"ו ה' שכתב שההיתר של נתינת רשות מיוסד על פי הגמ' בגיטין, ובנכרים חובטין ואומרים לו עשה מה שהישראל אומר. והיתר זה שייך גם בדיינים יהודים כיון שגם הם נחשבים כאומרים לו עשה זה שביית דין הדנים דין תורה אומרים.

אלא שעדיין יש לחוש לאיסור של נתכנין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דעבירה בידו וצריך כפרה. ואם כן הרי הרופא נתכנין לאכול בשר חזיר ולדון בדינים של עכו"ם נגד תורת משה. אלא שהם שוגגים בדבר. ולכן אפשר להקל ולדון בפני ערכאות.

ב. בדבר השאלה השניה, שאולי יצא נזק מהתביעה לרופא, סובר מו"ח שדומה למבואר בתוס' במס' ב"ב נ"ד. ד"ה וישאל, שכתבו שמותר לישראל לתבוע מעותיו מהעכו"ם אע"פ שמתוך כך יחזור הנכרי ויתבע מהישראל שלא כדין.

ובפרט דרופא יודע מראש שהוא עתיד להחשף ולעמוד למשפט ונכנס על דעת כו' לעסק הרפואה.

לסיכום:

- א. מותר לתבוע את הרופא מערכאות.
- ב. ואע"פ שע"ז יפגע שמו של הרופא.

הרב אברהם חיים שרמן
חבר בית הדין הרבני הגדול בירושלים

תביעת נזיקין כנגד מבוטח צד ג' (תביעת נזיקין ברשלנות רפואית ותאונת דרכים)

לאחר שמיעת הצדדים ועיון בנימוקי פסה"ד המקיפים, הן של דעת הרוב והן של דעת המיעוט, נראה לי שיש לקבל את דעת המיעוט במלואה.

א. לחייב את המשיבים הרופא וביה"ח לדון בתביעת המערער.
ב. אין מקום ליתן היתר למערער להגיש תביעתו בביהמ"ש האזרחי.
נקודה מרכזית הנתונה לחלוקי דעות בין הרוב והמיעוט היא השאלה, מה מקומה של חברת הביטוח בתביעת המערער ומה מקומם של המשיבים, הרופא וביה"ח.
כבוד אבה"ד הגר"י זמיר שליט"א בנימוקיו לפסיקת דעת הרוב קובע, שיש לראות את תביעת המערער, שביטודה היא תביעה נגד חברת הביטוח עצמה משום שהכול יודעים שהנתבעים הנוספים, הרופא וביה"ח חייבים ע"פ חוקי המדינה להיות מבוטחים בחברת ביטוח ולכן אף שהתובע תובע גם את הרופא וביה"ח הרי הוא תובע את חברת הביטוח עצמה וכל צירוף הרופא וביה"ח לתביעה אינו אלא על מנת לברר ולבדוק איתם את העובדות ופרטי התביעה. לעומת עמדה עובדתית זו, עומדת דעתו של כבוד הגר"ש שפירא שליט"א, דעת המיעוט, הקובע בנימוקי פסק דינו, אין ספק שעיקר התביעה היא כנגד הרופא שהוא הרופא אומן שניתח וטיפל במערער והתביעה מופנית כלפיו, שלדעת התובע הוא הזיקו ויש לחייבו כמזיק, לשלם דמי נזיקין ופיצויים, וכן התביעה היא כנגד ביה"ח שהעמיד לרשות התובע שירותים רפואיים נלווים לטיפולו, והניתוח שביצע הרופא שהוא חלק מהצוות הרפואי של ביה"ח. לעומת הרופא וביה"ח שהם הנתבעים בתביעה זו, חברת הביטוח יש לראותה כערב קבלן שמקבל על עצמו לשלם את שיחויבו הרופא וביה"ח, וכיוון שכן לחברת הביטוח יש עניין איפה תתברר התביעה, ולכן היא לוחצת על הנתבעים, המבוטחים, שהיא לא תכבד את התחייבותה שבפוליסת הביטוח. מסקנת דעת המיעוט שיש לראות את הרופא וביה"ח כנתבעים והם ודאי חייבים להופיע לביה"ד שהתביעה תתברר בפניו.
ונראים לי דבריו, וזאת משום דודאי שלתביעת המערער יש השלכה גם לחברת הביטוח שהתחייבה בחוזה פוליסת הביטוח לקבל להיות ערבה לכך, שכל חיוב שיוטל על המבוטח ע"י ביה"ד היא תשלמו. אולם התחייבות זו קיימת רק לאחר שהתביעה התבררה בפני בי"ד או בית משפט ותהליך הברור המשפטי ע"י ביה"ד או ביהמ"ש נעשה בין הצדדים עצמם. על כן י"ל דלחברת הביטוח אין קשר לעצם התהליך

כחבו שגם אם
ב"מ ואינו יכול
לשלם דמי הנזק
תשלום על נזקי
גם אם העילה
גם אם העילה
יר השאיל בית
ת הבית בחברת
בעו את השואל
תשלומים, פסק
על הבית אינם
ייסקא ברכוש,
קה בנכס ולא

זשב כראוי או
ז בטחו הרכוש
ז ולהנציח את
שלום הביטוח
הגבאים ולא

זו משכון של
של נכרי הוא
ז זיקה אליו
ז הביטוח גם
זחזיקה בהם
זמבטח, ואין
זאינה אכידת
זניעת הפסד
זשבת אבידה
זוש ואין בה
זניעת הפסד

המשפטי ואין היא נתבעת. היא הופכת להיות צד רק לאחר שהסתיים במתן פסה"ד של ביה"ד.

אין לקבל את קביעתו של אבה"ד שליט"א שהנתבעת היא חברת הביטוח וצירוף הרופא וביה"ד לתביעה אינו אלא על מנת לברר ללבדוק איומן את העובדות ופסי הדין. ברורו אצל בעל תביעה בביטוח גדולה למומחה לעניני ביטוח, ואמר לי שביטוחו הוא בנבחה רק כלפי תביעות נזק רכב, שהזקק מוזיק כל בעל רכב. ביטוח חובה צד ג', דבוח בתביעה מוזיק של רכב, חברת הביטוח של בעל הרכב המזיק, היא העומדת בנתבעת. עיין בספר פתחי חושן הלכות נזיקין ו"י הערה מ"ז שכתב:

ולענין נזיקין יש דברים שצריך להוסיף עליהם, והוא ענין כוחו צד שלישי והיינו פיצוי למי שניזק ע"י המבטוח ויתכן שיש קשר וחבות בין חברת הביטוח לנפגע, ובפרט בנזיקות דרכים שהוא ע"י זקק, ובאופן זה נראה שכלל הנזיק לחובע ישר מחברת הביטוח, ובהו מסתבר שאע"פ ששקבל יזרח מהמגיע לו עפ"י דין תורה אינו צריך להזדויר למוזיק ואף שמדין תורה פטור מכל נזק.

משא"כ בשאר תביעות נזיקים כנגד נתבע שמבטוח ע"י חברת ביטוח לשלם חיוב נזיקים שנתחייב ע"פ פסיקה דין, שתביעת הנזיקין אינה ישירות כנגד חברת הביטוח אלא כנגד המבטוח ומעמדה של חברת הביטוח בתביעה זו כצד ג', שלדין המשפטי יש השלכה ישירה כלפיו, ובחור שכזה יש לו הזכות להיות מעורב בכל"ד המשפטי שבין התובע והנתבע.

לאור האמור יש לראות את הרופא וביה"ד כנתבעים והדין המשפטי שביניהם חיוב להיות בבית דין שון ע"פ משפטי התורה. על כן עליהם כיהודים שמרי תורה ומצוות, לחובתם שהתביעה כנגדם תתברר בבית דין רבני שידון ויפסק בעניינם. כאשר לסיק ב' שבפסה"ד בו התירו ביה"ד ע"פ דעת הרוב להעביר את הרופא וביה"ד וחברת הביטוח בערכאות, על בסיס הקביעה שתברת הביטוח היא הנתבעת העיקרית, לא ברור לי על מה מושתת היתר זה בניון דגן כבוד אבה"ד בניסוק פסה"ד מוכיח, שכנ"ל לא חל האסור החמור של הזדוירת בערכאות, וידוע שפשו המנהג ביה"ד, שמי שיש לו תביעה משפטית נגד חברת ממלכות או פרטית וכן נגד אחת מרשויות המדינה הרי הוא מגיש תביעתו ישירות לבית המשפט האזרחי, וזאת גם מבלי לקבל רשות לכך מביה"ד רבני. האסמכתא למנהג זה הוא מוצא דברי הנפס קדשים על שר"ע ח"מ (ס"ו כ"ו ס"ב) שכתב שם:

גם שאין לילך בערכאות של גויים קודם רשות מבית דין הגדק דעב"י, מ"מ וכל שיש אומדנא שלא תועיל התביעה בב"ד צדק דעב"י, והוא אומדנא ידועה לדרכים וכו', יש לומר שמטעם אומדנא כנ"ל.

וכן וביא מספר תשובות והנהגות לגבי"ם שסורבדוך שליט"א (ב) גשיא הבר"צ העדה החרדית) ח"ג ח"מ ס"י תמ"ד ד"ה מיהו למעשה, שכתב:

באופן שנהגלי החברה ודאי לא יכלו לבית דין לזון בדיני ישראל יש להוסיף במטוב ההזמנה לערכאות אם אין רצונם בבית דין... ע"כ לדעת, יש להזיק או התחיל לתבוע המזיק או התובל והחברת ביטוח לבית דין, ועל פיהם יקבעו היזר ללכת לערכאות שעל דעתם געם הביטוח והם התחייבו לשלם הנזק. אבל אחרי פסק דין יבואו הנתבעים שוב לבית דין והם יקבעו הסכום הסופי.

עיון בדברי בספי הקודשים וספר תשובות והנהגות הנ"ל מלמד שאמרו דבריהם רק במקום שנתבעים מסרבים להופיע בביה"ד ואומדנא זמנכא שלא יקבלו ע"כ מרות ביה"ד שיזמנו להזדויר בפניו בתביעה, ובמצב זה התביעה לא תוכל להתברר בביה"ד לא יוכל להוציא פסה"ד, ובזמן דגן שהנתבעים, הרופא וביה"ד, הינם שמרי ת"מ ודאי אם ביה"ד יזמנים לזון בתביעת הנתבע (המערער) הם יזמנו. גם אם הם ישעו שהנתבעת העיקרית היא חברת הביטוח והיא מסרבת לקבל סמכות ביה"ד, גם אז ביה"ד לא יוכל ליתן לחובע היזר לתובעה וכן לתובע הרופא וביה"ד בערכאות, לפני שחברת הביטוח במינו, כאשר התובע והנתבעים העיקריים געצם תביעת נזיקין, הם הרופא וביה"ד, ויפיעו בפני ביה"ד ויתברר בפניו האם יש עילה לתביעה ע"פ דין תורה, ואולי גם לקבוע האם ע"פ דין תורה יש מקום לחייב את הנתבעים.

הלכה ברורה היא שתנאי מקדים להיתר שבי"ד מאפשרים להזיק לערכאות כשביה"ד של ישראל יזע את מרות התביעה. ולדעת כמה פוסקים, ביה"ד לפני שמחיר לילך לערכאות יקבע שהנתבע חייב כפי שנראה מהמס"ע ח"מ ס"י כ"ו ס"ק ח' ו"ל: "וגם להוציא מידו ע"י אורכא ע"ש ובתנאי לשונו בדרישתו... ע"כ.

וכן כתב שם בנתיבות, משפט הבין, ס"ק ח' ד"ה נוטל רשות מבי"ד ומציל ו"ל: וע"כ ס"ק ג' דדוקא שהבי"ד יודעים שחייב ע"פ דין כגון שיש לו שטר וכדומה בו אבל אם אין הבי"ד יודעים שחייב לו כגון מלוה ע"פ אין ביה"ד נתנים לו רשות רק לפחותו ע"י עב"ים לזון לפני ישראל.

ואמנם בספר התרומות שער ס"ב ס"י ג' כתב ביה"ד:

אפילו אם היה אדם ולא רצה לכתוב אסור להביא לדין גויים, אלא לאור סידורו ביה"ד של ישראל כותבין אורכא על גבסו, ואם הוצרך לכתוב יבא לפני גויים והם מכריזים אותו למה שדע לו דיני ישראל, דכ"ל: ליכא משום לפניהם ולא לפני גויים, כדאמרינן (בבב"ס ס"ו ע"ב) כעשו גב, אבל אם היה אדם ואלם ובי"ד של ישראל מתייראין ממנו מלכתוב עליו אורכא

זה בכלל רשעים הוא ומתרגם ממנו, וכן פסק הרמב"ם ח"ל, הייתה די גויים ישראלי בעל דין אלא ואינו יכול להוציא ממנו כדני ישראל, ובענין לדיני ישראל חידלה, ואם לא רצה לבוא נטל רשות מב"ל ומציל מבעל דין ע"י ח"ל רבניו שרידא באון כמה שכח בזה (חשובות האוננים שעדין חזק, ח"ד שער ז' ס' ד' תשל"ה באריכות והובאה בעיטור שער התירוץ הדין רמ"ב, ב' ועי' חשבויות האוננים חרבי' ס' רל"ג), מי שחיובותו בחוב או פיקדון ואין יכולים להוציא ממנו יוש בניהם מקום ש' דואר של גויים שאינו לוקח שוחד ומקבל ערות מישראל על חברו, יש להקדים והלמדים רשות שילכו לפני השופט ויעידו שזה חייב לזה ומצווה לעשות כן. ע"כ.

הדיק ה"ה גדולי תרומה" שם כשיטת הספר התרומות הרביעי שרידא באון, ח"ל:

...למשמע דוקא שכבר חיובו דדיני ע"י ב"ד שגור נוסק דינו ואינו מחוסר גביעניו שאינו יכול להוציא מידו או הותר ללכת לפני השופט והליכת הקנים והתלמידים להעיד אין לך רשות ב"ד גדול מזה, וסיום דבריו יזכיר שכתב וכל המורד בדין, ביה"ד מתכוון בו וכו', והמרידה ביין הוא שאינו רוצה לקיים מה שפסקו עליו, אבל שיהיה רשאי להביא חיבוק ומיד לערכאות כשפסד לבוא עמו כדבריו רב פלוטו ז"ל לא אמרן.

ע"פ שיטת אלו ההישר שבי"ד נתון לילך לערכאות הוא רק לביצוע וישום פסדו" שביה"ד של ישראל קבע ופסק לחובע כנגד הנחבע, אבל במקום שביה"ד לא פסק בהביעה וכו' כאשר לא שמע כלל את הבעיה ואינו יודע האם יש עילה משפטית לחביעה, אין מקום לל היתר להודק לערכאות, יש לציין שהגדולי תרומה שם הבאי את דברי הרב פלוטו ז"ל שהובאו ברא"ש בבי"ק פ"ה החובל ה' י"ז: "בראיובי שיש לו הבעיה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין שרשאי להביא לערכאות של נפרים כדי להוציא את שלו מתח דין". ע"כ. הדיק הגדולי תרומה מדבריו שהיהוהר לחובע התבע בערכאות אשים אע"פ שלא נחתיב ע"י ביה"ד וכן שאין צריך ליטול רשות מב"ל ע"י. וכן דייק הבכמס הגדולה ח"מ ס' כ"ו גמדות כ"י ס' ל"ח וכתב שרידא גם בספר משפט צדק ח"ב ס' ד' שהקדק כן מדבריו רב פלוטו באון ז"ל וכתב שם הכנה"ג בזה"ל:

ולפי"ז יש לתמוה על רבינו בעל השורים ז"ל ואולי מפני שראה דעת רוב הפוסקים ז"ל נוטה כן סתם דבריו קדעת הפוסקים אע"פ שהוא שלא כדעת אביו ז"ל וכהנה רבות עמי בספרו אבל הר"מ איסרליש ז"ל בס' ז"ל פ"ד פירש דבריו פלוטו באון ז"ל כשנטל רשות מב"ל.

כ"כ הבי"ה שהביא דברי ר' פלוטו באון שהובאו ברא"ש, וכן הביא את הרמב"ם המורדכי שמצויינים רשות ביה"ד, ולא ציין כלל שיש חולק בין דבריו ר' פלוטו באון לבין הרמב"ם המורדכי, לגבי הצורך בשליח רשות מב"ל, וכמוכח בבנה"ג. הרמ"א

בתשובותיו ס' ג"כ, ג"כ מכאן בספר הרב פלוטו דהיינו לאחר נטילת רשות מב"ל אבל קודם נטילת רשות ודאי אשר להודק לערכאות.

גם אם נקטל את הבכמס המשפט צדק והגדולי תרומה כשיטת הרב פלוטו באון, שרישאי התבע לחובע תנובע בערכאות, כאשר תנובע מסרב לבוא לידון בבית דין של ישראל, לכו"כ כאשר אין כל ידיעה וכן שפועל לא היה התבע מסרב וביה"ד לא הוציא נגדו כתב סירוב גם הוא מודה שאין היתר לפנות לערכאות, אך כאמור שיטת הפוסקים אין פסק בשו"ע בפשטת שגם לאחר סירוב יש צורך בהיתר מיוחד של ב"ד וזאת רק לאחר שביה"ד ידע ופסק בהביעה שהתנובע חייב. מדברי הנהיבות תה"ל משמע שאין צורך דוקא בפסק דין אלא אפי"א אם ב"ד יודע ומקבל את הבעיה מכות שטר או ראייה אחרת שנמצאת ביד התנובע, ב"ד יכול ליתן היתר לחובע בערכאות נתבע סרבן, אלא דלא ציית דנא.

משו"ת מה"י, בן ל"ב ח"ג שאלה מ"ח משמע שביאר את שיטת הרמב"ם שנפסקה ג"כ ע"י השו"ע להלכה, שביה"ד מזיד בנתבע שמסרב להופיע בב"ד, גם כאשר הוא לא פוסק וגם לא נתבררה בפניו הבעיה. המה"י בן ל"ב נדרש לשאלה האם דבריו ר' שרידא באון, שהובאו בספר התרומות תה"ל בתביעה שהתנובע מסרב, והחזירו לפנות לערכאות שהקנים והתלמידים היוו שותפים בפועל ויסעו בתביעה בערכאות, והשיב ח"ל:

איכרא דדבר זה לא מציינו במפורש כשום מקום בספרי הפוסקים ובספרי בעלי החידושים. הרמב"ם כתב הייתה די גויים מקיפה ובעל דין אלא ואינו יכול להוציא ממנו כדני ישראל יתבעו לדיני ישראל חזלה ואם לא רצה לבוא נטל רשות מב"ל וציל מבעל דין ע"י, ולכאורה היה נראה שהרמב"ם הוא חולק על רב שרידא באון, דהרי לא כתב דבית דין מספלין עמו להציל מבעל דין, אלא שיש מקום לחולק ולומר דהרמב"ם קמיייר הכא דלא בא האלם לבית דין וביחוד שלא נחבר דובר אם הוא חייב אם לא הוציא ממנו רוצה לעמוד לדין לפני דיני ישראל ומשום הכי אין חייבים בית דין להיטפל בעניין אלא שנותנין לו רשות להתדיין בערכאות שלהם להציל מבעל דין, אבל אין הכי נמי דיוה הרמב"ם היכא שנתברר הדבר והיחובה בית דין בחוב או בפיקדון ואחרי האיש בב"א אלמא ולא ציית דנא דחייבים בית דין ולהיטפל בדבר, ועל ידי הקנים והתלמידים יוציא לאור משפטו וכמו שכתב רב שרידא באון... ע"כ.

הי שנתמרה"ל כשיטת הרמב"ם, נתן לכ"ד ליתן רשות להודק לערכאות, גם כאשר לא בררו ופסקו את הדין. דברים אלו עומדים בניגוד לקביעת הנהיבות תה"ל שכאשר אין ביה"ד יודע בוודאי שחייב אין נוהגים רשות אלא כופין שיבוא לפני דיני ישראל.

ע"פ האופן שהתעמיד המהרי"ל את שיטת הרמב"ם והשו"ע פירש בספר אורח משפט ת"מ ס' כ"ו סעיף ב' ד"ה כח הנ"מ את שנתנו בישראל בני היין ליתן רשות גם כאשר לא נחבר להם שהתנבע ודאי חייב, וז"ל:

לפי"ו תמהה על מה שנתנו לתת רשות אף כשאין אנו יודעין שורדאי חייב אבל באמת הדבר ברור דמאחר דאנו ציית לבוא לפני דינין ישראל נתנו רשות אף כשאין חייב ודאי... וכתב מריב"ל בה"ג (ס' מ"ח)... אלא שיש מקום לחלק ולומר דהרמב"ם מייירי דהכא ולא בא האלם לבי"ו דכיון שלא נחבר הדבר אם הוא חייב אלא שאינו רוצה לעמוד בזיו לפני דינין ישראל שלום להציל מבע"ד... הרי להדיא דכאנו יודע שהיא חייב ג"כ נתנו רשות אלא אין בי"ו בעצמן מסתמין בזה ויפה נהגין, והנה להם אם אין נכאיים הן בני נביאים הן, ועיין בה"מ"ה (שער ס"ב) שם שהבאם גם כן דברי מהרי"ל ז"ל ומבואר בעיקר הדבר דאף אם לא עמד בזיו ואינו יודע שחייב נתנו רשות, ודאיות הנתיבות מהא שכל אורכמא כחוב, ג"כ בה"מ שם ואפי"ו לזון בזה, ע"כ.

גם לשיטה זו אין לפרש שב"י רשאי לתת רשות לתובע גם כאשר אינם יודעים כלל טיב התביעה ולא קבעו שיש לפתוח עילה הלכותית משפטית לתביעה. היותו שנתן ע"י כיה"ד מותרת בקביעה וידעת כיה"ד על התביעה לאחר שהשמעת אותה בפניהם הותבע, וכן כחב הערור השולחן ח"מ ס' כ"ו סעיף ב' וז"ל:

אם הבע"ד הוא אלם ואין די כיה"ד תקפה להכריחו לבוא לכיה"ד מחזיק השני להתרותו מקודם לבי"ו וכשתמבר לבי"ו שאין רצונו לילך נטל השני רשות מבי"ו ופציל בדיניהם המגיע לו, ודווקא שהבי"ו יודעים שהמסרב שחייב לו ע"פ ד"ה כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה, אבל אם לא נחבר להם שחייב לו אין נותנים לו זה הרשות שידון שמה, ושמה יצאנו ממה שלא שאם אין ביכולת לעשות לו רשות שיפעלו שיכריחו את המסרב לזון בבי"ו, ונדאח מענות מן התובע ולקבל ערוה ולברר מה שביכולתם לפי ראות עיניהם, ואם ידאח להם שהמסרב חייב להתובע אפי"ו שא"פ יודע ברור מצד אחד, מ"מ כיוון שהמסרב אין רצונו להשיב בבי"ו כאשר עשה כן יעשה לו ושלאל ידא חוסא נשכר נותנים רשות להתובע שידון עמו שמה כיוון שרדאיה להם שכי"פ יש לו תביעה חזקה על המסרב.

ברור איפה שלכל השיטות האמורות כיה"ד נותנים רשות לתובע בערכאות רק כאשר ע"פ משב ידעתם יש עילה משפטית הלכותית ע"פ דין תורה לתביעה גם אם לא הוברר להם וגם אם לא פסקו שהתנבע חייב.

ע"פ זה יש להבין מדוע המהרי"ם את אסור ההודקקות לערכאות הם דווקא בי"ו ולא רב או מורה הוראה, אפי"ו אסור הליכה לערכאות הוא אסור משוה של לפניהם ולא לפני עב"ס, וכן יש בזה חידוש וגידוף והרמז ד בחורח משה רבינו ע"ה ובעניינים אלו היה מקום שחוב הדמיה ומורה הוראה הם שיתנו את ההיתר, אלא כאמר שההיתר להליכה לערכאות קיים ומותרת בכך שרק לאחר קביעת משפטית הלכותית בעניין ממוני, שע"פ דין תורה יש לתביעה בסיס, ודבר זה מסר ביד בי"ו, ובפשיטת צדד בי"ו של שלוש. התובע כשהוא מודיש"ם ח"ד סי' ק"ה (השני) פסק שאב"ד יודע רשאי לתת רשות לתובע בערכאות את המסרב לבוא לפני דין תורה, אין זו משום שסבר שהודיות להודקק לערכאות ענינו אסור וביטול עשה ולפניהם, שבוה יש גם כח ביד הרב ומורה הוראה, אלא שכפי שכחב שם בתשובתו בה"ל: "נדאח לפענ"ד כיוון מברוא בשתי"ו ח"ו סי' קכ"א דבמדינותינו מקבלין הרב לזמן קצוב וה"ל כקבלתו במי לזון כחידו... ואפי"ו לענין נתינת רשות לילך לערכאות...". כ"כ כלומר לשיטתו של"ו שאב"ד יודע רשאי לתת רשות לילך לערכאות זה לא מוכח הרב ומורה הוראה אלא מכות שנתמנה סתמא גם להיות דין יודע וקבלתו עליום להיות זן יודע (עניין בשו"ת רע"א תניא סי' מ"ט ד"ה וע"ר הדין של חזן, רב שבמנין הרבנות שלו באמר "שידון דין תורה", שהסתפק אם בנכח זה אמר שקבלו הקהל על עצמם שידונם כחידו). בספר אורח משפט הנ"ל, כח על המהרי"ם, ולהחיר דלפניהם ולא לפני וכו', צדד בי"ו של ג', דבאסור לא שייך קבלה כמש"כ יוצא במהרי"ם ח"ו ח"מ שאלה א', וכן משמע מהמסקים שכתבו בי"ו עיי"ש. אין דבריו נראים שכן כדבריו השעם שב"ו הוא המהיר כיוון שהודיות טעון קביעה הלכותית משפטית בהכרעת הממון של התובע, ולענין זה ודאי שיכול להאיל קבלו עליהם ציבור את הרב כדן יודע, ומבחינה זו ודאי שגם החידו יכול להחיר, ושמה יש לומר בדברי המהרי"ם, שאמר דבריו כאשר גם התובע וגם התנבע בני אותו מקום וקבילה שקבלו עליהם את הרב להיות זן יודע בדין ממונות, ובאם שהתנבע אינו כן אותה קבילה ומקום י"ל דאז יש צורך בבי"ו של ג' לזמן ההיתר.

ועיין בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' ל"ו שפלפל בדברי האורח משפט, וע"פ האמר, אין מקום לה. אולם ודאי שלכתחילה צדד היתר של ג' שהם המצויים להציל עשוק מיד עשוקו, וכאשר התובע לא יכול להעלות תביעתו לזון בפני דין תורה מנחת סירוב של התנבע, לאחר שבי"ו מצאים שיש עילה משפטית הלכותית לקביעה מתיריים לתובע בפני ערכאות ע"מ שיכול להציל ממנו.

ע"פ זה ברור שכאשר בי"ו לא קבע שיש לתובע עילה לתביעתו אין כיה"ד יכול ליתן היתר לתובע להודקק לערכאות וק"ו שהתובע עצמו אינו יכול לתובע את התובע והאלם או מסרב לזון, בלי שקיבל היתר בי"ו. לאחר האמר צ"ע דברי השו"ת טוב טעם ודעת מהדור"ג, סימן רס"א שכתב בה"ל: "ובמרט בומניו הזמנת פשוט לילך בערכאות בלי רשות בי"ו. מהיכן מציעו שמונע מבטל הליכה בעניין איסור וכ"ש באיסור תמור כ"כ".

בנוסף לכך יש להעיר על קביעתו של הטומ"ד שם בה"ל:

שאל התורב כבר תבעו בב"ד ויצא ר"ג חייב א"כ ורדא גניע ל"י י"א מ"י גרשון, בזה לקיים פסוקי' א"צ רשות ב"ד ונכ"ג עבד אינש דינא לפנשיה, ומ"ש בלשון המ"ע שם שאין מתירין לו לילך בשרכות אלא אם כן אין יכולין להוציא מידו ע"י אודכנתא, היינו נמי בכ"ג שלא רצה למצוה ככל לדין, ולכן לא היה יכול להוציא ע"י אודכנתא, אבל אם כבר פסקו הב"ד הדין לכופו לקיים דין ישראל א"צ רשות ב"ד כאן דזוין רק כפיה לשתות מה ישראל אומרים לו וכדון עשה רי"א... ע"כ.

דברים אלה נסתרים מדברי הרב שרירא גאון, שהובאו בספר התרומות לעיל ומתבנת הגדולי הורמה בשיטתו שם, ובאר המהר"ל ת"ל, שגם לאור שב"ד דנו ופסקו הדין שלצורך גבייתם אם צריך שוב שנתכונן לשפוט ויכפו את הדין שהקדים והתלמידים מעידים אף לפני אותו שופט ש"אין ב"ד רשות ב"ד גדול מהו, וכלשון הגדולי תרומה, ומשמע שיש צורך להיתר ב"ד, וכן כוח המהר"ל שגם הרמב"ם ירדה לרב שרירא גאון שלאחר שנפסק הדין צריך היתר ב"ד, ובמקרה זה ביה"ד אף רשאין לצורך יישום פסוקי' אף להתייב את שופט דברכאות, וברר מדבריהם שב"ד היתר של ביה"ד גם לצורך יישום גביית פסוקי' אין היתר להחליט דברכאות. כשר"ת שבט הלוי ח"ד סימן קפ"ג הוזכר דברי ומוט"ד וכתיב בזה"ל:

מ"מ שבאיתו בש"ת טומ"ח מ"ג סוס"י רס"א שהתנגד עכשיו שלא להקפיד על רשות ב"ד אם מסרב ללכת לדונא, ונהי דקשה לסמוך ע"י לבד, אבל הבא דרוצה להוציא עצמו מכל דין. וגם נראה לרב מובזק יושב על מזיו להמעיט כדו אם יסרב גם לזה, בודא מכל ה"ל נראה שיצאנו גם לדין חובת רשות ב"ד... ע"כ.

דברים אלו נעונים הסבר ומעט במה סרובו של התבע והעובד שמצדו עצמו מכל דין, מדוח סיבה להפטר מחובתו שב"ד יתן רשות ויתיר לאור שישמע את התובע ותביעתו ומצא שיש בה עילה וסיבה להציל עשוק מיד עשוקו ולהתיר להחליט לערכאות להציל את שש"ד לו, וכל עוד שלא נעשה דבר זה אין יכול התובע לעבור על דעת עצמו על אסור הליכה לערכאות.

בש"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קע"ה פסק ביחס לתובעים מחללי שבת בפרהסייה שהם כמומרים לכל הורה שמסרבים לזון בב"ד של ישראל שיש צורך ליקח רשות מב"ד לילך לערכאות, וזהו את דברי השואל שיש לסמוך על דברי הכסף קדשים ח"ט סי' כ"ו סוף סי' ק"א שכתב ח"ל: "שבפשיטות כל מומר גם שש"ד בו אע"פ שתמא ישראל הוא מ"מ לגבי משפט ה"ל כוכרים ממש וכ"י ע"כ. ותפ"ן נתן לתבע את הנחבע המומר לערכאות ללא נטילת רשות מב"ד, וכתיב ע"ז המ"י שהכסף קדשים שם מדבר שב"ד של ישראל ידונו את היהודי הזופר שכנגדו בין כפי זכותו ע"פ משפטי התורה"ק, בין כפי זכותו ע"י ע"י ע"י, אבל לא שאפשר לזון עמו ולהתבע בערכאות. ויש להוסיף על דברי המ"י שצ"פ דבריו וכל הצורך לקבל רשות מב"ד ע"מ שב"ד

קבעו שיש עילה ע"י דין לחביעה וכן שיש פה מצב להציל עשוק מיד עשוקו, ובלא קביעת ב"ד זו, יש חשש שפניה לערכאות לפסיקתם שלא כדין ישראל יהיה כזה חשש גול מתבטח, שהרי כתיב התשב"ץ ח"ב עניין ח"ב הובאו דבריו בחידושי ת"א על הש"ע ח"ח סי' כ"ו ס"א אם תוציא ממון ע"י דין ערכאות אם אין כן בדני ישראל הממונה גול בידו ואם קדש אינה מקודשת והוא פסול לעדות כמו כל מולד. עפ"י ג' דבר שאסור גול קיים גם בממון ולא מציע שהתורה התקירה את ממנו של ממונ ע"י דין לחביעה ממנו ע"י ערכאות שלא כדין. על כן לאור קביעת ב"ד שיש עילה ע"י דין לחביעה התנבע מסרב לבוא לדין שב"ד מתירים להחליט לערכאות ע"מ להציל עשוק מיד עשוקו ולהציל ממנו.

לאור האמר בב"ד, אין ליתן היתר לחביעה בערכאות את רופא ביה"ד וחבת הכיסות, כל עוד לא יפיקו התבע והתבעים, הירופא וביה"ד, לכירור תביעת הנזקין לגופה, וזאת במסגרת שביה"ד יקבע האם יש עילה והלכות משפטית לתובע בחביעתו, ב"ד ע"י שב"ד חייב את הרופא וביה"ד להופיע לפניו לברר את החביעה כנגדם הוא יוכל ליתן את הדין לחביעתם לערכאות, גם אליבא דשיטת הגתבית שב"ד יכול ליתן רק כאשר יודע שאמנם יש לחייב את התבע.

אבר"ד הג"ח זמיר שליט"א והג"ש שפירא שליט"א כתבו בנימוקיהם והסכימו דאליבא דשיטת הגתבית יש טעם נוסף לצורך שב"ד ישמע את התביעה לפני מתן היתר להגיש בפני ערכאות, והוא שאם יבדל ביה"ד שצ"פ דין תורה אין מקום לחייב את התבע, וקיים חשש שבערכאות, חייבין ע"פ משפטם, הם בניגוד לדין תורה, אסור לביה"ד ליתן לתובע היתר לתבע בפני ערכאות, כאשר קיים חשש רב שחייבי התבע בניגוד לדין תורה, וציונו שבניגוד דין, שמוזכר בתביעת נזקין כנגד רופא ובי"ח "הוי מילתא דלא שכיחא שחייבו רופא או ב"ד לשלם אם קרה איזה מק על ידי פעולתם ואם כן אם יתבעו לדין תורה יהיו פטורים מלשלם" (דברי הג"ש שפירא בפסק דינו), וכן אבר"ד כותב "לפי"ן בנ"ד לכאורה אין לבי"ד לתת רשות לתבע להגיש תביעתו בבית משפט אחריו שהרי שנד"ל לכאורה לפי דין תורה פטור התבע (הרופא) מתשלומים וכמו שפסק בש"ע (י"ד סי' ש"י ס"א) ח"ל "תנה הורה רשות לרופא לרפאות וכלי רפא ברשות ב"ד וטעה והזיק פטור מדני אדם וחייב דניו שמים". ועיין בחשב"ץ (ח"ג סי' פ"ב) מדוע פטור רופא שטעה והזיק את חייב אדם מדני לטע"מ כתב שם שאם הרופא הזיק במזיד חייב גם בדני אדם לשלם וכתב שכן משמע מהפ"ש שם ע"ש... מ"מ בנ"ד גם אם נקבל טענת התובע שהרופא הזיק לא מסתבר כלל לומר שהרופא הזיק במזיד, וייתר מסתבר לומר שהרופא הזיק התבע לצאת חייב גם במקרה וטעה והזיק. אדם ואילו בבית משפט האורזי עלול א"כ גם לזכריותם, מנאמקס אלו, לא היה מקום ליתן היתר לפנות לערכאות לפני שב"ד, שהדבר בידו להורות לצדדים, שומרי מצוות, להזיף בפני ולברר את התביעה בין התובע והרופא וביה"ד, ולקבוע האם יש עילה כדין לחייב התבעים בחביעת נזקין זו. ונראה ברור דגם לשיטת הפוסקים הג"ל (מהר"ל), משפט צדק,

